

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО
МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ ІМЕНІ МИХАЙЛА БОЙЧУКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШПАК ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 378:76:003.077

ДИСЕРТАЦІЯ
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО
ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність – 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Галузь знань – 01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____/ О.В. Шпак
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Дяченко Алла Володимирівна, кандидат педагогічних наук,
доцент

АНОТАЦІЯ

Шпак О.В. Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Київ, 2023.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Проведено теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. На основі аналізу сучасних українських і зарубіжних праць окреслено теоретичний дискурс проблеми дослідження, що включає такі терміносполуки, як: «мистецька освіта», «дизайн-освіта», «дизайн», «графічний дизайн», «цифрові технології», «каліграфія», «шрифт», «шрифтовий дизайн» тощо. Уточнено сутність дизайну як виду мистецтва, що спрямований на художнє конструювання предметного простору шляхом застосування потенціалу художньо-промислового виробництва, декоративно-прикладного мистецтва з метою естетизації побуту, професійного середовища на основі національної, етнічної, культурної ідентичності. Дефінітивний аналіз поняття «графічний дизайн» уможливив уточнення його визначення як різновиду дизайну, метою якого є забезпечення візуальної комунікації та проектування візуальних і смислових образів, знаків шляхом одночасної художньої, проектної, технічної, конструкторської діяльності та застосування інформаційних технологій з метою візуалізації й естетизації навколишнього

середовища, створення якісного інформаційного простору на підприємстві, в громаді, на рівні держави тощо.

З'ясовано, що у сучасній мистецькій освіті, дизайн-освіті, насамперед у підготовці дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти актуалізується проблема оновлення змісту, форм і методів використання каліграфії, шрифтового дизайну на засадах національних традицій, обґрунтування методичних засад відтворення і створення українських шрифтових форм, типографіки, шрифту з використанням взірців національної культури. Окреслено цінні зарубіжні ідеї використання каліграфії, графіки в освітній практиці, з-поміж яких: використання різних технік каліграфії – від далекосхідної каліграфії до аборигенної графіки та західної технології друку та гравюри – у сучасній дизайн-освіті; застосування моделі віртуального пензля, інших інтерактивних засобів навчання в сучасному мистецтві шрифтотворення; доцільність вивчення дизайну, опанування технологіями графічного дизайну у старшій школі за такими темами, як: комерційне мистецтво, дизайн календаря, дизайн плаката, каліграфію, дизайн вивісок, ілюстрацію, архітектурний дизайн, декоративне мистецтво, промисловий дизайн, дизайн упаковки, карикатуру та книжкова ілюстрація; реалізація етнографічно-культурологічного підходу до дизайн-освіти, структурування змісту освіти на основі вивчення етнічної специфіки культури певного народу у підготовці дизайнерів; окреслення потенціалу каліграфії на основі символічності зображення, типографіки, історичного розвитку письма у професійному становленні графічного дизайнера.

Розкрито зміст та структуру готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Сформульовано авторську дефініцію поняття «готовність майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до використання каліграфії у професійній діяльності», що є інтегративною професійною якістю, що передбачає вмотивовано ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера, цілісне розуміння каліграфії і шрифтового дизайну як чинників національної ідентичності, спрямованість на

вдосконалення фахових знань з графічного дизайну та збагачення знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії, передбачає зорієнтованість на системне удосконалення технологічних умінь, умінь використовувати цифрові технології із застосуванням каліграфії, шрифтового дизайну у професійній діяльності, здатність на самовдосконалення у застосуванні каліграфічних традицій та інновацій у сфері дизайну. Структуру готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності складають такі компоненти, як: ціннісно-мотиваційний, інформаційно-змістовий, операційно-рефлексивний.

Визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності з урахуванням компонентної структури. Ціннісно-мотиваційному компоненту відповідає аксіологічний критерій, що перевіряється діагностично за такими показниками: ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера; умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності. Інформаційному компоненту відповідає когнітивний компонент, що перевіряється діагностично за показниками: володіння фаховими знаннями з графічного дизайну; міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії; спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності. Операційно-рефлексивному компоненту відповідає праксеологічний критерій, що перевіряється за показниками: сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності; володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності.

На основі схарактеризованих компонентів, критеріїв і показників готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначено рівні цієї якості: низький; середній; високий.

Обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що покладено в основу впровадження авторської моделі формування досліджуваної якості у майбутніх фахівців. Реалізація першої педагогічної умови (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті) полягає у впровадженні змістових модулів і тем з проблем історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної писемності, історико-морфологічної класифікації шрифтових форм, історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис. Друга педагогічна умова (активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні) спрямована на формування практичних умінь (технологічних, проєктних тощо) щодо використання потенціалу каліграфії і шрифтового мистецтва у професійній діяльності. Третя педагогічна умова (розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну) передбачає системне вивчення традицій та інновацій шрифтового мистецтва і каліграфії у професійній підготовці відповідних фахівців.

Розроблено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що ґрунтується на положеннях методологічних підходів (культурологічного, аксіологічного, полікультурного, компетентнісного, діяльнісного), загальних (науковості, активної діяльності, зв'язку навчання з практикою, поєднання різних форм, методів і засобів навчання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, систематичності та послідовності навчання) і специфічних (аксіологізації змісту навчання, інтеграції змісту навчання, культуровідповідності, партнерства у навчанні, рефлексивності) принципах; реалізується в межах цільового, методологічного, діяльнісно-рефлексивного, діагностичного блоків, у процесі мотиваційно-стимулювального, інформаційно-діяльнісного, творчо-рефлексивного етапів.

Мотиваційно-стимулювальний етап передбачав формування ціннісне ставлення до професії, вмотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності в особистості майбутнього бакалавра з графічного дизайну. У межах цього етапу здійснювалося структурування змісту опанування потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну на основі поглибленого вивчення традицій каліграфічного мистецтва України і зарубіжних країн (оновлення змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проектна графіка», «Графічні техніки»), проведення різних видів лекцій (лекції-візуалізації, бінарні лекції), організація віртуальних і реальних екскурсій, екскурсій-воршопів (з елементами майстер-класів) на основі використання можливостей музейної педагогіки, залучення майбутніх графічних дизайнерів до майстер-класів тощо.

На **інформаційно-діяльнісному етапі** упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відбувалося збагачення знань з проблем історії, теорії і практики каліграфічної майстерності і шрифтового дизайну (теми дисципліни «Каліграфія»), формуються спрямованість на інтелектуальний саморозвиток й технологічні уміння з використання шрифтів і каліграфічної техніки у професійній діяльності. Тому на цьому етапі відбувається застосування проблемних змістових складників (модулів і тем) та добираються відповідні методи: виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо).

Творчо-рефлексивний етап упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було підпорядковано меті удосконалювати

технологічні уміння зі застосування каліграфії у професійній діяльності й уміння використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; формування здатності до самооцінювання знань й умінь застосування каліграфії у професійній діяльності. Саме тому використовувався спектр таких форм і методів, як: проекти, презентації, індивідуальні науково-дослідні завдання, міні-захисти, рефлексивні бесіди та ін.

Результатом реалізації моделі є високий і середній рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що: *вперше* здійснено цілісне дослідження проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; теоретично обґрунтовано і розроблено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності з урахуванням положень методологічних підходів (культурологічного, аксіологічного, полікультурного, компетентнісного, діяльнісного), принципів (*загальних*: науковості, активної діяльності, зв'язку навчання з практикою, поєднання різних форм, методів і засобів навчання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії; систематичності і послідовності навчання) *специфічних*: аксіологізації змісту навчання, інтеграції змісту навчання, культуровідповідності, партнерства у навчанні, рефлексивності), включає зміст, форми, методи, що реалізується в межах цільового, методологічного, діялісно-рефлексивного, діагностичного, результативного блоків, у процесі мотиваційно-стимулювального, інформаційно-діялісного, творчо-рефлексивного етапів, а її результатом є високий і середній рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; обґрунтовано педагогічні умови реалізації моделі формування визначеної якості (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і

зарубіжному контексті; активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні; розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну); визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; *уведено в науковий обіг* авторську дефініцію поняття «готовність майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»; *уточнено* сутність понять «дизайн», «графічний дизайн», «педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»; *подальшого розвитку* набуло вивчення українського і зарубіжного досвіду становлення і розвитку каліграфічних традицій, національного і світового шрифтового дизайну.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці й впровадженні програми дисципліни «Каліграфія» (має варіанти назв – «Каліграфія» (2 курс), «Каліграфія у дизайні» (3 курс), «Каліграфія у шрифтовому дизайні» (4 курс) у закладах вищої мистецької освіти), ефективній апробації поетапної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; в оновленні змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проєктна графіка», «Графічні техніки», форм і методів вивчення традицій та інновацій каліграфії і шрифтової культури.

Матеріали дисертації можуть бути використані у процесі укладання програм обов'язкових і варіативних дисциплін, спрямованих на формування фахових компетентностей майбутніх графічних дизайнерів, у ході організації курсів підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої мистецької освіти, під час укладання навчальних програм, посібників з проблем досвіду використання каліграфії і національного шрифтового дизайну в Україні і зарубіжних країнах.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукового пошуку. Подальшого вивчення потребують проблеми ґрунтовного дослідження зарубіжного досвіду вивчення каліграфії у підготовці дизайнерів, удосконалення фахової практики майбутніх бакалаврів графічного дизайну на основі опанування потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні дизайнери, майбутні бакалаври графічного дизайну, каліграфія, національний шрифтовий дизайн, професійна діяльність, готовність застосування каліграфії у професійній діяльності, дизайн-освіта, мистецька освіта, візуальна мова.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шпак О. Розвиток каліграфії в освітній практиці зарубіжжя. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. Київ, 2023. Вип. 7. С. 65-53. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.53-65](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.53-65)

2. Шпак О. Опанування каліграфії у підготовці майбутніх фахівців графічного дизайну. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2021. № 4 (102). С. 48-53. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-48-53](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-48-53)

3. Шпак О. Термінологічний дискурс проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ-Полтава, 2023. Вип. 27. С. 134-147. DOI: 10.33989/2226-4051.2023.27.282141

Статті в інших виданнях

4. Шпак О. Мистецтво каліграфії – засіб формування «національної моделі» графічного дизайну. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka: wydanie specjalne.; Diamond trading tour*. Warszawa, 2020. Numer: 57 (07/2020). P. 19-26.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шпак О. Каліграфія в дизайн-освіті як необхідність для утвердження національної ідентичності України. *International scientific innovations in human life: Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference (Manchester, United Kingdom, 8-10 June 2022)*. Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 544-547

6. Шпак О. Каліграфія в мистецькій дизайн-освіті України. *The world of science and innovation: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference (London, United Kingdom, 2-4 June 2021)*. London, 2021. P. 978-984.

7. Шпак О. Каліграфія в процесі виховання фахівців графічного дизайну, як засіб формування компетенцій в галузі шрифтового мистецтва. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 квітня 2021 р. / Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука*. Київ, 2021. С. 128-132.

8. Шпак О. Навчання мистецтву каліграфії засобами копіювання світових зразків каліграфічного письма. *World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of V International Scientific and Practical Conference (Toronto, Canada, 27-29 January 2021)*. Toronto, Canada, 2021. P. 1225-1229.

9. Шпак О. Самостійна робота як засіб формування професійної компетенції майбутніх фахівців графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Eurasian scientific discussions: Proceedings of V International Scientific and Practical Conference (Barcelona, Spain, June 5-7, 2022)*. Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. P. 465-468.

10. Шпак О. Сутність поняття «каліграфія»: теоретичний дискурс. *Society and Science Interconnection: scientific collection proceedings of the 2nd International scientific and practical conference (153) (Porto, Portugal, May 6-8, 2023)*. Porto, Portugal, 2023. P. 177-182.

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження

11. Шпак О. Каліграфія: шлях до літери; український скоропис. Навчальний посібник. К.:Вістка, 2023. 120 с.
12. Diachenko, A.; Tsoi, M.; Brovchenko, A, Shpak, O and Popiuk, k, m. *Ways of Design Education Improvement in Higher Educational Institutions. Review of International Geographical Education (RIGEO* Vol. 11, no. 3, 2021. P. 503-512. DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53

ABSTRACT

O.V. Shpak Training of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity. – Qualification academic paper as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of study "01 Education / Pedagogy" in the speciality "015 Professional Education" (by specialisations). – Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative-Applied Arts and Design, Kyiv, 2023.

The dissertation provides a theoretical substantiation, development and experimental verification of the methodology for training future bachelors in graphic design to apply calligraphy in their professional activity.

A theoretical analysis of the problem of training future bachelors in graphic design to apply calligraphy in their professional activity was carried out. Based on the analysis of modern Ukrainian and foreign studies, the theoretical discourse of the research problem is outlined, which includes such terms as "art education", "design education", "design", "graphic design", "digital technologies", "calligraphy", "font", "font design", etc. The dissertation clarifies the essence of design as an art form aimed at the artistic construction of subject space by using the potential of art and industrial production, decorative and applied arts to aestheticise everyday life and the professional environment based on national, ethnic and cultural identity. The definitional analysis of the "graphic design" concept enabled to clarify its definition as a type of design, aimed at ensuring visual communication and design of visual and semantic images and signs through simultaneous art, design, technical, and engineering activities and the use of information technology to visualise and aestheticise the environment, create a high-quality information space at the enterprise, in the community, at the state level, etc.

It has been found that in modern art education, design education, especially in the training of designers in higher art education institutions, it is relevant to consider the problem of updating the content, forms and methods of using calligraphy, font

design based on national traditions, substantiation of the methodological principles of reproduction and creation of Ukrainian font forms, typography, font using samples of national culture. Valuable foreign ideas of applying calligraphy and graphics in educational practice are outlined, including: the use of various calligraphy techniques – from Far Eastern calligraphy to aboriginal graphics and Western printing and engraving technology – in modern design education; the use of the virtual brush model and other interactive teaching tools in the modern art of font design; the expediency of studying design, mastering graphic design technologies in high school on such topics as: commercial art, calendar design, poster design, calligraphy, signage design, illustration, architectural design, decorative art, industrial design, packaging design, caricature and book illustration; implementation of an ethnographic and cultural approach to design education, structuring the content of education based on the study of ethnic specifics of the culture of a particular people in the training of designers; outlining the potential of calligraphy based on the symbolism of the image, typography, historical development of writing in the professional training of graphic designers.

The content and structure of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity are revealed. We have formulated a unique definition of the concept of "readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity", which is an integrative professional quality that provides a motivated value attitude to the profession of graphic designer, a holistic understanding of calligraphy and font design as factors of national identity, a focus on improving professional knowledge of graphic design and enriching knowledge of the history of the writing system, font design and calligraphy, focuses on systematic improvement of technological skills, the ability to use digital technologies with the use of calligraphy, font design in professional activity, the ability to self-improvement in the application of calligraphic traditions and innovations in the field of design. The structure of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity consists of such components as value-motivational, informational and content, and operational-reflective.

The criteria, indicators and levels of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity are determined taking into account the component structure. The value-motivational component corresponds to the axiological criterion, which is tested diagnostically by the following indicators: value attitude to the profession of graphic designer, motivation to apply calligraphy in professional activity, and understanding of font design as a factor of national identity. The informational component corresponds to the cognitive criterion, which is tested diagnostically by the following indicators: professional knowledge of graphic design, knowledge of the history of the writing system, font design and calligraphy, and focus on intellectual self-development in the use of calligraphy in professional activity. The operational-reflective component corresponds to the pragmatic criterion, which is tested diagnostically by the following indicators: technological skills in the application of calligraphy in professional activity, mastery of using digital technologies for the application of calligraphy in professional activity, and ability to self-assessment in the application of calligraphy in professional activity.

Based on the described components, criteria and indicators of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity, the levels of this quality are determined: low, average and high.

The dissertation substantiates the pedagogical conditions for forming the readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in their professional activity, which is the basis for the implementation of the author's methodology for the formation of the studied quality in future specialists. The implementation of the first pedagogical condition (updating the content of training based on the history of the development of font design in the national and foreign context) consists of the introduction of content modules and topics on the history of the development of the font form of the Latin and Cyrillic script, the historical and morphological classification of font forms, the history of calligraphy, the main historical handwriting and their stylistic features. The second pedagogical condition (intensified use of practice-oriented learning methods in the process of studying calligraphy and its application in graphic and font design) is aimed at developing

practical skills (technological, design, etc.) to use the potential of calligraphy and font art in professional activity. The third pedagogical condition (development and implementation of the "Calligraphy" course in the professional training of future bachelors in graphic design) involves the systematic study of the traditions and innovations of font art and calligraphy in the professional training of relevant specialists.

The methodology of forming the readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity is developed, based on the provisions of methodological approaches (cultural, axiological, multicultural, competence-based, activity-oriented), general (scientificity, activity, connection of learning with practice, combination of different forms, methods and means of teaching, choice of an individual educational trajectory, systematicity and consistency of training) and specific (axiologisation of the learning content, integration of the learning content, cultural appropriateness, partnership in learning, reflexivity) principles and implemented within the target, methodological, activity-reflexive, diagnostic blocks, in the process of motivational-stimulating, informational-practical, creative-reflexive stages.

The **motivational-stimulating stage** involved the formation of a value attitude to the profession, motivation to apply calligraphy in professional activity, and understanding of font design as a factor of national identity in the personality of a future bachelor in graphic design. This stage involved structuring the content of mastering the potential of calligraphy and font design based on an in-depth study of the traditions of calligraphic art in Ukraine and foreign countries (updating the content of such disciplines as "History of Foreign and Ukrainian Art", "History of Design", "Computer Aided Project Graphics", "Graphic Techniques"), conducting various types of lectures (lectures-visualisations, binary lectures), organising virtual and real excursions, excursions-workshops (with elements of master classes) based on the use of museum pedagogy, involving future graphic designers in master classes, etc.

At the **informational-practical stage** of the implementation of the methodology for forming the readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity, we enriched knowledge of the history, theory and practice of calligraphic skills and font design (topics of the discipline "Calligraphy"), formed a focus on intellectual self-development and technological skills in the use of fonts and calligraphic techniques in professional activity. Therefore, at this stage, problematic content components (modules and topics) are applied and appropriate methods are selected: making handwritten calligraphic and font compositions (postcard, poster, cover, art book, book, logo, font, packaging, etc.), creating digital calligraphic lettering using modern computer technology, building an accent font based on features from the Ukrainian (Cyrillic) and European font heritage, etc.

The **creative-reflexive stage** of the implementation of the methodology for forming the readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity was subordinated to the goal of improving technological skills in the use of calligraphy in professional activity and the ability to operate digital technologies in the use of calligraphy in professional activity; developing the ability to self-assess knowledge and skills in the use of calligraphy in professional activity. That is why a range of forms and methods were used, such as projects, presentations, individual research tasks, mini-defences, reflexive conversations, etc.

The result of the model implementation is a high and average level of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in their professional activity.

The **scientific novelty and theoretical significance of the research results** are as follows: *for the first time*, a holistic study of the problem of training future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity is carried out; a method of formation of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity is theoretically substantiated and developed, taking into account the provisions of methodological approaches (cultural, axiological, multicultural, competence-based, activity-oriented), principles (*general*: scientificity, activity, connection of learning with practice, combination of different

forms, methods and means of teaching, choice of an individual educational trajectory, systematicity and consistency of training; *specific*: axiologisation of the learning content, integration of the learning content, cultural appropriateness, partnership in learning, reflexivity), which includes content, forms, methods implemented within the target, methodological, activity-reflexive, diagnostic and result-oriented blocks in the process of motivational-stimulating, informational-practical, activity-reflexive stages, and its result is a high and average level of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity; pedagogical conditions for the implementation of the methodology for the formation of the specified quality are substantiated (updating the content of training based on the history of the development of font design in the national and foreign context; intensified use of practice-oriented learning methods in the process of studying calligraphy and its application in graphic and font design; development and implementation of the "Calligraphy" course in the professional training of future bachelors in graphic design); criteria, indicators and levels of readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity are determined; the unique definition of the concept of "readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity" is *introduced into scientific circulation*; the essence of such concepts as "design", "graphic design", "pedagogical conditions for forming the readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity" is *clarified*; the study of Ukrainian and foreign experience in the formation and development of calligraphic traditions, national and world font design is *further developed*.

The **practical significance of the research results** lies in the development and implementation of the "Calligraphy" discipline (name variants "Calligraphy" (2nd year), "Calligraphy in Design" (3rd year), "Calligraphy in Font Design" (4th year) in higher art education institutions), effective testing of a phased methodology for forming the readiness of future bachelors in graphic design to apply calligraphy in professional activity; updating the content of such disciplines as "History of Foreign and Ukrainian Art", "History of Design", "Computer Aided Project Graphics",

"Graphic Techniques", forms and methods of studying the traditions and innovations of calligraphy and font culture.

The materials of the dissertation can be used in the process of compiling programmes of compulsory and optional disciplines aimed at forming the professional competencies of future graphic designers, in the organisation of advanced training courses for teachers of higher art education institutions, in the preparation of curricula, manuals on the experience of using calligraphy and national font design in Ukraine and foreign countries.

The study does not exhaust all aspects of the scientific research. The problems of thorough research of foreign experience of calligraphy study in designers' training, improvement of professional practice of future bachelors in graphic design based on mastering the potential of calligraphy and font design need further study.

Keywords: professional training, future designers, future bachelors in graphic design, calligraphy, national font design, professional activity, readiness to apply calligraphy in professional activity, design education.

LIST OF PUBLICATIONS OF THE APPLICANT ON THE DISSERTATION TOPIC

Articles in scientific and professional publications of Ukraine

1. Shpak O. Calligraphy development in foreign educational practices. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*, 1(7), 53-65. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.53-65](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.53-65)
2. Shpak O. Mastering calligraphy in the training of future specialists of graphic design. *Arts & Education / Mistectvo ta Osvita* . Kyiv, 2021. Issue 4 (102), p. 48-53. [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-48-53](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-48-53)
3. Shpak O. Terminological discourse of the issue of preparing future bachelors of graphic design for calligraphy usage in professional activities. *Aesthetics and ethics of pedagogical action*. Kyiv-Poltava, 2023. Issue 27. P. 134-147. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2023.27.282141>

Articles in other publications

4. Shpak O. The art of calligraphy – a means of forming a «National model» of graphic design. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka: wydanie specjalne.; Diamond trading tour*. Warszawa, 2020. Numer: 57 (07/2020). P. 19-26.

Published works, certifying the approbation of the dissertation materials:

5. Shpak O. Calligraphy in design education as a necessity for establishing the national identity of Ukraine. *International scientific innovations in human life: Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference* (Manchester, United Kingdom, 8-10 June 2022). Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 544-547.

6. Shpak O. Calligraphy in art design education of Ukraine. *The world of science and innovation: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference* (London, United Kingdom, 2-4 June 2021). London, 2021. P. 978-984.

7. Shpak O. Calligraphy in the process of educating graphic design specialists, as a means of forming competencies in the field of font art. *Modern art education: experience, problems and prospects: materials of the All-Ukrainian. Science and practice conference*, April 22, 2021. / Mykhailo Boychuk Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design. Kyiv, 2021. P. 128-132.

8. Shpak O. Learning the art of calligraphy by means of coping world samples of calligraphic writing. *World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of V International Scientific and Practical Conference* (Toronto, Canada, 27-29 January 2021). Toronto, Canada, 2021. P. 1225-1229.

9. Shpak O. Independent work as a means of forming the professional competence of future graphic design specialists for the use of calligraphy in professional activities. *Eurasian scientific discussions: Proceedings of V International Scientific and Practical Conference* (Barcelona, Spain, June 5-7, 2022). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. P. 465-468.

10. Shpak O. The essence of the concept of «calligraphy»: theoretical discourse. *Society and Science Interconnection: scientific collection proceedings of*

the 2nd International scientific and practical conference (153) (Porto, Portugal, May 6-8, 2023). Porto, Portugal, 2023. P. 177-182.

Scientific works that additionally reflect research results

11. Shpak O. Calligraphy: the way to the letter; Ukrainian skoropys. Educational guide. Kyiv: 2023. 120 p.

12. Diachenko, A.; Tsoi, M.; Brovchenko, A, Shpak, O and Popiuk, k, m. *Ways of Design Education Improvement in Higher Educational Institutions. Review of International Geographical Education (RIGEO* Vol. 11, no. 3, 2021. P. 503-512. DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53

ЗМІСТ

ВСТУП	25
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	35
1.1. Проблема підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності у педагогічній теорії.....	35
1.2. Історико-педагогічні аспекти розвитку каліграфії в українському і зарубіжному дискурсі.....	59
1.3. Сутність і структура готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.....	74
Висновки до першого розділу.....	92
РОЗДІЛ II. СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	97
2.1. Критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності	97
2.2. Педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.....	109
2.3. Модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.....	130
Висновки до другого розділу.....	144
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	148
3.1. Організація і хід констатувального етапу дослідно-експериментальної	

роботи.....	148
3.2. Зміст і етапи реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.....	159
3.3. Статистичні результати реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.....	184
Висновки до третього розділу	196
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	204
ДОДАТКИ.....	230
Додаток А. Список публікацій О. Шпак за темою дисертації «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності».....	230
Додаток Б. Відомості про результати апробації дисертації «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності».....	232
Додаток В. Етапи становлення та розвитку шрифтового мистецтва і каліграфії.....	234
Додаток Г. Методика «Квадрат цінностей» (О. Мурзіна) для визначення рівня ціннісного ставлення до професії графічного дизайнера.....	242
Додаток Д. Методика ранжування для визначення рівня вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності майбутніх графічних дизайнерів.....	245
Додаток Е. Анкета для виявлення рівня розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності у майбутніх бакалаврів графічного дизайну.....	246
Додаток Ж. Опитувальник для виявлення рівня показника когнітивного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «володіння фаховими знаннями з графічного дизайну» майбутніх	

бакалаврів графічного дизайну.....	247
Додаток К. Методика неповних речень для виявлення рівня показника когнітивного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії» майбутніх бакалаврів графічного дизайну.....	248
Додаток Л. Рефлексивна бесіда для виявлення рівня показн. ка когнітивного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну.....	249
Додаток М. Завдання для мініпроєкту для виявлення рівня показника праксеологічного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну.....	250
Додаток Н. Творче завдання для виявлення рівня показника праксеологічного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну.....	251
Додаток П. Анкета для виявлення рівня показника праксеологічного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну.....	252
Додаток Р. Робоча навчальна програма з дисципліни «Каліграфія».....	254
Додаток С. Робоча навчальна програма з дисципліни «Каліграфія (в дизайні)».....	258
Додаток Т. Робоча навчальна програма з дисципліни «Каліграфія (в шрифтовому дизайні)».....	264
Додаток У. Навчальний посібник «Каліграфія : шлях до літери;	

український скоропис».....	268
Додаток Ф. Роботи студентів експериментальних груп.....	274
Додаток Х. Довідки про впровадження результатів дослідження.....	281

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах реформування мистецької освіти загалом і дизайн-освіти зокрема актуалізується проблема формування спектру професійних компетентностей майбутніх графічних дизайнерів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку дизайну в Україні і світі. З-поміж сучасних трендів поступу дизайну вирізняється тенденція увиразнення національної специфіки дизайнерських проєктів, розвиток дизайну з урахуванням регіональних й локальних особливостей етнографічного мистецтва, промислового дизайну, ремісництва тощо, утвердження традиційних мистецьких технік, інновацій у сфері комунікацій, медіа, реклами, застосування цифрових технологій у процесі дизайнерської діяльності. Відповідно назріла потреба оновлення змісту, форм, методів, технологій підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну як конкурентоспроможних кадрів, які здатні реалізуватись у професійній та творчій діяльності, гнучко реагувати на сучасні виклики а також адаптовуватися до реалій сьогодення на ринку праці.

На важливості формування професійних компетентностей майбутніх дизайнерів, зокрема графічних дизайнерів, акцентовано увагу у державних законодавчих і нормативно-правових документах (у Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Стандартах вищої освіти України у галузі 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 022 Дизайн (2018), Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (2022) та ін.), в яких узагальнено основні положення щодо змін у сфері мистецької освіти, у підготовці фахівців мистецького фаху, зокрема дизайнерів з урахуванням сучасних тенденцій євроінтеграційного вектору розвитку України.

Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх дизайнерів, зокрема бакалаврів графічного дизайну, зумовлені утвердженням компетентнісної парадигми у мистецькій освіті, дизайн-освіті, що визначає проєктування індивідуальної освітньої траєкторії майбутнього фахівця, вимагає оновлення змісту, форм, методів, технологій навчання. Серед важливим професійних

компетентностей майбутнього бакалавра графічного дизайну вирізняється готовність до застосування каліграфії у професійній діяльності, що передбачає ціннісне ставлення до історії розвитку писемності нації, усвідомлення потреби збереження традицій національного шрифтовідтворення, володіння творчими, проєктними, художніми вміннями щодо каліграфічного мистецтва, сформованість умінь використання цифрових технологій у сфері шрифтової культури.

У педагогічній теорії та освітній практиці наявні дослідження, в яких схарактеризовано тенденції розвитку мистецької освіти загалом та дизайн-освіти зокрема (В. Даниленко, О. Комаровська, Л. Масол, Г. Падалка, Г. Сотська, В. Тименко, В. Титаренко, О. та ін.); обґрунтовано методологічні і теоретичні засади професійної підготовки майбутніх дизайнерів (Л. Оршанський, М. Пічкур, В. Прусак, Ю. Степанян, В. Томашевський, О. Фурса та ін.); проаналізовано сутність професійних компетентностей майбутніх дизайнерів, педагогічні умови їх формування (С. Алексеєва, З. Бакум, Г. Брюханова, В. Слабко, М. Тимченко, О. Тригуб, О. Трошкін, С. Чирчик, А. Шевченко та ін.); розроблено й апробовано авторські методики формування професійних якостей майбутніх графічних дизайнерів (О. Баніт, Ц. Дуткін, Д. Кудренко, Г. Максименко, Л. Триноженко та ін.) та ін. Проте у науковому дискурсі педагогічної науки відсутні цілісні дослідження проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Студіювання наукових праць, вивчення специфіки професійної підготовки майбутніх дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти, зокрема бакалаврів графічного дизайну, уможливило визначення суперечностей між:

– сучасним станом професійної підготовки майбутніх дизайнерів і вимогами суспільства до їхньої професійної компетентності з урахуванням сучасних тенденцій розвитку дизайну в Україні і світі;

– потребою якісної підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до успішної майбутньої професійної діяльності та несистемністю формування у них професійних компетентностей у закладах вищої мистецької освіти;

– необхідністю вивчення майбутніми бакалаврами графічного дизайну потенціалу каліграфії і шрифтовідтворення в українській та зарубіжній культурі та недосконалістю змісту, форм, методів опанування національних і світових традицій та інновацій каліграфічного мистецтва і шрифтової культури у процесі професійної підготовки.

Актуальність проблеми дослідження, необхідність подолання визначених суперечностей, а також потреба у теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні окресленої проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри кафедри теоретичних дисциплін та професійної освіти «Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності з етнодизайну у студентів закладів вищої мистецької освіти» (державний реєстраційний номер РК №0119U001091).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайні імені Михайла Бойчука. (протокол №01/19-20 від 25 вересня 2019 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої Ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 26 листопада 2019 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну у закладах вищої мистецької освіти.

Предмет дослідження – модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Відповідно до мети, об'єкта і предмета дослідницького пошуку визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

2. Розкрити зміст та структуру готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності..

3. Визначити критерії, показники та рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

5. Розробити та експериментально перевірити модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять: положення теорії наукового пізнання, *культурологічного і аксіологічного* підходів, що визначають орієнтири оновлення змісту підготовки відповідних фахівців на основі традицій каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну, сформованих в історичній ретроспективі України і зарубіжжя, а також дозволяють врахувати цінності національного і світового розвитку мистецтва, дизайну, шрифтової культури як чинника національної ідентичності, дескриптору унікальності культурного, освітнього, мистецького розвитку; ідеї *полікультурного підходу* у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що уможливорює вивчення

традицій, історії каліграфії і шрифтового мистецтва у вимірі світової ретроспективи, детермінує оновлення змісту вивчення потенціалу каліграфії різних народів, писемних традицій, сформованих в історії поступу інших держав, у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну; положення *компетентнісного підходу*, що передбачає відповідне структурування змісту, добір форм і методів з метою для формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; ідеї *діяльнісного підходу*, що слугує підґрунтям удосконалення професійних умінь саме через практико орієнтовану діяльність, застосування методів практичного спрямування у процесі практичних занять, передбачає продуктивну організацію творчої самостійної роботи, використання інноваційних форм і методів у процесі опанування майстерності каліграфії; положення *міждисциплінарного підходу*, що передбачає структурування змісту вивчення каліграфії на основі міждисциплінарних знань з історії, культурології, лінгвістики, різних видів мистецтва.

Теоретичну основу дослідження становлять: провідні ідеї філософії мистецької і дизайнерської освіти (О. Бойчук, В. Горянський, Л. Губерський, С. Захарова, А. Козир, О. Комаровська, Л. Кондрацька, Г. Ніколаї, О. Олексюк, О. Рудницька, Г. Сотська, О. Щолокова та ін.); концептуальні основи дизайн-освіти (Є. Антонович, І. Гардабхадзе, В. Даниленко, В. Мойсеєнко, П. Татіївський, А. Юрчишина, О. Яремчук та ін.); теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх дизайнерів (С. Алексеєва, З. Бакум, А. Дяченко, Г. Брюханова, О. Кирилова, О. Трошкін, С. Чирчик, Я. Чеботова, А. Шевченко, Г. Шкарупа та ін.); положення теорії і практики підготовки майбутніх графічних дизайнерів (О. Кім, А. Король, Л. Кривецька, А. Мальцева, П. Прохорчук, О. Хмельовський, Н. Школяр та ін.); праці з проблем становлення і розвитку каліграфічного мистецтва і шрифтової культури України (О. Дербилова, Т. Іваненко, І. Дудник, В. Лесняк, В. Мітченко, В. Чебаник, М. Різник, О. Храмова-Баранова, О. Скоробагатова, Р. Галичиш та ін.); ідеї зарубіжних дослідників з питань опанування мистецтва каліграфії і шрифтового дизайну

(В. Істрін, Є. Карський, Л. Проненко, Самер Хамді Ареф Аль Равашдех, М. Таранов, Ч. Чжоу, К. Алнаджі (K. Alnajdi), В. Будлук (V. Bulduk), Е. Джонстон (E. Jonston), С. Фераро (C. Ferraro), А. Капр (A. Kapr), Ф. Музика (F. Muzika), Г. Ноордзей (G. Noordzij) та ін.)

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури з проблеми формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, аналіз освітньо-професійних програм, підручників, посібників, що дозволило здійснити оновлення змісту, добір форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців обраного фаху; систематизація теоретичних і експериментальних даних у процесі констатувального і формувального етапів експериментальної роботи – для розроблення моделі і педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; моделювання – для здійснення критеріальної характеристики досліджуваної якості за обґрунтованими критеріями, показниками і рівнями; *емпіричні* – з метою проведення констатувального експерименту і застосування діагностичного інструментарію (анкетування, тестування різного типу, авторські й адаптовані методики) – для визначення стану сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; формувальний експеримент, що передбачає поетапне використання форм і методів; *математичної статистики* – для виявлення динаміки ефективності експериментальної роботи й підтвердження достовірності результатів дослідження.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось упродовж трьох етапів (2019 – 2023 рр.).

На першому етапі (2018 рр.) – вивчено педагогічні, мистецтвознавчі, психологічні та філософські джерела, що уможливило систематизувати праці з проблеми дослідження; виявлено стан дослідженості проблеми в українській і зарубіжній теорії; схарактеризовано теоретичні і методологічні положення

дослідження; сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання; визначено методи дослідницького пошуку.

На другому етапі (2019 рр.) – теоретично розроблено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності і обґрунтовано педагогічні умови розвитку цієї якості; на основі визначених критеріїв, показників та рівнів готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності здійснено аналіз стану сформованості цієї якості у майбутніх бакалаврів графічного дизайну; укладено навчальні програми, посібник.

На третьому етапі (2020 – 2023 рр.) – упроваджено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; апробовано зміст, форми, методи, педагогічні умови формування досліджуваної якості; здійснено статистичне оброблення результатів формувального експерименту; визначено перспективи подальших досліджень.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що: *вперше* здійснено цілісне дослідження проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; теоретично обґрунтовано і розроблено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності з урахуванням положень методологічних підходів (культурологічного, аксіологічного, полікультурного, компетентнісного, діяльнісного), принципів (*загальних*: науковості, активної діяльності, зв'язку навчання з практикою, поєднання різних форм, методів і засобів навчання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії; систематичності і послідовності навчання) *специфічних*: аксіологізації змісту навчання, інтеграції змісту навчання, культуровідповідності, партнерства у навчанні, рефлексивності), включає зміст, форми, методи, що реалізується в межах цільового, методологічного, діялісно-рефлексивного, діагностичного, результативного блоків, у процесі мотиваційно-стимульовального,

інформаційно-діяльнісного, творчо-рефлексивного етапів, а її результатом є високий і середній рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; обґрунтовано педагогічні умови реалізації моделі формування визначеної якості (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті; активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні; розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну); визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; *уведено в науковий обіг* авторську дефініцію поняття «готовність майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»; *уточнено* сутність понять «дизайн», «графічний дизайн», «педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»; *подальшого розвитку* набуло вивчення українського і зарубіжного досвіду становлення і розвитку каліграфічних традицій, національного і світового шрифтового дизайну.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці й впровадженні програми дисципліни «Каліграфія» (має варіанти назв – «Каліграфія» (2 курс), «Каліграфія у дизайні» (3 курс), «Каліграфія у шрифтовому дизайні» (4 курс) у закладах вищої мистецької освіти), ефективній апробації поетапної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; у оновленні змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проєктна графіка», «Графічні техніки», форм і методів вивчення традицій та інновацій каліграфії і шрифтової культури.

Матеріали дисертації можуть бути використаними у процесі укладання програм обов'язкових і варіативних дисциплін, спрямованих на формування фахових компетентностей майбутніх графічних дизайнерів, у ході організації

курсів підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої мистецької освіти, під час укладання навчальних програм, посібників з проблем досвіду використання каліграфії і національного шрифтового дизайну в Україні і зарубіжних країнах.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес таких закладів освіти: Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука (довідка № 181 від 21.09.2023 р.), Українського гуманітарного інституту (довідка № 130 від 05.09.2023 р.), Арт академія сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі (довідка №072 від 09.10.2023 р.).

Апробація отриманих результатів дослідження здійснювалася у процесі виступів і обговорень на науково-методичних і науково-практичних заходах різного рівня: *міжнародних конференціях* «Science, research, development. Technics and technology» (Роттердам, 2020), «World science: problems, prospects and innovations» (Торонто, Канада, 2021), «Role of science and education in sustainable development» (Катовіце, Польща, 2021), «The world of science and innovation» (Лондон, Великобританія, 2021), «International scientific innovations in human life» (Манчестер, Великобританія, 2022), «Eurasian scientific discussions» (Барселона, Іспанія, 2022); всеукраїнських конференціях «Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи (Київ, 2021, 2022), «Мистецька освіта у контексті євроінтеграційних процесів» (Умань, 2022), «Художні практики в контексті мистецької освіти: новації, тенденції, перспективи» (Київ, 2023).

Публікації. Отримані результати дисертаційної роботи висвітлено у 12 публікаціях автора: 3 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у наукометричному виданні Scopus (у співавторстві), 1 – в інших виданнях, 6 – у збірниках апробаційного характеру, 1 – в навчальному посібнику.

Особистий внесок здобувача у статті, написаній у співавторстві, полягає в окресленні можливостей удосконалення сучасної дизайн-освіти [Diachenko, A.; Tsoi, M.; Brovchenko, A, Shpak, O and Popiuk, k, m. *Ways of Design Education*

Improvement in Higher Educational Institutions. Review of International Geographical Education (RIGEO Vol. 11, no. 3, 2021. P. 503-512. DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53].

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 285 сторінки (основна частина 203 сторінок, додатки на 55 сторінках). Список використаних джерел містить 232 найменувань, зокрема 50 – зарубіжні праці). Робота містить 9 таблиць, 5 рисунків у основному тексті роботи.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У розділі проаналізовано проблему підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності у педагогічній теорії; представлено історико-педагогічні аспекти розвитку каліграфії в українському і зарубіжному дискурсі; схарактеризовано сутність і структуру готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

1.1. Проблема підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності у педагогічній теорії

У процесі реформаційних змін у сфері мистецької освіти України актуалізується проблема реалізації інновацій у всіх її складових – музичній, художній, хореографічній, дизайн-освіті тощо. У зв'язку з розвитком інноваційних цифрових технологій, тенденцією естетизації у виробничих галузях набуває особливої популярності саме дизайн-освіта. Нині можемо спостерігати значний інтерес до таких спеціальностей, як графічний дизайн, що підтверджує: надалі ця сфера буде зазнавати трансформацій відповідно до вимог ринку праці і набувати більшої зацікавленості серед молоді у зв'язку з можливістю професійної самореалізації, матеріального благополуччя у сфері реклами, медіа, створення мистецького контенту для культурологічної, мистецтвознавчої, інших дотичних соціокультурних сфер, у проєктній діяльності тощо [176, с. 134].

Саме тому є потреба якісних змін у професійній підготовці майбутніх дизайнерів, графічних дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти, насамперед на бакалаврському освітньому рівні. Основним завданням професійної підготовки бакалаврів графічного дизайну є формування

конкурентоспроможних кадрів, які зможуть реалізуватись у професійній та творчій діяльності, гнучко реагувати на сучасні виклики, адаптовуватися професійно до реалій сьогодення на ринку праці [176, с. 135]. Сучасні соціально-економічні умови потребують фахівців художньо-технічного профілю, які володіють ґрунтовними теоретичними знаннями та професійними компетентностями, мають високий рівень готовності до реалізації практичної професійної діяльності. Український ринок праці потребує конкурентоспроможних, креативних, всебічно розвинених, мотивованих спеціалістів, здатних постійного навчатися та розвиватися упродовж життя. Нині професія графічного дизайнера є однією з найпопулярніших і затребуваних професій у багатьох сферах суспільної життєдіяльності [171, с. 19-20].

З'ясовано, що у підготовці майбутніх графічних дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти виникає необхідність оновлення змісту, форм і методів, що потребує постійного продукування інновацій та актуалізації досвіду у методиці викладання основних дисциплін. У професійній підготовці майбутніх графічних дизайнерів одним із базових предметів є каліграфія, що спрямовано на формування у майбутніх фахівців графічного дизайну спектру професійних компетентностей, насамперед практико орієнтованих умінь, що забезпечує високий ступінь адаптивності цих фахівців, їх динамічність, інноваційність, креативність тощо [176, с. 135].

У науковому дискурсі мистецької освіти проблема професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти розглядалася науковцями, педагогами-практиками:

- у контексті визначення сучасних тенденцій розвитку мистецької освіти з урахуванням сучасних викликів (І. Губерський [22], А. Козир, А. Федорошин [55], О. Комаровська [56], Л. Кондрацька [59], Л. Масол [73], Г. Ніколаї [81], О. Олексюк [82], Г. Падалка [85], О. Рудницька [111], Г. Сотська [121] та ін.);

- з позиції аналізу специфіки розвитку дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі (В. Прусак [107], В. Даниленко [24], О. Фурса [152], Є. Антонович [4], П. Татіївський [129], О. Трошкін [142], Т. Брюханова [14], В. Тименко [130] та ін.);

- крізь призму вивчення теорії і практики каліграфічних традицій та шрифтового дизайну в українському і зарубіжному мистецтвознавчому вимірі (І. Дуднік [38], Т. Іваненко [49], Дербилова [32], М. Різник [110], В. Лесняк [65], В. Мітченко [76], В. Чебанік [157], М. Таранов [128], В. Тоотс (V. Toots) [230], Г. Ноордзей (G. Noordzij) [221] та ін.);

- у процесі окреслення можливостей каліграфії в українській і зарубіжній освітній та мистецькій практиці (Т. Іваненко [49], О. Храмова-Баранова [155, с. 84-92]), Ч. Чжоу ([160], І. Дуднік [38], В. Мітченко [77], Т. Іваненко [50], Т. Барабаш [9], О. Дербилова [32]. та ін.

У межах нашого дослідження важливо схарактеризувати базові поняття, уточнити їх сутність.

В науково-освітньому дискурсі акцентується увага на потенціалі **мистецької освіти** у соціокультурному розвитку особистості зокрема і соціуму загалом, що полягає в опануванні культурних цінностей крізь призму мистецьких явищ, формуванні ціннісного ставлення до мистецтва, розвитку спектру компетентностей, пов'язаних з поступом різних видів мистецтва з урахуванням традицій та інновацій, а також сучасних соціальних, інформаційних, виробничих викликів [176, с. 136]. На переконання Г. Падалки, «мистецька освіта – процес і результат освоєння суб'єктом істотних властивостей навколишньої дійсності, відтвореної у художніх образах. Змістом мистецької освіти виступає спрямована на загальний і художній розвиток особистості система педагогічно адаптованих художньо-практичних умінь, навичок, знань, досвіду ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду творчої діяльності» [85, с. 3]. Варто зазначити, що нині в українському суспільстві актуалізується проблема підготовки фахівців різного профілю у мистецькій сфері (вчителів, викладачів мистецьких дисциплін, дизайнерів, художників,

музикантів та ін.) на основі національного досвіду, що передбачає урахування відповідних націєтворчих складників у змісті підготовки, формах, методах навчання [176, с. 136].

О. Комаровська, О. Просіна відзначають, що у мистецькій галузі освіти має враховуватися така спрямованість у навчанні, як: «утвердження здатності національної самоідентифікації в згармонізованому міжкультурному діалозі; ця вимога особливо загострюється нині у зв'язку з суперечливими процесами, зумовленими, зокрема політичними подіями; аксіоматичним є посилення виховної функції мистецької освіти щодо формування людини – патріота своєї держави; мистецтво в цьому аспекті має необмежені можливості впливати на емоційно-почуттєву сферу, оскільки «оперує» творами як концентратом емоційної енергії народу, енергетичним зарядом, утіленням авторами в художніх образах» [57, с. 2]. Науковці переконують у тому, що мистецька галузь має базуватися на національних взірцях, що особливо загострюється в умовах повномасштабної війни РФ проти України, адже мистецтво стає вагомим чинником національної ідентифікації у світі [175, с. 137]. Відповідно вчені зауважують, що «звернення до національного мистецтва всіх видів, жанрів, стилів, епох дає людині можливість через естетичні переживання ідентифікувати себе як представника нації і одночасно – відчутти себе людиною культури, осмислити значущість і непересічність «свого» у світовому мистецькому просторі, а разом усвідомити величезне художнє розмаїття світу з повагою до нього» [57, с. 2].

Однією зі складових мистецької освіти є **дизайн-освіта**, що ґрунтується на національних традиціях художньо-промислової галузі, художньої освіти, ремісничих практиках. Вплив національної дизайн-освіти визначається спектром соціокультурних, інформаційних, культуротворчих функцій, що уможлиблюють мистецьких поступ певного етносу [176, с. 137]. О. Фурса обґрунтовує, що дизайн-освіта – це «культурно-історичне явище, яке розгортається у взаємодії з науково-технічною та візуальною, художньою культурою і відображає вплив новацій і винаходів на розвиток культури і

послідовні зусилля людства щодо оволодіння проєктно-художньою діяльністю як важливим видом синтетичної інженерної і художньої творчості», ... «продукт культури, інструмент культурного будівництва і фактор, який активно її формує» [151, с. 16-17]. «Варто зауважити, що у сучасному контексті дизайн-освіта пов'язана з динамічними змінами у культурному, виробничому просторі, у сфері медіа, відповідно з викликами й інноваціями, спродукованими у результаті соціокультурного, технічного розвитку суспільства. Відповідно дослідники вважають, що дизайн-освіта має розвиватися з урахуванням запитів соціальних груп, окремих особистостей, враховувати регіональні й локальні особливості розвитку, актуалізувати традиції художньо-промислової, художньої освіти й імплементувати кращі інноваційні практики, зумовлені змінами у віртуальному просторі, цифрових технологіях тощо. Крім того, важливою є думка освітян, що дизайн-освіта через мистецькі техніки, інновації, проєктну діяльність виконує важливу суспільну комунікативну функцію крізь призму візуального мистецтва» [176, с. 136-137]. Так, В. Титаренко зауважує, що «дизайн-освіта – це цілеспрямована художньо-проєктна діяльність, що поєднує професійні та наукові знання на основі розуміння проблем людського життя і спілкування з оточуючим середовищем;... це інструмент формування художньо-естетичної культури суспільства. ...готує професійних фахівців, а через них і суспільство, до сприйняття візуально-комунікативних процесів» [134, с. 288].

Досліджуючи питання підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, вважаємо необхідним здійснити дефінітивний аналіз понять «дизайн» і «графічний дизайн» [176, с. 138].

У довідникових виданнях «дизайн» (з англ. design – проєктувати, конструювати) визначається як: вид діяльності, пов'язаний із проєктуванням предметного середовища (синоніми «художнє конструювання», «технічна естетика») [23]; «професійний вид проєктно-художньої діяльності зі створення естетично гармонійного і функціонально повноцінного предметно-

інформаційного середовища» [13, с. 61]; «вид діяльності з проектування предметного світу, розробляє вірці раціональної побудови предметного середовища, що відповідають складному функціонуванню сучасного суспільства; одну з його галузей – проектування естетичних властивостей промислових виробів» [34, с. 121-122]; «термін для позначення різних видів проектування, які формують естетичні й функціональні якості предметного середовища» [122].

Зазначимо, що сутність поняття «дизайн» було узгоджено серед практиків на міжнародному рівні у 1964 р. на семінарі, присвяченому дизайнерській освіті у м. Брюгге: «Дизайн – це творча діяльність, метою якої є визначення формальних якостей промислових виробів..., що включають і зовнішні риси виробу, але головним чином ті структурні й функціональні взаємозв'язки, що перетворюють виріб у єдине ціле як з погляду споживача, так і з погляду виробника» [214, с. 90-91].

В Україні поняття «дизайн» було уніфіковано в освітньому контексті Державним стандартом України «Дизайн і ергономіка» у 1999 р. За ДСТУ 3899-99 термін «дизайн» визначається як «комплексна науково-практична діяльність щодо формування гармонійного, естетично повноцінного середовища життєдіяльності людини і розроблення об'єктів матеріальної культури», об'єктом дизайну є «предметно-просторове середовище і його елементи, що підлягають впливу дизайну, а предметом – дизайнові характеристики об'єкта дизайну» [33].

В сучасному мистецтвознавчому дискурсі, освітній практиці дизайн розглядається як смислова парадигма власне дизайнерської діяльності, що уможливорює набуття будь-якої речі статусу культурної цінності чи мистецької вартості, «піднесеної» до рівня естетичного і водночас функціонального, стилістично обрамленого об'єкта, який міг би існувати в культурі, у музейному просторі, водночас призначений для повсякденного використання.

У контексті уточнення сутності дизайну з проєкцією на сучасність вважаємо показовими положення сучасних дослідників щодо функціонування

дизайну у сфері предметності духовної і матеріальної культури. Так, С. Захарова вважає, що «дизайн функціонує у проєктних формах її буття», тому «серед основних типів проєктів виокремлюються технічні, соціальні, педагогічні, релігійні, проєкти ігрової свідомості, художньо-образні проєкти, художньо-технічні проєкти», а «у сфері матеріальної культури дизайн реалізується у вигляді речей, які підрозділяються на: практично корисні речі (утилітарно самоцільні); символічні; ритуально-обрядові (семіотично самоцільні); декоративні (естетично і гедоністично самоцільні); ігрові; художньо-мистецькі речі [46, с. 80-88].

У контексті окреслення культурологічної, мистецької сутності поняття дизайну важливим є положення дослідників щодо знакової смислової, «закодованої» форми дизайнерської речі, що виступає певним сигналом для ідентифікації національної, етнічної, культурної тощо. З цієї позиції слушною є думка О. Яремчука, який зауважив, що слово «design» як концепт мовної кодової системи з огляду структурної лінгвістики має таку формулу: «design» = «de» + «sign». Слово складається з двох слів, де «sign» – це однозначно «сигнал» [181, с. 57]. Водночас в академічному тлумачному словнику наведено чотири визначення поняття «сигнал»: 1) зоровий або слуховий умовний знак для передачі будь-якого повідомлення, розпорядження, команди тощо; 2) попередження, повідомлення про те (перев. небажане), що відбувається або може відбутися; 3) вияв функціонування чогось, що викликає відповідну реакцію будь-якого приладу або організму; 4) пристрій на автомобілі, мотоциклі і т.ін. для звукової сигналізації [12]. Префікс «de» інтерпретується як «робити», тобто «робити знак», власне кажучи, «позначити» або «робити попередній начерк» [181, с. 57].

Вважаємо, що слушним є твердження О. Яремчука про те, що «...слово «design», вірогідно, мало початкове значення як наука про «привілейовані знаки». Це поняття бере початок у теософських ученнях середньовіччя та набуло найбільшого поширення серед аристократичних верств населення Європи. Знання про знакові системи зазвичай було невід'ємною частиною

навчання аристократів та королівських художніх шкіл. З розвитком машинного виробництва та початком промислової революції з'являється певна потреба у зміні підходу до масового виробництва. Як зауважують дослідники історії дизайну, при насиченні ринку товарами виявилось, що товари, розроблені випускниками Лондонської Королівської художньої школи, мали певну перевагу в попиті, насамперед порівняно з декорованими виробами, спроектованими інженерами, так званий «кітч». Саме це дозволило дати новий поштовх для розвитку «дизайну» в умовах нових реалій. Тому частина вчених, які пов'язують дизайн із промисловим виробництвом, фіксують «виникнення» дизайну у XVIII ст.» [181, с. 57 -58].

Схарактеризовані положення науковців дозволили уточнити сутність **дизайну** як виду мистецтва, що спрямований на художнє конструювання предметного простору шляхом застосування потенціалу художньо-промислового виробництва, декоративно-прикладного мистецтва з метою естетизації побуту, професійного середовища на основі національної, етнічної, культурної ідентичності [176, с. 138-139].

Одним із різновидів дизайну є **графічний дизайн**, що у довідникових виданнях розглядається як «візуальний дизайн, художньо-проектна діяльність по створенню оригіналів, призначених для масового відтворення будь-якими засобами візуальної комунікації (поліграфія, кіно, телебачення); завданням графічного дизайну є наочне уявлення повідомлень, подій, ідей, цінностей, вказівок будь-якого роду» [54]. Цей різновид дизайну відокремлюється як особлива професійна діяльність, адже поєднує професійні уміння, які формувалися у межах окремих професій (художник, фахівець з реклами, промислової графіки, декоративно-прикладного мистецтва тощо) і ґрунтується на проектній діяльності, естетизації побутової сфери.

У наукових, навчальних виданнях спектр тлумачень поняття графічного дизайну варіюється з урахуванням міждисциплінарності відповідних професійних функцій і сфер діяльності. Так, В. Даниленко зауважує, що «графічний дизайн – це художньо-проектна діяльність, основним засобом якої є

графіка; мета цієї діяльності – візуалізація інформації, призначена для масового поширення за допомогою поліграфії, кіно, телебачення, а також створення графічних елементів для промислових виробів і предметного середовища» [25].

Функціональний спектр графічного дизайну зумовлений специфікою його видів та пов'язаний з візуалізацією інформації у сфері як предметного середовища, так і віртуального простору [176, с. 139]. Відповідно ключовими є власне смисловий і формотворчий аспекти візуалізації певних образів: сенс, смисл образу та його формальне вираження через слова, зображення тощо. У довідникових виданнях акцентується увага на відповідній класифікації типів графічного дизайну з урахуванням змістових і формальних аспектів графічного дизайну: книжкова і газетно-журнальна графіка, рекламна графіка і плакат, промислова графіка (товарні і фірмові знаки, упаковка тощо), системи візуальної комунікації, суперграфіка (великомасштабні графічні елементи міського середовища) [34, с. 105], що спрямовано «на візуалізацію інформації, на створення графічних знакових систем для предметного середовища, розроблення графічних елементів для промислових виробів, конструктивного та графічного рішення пакування, іншої рекламної та поліграфічної продукції і передбачає тиражування засобами поліграфії або масове відтворення за допомогою будь-яких інших каналів візуальної комунікації» [13, с. 55].

Сучасні дефініції графічного дизайну зосереджені на його проєктувальних функціях, візуальному ефекті певних об'єктів, а також на стилістичних особливостях з урахуванням стильових напрямів різних видів мистецтва. З цієї позиції графічний дизайн є певним комунікативним посередником між дизайнером й особою, яка сприймає візуально, а потім інформативно певних графічний об'єкт. Таким чином, графічний дизайн сприяє створенню комунікативних механізмів у просторі, дозволяє проєктувати візуальну форму та її вплив на чуття, емоції, естетичне сприйняття людей.

Нам імпонує дефінітивний аналіз поняття, здійснений О. Хмельовським, який визначає графічний дизайн «відповідальним за функціонування складних систем візуальної комунікації та проєктування складних структур, таких, як

виготовлення єдиних систем знаків – створення фірмового графічного стилю, єдиного візуального образу підприємства, навчальних посібників, комп'ютерних інформаційних сторінок, блоків, шрифтів та програм комп'ютерної дополіграфічної підготовки інформації, створення візуальних образів для різних чемпіонатів та Олімпійських ігор, всесвітніх та інших виставок, образу міст і засобів транспортних сполучень тощо» [154, с. 58]. Означені сутнісні характеристики графічного дизайну співвіднесені з соціокультурними, естетичними, функціональними завданнями, що виконує дизайн в образотворчій, проєктній, конструкторській, соціально-інформаційній діяльності, таким чином, на переконання А. Король, «інтегруючи їх основні положення і органічно сполучаючи найбільш значні для процесу комунікації методи і засоби дії на глядача (споживача, користувача) візуальної інформації в умовах сучасного світу» [61, с. 8].

Нині графічний дизайн є достатньо молодою сферою професійної діяльності, яка раніше розвивалася як дизайн-оформлення й існувала як відгалуження промислового виробництва. В епоху технологізації й інтеграції життя людини у віртуальний простір, ситуація змінилась: графічний дизайн однією з найпотрібніших професій сучасності, що пов'язаний насамперед з комерціалізацією різних сфер виробництва, естетизацією простору тощо.

Дефінітивний аналіз поняття «**графічний дизайн**» уможливив уточнення його визначення як різновиду дизайну, метою якого є забезпечення візуальної комунікації та проєктування візуальних і смислових образів, знаків шляхом одночасної художньої, проєктної, технічної, конструкторської діяльності та застосування інформаційних технологій з метою візуалізації й естетизації навколишнього середовища, створення якісного інформаційного простору на підприємстві, в громаді, на рівні держави тощо [176, с. 139].

Нині одним із потужних засобів графічного дизайну, покликаною естетизувати, проєктувати сучасний простір, є **цифрові технології**. Спостерігається зростання зацікавленості до візуалізації інформації за допомогою графічних засобів, що пов'язано зі зміною пріоритетів у

передаванні інформації – від словесного до графічного, візуального контенту – та продукуванням сучасних інформаційно-комунікаційних, цифрових технологій. На переконання О. Мальцевої, Т. Кугай та ін., «візуалізація інформації – повсякденна потреба сучасного суспільства, люди потребують доступні й оригінальні продукти, які допомагають досягати своїх цілей і робити вибір» [72, с. 1].

Педагоги-практики, науковці пов'язують необхідність візуалізації інформації з тенденцією цифрової революції в постіндустріальний період трансформації суспільства. У зв'язку з цим викликом актуалізується проблема застосування відповідного цифрового інструментарію у професійній підготовці майбутніх фахівців з дизайну, що уможлиблює значне оновлення змісту, форм і методів навчання. Як наслідок, на переконання І. Гардабхадзе, «інструментарій дизайну під впливом цифровізації значно розширився; методи візуалізації і матеріалізації дизайнерських ідей демонструють значний прогрес завдяки адитивним технологіям реалізації прототипів, моделюванню дизайн-артефактів у просторі аугментованої реальності та іншим застосуванням синтезу технологій і мистецтв на базі цифрової проєктної культури» [17, с. 178].

Саме з цифровими технологіями пов'язаний кардинально інноваційний етап розвитку різних сфер виробництва, рекламної, проєктної галузі, збагачення контенту віртуального освітнього, інформаційного простору. Відповідно актуалізувалася потреба у підготовці конкурентоспроможних, професійних фахівців з дизайну шляхом застосування цифрових технологій, що, на думку О. Храмової-Баранової, «докорінно трансформували структуру мистецтва і дизайну та визначили необхідність його переосмислення та виявлення новизни засобів комп'ютерної графіки в проєктуванні візуального художнього образу», відповідно «через появу нових комп'ютерних технологій з'являються можливості відкривати нові способи створення художніх творів, що дає поштовх для виникнення нових художніх напрямків» [156, с. 83]. Крім того, використання цифрових технологій у підготовці майбутніх фахівців з графічного дизайну уможлиблює якісне оновлення змісту, форм і методів

навчання з урахуванням сучасних викликів, зокрема збагачення мистецтва каліграфії, розкриття її потенціалу у наповненні якісним контентом віртуального і реального інформаційного простору.

На наше переконання, графічний дизайн формує якісний інформаційний простір на різних рівнях – на рівні окремого підприємства, громади, регіону, країни, адже сприяє комерційному просуванню різноманітних товарів та послуг, проведенню культурних, соціальних, благодійних заходів тощо. Тому підготовку сучасного дизайнера неможливо уявити без застосування сучасних дизайнерських технік за допомогою інформаційних технологій, використання їх в роботі зі шрифтами і каліграфією. У результаті у дизайнера зростає соціальна відповідальність за продукт його професійної діяльності. У зв'язку із стрімким технологічним розвитком виникає необхідність в удосконаленні шрифтової національної культури [169, с. 978-984].

Відповідно на сучасному ринку праці набуває популярності професія графічного дизайнера, що зумовлено соціокультурними, економічними потребами громад, регіонів, держави у створенні відповідного дизайнерського контенту, а також у розвитку мистецької освіти, дизайн-освіти, графічного дизайну на основі цінних національних традицій та зарубіжних освітніх і виробничих практик.

Професія дизайнера започаткована більше ста років тому в Англії, де відбувся рух «за зв'язок мистецтва і ремесла», очільником якого був У. Морис. Потім естафету перейняли в США, Швеції та Фінляндії, і були сформовані принципи та основні теоретичні положення дизайну, що донині впливають на його розвиток. Можна розглядати відправною точкою історії виникнення дизайну як професії також 1920 р., коли з'явилися перші дипломовані спеціалісти. У цей час в деяких країнах світу створювалися перші навчальні заклади, що готували майстрів-художників для промисловості і викладачів для професійної освіти. Такий напрям дизайну одержав назву європейського «академічного». Поступово художньо-промислові школи почали формуватися в Англії, Німеччині, Австро-Угорщині, скандинавських та інших європейських

країнах. У навчанні фахівців перейшли від старої академічної школи, побудованій на малюванні античних зразків та копіюванні, до нових методів навчання: робота з кольором і формою з урахуванням загальних світових законів» [14, с. 29].

Вища школа будівництва і художнього конструювання – Баухауз, що була заснована у 1919 р. в Німеччині, по праву вважається першою школою що започаткувала дизайн у світі [178, с. 57-63]. Незважаючи на тривале існування (до 1933 р.), ця школа мала вагомий вплив на формування ідей дизайнерської освіти поза межами Німеччини, в тому числі в колишньому СРСР, зокрема – перехід від традиційної мистецько-ремісничої освіти, яка характеризувала дизайн ХІХ ст., до мистецько-індустріальної, характерної для ХХ ст. [150, с. 112-124].

Від 1926 р. для означення нової професії почали застосовувати такі поняття, як інженер-художник, художник-технолог і художник-конструктор. Така ситуація тривала до розпаду СРСР і навіть пізніше, аж до визнання професії дизайнера (код 2452) на державному рівні і внесенням цієї спеціальності до Класифікатора професій ДК 003:2010, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (2010) [80]. Фахівці з дизайну наділяються такими професійними функціями, як: розробляють зразки раціональної побудови предметного середовища, вивчають естетичні властивості промислових виробів, проєктують їхній естетичний вигляд тощо [23].

2007 р. Постановою ВАК України було затверджено паспорт спеціальності 17.00.07, де дизайн визначається як «одна з теоретичних галузей мистецтвознавства, висвітлює соціально-культурні, композиційно-художні та технологічні закономірності формування гармонійного, естетично досконалого предметного середовища життєдіяльності людини, створення мистецьких об'єктів матеріальної культури, промислових виробів і творів дизайн-графіки». Окреслюючи функціональний спектр дизайну в соціумі, спроектовано й професійні функції дизайнера, що «досліджує широкий спектр художньо-

проектних засобів формування предметно-просторового середовища, стилістику та пластично-образні особливості об'єктів дизайну, методологічні питання дизайну, історико-генетичну та соціально-культурну природу проектно-художньої діяльності дизайнера, сучасні тенденції» [90].

У 2018 р. Міністерством освіти і науки України затверджено Стандарти вищої освіти України у галузі 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 022 Дизайн для бакалаврського, магістерського і докторського освітніх рівнів. Зазначимо, що відповідно до Стандарту підготовки бакалаврів з дизайну *об'єктом вивчення та діяльності дизайнера* є об'єкти та процеси дизайну в промисловій, побутовій суспільній, соціокультурні сферах життєдіяльності людини; *цілями навчання* є формування фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі дизайну, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов та передбачають застосування певних теорій та методів дизайну; *теоретичний зміст предметної області* складає поняття, концепції, принципи дизайну та їх використання для забезпечення заданих властивостей та естетичних характеристик об'єктів дизайну (за спеціалізаціями); *методи, методики та технології* – методики проектування та виготовлення одиничних, комплексних, багатофункціональних об'єктів дизайну, технології роботи у відповідних спеціальних матеріалах (за спеціальностями); *інструменти та обладнання* складають сучасні програмні продукти, технологічне обладнання, що застосовується в сфері дизайну (за спеціальностями) [125].

Зазначимо, що з 2016 р. підготовка **бакалаврів з дизайну**, зокрема графічного дизайну, здійснюється за освітньо-професійними програмами у закладах вищої мистецької освіти (Київська академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Національна академія мистецтв України, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Львівська академія мистецтв, Київський національний університет технологій і дизайну, Київський університет культури і мистецтв та ін.), а також в університетах технічного спрямування. Відповідно підготовка бакалаврів за освітньо-професійними

програмами вирізняється унікальністю, традиціями та інноваціями з урахуванням регіонального, національного та європейського досвіду.

Нині в умовах соціокультурних зрушень, інноваційних процесів у підготовці майбутніх фахівців у сфері вищої, зокрема й мистецької, дизайн-освіти, актуалізується реалізація компетентнісного підходу, що передбачає формування спектру професійних компетентностей, визначених у стандартах зі спеціальності 022 Дизайн [176, с. 140]. На переконання Л. Пляки, «компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців в набутті та розвитку у студентів під час навчання набору ключових, загальногалузевих та предметних компетентностей відзначає його успішну професійну діяльність. Компетентності включають професійні знання та уміння, що характеризують кваліфікацію, такі якості як ініціативність, співпраця, здатність до роботи в колективі, комунікативні здібності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати і використовувати відомості» [101, с. 136-137]. Майбутньому фахівцю з графічного дизайну потрібно не лише бути обізнаним у багатьох сферах професійної діяльності, а й розуміти потреби суспільства й сприяти задоволенню цих потреб засобами графічного дизайну, формуючи якісний інформаційний простір з ознаками національної ідентичності. Оскільки інформаційний простір формує насамперед шрифтове наповнення, перед закладами вищої мистецької освіти постає завдання підготовки майбутнього фахівця графічного дизайну до застосування мистецтва каліграфії у професійній діяльності, де знання і навички з каліграфічного мистецтва є основою для створення високоякісних взірців шрифтового дизайну, що і є одним з головних компонентів графічного дизайну [176, с. 141].

З-поміж важливих професійних компетентностей сучасного фахівця з графічного дизайну виокремлюємо готовність до застосування каліграфії у професійній діяльності, сутність якої розглянемо у підрозділі 1.3. Водночас у межах визначення теоретичного дискурсу проблеми дисертаційного дослідження важливо обґрунтувати сутність понять «каліграфія», «шрифт», «шрифтовий дизайн», «національний шрифтовий дизайн», що уможливить

виокремлення в подальшому компонентів, критерії і показників визначеної професійної якості.

Термін «каліграфія» з'явився багато тисячоліть тому і визначається переважно як мистецтво гарного, чіткого і розбірливого письма. Слово каліграфія походить від грецького слова «καλλος» – «гарне» і «γραφή» – «письмо», що означає мистецтво гарного письма, краснопис, чистописання. У сучасному трактуванні, на думку В. Мітченка, займає широку нішу від шкільних прописів до виразно індивідуальних мистецьких композицій. Мистецтво каліграфії тісно пов'язане з історією формування складального шрифту [77, с. 15].

Історію сучасної європейської каліграфії «писали» видатні каліграфи, творчим і педагогічним доробком яких стали підручники з шрифтового і каліграфічного мистецтва: Едвард Джонстон (відродив каліграфію на початку ХХ ст., «Письмо, ілюмінування та тиснення літер»), Рудольф Кох, Герман Цапф, Віллу Тоотс, Пауль Лухтейн (Про шрифт і мистецтво шрифту Естонії, 1965), Инициал, 1957) та інші. Перші рукописні підручники з каліграфії в Європі з'явилися в середині XIV ст., склались з інструкцій та порад з різноманітних питань майстерності [104, с. 23].

В Україні початок розвитку професійної каліграфії пов'язаний з іменами видатних вітчизняних художників – Василя Кричевського (відомого архітектора, знавця українського народного мистецтва, який вводив скоропис і в'язь у декоративні композиції) [77, с. 148-149] та Георгія Нарбути (розробляв нові шрифти, опираючись на досконале знання стародруків, рукописних козацьких грамот) [11, с. 22]. Нарбутівський стиль мав величезний вплив на українську та російську книжкову графіку й рукописний шрифт першої половини ХХ ст.

Вагомий внесок в сучасну освітню сферу України в галузі каліграфії і шрифту здійснили: Іван Криворучко (Харків, 1937-1995), Василь Чебаник (Київ), Віталій Мітченко (Київ), Т. Іваненко (Харків), В. Лесняк (Харків) та ін.

Зауважимо, що в сучасному науковому дискурсі наявний спектр дефініцій поняття «каліграфія» (таблиця 1.1.), що переважно зосереджуються навколо двох трактувань: 1) красивий і розбірливий почерк; 2) мистецтво каліграфічного письма, де читабельність не є настільки важливою, а увага звертається на її художню, графічну мову. Дефінітивний аналіз поняття «каліграфія» дозволив уточнити його сутність як мистецтва красивого письма, що сформоване історично і ґрунтується на національних мистецьких традиціях та становить основу створення складального шрифту і розвивається у професійному середовищі [176, с. 141].

Таблиця 1.1.

Дефініції поняття «каліграфія» в сучасній педагогічній теорії

№	Зміст терміну	Джерело
1	«Каліграфія (грец. <i>καλλος</i> – «гарне» + <i>γραφη</i> – «письмо») – мистецтво гарного письма, краснопис, чистописання. У сучасному розумінні займає широку нішу від шкільних прописів до виразно індивідуальних мистецьких композицій. Мистецтво каліграфії тісно пов'язане з історією формування складального шрифту».	Мітченко В. С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність [77, с. 15]
2	«Засіб вираження емоцій і створення настрою за допомогою слова або фрази, створених з різноманітних штрихів».	Ferraro C., Metcalf E., Newhall A., Stevens J. The Complete Book of Calligraphy & Lettering [197, с. 8]
3	«Мистецтво красивого письма, що враховує естетичну сторону написання, повністю нехтуючи технічними питаннями (матеріали, інструменти)».	Jan Wojenski. Technika literarnictwa [232, с. 293]
4	«Уміння, майстерність писати чітким, рівним, гарним почерком; краснопис, чистописання»	Словник української мови [119, с. 78]
5	«Каліграфія, мистецтво красивого почерку. Цей термін походить від грецьких слів «краса» (<i>kallos</i>) та «писати» (<i>graphein</i>). Передбачає впевнене знання правильної форми літер – тобто загальноприйнятих знаків, за допомогою яких можна передавати мову і вміння робити їх із таким упорядкуванням різних частин та гармонією пропорцій, що досвідчене, обізнане око розпізнає таку композицію як витвір мистецтва. Каліграфічний твір як мистецтво не повинен бути розбірливим у звичайному розумінні цього слова».	Encyclopedia Britannica Online [194]

Таблиця 1.1.(продовження)

6	«Одне з образотворчих мистецтв, відноситься до декоративної естетики літер, їх взаємозв'язків та простору, який вони займають настільки, що увага до естетичного формування скорописних букв та слів перевищує інтерес до їх читабельності».	Encyclopedia Arabic Online [193]
7	«Каліграфія – 1) Відома з давнини галузь рекламної графіки, мистецтво красивого і чіткого письма. Історія каліграфії пов'язана з історією шрифту та інструментарію письма (очеретяне перо калам – у стародавньому світі і на Близькому Сході, пташине перо в Європі до XIX ст.). Велика художня виразність притаманна багатьом зразкам середньовічної китайської, іранської, середньоазійської, європейської каліграфії. 2) Навчальна дисципліна, що дає можливість опанувати це мистецтво».	Дизайн: Словник-довідник. [34, с. 174]
8	«Каліграфія – мистецтво красивого та чіткого письма, виконаного вручну за допомогою спеціальних інструментів (наприклад ширококінцевого або гострого пера)».	О. Бойчук, В. Голобородько, М. Опалев, Н. Сбітнева. Дизайн і ергономіка: українсько-англійський термінологічний словник. [13, с. 96]

Зазначимо що залежно від сфери використання каліграфія є: ділова (листи та подібна канцелярія), вільна (використовується в творчих роботах художників-каліграфів та дизайнерів), проєктна (створюється для використання в проєктній роботі дизайнерів, що зазвичай має комп'ютерне доопрацювання у відповідності до вимог поставленої мети дизайн-проєкту: леттеринг, шрифт тощо).

Суголосним до каліграфії є поняття «**шрифт**», оскільки ці явища історично пов'язані між собою та взаємодіють в сучасному дизайні, у просторі сьогодення [167, с. 56]. В. Мітченко визначає, що шрифт (нім. *schrift*, від *schreiben* – писати) – графічне зображення літер і знаків, що складають єдину стильову і композиційну систему, набір символів певного розміру і зображення. У вузькому друкарському розумінні шрифт – це набір друкованих літер, призначених для набору тексту [77, с. 16].

Для графічного дизайну основою є шрифт, оскільки шрифтове наповнення будь-якого комерційного, мистецького чи соціального проєкту виконує

домінуючу роль. М. Яковлев обґрунтовує, що «шрифт є нічим іншим, як художньою інтерпретацією абетки, яка, в принципі залишається незмінною. В рамках цієї абетки – художньо-пластичні особливості шрифтових знаків постійно розвиваються. Як і будь-який графічний образ, форму літери можна проаналізувати з геометричної точки зору на предмет виявлення стилєвих, конструктивних та композиційних закономірностей формоутворення, спорідненості з іншими гарнітурами» [75, с. 82].

На наше переконання, лише підготовлені фахівці, графічні дизайнери, шрифтовики можуть забезпечити ефективний поступ у створенні найсучасніших шрифтових графем національного емоційно-образного забарвлення, як естетично привабливих, так і функціональних. Вони здатні змінювати малюнок літер, покращуючи їх функціональність, естетику, суто цільову художню функцію тощо. Таких висококласних майстрів у світі одиниці [173, с. 48-53].

У сучасному науковому дискурсі поняття шрифту суголосне зі **шрифтовим дизайном** як складовою дизайн-освіти, адже йдеться про те, що дизайнер має вміння відібрати належні дизайнерські техніки, візуалізувати задум, образ відтворюваного явища предметного середовища [167, с. 56]. Лексикографічні видання визначають шрифтовий дизайн як «художнє проектування шрифту, складального або індивідуального, що включає розробку способів і прийомів створення шрифтової композиції в книжковій і газетно-журнальній графіці, а також у промисловій графіці, системах візуальної комунікації, зокрема в архіграфіці, графіці міського середовища, природного ландшафту» [34, с. 379]. У сучасному шрифтовому дизайні використовуються різні засоби з урахуванням традицій та інновацій – письмо пером, пензлем тощо, цифрові технології і програми тощо [167, с. 57].

Відповідно в сучасній мистецькій освіті, дизайн-освіті, насамперед у підготовці дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти актуалізується проблема оновлення змісту, форм і методів використання каліграфії, шрифтового дизайну на засадах національних традицій, обґрунтування

методичних засад відтворення і створення українських шрифтових форм, типографіки, шрифту з використанням взірців національної культури [176, с. 142].

Націєзберігаючі засади шрифтового дизайну на сьогодні потребують нового осмислення, утвердження традицій та вивчення історичного досвіду, а також застосування сучасних цифрових технологій, що уможливить зміцнення національної ідентичності у сфері дизайн-освіти. Варто виправити чи покращити цю ситуацію, формуючи у сучасного фахівця графічного дизайну необхідні компетенції, які допоможуть йому стати обізнаним в історичній каліграфічній і шрифтовій спадщині України та зарубіжжя. На переконання М. Яковлева «специфіка проектування шрифтових форм завжди була і залишається тісно пов'язаною з технічними аспектами, крім стильових ознак, високохудожні зразки шрифтових знаків органічно увібрали у себе національні риси та досить широкий спектр емоційно-образних відтінків, притаманних тому чи іншому народові» [75, с. 82].

Нині у графічному дизайні спостерігається певне відродження шрифтових традицій на засадах історичного етнічного досвіду з метою утвердження національної автентичності, що є значним внеском у збереження культурної спадщини та національної ідентичності у світі [176, с. 142-143].

А. Дубровіна, С. Дороніна переконливо доводять, що «сучасне графічне шрифтове проектування в Україні набуває впевненого піднесення завдяки поглибленню осмислення ціннісних орієнтирів українського суспільства в напрямку ствердження національного стилю та плідним напрацюванням дизайнерів, що на гідному рівні втілюють найкращі вияви української культурної традиції» [36, с. 13].

На національній специфіці шрифтового дизайну наголошує В. Даниленко, який слушно зауважує [176, с. 143], що «дизайн має бути унікальним та відтворювати свою національну ідентичність», а тому «на сучасному етапі необхідним є створення нових форм, що прокладе шлях до формування і усвідомлення власних цінностей» [28].

А. Дубровіна, С. Дороніна схарактеризували ретроспективу становлення національного шрифтового дизайну загалом та шрифтового мистецтва зокрема, відзначаючи, що «на початку ХХ ст. активізувалися спроби відродити українські шрифти. М. Кірнарський та Г. Нарбут одними із перших намагалися письмово відродити культурну спадщину. Г. Нарбут створив для Української Народної Республіки абетку української мови... А. Кінарський проклав дорогу до книжкової графіки ... У радянській Україні форму друкарських шрифтів отримала лише розробка В. Хоменка, який був автором першого українського складального шрифту... У 2000 р. сучасний шрифтовий дизайнер В. Харик створив цифрову версію цієї гарнітури ... Визначною постаттю в історії українського сучасного шрифту є В. Чебаник, професор, художник-графік, каліграф, який понад 40 років досліджував літерну графіку та відтворював український алфавіт» [36, с 12]. Зі створенням ним шрифту «Рутенія» пов'язаний новий етап національного шрифтового дизайну, адже в ньому зосереджена увага на візуальному відтворенні української символіки на основі класичної кирилиці, специфіці етнічної шрифтової культури. Цей досвід підтверджує, що нині є потреба розвитку традицій та інновацій національного шрифтового дизайну, що є вагомим чинником національної ідентичності, засобом візуальної комунікації на рівні держави і світу [176, с. 143].

Схарактеризовані положення науковців дозволили уточнити сутність поняття **«національний шрифтовий дизайн»** як процес створення та відтворення шрифтів, які ґрунтуються на культурних традиціях та історичних особливостях певного народу з метою збереження національної ідентичності. Проектування національних шрифтів може включати елементи національної каліграфії, традиційні графічні символи та орнаменти [176, с. 144].

У зарубіжній педагогічній теорії й освітній практиці науковці, педагоги обґрунтували міждисциплінарні, інтегративні засади розвитку дизайну, акцентуючи увагу на комунікативній сутності, історичній обумовленості, національній специфіці графічного дизайну, каліграфії, шрифтотворення [167, с. 61].

Озден Пекташ Тургут (Özden Pektaş Turgut) (Туреччина) акцентує увагу на тому, що основною функцією письма є передавання думок і знань за допомогою знаків, графіка є мистецтвом дизайну шляхом письма, стилем, візуальною мовою, втіленням ідеї в образі. Водночас каліграфія як важлива сфера, щовстановлює основи друкарських символів, створення стилів письма, визначається як мистецтво гарного письма (каліграфії). Каліграфічні композиції класифікуються відповідно до кількох культур, що мають 3 основні назви: східна, західна та ісламська каліграфія. Каліграфія з її розмаїттям матеріалу, що використовується в аплікації, з її жвавістю та оригінальністю розташування була популярним елементом дизайну багатьох графічних виробів [223, с. 40].

Енн Грегори (Anne Gregory) (США) обґрунтувала можливості вивчення каліграфії у закладах освіти та окреслила важливість цього виду мистецтва для особистісного розвитку, кар'єрного зростання з урахуванням мистецьких видів діяльності, естетичних запитів суспільства, розвитку культурних і мистецьких практик. Дослідниця слушно вважає, що алфавіти на основі графіки слід вивчати в початкових класах, оскільки є докази того, що вивчення цієї форми каліграфії покращує самооцінку та академічну успішність дітей; удосконалення стандартів каліграфії необхідне для визнання каліграфії як унікального виду мистецтва; каліграфія є дійсним способом вивчення принципів дизайну; вивчення історичного розвитку літерних форм сприяє загальному розумінню історії західної цивілізації; навички каліграфії є корисним ресурсом для професійної діяльності та сприяють усвідомленню потреб галузі; каліграфія має бути запропонована як факультативний курс [184].

Менні Лінг (Manny Ling) (В'єтнам) означила необхідність взаємодії каліграфії, палеографії, шрифтового дизайну, бо це буде взаємно корисним і збагатить практику означених сфер, адже, вивчаючи стародруки, рукописи, дизайнери мають можливість отримати цінне джерело натхнення для каліграфічної і шрифтової діяльності, при цьому важливо застосовувати традиційні і цифрові засоби. Крім того, автор доводить, що графічний дизайнер може збагатити історичні традиції каліграфії [216, с. 215–232].

С. Кіпдемір (Туреччина) відзначає, що мистецтво каліграфії розглядається як мистецтво зображення ідей і почуттів, що розвиваються в розумі, естетичних цінностей за допомогою письма. Відповідні уміння формуються у результаті терпіння, уважності та старанності, використання спектру методів навчання. При цьому важливо опанувати техніки візуального відтворення елементів графічного дизайну та досягти такого рівня професійності, щоб створювати авторські інновації у сфері графічного дизайну [211, с. 103].

Зарубіжні педагоги зосереджують увагу на працях, у яких висвітлюють досвід використання каліграфії, графіки в освітній практиці, на потенціалі графічного шрифтовідтворення, можливостях якісних освітніх практик у сфері мистецтва каліграфії, графіки, дизайну [167, с. 62], зокрема:

- використання різних технік каліграфії – від далекосхідної каліграфії до аборигенної графіки та західної технології друку та гравюри – у сучасній дизайн-освіті (Тім Інголд (Tim Ingold) [229, с. 371-392]);

- застосування моделі віртуального пензля, інших інтерактивних засобів навчання в сучасному мистецтві шрифтовідтворення (Л. Хуан (L.Huang), Ж. Хоу (Zh.Hou) та ін. [201, с. 1307–1321];

- доцільність вивчення дизайну, опанування технологіями графічного дизайну у старшій школі з таких тем, як: комерційне мистецтво, дизайн календаря, дизайн плаката, каліграфію, дизайн вивісок, ілюстрацію, архітектурний дизайн, декоративне мистецтво, промисловий дизайн, дизайн упаковки, карикатуру та книжкова ілюстрація (Л. Скеріс (L. Skeries) [226, с. 30];

- врахування у розвитку каліграфії і шрифтового мистецтва релігії, стану економіки, національної специфіки та створення шкіл каліграфії, графічного дизайну та образотворчого мистецтва з урахуванням запитів промисловості, виробництва (Султан Зеяд (Sultan Zeyad) [228, с. 267].

У дослідженнях зарубіжних науковців, педагогів часто порушується питання щодо упровадження проєктного підходу до розвитку дизайну у різних соціальних сферах (освіта, розваги, інклюзивне середовище тощо)

(Ш. Бодуроглу (Ş. Boduroğlu) [186, с. 37-53]; реалізації етнографічно-культурологічного підходу до дизайн-освіти, структурування змісту освіти на основі вивчення етнічної специфіки культури певного народу у підготовці дизайнерів (Ф. Ліон (Ph. Lyon) [213, с. 232.]; необхідності створення креативного освітнього середовища у закладах освіти, у який здійснюється підготовка дизайнерів (Л. Маршалсі (L. Marshalsey) [217, с. 194] тощо.

Одними з ключових питань, що досліджують зарубіжні вчені є такі, як: потреба здійснення діагностики професійних компетентностей майбутніх дизайнерів, ступеня їх адаптивності до умов закладу освіти (Л. Меседжер (L. Massaguer) [218, с. 95-103]; використання каліграфії в дизайні як методу зображення історії та культури, вираженої через характер літер, які будуть використовуватися на меблях, колонах, стелі, архітектурних будівлях тощо; як джерело натхнення для дизайнерів, які інтегрують мистецтво каліграфії в сучасний дизайн (А. Наїм (A. Naem) ([221, с. 192-197.]; визначення каліграфії як важливої практичної традиції етносу, адже дитина долучається до надбань культури, у неї формується почуття етнічної приналежності (Л. Хіді (L. Hidy) [200], як форми відображення індивідуальності художника, митця, дизайнера і пов'язане з мистецтвом авторської інтерпретації мистецьких технік у різних сферах, зокрема у дизайні (Б. Булдик (B. Bulduk) [187, с 348-353]; окреслення потенціалу каліграфії на основі символічності зображення, типографіки, історичного розвитку письма у професійному становленні графічного дизайнера (А. Онур (A. Onur) [223, с. 37-51].

Окреслені положення зарубіжних науковців уможливають означення націєзберігаючих функцій каліграфії, шрифтового дизайну у сучасному інформаційному просторі, у виробничій сфері, у сфері медіа тощо, що потребує відповідних якісних змін у підготовці майбутніх фахівців з графічного дизайну у закладах вищої мистецької освіти[167, с. 63].

1.2. Історико-педагогічні аспекти розвитку каліграфії в українському і зарубіжному дискурсі

В історико-педагогічному контексті розвитку каліграфії наявні унікальні освітні практики поступу шрифтового мистецтва, графічного дизайну, що становить один із важливих напрямів розвитку дизайн-освіти і важливий для націоналізації графічної мови українського дизайну, підготовки якісного фахівців з графічного дизайну, національно свідомих та фахових у галузі каліграфічного та шрифтового мистецтва. Цінний досвід розвитку каліграфії, шрифтових традицій у дизайні, мистецькій освіті наявні у зарубіжних країнах, в історії становлення світового письменства, дизайн-освіті, мистецькій освіті, що є важливим джерелом оновлення змісту, форм і методів підготовки бакалаврів графічного дизайну.

Історія розвитку мистецтва каліграфії нерозривно пов'язана з шрифтовим мистецтвом та писемністю [167, с. 55]. На основі вивчення праць палеографів (І. Каманін [51], В. Панащенко [88], В. Істрина [48]), мистецтвознавців і каліграфів (М. Різника [110], В. Мітченка [76;77], М. Таранова [128], І. Дудніка [38] та ін.), вивчення дослідницько-творчого проєкту «Рутенія» Василя Чебаніка [157]) нами обґрунтовано періодизацію розвитку писемності, починаючи від добуквенно-знакових систем письма, виникнення кирилиці та латиниці, завершуючи сучасним розвитком кириличного (на теренах України) та латинського письма (додаток А).

Схарактеризуємо історико-педагогічні засади розвитку каліграфії в українському і зарубіжному контексті на основі становлення традицій писемності. Як відомо, території Київської Русі не обмежувались землями України, кордони її поширювались і на ряд сусідніх країн – Росію, Молдову, Білорусь, Польщу, Румунію, Словаччину. Історія постійно вносила корективи в територіальні кордони країн, а кирилиця залишалась в ужитку багатьох слов'янських країн (Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Україна, Хорватія, Чорногорія, Чехія) і неслов'янських (Казахстан, Киргизстан, Монголія, Таджикистан).

Багато з цих країн вже давно перейшли на латинську абетку, а частина країн – тільки після розпаду Радянського Союзу, серед них – Молдова (1989 р.), Азербайджан (1991 р.), Туркменістан (1991 р.), Узбекистан (1993 р.), Казахстан (2017 р.). Сьогодні кирилицею користуються в Україні, росії, Білорусії, Румунії, Сербії, Чорногорії, Болгарії, Македонії, Таджикистані, Казахстані.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі поновилися дискусії щодо впровадження латиниці. Досліджуючи це питання, ми дійшли висновку, що боротьба за абетку в Україні розпочалась не сьогодні, а ще в ХІХ ст. Підтвердженням цьому є праці І. Франка [148], С. Трусевича [143], В. Мойсеєнка [78]. Аналіз наукових джерел дозволив з'ясувати, що прагнення країн до латинізації абетки спричинені відходом, розмежуванням кордонів країн з сусідством з Росією. Крім того, графіка латинської абетки є більшою мірою досконалою, її використовують більшість країн світу, і в цілому цей крок є зрозумілим, проте не є прийнятним для України – країни, яка історично має свою історію писемності, відповідно має підстави для створення національної унікальної абетки зі своєю автентичною шрифтовою графікою.

Україна як основоположник виникнення писемності, маючи видатну, глибинну історію становлення писемності, має відродити свою писемність відповідно до сучасної абетки, надавши графічно автентичну графіку літерам абетки, тим самим дати друге життя слов'янській, українській кирилиці, яка буде мати своє історичне та родове коріння. Це не означає, що українці повинні повернутися до уставу, півуставу і скоропису та почати писати цими літерами. Кирилиця, що залишилася в історії, була створена для слов'янської та церковнослов'янської мови. На наше переконання, українці як носії української мови мають взяти все найкраще з історії писемності та створити свою українську графіку шрифту.

Питанням ідентифікації України у сфері каліграфії і шрифтової традиції народу вже чотири десятиліття займається художник-графік В. Чебанік, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка. Слушною є його думка, що «як самостійна держава Україна повинна володіти всіма символами

державності і, перш за все, державною мовою з відповідною цій мові графічною абеткою. Нині ж українську мову ми тільки чуємо, зорово вона є надто уподібненою, графічно ідентичною з російськомовною абеткою. Українська абетка повинна бути кириличною в своїй основі, сучасною за державними, національними, художніми та естетичними ознаками» [157].

Протягом багатьох років Україна не виборювала чіткої позиції щодо важливості національної ідентичності у графічному відтворенні абетки, водночас процес євроінтеграції неможливий без самоствердження України як самостійної держави. Українці не можуть користуватися російською абеткою надалі, не кращим є рішення переходу на латиницю. Україна має свою мову – українську, яка має графічно відтворюватися власне українською абеткою. Безумовно, це новий виклик перед національною дизайн-освітою, що передбачає оновлення змісту, форм і методів підготовки сучасного фахівця з дизайну на націєтворчих засадах, зокрема у процесі вивчення каліграфії.

Цілісно схарактеризуємо основні періоди розвитку писемності з урахуванням традицій становлення каліграфії і шрифтового дизайну (додаток А).

Першим етапом становлення писемності було *доалфавітне письмо (IV тис. до н.е. – IV ст.)*, що стало основою у розвитку писемності і загалом розвитку цивілізації. Основою письма були піктограми, тобто малюнки (символи), за допомогою яких спілкувалися люди. Справжнє письмо виникло в Єгипті – ієрогліфи (ιερος – священний і γλφεϋν – вирізати, гравіювати). В. Мітченко вважає, що саме шумери винайшли ієрогліфи. Проте яка культура старша, досі є предметом дискусії [77, с. 35-36]. Найдревніша в світі система письма мала три різновиди – ієрогліфічне, ієратичне і демотичне. В найдавнішому ієрогліфічному письмі інформація передавалась ієрогліфами, в графічній основі яких було зображення людей, тварин, рослин, будівель та знарядь праці.

Єгипетське письмо візуалізує еволюцію первісних форм письма. У стародавніх написах на скелях, глині – це типове піктографічне письмо, пізніше

ідеографічне, нарешті алфавітна система з 24 консонантних звуків. Коли Єгипет втратив незалежність, єгипетське письмо, мова і культура швидко занепадають, потрапивши під грецький і латинський вплив. Від III ст. н. е. грецька мова і письмо здобувають остаточну перемогу. Єгиптяни почали використовувати тоді письмо, що базувалося на грецькій абетці, – копським [110, с. 7-14].

Шумерське письмо розвивалося з XXX ст до н.е. Воно відоме своєю технікою письма, що називався клинописом. Це система письма, де знаки видавлювалися на вологій глиняні дощці трикутною дерев'яною паличкою, утворюючи клиновидні штрихи. Шумерське письмо та його клинопис проіснували близько до 100 р. до н. е. та зникли з ужитку після падіння Вавилону.

Критське ієрогліфічне письмо виникло близько XX ст. до н.е. на о. Крит та проіснувало до вторгнення греків в XV ст. до н.е. Ця писемність є досі загадковою, оскільки невідоме її походження, і нащадків не залишилося.

М. Різник зауважує, що китайське ієрогліфічне письмо (II тис. до н.е.) утворилося внаслідок розвитку первісного китайського піктографічного письма. Спочатку для написання служило металеве вістря, потім дерев'яна бамбукова паличка, змочена у фарбі, пізніше увійшов до вжитку пензель, який робили з верблюдої шерсті. Перші зразки китайського письма були різьблені на панцирах, черепах, коров'ячих лопатках, оленячих рогах малими ієрогліфами гувень. Китайська писемність перша винайшла технологію виробництва книги, яку вони називали «це». Спочатку «це» були вузькими дерев'яними або бамбуковими планками з ієрогліфічними текстами, виконаними різцем або нанесеними природними барвниками – тушшю, виготовленою з графіту, чорним лаком, який робили з соку дерев. Ці планки були скріплені між собою мотузкою в кілька паралельних рядків. Згодом, технології змінювались, оскільки книга вже вимагала іншого підходу та матеріалу для її виготовлення. Спочатку на зміну прийшов шовк, яким був багатий Китай, проте це був досить вартісним матеріалом. Такі книги

називались «бошу» («бо» – шовк, «шу» – книга). Ще трохи згодом був винайдений папір що робили зі старих рибальських сіток, коконів шовкопряда, стебло бамбукового дерева, кору дерев, коноплі, ганчір'я тощо. Папір набув широкої популярності лише в 220-265 рр., за часів династії Вей [110, с. 19-20].

Китайська писемність, єдина з цих чотирьох ієрогліфічних писемностей, виявилась життєздатною та продовжує існувати нині, пройшовши етапи еволюції. Єгипетське письмо стало основою для виникнення фінікійського і грецького письма.

Другий етап – становлення абеткового письма (грецького архаїчного письма XV – V ст. до н. е.) – став базовим практично для всіх абеток світу. Була створена перша фінікійська абетка, яка запозичила низку знаків з єгипетського письма, в Греції стала основою для створення грецької писемності (абетки), що стала фундатором для багатьох писемностей.

Третій етап – становлення латинської та слов'янської систем письма. На відмінну від латиниці, що започаткована ще у VII ст. до н.е., слов'янське письмо з'явилося набагато пізніше, в X ст. Проте початок розвитку цих двох систем письма мало однакову основу – фінікійського та грецько-архаїчного писемності. Латинська абетка пройшла тривалий шлях у своєму розвитку, утворювались різні за характером абетки, що графічно відрізняли народи. Це славнозвісне римське письмо (I ст. до н.е. – X ст.), каролінгський мінускул (VIII – XI ст.), готичне письмо (XII-XVIII ст. (XI – XV)), гуманістичний курсив, (XIV – XVI ст.) та курсивне письмо XVI – XVIII ст., а саме: італійський гуманістичний курсив, готичний курсив, французький курсив та англійський курсив.

Слов'янська писемність почала свій розвиток із появою глаголиці в X ст., а згодом і кирилиці в XI ст. Проте досі науковці не впевнені в тому, що з'явилося першим – глаголиця чи кирилиця. Тривають дискусії з приводу того, що стало основою для появи глаголиці та хто є її автором. Після нетривалого функціонування (до XIII ст.) глаголиця зникає з ужитку, а кирилиця продовжує існування до середини XVIII ст. Кирилиця була введена братами Кирилом

(Константином) і Мефодієм близько 863 р. за наказом візантійського імператора Михайла III. За період її розвитку були винайдені уставне, півуставне, скорописне письмо та в'язь. Кирилицею послуговувалися всі православні слов'яни, а також румуни (до 1860-х рр.) і молдовани (до 1989 р.).

Четвертий етап – сучасне кириличне та латинське письмо (поч. XVIII – XXI ст.). Відбувався розвиток латинської абетки на територіях різних країн, протягом більше ніж 25 тисячоліть вдосконалювалося її графічне зображення, що й робить її читабельною, тому й більш функціональною у багатьох країнах світу. Кирилиця на відмінну від латиниці є абеткою, що потребує вдосконалення і розвитку. Незважаючи на її багату історію розвитку, нині кирилиця не має нічого спільного з кирилицею, створеною початково. Це «гражданка» або «московський шрифт» створений Петром I для російської мови, яка була поширена по всіх території Російської імперії країн. Україна як і більшість країн світу послуговується цією абеткою й сьогодні.

Реформа Петра I про єдиний «гражданський шрифт» розриває історичний ланцюжок розвитку і становлення слов'янської писемності, тобто штучно відбувається реформа абетки, однак залишається назва «кирилиця». Проте, як зауважує І. Дудник, ця абетка і шрифт, що її графічно відтворював, не є кирилицею, яка була створена Кирилом і Мефодієм за часів Київської Русі для слов'янської мови, а є абеткою російської мови, створена Московським царством, яке у 1721 р. було перейменовано в Російську імперію» [37]. Поява цієї «осучасненої абетки» та створення до нього «гібридного» шрифту, подібного до латиниці, ймовірно, пов'язана із спробами латинізації абетки, тобто створення абетки, візуально схожої до європейської абетки. З цією метою було зменшено склад азбуки, спрощено накреслення графем літер, а кирилицю романтизовано шляхом наближення до давньоримської абетки.

Появу «гражданки» в Україні коректно датувати кінцем XVIII – XIX ст., коли вперше з'явилася гражданська типографіка в 1964 р. В Білорусії вперше з'явилась перша «гражданська» типографія в 1797 р., потім у Сербії та Болгарії. Проте необхідно розуміти, що поява «гражданки» практично завжди

супроводжувалася силовими методами, нав'язуванням, окрім Львова, де така типографія з'явилася добровільно.

Громадяни УРСР були мало обізнані в питаннях історичної спадщини свого народу, традицій тощо. Національна культура, її складові (мова народу, традиції, релігія, національна свідомість) зазнавали тиску. Передумовою цього був занепад слов'янської писемності, що відбувся за часів правління Петра I та його реформи 1708 р. У результаті цієї реформи слов'янська писемність, заснована ще за часів Київській Русі Кирилом та Мефодієм та названа кирилицею на честь Кирила, була забута, а єдиним шрифтом для вжитку у друкуванні світських видань став «гражданський шрифт» («московський шрифт»), що згодом став єдиним прийнятним для друкованої продукції. Ця абетка була цілком змінена, ряд літер виключені, інші змінені, виключені з абетки також і наголоси та скорочення, а графеми літер (скелет будови літери) цілком змінені. Графеми літер стали подібними на латинські літери, що є й досі проблемою, оскільки виникла суттєва плутанина між прочитанням кирилиці та латиниці.

У період незалежності України, особливо від початку війни рф проти України, питання розвитку національної абетки та її графічного оформлення особливо актуалізувалося, адже це важлива проблема, вирішення якої сприятиме національній ідентифікації України у світі. Одним із сучасних авторів науково обґрунтованої теорії самобутнього розвитку української абетки є В. Чебаник, який у межах культурного проекту «Рутенія: графіка української мови» звернувся до історії та створив симбіоз сучасних запитів суспільства й історичної спадщини на основі кирилиці. Цей проект був відзначений найвищою державною нагородою – Національною премією України імені Тараса Шевченка у 2019 р. Нині багато шрифтових дизайнерів розробляють нові сучасні шрифтові гарнітури, які своїм графічним зображенням формують національний шрифтовий дизайн: Василь Чебаник, Віктор Харик, Геннадій Заречнюк, Кирил Ткачов та ін. До них поступово долучаються і молоді дизайнери шрифту, випускники закладів вищої мистецької освіти.

Зародження професійного шрифтотворення в Україні пов'язаний з іменами двох видатних вітчизняних художників – Георгія Нарбута (1886-1920) та Василя Кричевського (1872-1952), які були серед засновників Української академії мистецтв. Нарбутівський стиль мав значний вплив на українську та російську книжкову графіку й рукописний шрифт першої половини ХХ ст. Василь Кричевський – відомий архітектор, знавець і поціновувач українського народного мистецтва, першим розпочав сміливо експериментувати зі скорописом і в'яззю [221, с. 88]. Г. Нарбут, талант якого сформувався на початку ХХ ст., розробляв нові оригінальні шрифти на основі вивчення стародруків, рукописних козацьких грамот, написаних із збереженням індивідуального почерку. Розроблені ним кілька оригінальних гарнітур мальованого шрифту мають суто йому властивий український графічний стиль («нарбутівка»).

Вагомий внесок у сфері розвитку української каліграфії здійснили відомі каліграфи: Василь Чебаник (Київ), Віталій Мітченко (Київ), Іван Криворучко (Харків), Петро Чобітько (Київ, Санкт-Петербург), Микола Таранов (Львів, Москва), Володимир Лесняк (Київ, Харків), Тетяна Іваненко (Харків) та інші майстри.

Петро Чобітько, вихованець школи каліграфії Вілли Тоотса (Талін), у 1971-1978 рр. викладав мистецтво каліграфії на кафедрі графіки Київського художнього інституту (нині – Національна академія мистецтва та архітектури) в межах навчального предмету «Шрифт». Його методика викладання сприяла розвитку мистецтва каліграфії в Україні, що отримала продовження у професійній діяльності майбутніх дизайнерів.

Засновником харківської школи шрифту є Іван Криворучко (1937-1995 рр.). О. Дербилова, характеризуючи його педагогічну діяльність, методику викладання [32], відзначила, що він створив дуже потужну школу шрифту, рукописного і друкованого, що вважається однією з найкращих в Україні. Його послідовниками стали А. Овчинников, О. Векленко, В. Лесняк та ін.

З-поміж сучасників сучасного національного графічного дизайну вирізняються постаті Василя Чебаника та Віталія Мітченка. В. Чебаник, викладаючи в Національній академії мистецтв та архітектури (1962 – 2007), в подальшому Київській державній академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука (2008 – нині), започаткував викладання каліграфії в Україні як окремої навчальної дисципліни (2009), створив аудиторію каліграфії та інтролігації, обладнану всім необхідним для навчання. Він є ініціатором відновлення української історичної писемності, створюючи шрифти національного значення та виховуючи національно свідомих фахівців з шрифтового дизайну. Його послідовниками в каліграфії і педагогічній справі є Віталіна Лопухіна, Ольга Шпак, які продовжують викладання каліграфії на кафедрі графічного дизайну Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Присвятивши педагогічній діяльності десятки років в Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури, В. Мітченко видав друком дві авторитетні праці, присвячені мистецтву каліграфії та шрифту. Він має п'ятнадцятирічний досвід викладання навчального курсу шрифту на кафедрі графіки Київського художнього інституту (нині – Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури), у 2007 р. видав працю «Естетика українського рукописного шрифту», що є основним посібником для студентів закладів вищої мистецької освіти та надійним порадником для поціновувачів мистецтва каліграфічного письма [76]. У 2018 р. за його авторством вийшло друком наукове видання «Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця, історія і сучасність» [77]. Ці праці є першими в Україні виданнями, у яких системно розкриті питання історії мистецтв каліграфії та шрифту і є надзвичайно цінним для вивчення теорії і набуття практичного досвіду майбутніми фахівцями графічного дизайну.

У зарубіжній освітній практиці мистецької освіти історично сформувалися традиції вивчення каліграфії і шрифтового дизайну [167, с. 57]. Перші рукописні підручники з каліграфії в Європі з'явилися в середині XIV ст.

і склалися з інструкцій та порад з різноманітних питань майстерності, необхідні людині, що насмілилась досягнути таємниці мистецтва письма [104, с. 23]. Зародження історії розвитку сучасної європейської каліграфії пов'язані з діяльністю таких відомих каліографів-самоучок, як Едвард Джонстон (Edward Johnson, 1872-1944), з іменем якого пов'язаний новий етап каліграфії на початку ХХ ст., Герман Цапф (Herman Zapf, 1918-2015), Віллу Тоотс (Villu Toots, 1956-1992) та ін. Нині каліографи-педагоги в освітній практиці звертаються до їхніх творчих надбань [167, с. 57].

Зусиллями Вільяма Моріса (William Morris, 1834-1896) мистецтво каліграфії почало відроджуватися в Англії в ХІХ ст.: він вивчав, копіював середньовічні манускрипти, пізніше укладав власні рукописні книжки, оздоблював їх розкішними орнаментами. Його наукова праця «The ideal book» («Ідеальна книга», Лондон, 1893 р.) стала сенсацією та викликала хвилю зацікавлення каліграфією [32, с. 15].

Едвард Джонстон (Edward Johnson, 1872-1944) продовжив та розвинув справу Вільяма Моріса. Він справедливо вважається «батьком» сучасної каліграфії. Джонстон викладав каліграфію в Лондонській Центральній школі мистецтв і ремесл (1889), пізніше в Королівському коледжі мистецтв (1901). Він обґрунтував залежність форми літери від характеру пишучого інструмента, способу заточки пера, куту нахилу, таким чином відновив техніку письма. Пізніше своїми відкриттями він поділився в Лондонській Центральній школі мистецтв і ремесл, надаючи уроки каліграфії. Як результат його педагогічної праці в 1906 р. вийшов друком підручник «Writing and illuminating and lettering» («Письмо, ілюмінавання та тиснення літер»), який повернув світові знання про принципи роботи ширококінецьвим пером. Ця книга була перекладена на німецьку мову Анною Сіммонс (Anna Simons, 1871-1951), ученицею Едварда Джонстона. В Німеччині знайшлося багато послідовників його ідей, було створено авторську школу, представлену багатьма талановитими майстрами сучасності [167, с. 58].

Золотий період письма в **Америці** створив найвитонченіші форми почерку, які були створені на основі європейського стиля письма Копперплейту (Copperplate), Платт Роджерсом Спенсером (Platt Rogers Spencer 1800-1864), ім'я якого й носить славнозвісний стиль письма – Спенсеріан (Spenserian), що було розроблено у 1840 році. Саме він розробив книгу «Spencerian Key to Practical Penmanship» (1866), що й поклало початок розвитку естетики каліграфічного письма серед населення. Розвиток каліграфічної освіти в США також пов'язане з ще одним каліграфом, Ллойдом Рейнольдсом (Lloyd Reynolds, 1902-1978), професором Reed College, де він вів курс мистецтва та каліграфії. Він розробив декілька посібників з каліграфічної майстерності, серед них «Italic Lettering, Calligraphy & Handwriting» (1963), та популяризував каліграфію по всій країні. Його послідовником був відомий священник-каліграф Роберт Палладіно (Robert Palladino, 1932-2016), що продовжив викладання в цьому ж коледжі та згодом навчав Стіва Джобса (Steve Jobs, 1955-2011), який отримані знання і навички з каліграфії застосував у створенні сучасних шрифтів при розробці комп'ютерів Macintosh [167, с. 57].

Каліграфічна освіта в США також розвинулась завдяки Чарльзу Пакстону Занеру (Charles Paxton Zaner, 1864-1918), який започаткував у 1888 році Zanerian Art College, який працює й сьогодні та навчає різноманітним стилям каліграфічного письма, серед яких каліграфічне ділове письмо, копперплейт, орнаментальне письмо тощо. Коледж, а саме 26 найкращих американських каліграфів створили посібник «The Zanerian Manual of Alphabets and Engrossing» (1918) який став настільним керівництвом багатьох каліграфів які вивчають американське письмо й сьогодні. Наразі освіта каліграфії дуже поширена в США та продовжує розвиватись зусиллями таких всесвітньо відомих каліграфів як Майкл Сулл (Michael Sull), Джон Стівенс (John Stevens), Джо Вітоло (Joe Vitolo) та інших [167, с. 57].

Нині **Німеччина** славиться розвинутим шрифтовим мистецтвом, передусім завдяки каліграфу і друкарю Йоганну Нойдерфферу (Johann Neudörffer, 1497-1563). Він був дуже сильним і впливовим у сфері мистецької

освіти всієї країни та відіграв ключову роль у розвитку фактурного стилю письма, створивши декілька книжок з покроковими інструкціями в опануванні фактурного письма. В часи XIX-XXI ст. коли розвиток каліграфії і шрифтового мистецтва був найбільший в Німеччині, вагомий внесок у розвиток каліграфії і шрифту країни склали такі геніальні каліграфи, шрифтові дизайнери і типографи як Рудольф Кох (Rudolf Koch, 1876 – 1934), Альберт Капр (Albert Kapr, 1918 – 1995), Герман Цапф (Herman Zapf, 1918 – 2015) та інші [167, с. 58].

Найбільшого розвитку каліграфічній і шрифтовій освіті країни було завдяки зусиллям Альберта Капра (1918-1995). Він був керівником спеціалізованого класу шрифту у Вищій школі книжкового мистецтва і графіки (1951-1976), а згодом стає його ректором та засновує Інститут оформлення книги при Вищій школі книжкового мистецтва і графіки, засновує Інститут оформлення книги при вищій школі та керує ним. Майстер є автором багатьох видань, присвячених мистецтву каліграфії та шрифтів, серед них – «Deutsche Schriftkunst» (1955), «ABC – Fundament zum rechten Schreiben» (1958) [167, с. 58]. А. Капр зазначав, що «мистецтво каліграфії має підтримуватися деякою групою шрифтовиків-графіків не тільки для того, щоб мати достойно виконані грамоти і адреса, але передусім для збагачення та покращення почерку багатьох людей, всього населення» [207, с. 88]. В своїх трактатах Капр переконує, все що людину оточує може впливати на неї позитивно чи негативно, а оскільки шрифт це інформаційна взаємодія з суспільством, він має здібність впливати на людину. Тому почерк людини та шрифт має приносити естетичне задоволення та справляти враження на людину, оточення [207, с. 12-13].

Крім того, у Німеччині розвиток дизайн-освіти, дизайну пов'язаний з розробленням Вальтером Гропіусом у 1919 р. курсу «Базовий дизайн» («Enseignement Préliminaire»), що покладено в основу класичного навчання дизайну та архітектури у багатьох мистецьких школах («Vhutemas», «Bauhaus», «Chicago Bauhaus» та «Ulm School» (Hochschule Fur Gestaltung)). Цей курс зазнав багатьох змін у 1920-х рр., був суттєво модифікований у 1960-х рр., в

окремих освітніх програмах його було вилучено. Однак упродовж останніх десятиліть спостерігається відродження «базової дизайнерської освіти» за результатами численних дискусій педагогів, митців, більшість з яких переконані в тому, що базовий дизайн складає підґрунтя вивчення мистецьких дисциплін, зокрема й архітектури, адже метою мистецької освіти, зокрема й дизайнерської, є підготувати майстра, наділеного високим рівнем майстерності і вмотивованої професійної діяльності у мистецькій сфері [185, с. 428-432].

В **Естонії** каліграфія мала статус складової національної культури; шрифтові традиції були історично сформованими і мали вплив на розвиток європейської каліграфії і шрифтового дизайну. Так, наприклад, відомий майстер каліграфії Віллу Тоотс (1916-1993) навчався у Вищому художньому училищі (Тарту) в класі графіки. Мистецтво каліграфії, як і більшість великих майстрів, опанував самостійно. Створена ним та Паулем Лухтейном школа шрифту, що була відомою у всьому світі, виховала прекрасних майстрів рукописного письма високого рівня. Його книга «Современный шрифт» (1966) мала широке міжнародне визнання, адже у ній розкривалася специфіка техніки використання ширококінцевого інструмента. Інший естонський художник-графік, каліограф Пауль Лухтейн (1909-2007), послідовник Вальтера Тімана, відомий науковими дослідженнями, представленими у працях «Kirjast ja kirjakunstist Eestis» (Про шрифт і мистецтво шрифту Естонії, 1965), «Initsiaal» (Инициал, 1957) [167, с. 59].

У сучасному світі найбільш розвиваючою в мистецькому і освітньому просторі є арабська каліграфія. Вона розвивається в багатьох країнах, де іслам є домінуючою релігією або має значний вплив на культуру та мистецтво (Іран, Туреччина, Пакистан, Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт, Катар та інші) [167, с. 59].

В **Туреччині** нині у підготовці майбутніх дизайнерів спостерігається тенденція вивчення каліграфії у контексті інтеграції різновидів мистецтва. Мистецькі твори (живопис, музика, скульптура, література тощо) використовуються як орієнтири для дизайнерів і стимулювання творчості [167,

с. 59]. Зокрема у Технічному університеті м. Караденіз на факультеті архітектури викладається курс дизайну на основі взірців анатолійського мистецтва, що спрямовано на опанування основних елементів дизайну (точка, лінія, напрямок, форма/форма, відстань, розмір, пропорція) через мистецтво каліграфії, що визначається як метафоричний інструмент у навчанні дизайну [212, с. 187-204]. Згідно з соціальними стереотипами каліограф-майстер відповідальний за стиль передавання мистецтва через творчість. Такі фахівці стають носіями культурної пам'яті, зображуючи фрагменти Корану в найкрасивіших манерах у соціальних релігійних приміщеннях, наприклад, у мечетях, або на каліграфічних панелях, у музеях [188, с. 306].

У мистецькій освіті загалом та у дизайн-освіті зокрема **Пакистану** упродовж останніх п'яти десятиліть спостерігається така специфіка розвитку, як: вивчення мистецтва у контексті опанування традиційних ремесел одночасно із живописом та каліграфією; розвиток мистецької освіти на рівні школи; здійснення професійної мистецької підготовки у сфері образотворчого мистецтва і дизайну у коледжах та університетах [167, с. 59-60]. Нині мистецька освіта, зокрема дизайн-освіта, є певною індустрією, що базується на професійному вивченні різних видів ремесел з урахуванням тенденцій на ринку праці, специфіки виробництва у певному регіоні. Ці аспекти враховуються в освітніх програмах підготовки фахівців в коледжах, університетах, академіях [210].

У **Кувейті** формувалися традиції арабської каліграфії протягом останніх тринадцяти століть у різних культурних і мистецьких проявах [167, с. 60]. Ця сфера не зазнала впливу цифрових технологій, тому вона не була модернізована для використання в комп'ютерному графічному дизайні. Протягом століть традиційна арабська каліграфія, що виконувала культурозберігаючу функцію (зафіксована традиція у священних текстах Корану), міцно асоціювалася з ісламською культурою. Однак традиційна арабська каліграфія не відповідає сучасним технологічним вимогам і сучасному цифровому мистецтву [167, с. 60]. Нині педагоги, митці арабського світу акцентують увагу на таких

проблемах: як мусульманам і арабам зрозуміти своє культурне мистецтво у зв'язку з сучасними художніми теоріями та презентаціями; як можна змінити арабську каліграфію за допомогою комп'ютера; які культурні межі можуть перешкодити або обмежити реформу арабської каліграфії для сучасного художнього та технологічного використання; які існують інші рішення для реформування арабських літер для сучасної типографіки; як можна розширити програму художньої освіти в Кувейті шляхом оцифрування арабської каліграфії тощо [183].

У **Саудівській Аравії** арабська каліграфія є способом консолідації через пластичне мистецтво з метою утвердження національної ідентичності. Каліграфія – одна з культурних цінностей, яку необхідно зберігати у різних сферах культури і мистецтва, а тому на рівні держави започатковано певну стратегію підтримки культури, різних видів мистецтва [167, с. 60]. Серед основних пріоритетів розвитку каліграфічного мистецтва: збереження національної ідентичності як важливої основи суспільства; пластичні мистецтва є активною сферою для досягнення цілей; арабська каліграфія – один із символів культурної ідентичності; для досягнення національної ідентичності арабську каліграфію вивчають у різних школах [222, с. 61-78].

У **Китаї** від часів середньовіччя каліграфія вважалася результатом роботи «духу», а не руки і вважалася взірцем китайської мистецької традиції [167, с. 60]. Визнаючи каліграфію засобом національної ідентифікації, Китай вважає каліграфію цінністю нематеріальної культурної спадщини людства [213, с. 41]. Важливо зазначити, що на основі відповідних національних пріоритетів нині активно розвивається практика китайської каліграфічної терапії для лікування аутизму у дітей та дорослих, емоційного та психічного здоров'я та когнітивної реабілітації [206, с. 199]. Науковцями (Г.Ш.Р. Као (H. S. R. Kao [202; 203; 204;205; 206]), М.Л. Чіу (M.L. Chiu [189])) було проведено ряд цікавих досліджень, де каліграфія стала каліграфотерапевтичним засобом в лікуванні. Г. Ш. Р. Као довів, що китайське каліграфічне письмо позитивно впливає на лікування поведінкових розладів пацієнтів, що страждають на аутизм, синдром

порушеної уваги, синдром дефіциту уваги та гіперактивність; а також збільшує можливості до логічного мислення, міркування та розумових процесів; стійкість рук дітей з легкими інтелектуальними вадами розвитку; покращило пам'ять, увагу, просторову орієнтацію та рухову координацію у пацієнтів з психологічними відхиленнями.

В Японії каліграфія є «важливою складовою культури та філософії, оскільки вона заснована на давніх традиціях та культурних цінностях. Каліграфію вивчають як окремий предмет у школах та університетах. Також є вищі навчальні заклади, наприклад, Японська академія каліграфії або Школа каліграфії дизайну Fukuoka, які професійно готують майстрів каліграфії та каліграфів-дизайнерів, де приділяють увагу дослідженню історії та філософії каліграфії, вивчаються техніки та стилі різних майстрів, вивчають шляхи поєднання комерційного дизайну і класичної каліграфії водночас» [167, с. 61].

Схарактеризовані історико-педагогічні аспекти розвитку каліграфії і шрифтового дизайну в українському і зарубіжному контексті дозволяють спроектувати можливості оновлення змісту, форм і методів майбутніх бакалаврів з графічного дизайну у закладах вищої мистецької освіти, зокрема з метою формування готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності.

1.3. Сутність і структура готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

У професійній підготовці сучасних фахівців з графічного дизайну, насамперед бакалаврів, у закладах вищої мистецької освіти відбувається утвердження компетентнісної парадигми у змісті, формах, методах навчання з урахуванням вимог ринку праці, що передбачає фокусування уваги у процесі професійної підготовки на формуванні їх ключових компетентностей.

Узагальнюючи сучасні виклики на ринку праці, традиції та інновації у сфері графічного дизайну, у межах нашого дослідження важливо уточнити сутність поняття **професійної підготовки бакалаврів з графічного дизайну**

[176, с. 139]. В. Прусак обґрунтовує, що підготовка сучасних майбутніх дизайнерів включає такі складові, як:

- *загальнотеоретична* – потребує вивчення теоретичних дисциплін гуманітарного і соціально-економічного змісту, дисциплін історико-культурного циклу, знання соціологічного і соціально-психологічного характеру, педагогічні знання;

- *загальнохудожня* – зумовлює опанування методики та техніки зображення, спонукає до процесу образотворчості;

- *професійно орієнтована* – забезпечує вміння творити нові форми, гармонійне середовище життєдіяльності людини від ідеї до її реалізації в матеріалі;

- *інженерно-технічна та технологічна* – передбачає засвоєння техніки та принципів конструювання, технологій матеріалів та виробництва речей, обладнання та допоміжний інструментарій, чинних стандартів і технічних умов на виробі;

- *організаційно-технічна* – оволодіння принципами і прийомами збирання, систематизації та використання інформації й проведення дослідницької діяльності зі спеціальності, організаційно-управлінські та економічні аспекти роботи підприємств, різних видів діяльності, проектно-конструкторських організацій, питання безпеки життєдіяльності [107, с. 24]. Означені складові професійної підготовки майбутнього дизайнера доцільно спроектувати на професійну компетентність, а також спектр професійно важливих якостей, що визначають ступінь професіоналізму майбутніх фахівців, де особливе значення має готовність до застосування каліграфії у професійній діяльності [176, с. 140].

Водночас професійні компетентності майбутнього фахівця з графічного дизайну варто співвіднести з методологічними підходами, що є стратегічними орієнтирами якісних змін у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої мистецької освіти. З цього приводу С. Алексєєва визначає, що підготовку майбутніх дизайнерів варто розглядати «як систему з множиною

взаємопов'язаних елементів, що забезпечує її методичну системність (системний підхід); уможлиблює формування кар'єро-орієнтованих цінностей майбутніх дизайнерів, норм їхньої кар'єрної поведінки (аксіологічний підхід); здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив на особистість, що забезпечить персоналізацію освіти майбутніх дизайнерів, сприятиме розвитку їхніх індивідуальних особливостей, поглядів, інтересів, ініціативи, спрямованості на результат, досягнення кар'єрного успіху (особистісний підхід); уможлиблюється переміщення акцентів з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування здатності практично діяти та мати відповідний рівень підготовленості (компетентнісний підхід); відбувається активне залучення майбутніх дизайнерів до самоорганізації та самоосвіти (діяльнісний підхід); оволодіння культурним досвідом, розширюються світоглядні орієнтації, формується цілісна культурологічна картина світу (культурологічний); актуалізації внутрішнього світу майбутнього фахівця (праксеологічний); підвищується результативності, інструментальність, інтенсивність оволодіння студентами майбутньою професійною діяльністю (контекстний) [1, с. 22-26].

У сучасних наукових джерелах дослідники, педагоги-практики переконливо доводять, що професійна підготовка майбутніх фахівців з дизайну, графічного дизайну має враховувати сучасні виклики, зумовлені цифровізацією у різних сферах виробництва, відкритістю інформаційного простору, появою нових можливостей, ресурсів для професійного зростання, професійного сходження кар'єрними сходами. Саме тому, зауважує Л. Оршанський, «майбутніх дизайнерів слід готувати до розв'язання таких професійних завдань: використовувати різні засоби візуалізації творчих ідей, зокрема розробляти та виконувати ескізи, дизайн-проекти й об'єкти дизайну на основі методів художнього проектування, ергономіки та антропометрії з використанням технік образотворчого мистецтва, засобів проектної графіки, цифрових технологій тощо; застосовувати знання в галузі інженерного конструювання, моделювання та макетування, технологій виготовлення об'єктів дизайну;

оцінювати технологічність проєктно-конструкторських рішень; здійснювати управління дизайн-проєктами, організовувати діяльність дизайнерських фірм і студій, проводити міні-маркетингові дослідження» [84, с. 48-49]. Дослідники акцентують увагу на важливості врахування думки роботодавців, інших стейкхолдерів у процесі якісного оновлення змісту, форм, методів, технологій організації освітнього процесу, змістових і процесуальних трансформацій підготовки майбутніх дизайнерів. Відповідно важливими є власне гнучкі професійні уміння, якості: здатність до самовдосконалення, спрямованість на самоосвіту, креативність, здатність до пошуку нових знань, прагнення до професійного зростання, здатність творчо підходити до роботи, відповідальність й ініціативність та ін.

Означені професійні якості визначають ефективність, успішність **професійної діяльності майбутнього графічного дизайнера**, адже сприяють конструктивному виконанню різних професійних функцій, пов'язаних з потребами ринку праці, кар'єрним зростанням у сфері дизайну, його видів з урахуванням сучасних дизайнерських тенденцій. Нам імпонує визначення напрямів професійної діяльності майбутнього фахівця відповідної сфери С. Чирчика, з-поміж яких:

- *художньо-графічна діяльність* – полягає у володінні на досконалому та високому професійному рівні навичками проєктної графіки, різновидами художньо-графічних технік і технічних засобів; професійними навичками творчого процесу художнього конструювання, макетування та моделювання; знаннями елементів та законів композиції; естетичний смак;

- *проєктна* – базується на основі методики та поетапності роботи над завданням, досконале володіння професійними особливостями планування творчого процесу архітектурно-художнього проєктування та виконавської майстерності створення дизайн-проєктів; здатність професійно працювати з довідковою і тематичною літературою, документами, стандартами;

- *конструкторська* – полягає у вмілому користуванні методичними, нормативними технічними та іншими директивними матеріалами; здатність

конструювати окремі елементи та цілі комплекси під керівництвом провідних фахівців з урахуванням вимог ергономіки та естетики виробництва і побуту; відповідно до вимог єдиної системи конструкторської і технічної документації здійснювати пошук оптимально-раціональних варіантів конструктивного вирішення;

- *технічна* – ґрунтується на володінні: навичками проєктної графіки на досконалому, високому професійному рівні; різновидами графічних технік і технічних засобів макетування; всіма різновидами технік і технічних засобів виконавської майстерності; професійно використовувати у своїй творчій та виконавчій роботі сучасні технічні засоби комп'ютерної графіки; користуючись технічними засобами і професійними навичками виконувати конструктивні креслення і шаблони тощо;

- *технологічна* – побудована на основі знань технології матеріалів – будівельних, оздоблювальних, монументально-декоративних – застосовувати в творчій та виконавській діяльності новітні технології проєктування; на основі знань технології матеріалів, вимог охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, екології, технології виробництва складати технологічну карту промислового тиражування проєктованого виробу; майстерно використовувати новітні технології дизайнерського проєктування;

- *організаційно-управлінська* – це здатність скласти алгоритм технічної реалізації проєкту, володіти організаторськими здібностями, керувати групами майстрів-виконавців і бути гідним представником національної школи дизайну в Україні та за її межами;

- *дослідно-експериментальна* – полягає у виконанні дизайнерських дослідно-експериментальних робіт у професійній площині [161, с. 160-162].

Таким чином, спектр професійних компетентностей майбутнього бакалавра з графічного дизайну визначає його конкурентоспроможність у реалізації окреслених напрямів професійної діяльності на ринку праці, уможливорює його професійний розвиток відповідно до сучасних тенденцій поступу дизайну в Україні і світі.

Нині основний спектр загальних і професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з дизайну, зокрема й графічного дизайну, уніфіковано у Стандарті вищої освіти у галузі 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 022 Дизайн на бакалаврському освітньому рівні. З-поміж загальних компетентностей – знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність працювати в команді; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; цінування та повага різноманітності та мультикультурності тощо [125].

Найбільш вагомими професійними компетентностями майбутнього бакалавра з дизайну визначено такі: здатність застосовувати сучасні методики проєктування одиничних, комплексних, багатофункціональних об'єктів дизайну; здатність здійснювати формоутворення, макетування і моделювання об'єктів дизайну; здатність здійснювати композиційну побудову об'єктів дизайну; здатність застосовувати навички проєктної графіки у професійній діяльності; здатність застосовувати знання історії українського і зарубіжного мистецтва та дизайну в художньо-проєктній діяльності; здатність застосовувати у проєктно-художній діяльності спеціальні техніки та технології роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями); здатність використовувати сучасне програмне забезпечення для створення об'єктів дизайну; здатність застосовувати знання прикладних наук у професійній діяльності (за спеціалізаціями); здатність досягати успіху в професійній кар'єрі, розробляти та представляти візуальні презентації, портфоліо власних творів, володіти підприємницькими навичками для провадження дизайн-діяльності [125].

У зарубіжних дослідженнях акцентується увага на компетентностях фахівця з графічного дизайну, який має реагувати на виклики сучасності, кризові ситуації у суспільстві. Відповідно у нього має бути сформований спектр компетентностей, що сприяють кар'єрному зростанню, професійному розвитку впродовж життя. Так, Шеннон Беллер (Sh. Beller) (США) доводить, що для

успішного професійного зростання графічному дизайнеру потрібно володіти такими якостями, як: участь у бізнесі, подолання критики; комунікативність, командна робота, природні здібності, критичне мислення; проєктні здібності; постійний професійний розвиток [225, с. 120].

У 2019 р. у межах реалізації міжнародного проєкту українські дослідники обґрунтували профіль саме графічного дизайнера з урахуванням потреб ринку праці та основних компетентностей, які важливі в сучасному світі. З-поміж найбільш вагомих професійних компетентностей було визначено:

- комунікаційні навички – здатність ефективно спілкуватися в організаційних, технічних і управлінських межах, розуміючи контекст...;

- цифрові перспективи і можливості – розуміння, як цифрова економіка змінює поведінку користувачів і ландшафт управління; здатність приймати обґрунтовані рішення на основі потреб користувачів, наявних технологій та співвідношення ціни та якості; має знання про більш широку цифрову економіку та досягнення в області технологій;

- доведений (наочний) та контекстно-орієнтований дизайн – здатність візуалізувати, артикулювати, вирішувати складні проблеми та концепції, приймаєти дисципліновані рішення на основі наявної інформації та досліджень...;

- керівництво та лідерство – здатність інтерпретувати бачення, щоб керувати прийняттям рішень; ... вирішувати проблеми; управляти командами і встановлювати темп, забезпечуючи логістику команд; керувати ризиками, включаючи ефективне управління та відстеження зменшення ризиків...;

- прототипування – здатність застосовувати технічні знання та досвід для створення або розробки робочих прототипів, як програм, так і фізичних об'єктів; розуміння параметрів, обмежень та синергізму;

- прототипне програмування – розуміння обмежень інтернет-технологій і чому важливий код...; розуміння безпеки, доступності і контролю версій;

- інструменти та програмне забезпечення – знання про стандартне програмне забезпечення: креативний пакет Adobe, програмне забезпечення для

презентацій, платформи соціальних медіа, програмне забезпечення для анімації...;

- робота в часових і ресурсних обмеженнях – здатність розуміти та працювати в межах заданих обмежень (включаючи, але не обмежуючись технологією, політикою, регулятивними, фінансовими, юридичними, соціальними обмеженнями користувачів) і оскаржувати обмеження, які можна змінити..;

- фокус на користувача – розуміння користувачів і здатність визначити, ким вони є і які їхні потреби, що базуються на даних... [62, с. 24].

Відзначимо, що каліграфія виступає одним із засобів формування і розвитку визначених фахових компетентностей, що уможлиблює удосконалення здатності до проєктної діяльності, володіння технологічною, інноваційною, цифровою та іншими компетентностями, які становлять в сукупності професіоналізм майбутнього фахівця, його професійну компетентність загалом.

У сучасній українській педагогічній науці та освітній практиці до проблеми **професійної компетентності** майбутніх фахівців з дизайну, зокрема графічного дизайну, звертаються викладачі-практики у зв'язку з запровадженням та реалізацією освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів з дизайну, графічного дизайну, інших видів дизайну у закладах вищої мистецької освіти, університетах технічного профілю тощо.

Так, М. Степко відзначає, що «професійна компетентність обумовлена новими вимогами до майбутніх фахівців графічного дизайну, пропонованими сучасною ринковою економікою: робота в широкому спектрі обставин; професійне передбачення, готовність та робота в умовах надзвичайних ситуацій; адаптація до нових та змінних вимог» [126, с. 24].

Професійна компетентність майбутніх дизайнерів розглядається науковцями крізь призму готовності до успішної професійної діяльності, також здатності до професійного й особистісного розвитку у професійному середовищі упродовж життя. Зокрема З. Бакум та ін. визначають, що

«професійна компетентність дизайнера – це інтегративна якість особистості, що дозволяє результативно здійснювати власну професійну діяльність і творчо самореалізуватися у професії» [7, с. 15-21]. Дослідниця окреслила спектр професійних функцій дизайнера з проєкцією на специфіку професійної діяльності та спрямованість на професійний розвиток і саморозвиток, здатність до творчого самореалізації у професії.

Окремі дослідники пов'язують професійну компетентність майбутнього дизайнера з власне професійною, художньо-конструкторською, проєктною та ін. діяльністю. Так, Л. Саприкіна тлумачить професійну компетентність майбутнього дизайнера як «інтегративну здатність особистості, що дозволяє результативно здійснювати художньо-конструкторську діяльність і творчо самореалізовуватись у професії на основі здобутих професійних знань, умінь, навичок, якостей особистості» [115, с. 7].

У сучасному науковому дискурсі формування професійної компетентності майбутнього бакалавра дизайну в умовах вищої мистецької освіти розглядається у контексті неперервної професійної освіти, спрямованої на навчання упродовж життя в умовах формальної і неформальної освіти, а також за умови «занурення» у відповідно спроектоване освітнє середовище. Зокрема В. Горянський доводить, що професійна підготовка майбутніх дизайнерів передбачає ... «проєктування освітнього середовища..., забезпечення можливості постійного переходу фахівця на новий, вищий рівень фахової компетентності»..., тому «для впровадження в практику інновацій і реалізації їх у нових економічних і політичних умовах необхідно володіти певним рівнем професійної компетентності», основу якої «становлять виховання сприйняття проєктної культури й розвиток дизайнерського мислення» [20, с. 74].

Н. Слабко серед найвагоміших професійних компетентностей майбутнього дизайнера-викладача визначає такі:

- спеціальна – передбачає володіння на високому рівні професійною діяльністю;

- соціальна – володіння способами спільної професійної діяльності і співробітництва;

- індивідуальна – володіння прийомами самореалізації і саморозвитку індивідуальності у рамках професії, здібність до творчого прояву своєї індивідуальності;

- технічна – передбачає не лише володіння необхідною сукупністю спеціальних знань, умінь, предметних навичок у поєднанні з особистими якостями, але і здатність їх ефективного використання у вирішенні навчально-нормативних і творчих професійних завдань дизайн-проектування [118, с. 209].

Акцентуючи увагу на певних суперечностях у виокремленні професійних компетентностей майбутнього бакалавра з дизайну, зокрема й графічного дизайну, відзначимо, що більшість науковців передусім зосереджують увагу на професійних якостях, які є важливими з позиції поєднання цінностей професійної діяльності, вмотивованості, гнучкості у реагуванні на інновації у дизайнерській сфері, сформованості конструкторських, проектних умінь, цифрової компетентності тощо. Так, Цзю Дутін зауважує, що «у ході професійної підготовки майбутнього фахівця з графічного дизайну відточуються такі складові професійної компетентності: взаємозв'язок професійної компетентності й творчої діяльності, яка є основою професійної діяльності майбутнього графічного дизайнера; активне сприймання змін і, як наслідок, можливість коригувати діяльність відповідно до вимог суспільства, можливість впливати і змінювати існуючі естетичні погляди суспільства; формування загальної культури особистості [41, с. 190].

На наше переконання, з-поміж окреслених професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з дизайну, насамперед графічного дизайну, варто надати особливої уваги саме **готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності**, що передбачає ціннісне ставлення до історії розвитку писемності нації, усвідомлення потреби збереження традицій національного шрифтовідтворення, володіння творчими, проектними, художніми вміннями щодо каліграфічного мистецтва, сформованість умінь використання цифрових

технологій у сфері шрифтової культури. Адже майбутні дизайнери мають вільно оперувати вітчизняними та закордонними історичними почерками; застосовувати каліграфію в графічному дизайні, використовуючи сучасні технології та програми, що допомагають у реалізації комерційних проєктів графічного дизайнера; розробляти шрифтові гарнітури на основі традицій на інновацій з урахуванням сучасних трендів у сфері графічного дизайну.

Відзначимо що підготовка бакалавра графічного дизайну до застосування мистецтва каліграфії у професійній діяльності не має зводитися лише до художньо-творчих умінь в цій галузі. Отримані знання та уміння в цій сфері знань мають синтезуватися з усіма отриманими знаннями під час навчання графічному дизайну, в тому ж числі з інженерно-технічними та організаційно-технічними знаннями, що є невід'ємною частиною творчої, проєктної роботи дизайнера.

Зауважимо, що сучасна сфера графічного дизайну в Україні й зарубіжжі потребує фахівців, які володіють знаннями з основ каліграфії, логіки побудови літер та анатомії шрифту, тому постає питання розроблення моделі формування готовності до використання каліграфії у професійній діяльності. Історія шрифтового дизайну, виникнення писемності, каліграфічне мистецтво вітчизняної і світової спадщини має системно, поетапно вивчатися майбутніми фахівцями з графічного дизайну.

У наукових джерелах проблемі формування готовності майбутніх бакалаврів до застосування каліграфії у професійній діяльності приділяється дотична дослідницька увага. В основному ця якість розглядається науковцями як показник або засіб навчання у процесі формування інших професійних компетентностей майбутнього фахівця з дизайну загалом і графічного дизайну зокрема.

Так, у визначенні *дефініції художньо-проєктної компетентності педагога дизайнерського профілю А. Шевченко* каліграфія виступає засобом формування відповідних умінь, що «полягає в здатності генерувати оригінальні ідеї та втілювати їх у матеріалі відповідними засобами композиції на основі

володіння образотворчо-мовленнєвими, вербально-образними, образно-стильовими, стратегічними та продуктивно-образними навичками» [163, с. 77].

Каліграфія є важливим інструментом формування *художньо-графічної компетентності* майбутнього дизайнера, що розглядається В. Горянським як «інтеграційна властивість особистості, особливе психологічне формування, що визначає емоційно-естетичну спрямованість та активність особистості, здібність до художньо-образного освоєння середовища за допомогою візуальних мистецтв, а також його втілення в духовному або реально предметному матеріалі» [21, с. 59].

Г. Шкарупа за результатами опитування викладачів дисциплін професійного спрямування у закладах вищої мистецької освіти для визначення найбільш характерних ознак *художньо-конструктивної компетентності* майбутніх дизайнерів відзначає з-поміж них такі, що сприяють візуалізації творчого задуму: «композиційне заповнення аркуша, структурність композиції, змістовне наповнення (обґрунтування), конструктивний аналіз форми та його графічна візуалізація, стилізація в бік виразності, вибір формату згідно з індивідуальним творчим поглядом, креативність рішення, вибір місця і ракурсу (що підкреслюють унікальність та індивідуальність автора), графічна передача об'єму предметів, тектонічність форм, візуальна передача фактури та матеріальності форми, світлотіньове моделювання, володіння засобами графічної виразності, застосування законів перспективи, подача, оформлення, визнання цілей роботи (завдання)» [165, с. 202]. Серед означених засобів втілення творчого задуму дизайнера особлива роль належить каліграфічному мистецтву та шрифтовому дизайну, що уможлиблює реалізацію графічної виразності смислової конотації образів, ідейного навантаження дизайнерської ідеї з урахуванням її оригінальності, інноваційності.

Сучасні педагоги-практики акцентують увагу на тому, що каліграфія дозволяє збагатити графічну мову кожного дизайнера, сприяє розвитку авторської, неповторної унікальної каліграфічної стилістики. Так, Р. Галишин та ін. відзначають, що «нині в українських дизайнерів повертається інтерес до

леттерінгу окремих літер і шрифтових каліграфічних написів; мода на такий спосіб виконання шрифтових композицій дещо згасла на початку 1990-х рр. через масове захоплення комп'ютерними засобами під час роботи з текстами, проте наразі багато дизайнерів та ілюстраторів у всьому світі захоплюються каліграфією» [16, с. 53].

Каліграфія виступає засобом розвитку *цифрової компетентності* майбутнього графічного дизайнера через посередництво використання сучасних програм, інформаційно-комунікативного забезпечення, спродукованого у професійному відкритому просторі фахівцями в ІТ-сфері. З цього приводу Ц. Дутін зауважує, що «цифрова компетентність відображає усвідомлену готовність, здатність й уміння майбутніх графічних дизайнерів правильно підбирати та використовувати сучасні цифрові технології (професійні програмні продукти, графічні редактори тощо) та засоби (комп'ютери, сканери, плотери, мультимедійні проєктори, інтерактивні комплекси та ін.) у творчій художньо-проєктній діяльності, вільно орієнтуватися в інформаційному та медіа просторі, швидко керувати потоками інформації, оперативно приймати рішення, що дозволяє бути успішним у професійній діяльності» [40, с. 92]. У цьому контексті каліграфічне мистецтво виступає засобом розвитку цифрової компетентності майбутнього графічного дизайнера шляхом опанування потенціалу ІКТ-технологій у створенні дизайнерського проєкту, реалізації інших творчих, виробничих задумів й ідей.

Таким чином, дефінітивний аналіз різних видів професійних компетентностей майбутнього бакалавра графічного дизайну, засобом формування чи розвитку яких виступає каліграфія і шрифтове мистецтво, дозволяє з'ясувати, що готовність до використання каліграфії у професійній діяльності має стати предметом цілісного наукового аналізу. Формування означеної професійної діяльності пов'язане з використанням потенціалу каліграфічних традицій, їх шрифтового відтворення за допомогою історично сформованих традицій письменства та шляхом використання можливостей сучасних ІКТ-технологій, програмного забезпечення.

Відповідно виникає необхідність визначення *структурних компонентів* готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до використання каліграфії у професійній діяльності з урахуванням ціннісних орієнтирів, вмотивованості, історичних й сучасних аспектів каліграфічного мистецтва, здатності до застосування каліграфії у професійній творчій, проєктній діяльності.

Орієнтиром у визначенні структурних компонентів досліджуваної якості майбутніх бакалаврів з графічного дизайну у межах нашого дослідження праці виступали сучасних дослідників, які виокремили компоненти важливих професійних компетентностей відповідних фахівців.

Так, Л. Саприкіна визначила такі структурні компоненти професійної компетентності майбутнього дизайнера, як:

«- *професійно-змістовий (базовий)* – передбачає знання в царині дизайнерського мистецтва, які забезпечують усвідомлення майбутнім дизайнером одягу основ сучасного художньо-конструкторського процесу та змісту професійної діяльності;

- *операційно-технологічний (практичний)* – сукупність умінь та навичок володіння декоративними методами зображення;

- *особистісно-психологічний* – система ціннісних орієнтацій і якостей особистості, що передбачає уміння мобілізувати свій професійний потенціал і виховати ціннісне ставлення до професії;

- *рефлексивно-оцінювальний* – усвідомлення власних здібностей, можливостей, якостей, уміння свідомо контролювати й коригувати результати своєї професійної діяльності та рівень власного розвитку» [115, с. 13].

Ц. Дутін у структурі творчого дизайнерського мислення майбутнього дизайнера у процесі професійної підготовки у ЗВО визначив низку компонентів:

- в основі *особистісно-ресурсного компонента* важливого значення для майбутнього фахівця з графічного дизайну набувають такі психолого-педагогічні особливості професійної підготовки, як: художнє сприйняття,

емоції, творчий досвід дизайн-мислення, особливості колірного бачення, візуальна пам'ять, уява, інтуїція тощо; до цього компонента можна віднести такі психолого-особистісні складові, як освіченість, системність і аналітичність мислення, комунікативні уміння, навички ефективної міжособистісної взаємодії, високий рівень саморегуляції, стійкість до стресів, наполегливість, спрямованість на прийняття рішень, уміння розв'язувати нестандартні проблеми й завдання, чітка Я-концепція, реалістичне сприйняття своїх здібностей і можливостей тощо;

- *креативно-операційний компонент* орієнтує майбутнього графічного дизайнера на застосування творчого підходу в роботі, тим самим формує здатність усвідомленого вибору комплексу методів і технологій роботи; наявність різноманітних способів практичної діяльності, творчих здібностей необхідна для самореалізації особистості у майбутній професійній діяльності – цей компонент відображає практичний, дієвий характер професійної компетентності студента як майбутнього фахівця;

- *проектно-конструкторський компонент* – важлива складова творчих здібностей, бо в ньому формуються і розвиваються такі методи невербального мислення, як візуальне спостереження (візуалізація), продуктивність, латеральність, паралельність мислення, асоціативність [41, с. 191-192].

У структурі готовності майбутніх дизайнерів до професійної кар'єри С. Алексеева визначає компоненти, суголосні з традиційними уявленнями про структуру професійних якостей з урахуванням цінностей, знань, умінь, самооцінювання у вияві певної характеристики особистості фахівця. Дослідниця виокремлює такі компоненти, як:

- *аксіологічний компонент* – характеризує систему соціальних, культурних, професійних і особистісних цінностей особистості, що розкривають професійну та життєву перспективу дизайнера, складають основу ціннісного відношення до професійною кар'єри та визначають значущість кар'єри та професії, яку набуває фахівець;

- *гносеологічний компонент* – визначається багатокультурною системою знань суспільства, оволодіння якими сприяють формуванню світогляду особистості, її моралі, толерантності, розвитку креативності, особливого дизайнерського мислення, культури творчості; впливає на формулювання світогляду, що проявляється в стійкій системі відносин до світу, праці, активної життєвої позиції; загальнокультурних знань соціального життя, екологічних проблем, мистецтва, релігії, права, політики тощо;

- *праксеологічний* – обґрунтовується особливостями та специфікою такої професійної діяльності, що має здійснюватися з найменшими ресурсними витратами; розвиток професійної кар'єри має стати не самоціллю, а стратегією професіоналізму; основними категоріями у кар'єрному розвитку дизайнера стають ефективність, оптимальність, раціональність, позитивний результат; ця складова окреслюється практичною здатністю до успішної кар'єрної реалізації, уміння самоорганізовуватися, розробляти плани, конкретизувати етапи кар'єрного розвитку;

- *особистісний* – тісно пов'язаний з поняттям індивідуальності, рівнем розвитку емоційно-чуттєвих та вольових психічних процесів дизайнера, осмисленням й усвідомленістю вибору кар'єрної реалізації, здійсненню самоаналізу, саморегуляції та самокритичності власної кар'єрної діяльності [2, с. 33-35].

Ураховуючи теоретичні положення науковців з питань структури професійних компетентностей майбутніх дизайнерів, вважаємо, що у структурі готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності можна виокремити такі компоненти: *ціннісно-мотиваційний, інформаційно-змістовий, операційно-рефлексивний*.

Ціннісно-мотиваційний компонент включає сформованість цінностей особистості майбутнього бакалавра графічного дизайну, потребу в самовдосконаленні у сфері використання каліграфії і шрифтового дизайну у професійній діяльності; стійку вмотивованість до саморозвитку у сфері каліграфічних традицій та інновацій; спрямованість на удосконалення фахових

знань з графічного дизайну, на усвідомлення розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності та необхідності оновлювати знання з історії писемності, шрифтового дизайну та каліграфії; усвідомленість потреби розвиватися з урахуванням інноваційних змін у сфері каліграфічного мистецтва; володіння вмотивованістю удосконалювати уміння щодо використання цифрових технологій у професійній діяльності у сфері дизайну; наявність чіткого уявлення про системність, послідовність професійного розвитку і саморозвитку у сфері каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну.

Критерієм ціннісно-мотиваційного компоненту готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначено аксіологічний.

Інформаційно-змістовий компонент передбачає збагачення спектру знань з теорії і практики графічного дизайну, володіння інформаційним матеріалом з питань історичних аспектів становлення і розвитку писемності в Україні і світі, поступу шрифтового дизайну і каліграфії тощо; оновлення фахових знань щодо володіння інноваціями у сфері застосування каліграфії у професійній діяльності, можливостями використання цифрових технологій у дизайнерській професійній діяльності, насамперед у сфері каліграфії; спроектованість власного когнітивного розвитку на опанування традицій та інновацій у сфері каліграфії, шрифтового дизайну на основі національного і світового досвіду; готовність системно інтелектуально саморозвиватися з урахуванням сучасних трендів розвитку каліграфічного мистецтва .

Критерієм інформаційно-змістового компоненту готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності виступає когнітивний.

Операційно-рефлексивний компонент включає сформованість технологічних умінь із застосуванням каліграфії у професійній діяльності, здатності до аналізу традицій та інновацій каліграфічного мистецтва у сфері графічного дизайну та їх ретрансляції у різних напрямках професійної діяльності

(проектній, художньо-конструкторській тощо); здатність дієво реагувати на сучасні інноваційні зміни у сфері дизайну, спродуковані інноваційними тенденціями графічного дизайну, можливостями цифрових технологій у відтворенні традиційної та сучасної шрифтової культури; спрямованість на застосування набутих знань і вмінь з каліграфії та шрифтової культури у проектній дизайнерській діяльності; здатність до рефлексивного самооцінювання застосування каліграфії і шрифтового дизайну у професійній діяльності.

Критерієм операційно-рефлексивного компоненту готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є праксеологічний.

Зауважимо, що визначені компоненти готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності формуються системно за умови застосування моделі формування окресленої якості. Визначена структура готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності покладена в основу авторської дефініції цієї якості. **Готовність майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є інтегративною професійною якістю, що передбачає вмотивовано ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера, цілісне розуміння каліграфії і шрифтового дизайну як чинників національної ідентичності, спрямованість на вдосконалення фахових знань з графічного дизайну та збагачення знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії, передбачає зорієнтованість на системне удосконалення технологічних умінь, умінь використовувати цифрові технології із застосуванням каліграфії, шрифтового дизайну у професійній діяльності, здатність на самовдосконалення у застосуванні каліграфічних традицій та інновацій у сфері дизайну.**

Висновки до першого розділу

У розділі обґрунтовано, що нині в Україні є потреба якісних змін у професійній підготовці майбутніх дизайнерів, графічних дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти, насамперед на бакалаврському освітньому рівні. Основним завданням професійної підготовки бакалаврів графічного дизайну є формування конкурентоспроможних кадрів, які зможуть реалізуватись у професійній та творчій діяльності, гнучко реагувати на сучасні виклики, адаптовуватися професійно до реалій сьогодення на ринку праці.

З'ясовано, що у підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну у закладах вищої мистецької освіти виникла необхідність оновлення змісту, форм і методів, тому є необхідність постійного продукування інновацій та актуалізації досвіду у методиці викладання основних дисциплін. У професійній підготовці майбутніх графічних дизайнерів одним із таких базових предметів є каліграфія, що спрямовано на формування у майбутніх фахівців графічного дизайну спектру професійних компетентностей, насамперед практико орієнтованих умінь, що забезпечує високий ступінь адаптивності цих фахівців, динамічності, інноваційності, креативності тощо.

На основі аналізу сучасних українських і зарубіжних праць окреслено теоретичний дискурс проблеми дослідження, що включає такі терміносполуки, як: «мистецька освіта», «дизайн-освіта», «дизайн», «графічний дизайн», «цифрові технології», «каліграфія», «шрифт», «шрифтовий дизайн» тощо.

Уточнено сутність дизайну як виду мистецтва, що спрямований на художнє конструювання предметного простору шляхом застосування потенціалу художньо-промислового виробництва, декоративно-прикладного мистецтва з метою естетизації побуту, професійного середовища на основі національної, етнічної, культурної ідентичності. Дефінітивний аналіз поняття «графічний дизайн» уможливив уточнення його визначення як різновиду дизайну, метою якого є забезпечення візуальної комунікації та проектування візуальних і смислових образів, знаків шляхом одночасної художньої, проектної, технічної, конструкторської діяльності та застосування

інформаційних технологій з метою візуалізації й естетизації навколишнього середовища, створення якісного інформаційного простору на підприємстві, в громаді, на рівні держави тощо.

Доведено, що з цифровими технологіями пов'язаний кардинально інноваційний етап розвитку різних сфер виробництва, рекламної, проєктної галузі, збагачення контенту віртуального освітнього, інформаційного простору. Відповідно актуалізувалася потреба у підготовці конкурентоспроможних, професійних фахівців з дизайну шляхом застосування цифрових технологій,

Відповідно на сучасному ринку праці набуває популярності професія графічного дизайнера, що зумовлено соціокультурними, економічними потребами громад, регіонів, держави у створенні відповідного дизайнерського контенту, а також у розвитку мистецької освіти, дизайн-освіти, графічного дизайну на основі цінних національних традицій та зарубіжних освітніх і виробничих практик.

Обґрунтовано, що у сучасній мистецькій освіті, дизайн-освіті, насамперед у підготовці дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти актуалізується проблема оновлення змісту, форм і методів використання каліграфії, шрифтового дизайну на засадах національних традицій, обґрунтування методичних засад відтворення і створення українських шрифтових форм, типографіки, шрифту з використанням взірців національної культури. Націєзберігаючі засади шрифтового дизайну на сьогодні потребують нового осмислення, утвердження традицій та вивчення історичного досвіду, а також застосування сучасних цифрових технологій, що уможливить зміцнення національної ідентичності у сфері дизайн-освіти.

Окреслено цінні зарубіжні ідеї використання каліграфії, графіки в освітній практиці, з-поміж яких: використання різних технік каліграфії – від далекосхідної каліграфії до аборигенної графіки та західної технології друку та гравюри – у сучасній дизайн-освіті; застосування моделі віртуального пензля, інших інтерактивних засобів навчання в сучасному мистецтві шрифтотворення; доцільність вивчення дизайну, опанування технологіями графічного дизайну у

старшій школі за такими темами, як: комерційне мистецтво, дизайн календаря, дизайн плаката, каліграфію, дизайн вивісок, ілюстрацію, архітектурний дизайн, декоративне мистецтво, промисловий дизайн, дизайн упаковки, карикатуру та книжкова ілюстрація; реалізація етнографічно-культурологічного підходу до дизайн-освіти, структурування змісту освіти на основі вивчення етнічної специфіки культури певного народу у підготовці дизайнерів; окреслення потенціалу каліграфії на основі символічності зображення, типографіки, історичного розвитку письма у професійному становленні графічного дизайнера.

В історико-педагогічному контексті розвитку каліграфії наявні унікальні освітні практики поступу шрифтового мистецтва, графічного дизайну, що становить один із важливих напрямів розвитку дизайн-освіти і важливий для націоналізації графічної мови українського дизайну, підготовки якісного фахівців з графічного дизайну, національно свідомих та фахових у галузі каліграфічного та шрифтового мистецтва.

На основі вивчення наукових джерел, Стандарту вищої освіти у галузі 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 022 Дизайн на бакалаврському освітньому рівні сформульовано авторську дефініцію поняття «готовність майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності», що є інтегративною професійною якістю, що передбачає вмотивовано ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера, цілісне розуміння каліграфії і шрифтового дизайну як чинників національної ідентичності, спрямованість на вдосконалення фахових знань з графічного дизайну та збагачення знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії, передбачає зорієнтованість на системне удосконалення технологічних умінь, умінь використовувати цифрові технології із застосуванням каліграфії, шрифтового дизайну у професійній діяльності, здатність на самовдосконалення у застосуванні каліграфічних традицій та інновацій у сфері дизайну. Структуру готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

складають такі компоненти, як: ціннісно-мотиваційний, інформаційно-змістовий, операційно-рефлексивний.

Основні наукові результати, висвітлені у розділі, опубліковано у працях автора:

1. Шпак О. Розвиток каліграфії в освітній практиці зарубіжжя. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. Київ, 2023. Вип. 7. С. 65-53. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.53-65](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.53-65)
2. Шпак О. Опанування каліграфії у підготовці майбутніх фахівців графічного дизайну. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2021. № 4 (102). С. 48-53. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-48-53](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-48-53)
3. Шпак О. Термінологічний дискурс проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ-Полтава, 2023. Вип. 27. С. 134-147. DOI: 10.33989/2226-4051.2023.27.282141
4. Diachenko, A.; Tsoi, M.; Brovchenko, A, Shpak, O and Popiuk, k, m. *Ways of Design Education Improvement in Higher Educational Institutions. Review of International Geographical Education (RIGEO Vol. 11, no. 3, 2021. P. 503-512.* DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53
5. Шпак О. Мистецтво каліграфії – засіб формування «національної моделі» графічного дизайну. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka: wydanie specjalne.; Diamond trading tour*. Warszawa, 2020. Numer: 57 (07/2020). P. 19-26.
6. Шпак О. Каліграфія в дизайн-освіті як необхідність для утвердження національної ідентичності України. *International scientific innovations in human life: Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference (Manchester, United Kingdom, 8-10 June 2022)*. Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 544-547
7. Шпак О. Каліграфія в мистецькій дизайн-освіті України. *The world of science and innovation: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference (London, United Kingdom, 2-4 June 2021)*. London, 2021. P. 978-984.

8. Шпак О. Сутність поняття «каліграфія»: теоретичний дискурс. *Society and Science Interconnection: scientific collection proceedings of the 2nd International scientific and practical conference (153)* (Porto, Portugal, May 6-8, 2023). Porto, Portugal, 2023. P. 177-182.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У розділі схарактеризовано критерії, показники і рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; обґрунтовано педагогічні умови та представлено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

2.1. Критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

Узагальнення сутнісних ознак готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності та окреслення компонентної структури досліджуваної якості уможлиблює здійснення її критеріальної характеристики.

З метою визначення критеріїв готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності необхідно звернутися до таких понять, як «критерій», «показник» і «рівень».

У процесі визначення сутнісних характеристик поняття «критерій» нами з'ясовано, що у довідникових працях це поняття розглядається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [115, с. 465]; як достатня й необхідна умова виникнення чого-небудь; основа для прийняття рішень; стандарт, відповідно до якого щось оцінюється, визначається» [162, с. 356]. Відповідно критерій уможлиблює схарактеризувати прояв ознаки чи якості у динаміці за відповідними показниками.

У лексикографічних виданнях поняття «показник» переважно тлумачиться як ознака чого-небудь; явище або подія, на підставі яких можна

робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей [15, с. 1024]. В. Томашевський визначає показник як поняття, що «засвідчує можливості практичного забезпечення процедури вимірювання та оцінки певних об'єктів, якостей тощо. Критерії та показники є невід'ємною складовою процесу дослідження, забезпечують глибоке вивчення та оцінку об'єктів наукового пошуку» [135, с. 142].

У педагогічній науці наявні праці науковців, які обґрунтували критерії, показники і рівні сформованості важливих професійних якостей майбутніх дизайнерів: художньо-графічної компетентності дизайнерів (Л. Кудренко [63]), професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу (Л. Саприкіна [115]) та ін.), художньої культури майбутніх художників-конструкторів (А. Семенюк [116]); професійної компетентності щодо макетування майбутніх фахівців з дизайну (О. Пасько [91]), професійної компетентності майбутніх фахівців з графічного дизайну (Цзю Дутін [41]) та ін.

У результаті аналізу праць науковців визначено такі критерії готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності (аксіологічний, когнітивний, праксеологічний) та їх показники, що представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії	Компоненти	Показники	Інструментарій для оцінювання рівня показників критеріїв
Аксіологічний	Ціннісно-мотиваційний	Ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера	Методика «Квадрат цінностей» за О. Мурзіною (Додаток Г)
		Умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності	Методика ранжування (авторська) (Додаток Д)
		Розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності	Анкета з відкритими питаннями авторська (Додаток Е)

Продовження Таблиця 2.1.

Когнітивний	Інформаційний	Володіння фаховими знаннями з графічного дизайну	Опитувальник авторський (Додаток Ж)
		Міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії	Методика незакінчених речень (Додаток К)
		Спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності	Рефлексивна бесіда (Додаток Л)
Праксе-ологічний	Операційно-рефлексивний	Сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності	Завдання для мініпроєкту (Додаток М)
		Володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності	Творче завдання (Додаток Н)
		Здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності	Анкета авторська (Додаток П)

Аксіологічний критерій готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності характеризує рівень мотивації та спрямованості на опанування майбутніми фахівцями мистецтвом каліграфії і шрифтового дизайну та можливостей використання у процесі виконання професійних функцій у певній виробничій сфері, сфері медіа тощо. Цей критерій розкриває вмотивованість майбутнього фахівця щодо застосування каліграфії у майбутній професійній діяльності, визначає ставлення на основі національних цінностей до традицій шрифтової культури. Показниками критерію визначено: ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера, умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності, розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності. Аксіологічний критерій визначає ступінь вмотивованості щодо вивчення традицій та інновацій каліграфічного мистецтва і шрифтової культури українців й інших етносів, виявляє спрямованість майбутнього фахівця на

збагачення знань й удосконалення технологічних, проектних, конструкторських умінь застосування каліграфічних технік у процесі професійної діяльності.

Вагомим показником аксіологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є **ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера**. На переконання С. Алексєєвої, ціннісні засади «забезпечують гуманістичну спрямованість професійної підготовки майбутніх дизайнерів, формування у них загальнолюдських і професійних цінностей, зокрема, ціннісного ставлення до професійної кар'єри» [2, с. 115]. У контексті нашого дослідження ціннісне ставлення майбутнього бакалавра графічного дизайну зумовлено потребою поглибленого вивчення каліграфічного мистецтва, спрямованістю на реалізації відповідної майстерності у професійній діяльності, що передбачає досягнення успіху у професії, самореалізацію, саморозвиток у відповідному професійному середовищі.

З цього приводу слушною є думка Н. Лопухової, що «різні форми графічного дизайну (зокрема каліграфічне мистецтво. – прим. О.Ш) впливають на різні компоненти свідомості людини та її поведінку, однак головним залишається їхній вплив на індивідуальну систему цінностей особистості.... Цей вплив здобуває особливе значення у сучасних умовах, коли у суспільстві йде процес корінного перегляду сформованих цінностей, і від діяльності графічних видів значною мірою залежить від формування нового бачення соціальної дійсності» [66, с. 12]. Саме тому опанування техніками каліграфічного письма і шрифтового дизайну майбутнім фахівцем на основі національного і світового досвіду уможлиблює зміну інформаційного контенту на рівні держави, регіону, змінює художню, естетичну реальність, моделює відповідне етнічним цінностям середовище.

Умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності як показник аксіологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності виражається у сформованості особистісних мотивів щодо опанування

мистецтва каліграфії і шрифтового дизайну, усвідомлення важливості цього аспекту професійної роботи. Адже майбутній графічний дизайнер має усвідомити, що готовність до застосування каліграфії у професійній діяльності уможливорює здійснення успішної, якісної проєктної, творчої діяльності, що, на переконання М. Пічура, передбачає «створення гармонійного предметного середовища, що якнайповніше задовольняє матеріальні й духовні потреби людини, ...гуманізацію матеріального оточення людини з єдністю корисності й краси, що виражається в його впорядкуванні відповідно до естетичних суспільних норм окремого етносу й конкретного культурного регіону» [94]. Вмотивованість на здійснення відповідної діяльності з використанням потенціалу каліграфічного мистецтва дозволяє графічному дизайнеру бути дотичним до утвердження традицій національного шрифтового дизайну в сучасному просторі.

Такий показник аксіологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, як **розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності**, пов'язаний з потребою вивчення історії шрифтового дизайну і каліграфічного мистецтва України, адже йдеться про унікальний досвід національної культури. Майбутній фахівець має усвідомити унікальність професійної місії, адже, на переконання Л. Триноженко, «наближаючи графічний дизайн до акустичної мови та розуміючи важливість синтаксису твору, бачимо очевидну обмеженість формального підходу до його дослідження і, зокрема, пошуків національного стилю в конкретних традиційних формах» [140, с.189]. Крізь призму професійної діяльності графічних дизайнерів варто спроектувати можливості використання національного шрифтового дизайну у сучасному виробництві, у сфері реклами, медіа тощо і, таким чином, нівелювати формалізований підхід у застосуванні традицій каліграфічного мистецтва у сучасних умовах. Адже майбутній графічний дизайнер, який усвідомлює цінність шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності, відповідно неформально підходить до використання його потенційних можливостей, застосовує модифіковано,

естетично стилізовано засоби національного каліграфічного мистецтва у процесі прийняття творчих, проєктних, виробничих рішень, реалізації дизайнерських проєктів.

Когнітивний критерій готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності дозволяє виявити ступінь системності опанування теорією і практикою застосування каліграфії і шрифтового дизайну у процесі виконання професійних функції графічного дизайнера у процесі виробничої, проєктної роботи. Показниками критерію є володіння фаховими знаннями з графічного дизайну, міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії, спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності. Когнітивний критерій визначає ґрунтовність, міцність знань з проблем теорії застосування каліграфії і шрифтового дизайну у виробничій сфері, рекламі, медіа тощо, що передбачає постійне оновлення знань, прагнення до збагачення відповідних професійних знань та проєктування можливостей їх застосування на практиці.

Показник когнітивного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності **«володіння фаховими знаннями з графічного дизайну»** виявляється насамперед в обізнаності теорії, історії та практичних аспектів каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну, у здатності застосовувати відповідні знання у професійній роботі – у проєктній, творчій, художньо-дизайнерській, конструкторській діяльності. У цьому контексті слушною є думка В. Горянського, який вважає, що спеціальні знання у підготовці майбутніх дизайнерів «становлять необхідну основу, що дозволяє організувати вивчення навколишнього світу з певних позицій, які не використовуються в інших галузях знань і доповнюють його загальну картину» [20, с. 74]. Саме тому спеціальні знання з графічного дизайну, каліграфії, шрифтового дизайну набуваються у результаті якісного структурування змісту підготовки, що реалізується у змістових модулях і темах фахових навчальних дисциплін.

Визначаючи сутність показника когнітивного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності **«міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії»**, доцільно акцентувати увагу на важливості цього прояву досліджуваної якості. Грунтовність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії зумовлена внутрішньою потребою майбутнього фахівця в переосмисленні історичного досвіду та трансформації у сфері вмотивованості на інтерпретації й екстраполяцію набутого досвіду в професійній діяльності. З цього приводу слушно зауважили Ю. Степанян, В. Ткачук, що у діяльності майбутнього дизайнера «знання – це продукт діяльності та водночас основа діяльності, її так званий регулятор... Вміння і навички продукують розумову діяльність, тобто стають засобом здобування нового теоретичного знання. Творча діяльність також здійснюється на змістовому матеріалі знань і вмінь, а емоційно-ціннісний елемент передбачає використання знань у дії; він зумовлює індивідуальні особливості засвоєння знань, набуття вмінь і навичок» [127, с. 134].

Вагомим показником когнітивного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є **спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності**. Відповідно майбутній фахівець має бути змотивованим на використання потенціалу каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну та знаходити можливості для професійного вдосконалення у цьому напрямі в умовах формальної, неформальної та особливо інформальної освіти. Адже графічний дизайнер має інтелектуально зростати, оновлювати знання й уміння з урахуванням тенденцій розвитку дизайну в Україні і світі, трендів застосування шрифтових і каліграфічних технік тощо. З цього приводу Л. Тригуб слушно зазначає, що для майбутнього дизайнера важливими є такі якості, як: «усвідомлення студентом соціальної та особистісної значущості неперервної професійної освіти і самоосвіти, позитивне ставлення до самоосвітньої діяльності, наявність потреб та мотивів її

здійснення, прийняття особистісного і професійного самовдосконалення, саморозвитку як цінності» [139, с. 36].

Праксеологічний критерій готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності характеризує спектр умінь майбутнього фахівця щодо використання каліграфічних технік, майстерності шрифтового дизайну у сфері виробництва, реклами, медіа тощо. Показниками критерію визначено сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності, володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності, здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності. Цей критерій характеризує рівень здатності майбутнього бакалавра графічного дизайну застосовуватися доцільні каліграфічні техніки, прийоми шрифтового дизайну відповідно до проєктного задуму, визначає готовність до використання найбільш ефективних цифрових інструментів для реалізації дизайнерського рішення щодо відповідного шрифтового стилю, манери тощо.

Показник праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності **«сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності»** дозволяє виявити професійну здатність майбутнього фахівця до використання каліграфічних технік і технік шрифтового дизайну під час виконання професійних завдань. Важливим у цьому контексті є положення О. Фурси, яка відзначає, що «у змісті дизайнерської освіти повинні бути закладені компоненти, що сприяють розвитку в особистості навичок пізнавальної, прогностичної, конструктивно перетворювальної, пошуково-евристичної, оцінноселективної, інтерактивної та інших видів діяльності. Вихід на ці пріоритети дає можливість для досягнення головної мети: формування соціальної зрілості й освіченості, достатніх для забезпечення автономності особистості, її самостійності в різних сферах життєдіяльності» [152, с. 18]. Відповідно сформованість технологічних умінь майбутнього графічного

дизайнера зі застосування каліграфії у професійній діяльності уможлиблює якісне виконання дизайнерських проєктів, його художньо-естетичного обрамлення, підбір графічно-візуального рішення. На думку О. Кіма, у процесі використання шрифтового дизайну у професійній діяльності важливими є два аспекти, зумовлені застосуванням насамперед технологічних умінь під час виконання дизайнерських проєктів – вміння зробити власноруч візуальні елементи графічного дизайну і вміння створити, адаптувати та проконтролювати виконання технічного завдання [53].

Одним із ключових показників праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є **володіння уміннями використання цифрових технологій**. Відповідне професійне уміння майбутнього фахівця реалізується насамперед у різних видах професійної діяльності з урахуванням сучасних трендів розвитку дизайну в Україні і світі та зумовлено необхідністю використання сучасного цифрового інструментарію, що доцільно застосовувати у процесі шрифтовідтворення і каліграфічної візуалізації у процесі вирішення дизайнерського завдання, проєкту тощо. І. Гардабхадзе акцентує увагу на необхідності формування у майбутніх дизайнерів саме цифрових компетенцій, адже «нові форми взаємодії дизайнерів із цифровим світом вимагають і нового складу компетенцій, якими дизайнеру треба оволодіти в результаті дизайн-освіти. На зміну традиційним приходять нові підходи й моделі організації підготовки, які здатні забезпечити оволодіння дизайнерами актуальними цифровими компетенціями шляхом інтеграції теорії з практикою в умовах реального бізнес-оточення в комбінації з безперервним навчанням протягом усього часу активної діяльності» [17, с. 182].

Визначений нами такий показник праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, як **здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності**, є вагомим індикатором здатності майбутнього фахівця до самооцінювання і рефлексивності власних

професійних знань й умінь. Відповідно у майбутнього графічного дизайнера має виявлятися готовність аналізувати власні технологічні уміння, здатність використовувати цифрові технології, оцінювати рівень фахових знань щодо застосування каліграфічних технік і шрифтового дизайну у професійній діяльності, а також здатність проєктувати можливості подолання освітніх втрат, прогалин у знаннях й уміннях. Доцільним у цьому аспекті є положення Я. Чеботової, яка зауважує, що при цьому майбутній дизайнер має виявляти такі якості, як: цілеспрямованість (керування в роботі певною метою, здатність самостійно оцінювати перспективи довготривалих проєктів, ставити за мету та досягати виконання складних творчих задач); самовладання і витримка; наполегливість; ініціативність (готовність і вміння дизайнера виявляти творчий підхід до вирішення проблем); самостійність (відносна незалежність особистісного вирішення проблеми проєктування від зовнішніх впливів, здатність запропонувати інноваційний погляд при проєктуванні); рефлексивність (вміння аналізувати свої дії, помічати свої помилки, та прагнення їх виправити) [159].

На основі схарактеризованих критеріїв і показників готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності нами визначено рівні досліджуваної якості. Згідно з довідниковими виданнями поняття «рівень» розглядається як шкала вимірювання, ступінь якості чи здатності вчителя визначатися набором критеріїв та показників [15, с. 1223]. Проєктуючи відповідне визначення на проблему нашого дослідження, зауважимо, що рівень є індикатором змін щодо сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відповідно до визначених критеріїв і показників, що уможливорює об'єктивність оцінювання за адаптованим і розробленим діагностичним інструментарієм.

У педагогічній теорії наявні дослідження з проблем формування професійних якостей майбутніх дизайнерів, зокрема графічних дизайнерів. У працях науковців визначено різні рівні сформованості певної якості. Зокрема

окреслення критеріїв, показників і ознак професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу дозволило Л. Саприкіній визначити рівні сформованості цієї якості: низький (репродуктивний), середній (реконструктивний) і високий (творчий) [115, с. 13]. Д. Руднєв, А. Акименко схарактеризували, що універсальними рівнями сформованості професійно значущих та особистісних якостей співробітника сфери UX дизайну є високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній, низький [112].

О. Баніт, обґрунтувавши показники критеріїв сформованості професійної майстерності викладачів графічного дизайну, вважає за доцільне виокремити такі рівні досліджуваної якості, як: елементарний (професійні знання), базовий (професійні вміння), достатній (професійні знання і вміння + досвід), творчий (професійна творчість), новаторський (професійне новаторство) [8, с. 10].

На основі аналізу праць науковців нами було виокремлено три рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності: низький; середній; високий. Схарактеризовані показники критеріїв досліджуваної якості покладено в основу характеристики кожного рівня.

Низький рівень готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності характеризується недостатньо сформованим ціннісно зорієнтованим ставленням до професії графічного дизайнера; нечітко вираженим ступенем умотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності. Майбутній фахівець не має послідовного розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності, не володіє достатнім рівнем фахових знань з графічного дизайну, каліграфічного мистецтва, шрифтового дизайну, а також не демонструє міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії. Здобувачі освіти з низьким рівнем готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності характеризуються недостатньою спрямованістю на інтелектуальний саморозвиток; їм не властива системність сформованості технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності. Вони не володіють

алгоритмом використання цифрових технологій у процесі шрифтовідтворення, каліграфічних технік, не демонструють ґрунтовної здатності до самооцінювання щодо застосування каліграфії у процесі виконання професійних функцій.

Середній рівень готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначає достатньо сформоване ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера, достатню вмотивованість щодо застосування каліграфічних технік, прийомів шрифтового дизайну у професійній діяльності. Майбутні фахівці мають певне розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності, демонструють достатньо системні фахові знання відповідної професійної галузі, а також часто виявляють міцність, ґрунтовність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії. Вони часто спрямовані на інтелектуальний саморозвиток в означеній професійній сфері, зокрема щодо застосування каліграфії; мають певний спектр технологічних умінь і здатностей до використання цифрових інструментів зі застосування каліграфії у професійній діяльності, можуть здійснювати інколи самооцінку власної майстерності застосування каліграфії у проєктній, конструкторській та інших видах діяльності.

Високий рівень готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначає ціннісно сформоване ставлення до професії графічного дизайнера, чітко виражена вмотивованість до застосування каліграфічних технік, прийомів шрифтового дизайну у професійній діяльності. Здобувач демонструє глибоке розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності та дієву реалізацію його імперативу у процесі виконання професійних видів діяльності. Майбутній фахівець володіє ґрунтовними, системними фаховими знаннями з графічного дизайну, демонструє міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії та здатність застосовувати їх у професійній роботі. Майбутній графічний дизайнер спрямований на постійний інтелектуальний саморозвиток, системне удосконалення технологічних умінь і умінь використання цифрових

технологій зі застосування каліграфії у професійній діяльності, постійно здійснює самооцінку щодо застосування каліграфії у професійній діяльності, проектує можливості самовдосконалення і професійного розвитку.

Отже, обґрунтовані критерії (аксіологічний, когнітивний, праксеологічний), рівні (низький, середній, високий) та показники готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності уможливають проведення констатувального і формувального етапів експерименту та визначення динаміки щодо підвищення рівня досліджуваної якості.

2.2. Педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

Студювання наукових праць з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з графічного дизайну й вивчення досвіду викладання каліграфії у закладах вищої мистецької освіти, закладах вищої освіти технічного спрямування уможливило необхідність визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Наукове обґрунтування педагогічних умов формування досліджуваної якості зумовлює ефективність реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності і дозволяє успішно формувати ціннісно-мотиваційний, інформаційний й операційно-рефлексивний компоненти цієї якості, що важливо з урахуванням сучасних тенденцій розвитку виробництва, реклами, сфери медіа тощо.

Відповідно варто узагальнити дефініції понять «умова», «педагогічна умова». Проаналізувавши сутність поняття «умова» за довідниковими й науковими виданнями, можемо узагальнити його дефінітивні характеристики, відповідно до яких «умова» визначається як необхідна обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [15, с. 1506]; як «фактор (лат. factor – чинник), рушійна сила, причина будь-

якого процесу» (Філософський словник) [146, с. 578]; як філософська категорія, у якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає і існує [144, с. 485]. Відповідно поняття «умова» у педагогічній теорії визначається як сукупність ефективно організованих чинників формування і розвитку певних професійних чи особистісних якостей шляхом ефективно організованих обставин.

У межах нашого дослідження важливо окреслити сутність поняття «педагогічна умова» з позиції формування професійних компетентностей, якостей майбутнього фахівця. Г. Сотська (2014) розглядає педагогічні умови «як взаємопов'язані елементи цілісної системи, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, які сприяють досягненню педагогічної мети та розв'язанню завдань та охоплюють середовище, обставини педагогічного процесу, діяльність суб'єктів, зміст навчання, форми, методи та технології навчально-виховної взаємодії» [121, с. 249]. Л. Прохорчук, проєктуючи означене поняття на формування професійно-етичної культури майбутніх графічних дизайнерів, відзначила, що педагогічні умови є сукупністю різнопланових соціально-педагогічних і дидактичних чинників, процесів, обставин, необхідних і достатніх для виникнення та раціонального стійкого функціонування або зміни певної педагогічної системи [105, с. 42-46].

З. Бакум, Л. Саприкіна під педагогічними умовами розглядають заходи, що враховуються під час організації освітнього процесу вищої школи і дозволяють забезпечити більш високий рівень сформованості професійної компетентності. З огляду на те, що випадково обрані педагогічні умови лише частково впливають на успішність розвитку досліджуваної компетентності, виникає потреба у створенні гнучкого комплексу умов [6].

Н. Школяр визначає педагогічні умови як невід'ємну частину змісту цілісного освітнього процесу; сукупність можливостей організаційного (цілеспрямовано конструйовані заходи впливу і взаємодії суб'єктів освіти: зміст, методи, прийоми і форми навчання і виховання, програмно-методичне оснащення освітнього процесу), матеріально-просторового (навчальне і

технічне обладнання) і психологічного середовища, що здійснюють позитивний вплив на його функціонування [166, с. 344-348].

Проблему обґрунтування педагогічних умов формування певних професійних якостей, компетентностей майбутніх дизайнерів, графічних дизайнерів, художників досліджували такі науковці, як: О. Баніт [8, с. 9]; М. Пічкур [100], П. Прохорчук [105, с. 42-46], Н. Школяр [166, с. 344-348] та ін.

О. Баніт, студіюючи питання удосконалення професійних компетентностей педагогів у системі підготовки дизайнерів, педагогічними умовами розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю визначає: відбір і структурування змісту підготовки майбутнього викладача-дизайнера, який забезпечує загальнонаукову й художньо-культурну підготовку і визначається педагогічною спрямованістю, створення художньорозвивального середовища, як сукупності педагогічно сприятливих умов для неперервного навчання та взаємонавчання викладачів графічного дизайну, підвищення їхньої художньо-проектної компетентності; удосконалення навчально-методичного забезпечення з розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну [8, с. 9].

У процесі моделювання процесу формування професійно-етичної культури майбутніх графічних дизайнерів П. Прохорчук визначила такі педагогічні умови, перевірка яких стала предметом експериментальної роботи: створення відповідного професійно-етичного та творчого дизайн-середовища; формування позитивної мотивації до професійно-етичного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку; залучення майбутніх графічних дизайнерів до виробничого навчання з метою акцентування [105, с. 42-46].

Н. Школяр, досліджуючи сутність термінологічної компетентності майбутніх графічних дизайнерів та проєктуючи відповідно модель формування цієї якості, обґрунтовує такі педагогічні умови, як: створення позитивного мотиваційного середовища для розвитку позитивного ставлення до використання термінів майбутніми графічними дизайнерами у професійній діяльності; удосконалення змісту навчання у ВНЗ відповідно до сучасних і

прогнозованих тенденцій розвитку професійної діяльності; вплив на розвиток професійно важливих якостей особистості майбутнього графічного дизайнера [166, с. 344-348].

З-поміж основних педагогічних умов формування фахової культури майбутнього художника-дизайнера М. Пічкур визначає такі, як: інтеграція загальноосвітніх, заальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, що здійснюється на основі методу проєктного навчання; ініціювання рефлексії як механізму навчально-проєктної діяльності студентів; комплексна реалізація у процесі професійної підготовки майбутніх художників-дизайнерів культурологічного і синергетичного підходів [100].

На основі вивчення праць науковців та з урахуванням специфіки вивчення потенціалу каліграфії й шрифтового дизайну для застосування у професійній діяльності нами обґрунтовано **педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності:**

1. Оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті.

2. Активізація використання практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні.

3. Розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну.

Першою педагогічною умовою формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті.

Оновлення змісту підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування мистецтва каліграфії у професійній діяльності є необхідною умовою для досягнення головної цілі – утвердження національної ідентичності на рівні держави, регіону, громади, де українське візуальне середовище буде

відрізнятися в світовому просторі національним шрифтовим дизайном. Для досягнення цієї цілі фахівець з графічного дизайну має володіти не лише майстерністю володіння техніками, відповідними вміннями, але й набуває міждисциплінарних знань з історії і особливостей розвитку шрифтового дизайну у національному й зарубіжному контексті.

Саме тому одним із завдань моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є оновлення **змісту** підготовки з урахуванням досвіду каліграфічних традицій в Україні та інших держав, що значно збагачує знання майбутніх фахівців на засадах фактологічного матеріалу, вивчення документальних видань. Саме тому нам імпонує дефініція поняття «зміст освіти», сформульована в авторитетному довідковому виданні, у якому зміст освіти розглядається як «обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття освіти і певної кваліфікації, а також обумовлена потребами суспільства система знань, умінь і навичок особи, її професійних, світоглядних і громадських якостей, що має бути сформована у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва» [42, с. 321]. Оновлення змісту передбачає упровадження змістових модулів і тем з проблем історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності, історико-морфологічної класифікації шрифтових форм, історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис, формування здатності творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проектуванні.

Цікаві теми міждисциплінарного спрямування у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності запропоновано у межах дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проектна графіка», «Графічні техніки» та ін., а також у процесі викладання

курсу «Каліграфія». Основними формами висвітлення таких тем є **лекції-візуалізації** та **бінарні лекції**.

На переконання І. Продана, **лекція-візуалізація** (з лат. *visualis* – зоровий) – передбачає візуальну форму подання лекційного матеріалу за допомогою технічних засобів, опорних конспектів на паперових носіях або за допомогою аудіовідеотехніки... Процес візуалізації являє собою згортання мисленневих операцій шляхом утворення на основі різних видів інформації наочного образу, який може слугувати опорою для розумових і практичних дій». Дослідник відзначає, що лекція-візуалізація являє собою не лише передання усної інформації, перетвореної у візуальну форму за допомогою мультимедійних засобів, а й слугує засобом організації інтелектуальної діяльності студентів; при цьому викладач використовує демонстративні матеріали, форми наочності (натуральні об'єкти, фотографії, структурно-логічні схеми тощо), які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями нової інформації [103].

Оновленню знань з метою формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності сприяє така форма викладу інформації, як **бінарні лекції**. Г. Макуріна, В. Візір схарактеризували вимоги до такого типу лекцій: виклад інформації двома фахівцями різних галузей, наук, які мають бути психологічно й інтелектуально сумісними; викладачі, часто дотримуються різних поглядів на проблемні питання лекції, розігрують дискусію на очах слухачів, активізують їх і подають приклад наукової полеміки; у діалозі викладачів та аудиторії ставиться проблема й аналізується проблемна ситуація, висуваються та заперечуються гіпотези, розв'язуються протиріччя і знаходяться рішення [69, с. 53-54]. У процесі оновлення змісту на основі вивчення історичних традицій каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну бінарна лекція дозволяє активізувати майбутніх фахівців в інтелектуальному розвитку, долучити до дискусійних панелей на основі діалогічності та аргументованості, адже лекції

цього типу передбачають структурування змісту лекційного матеріалу на основі міждисциплінарності вивчення фактологічного матеріалу.

Важливою формою оновлення змісту підготовки майбутніх графічних дизайнерів, спрямованою на формування готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності, є **екскурсії**, що ґрунтуються на використанні потенціалу **музейної педагогіки**. На думку Н. Філіпчук, музейна педагогіка «в національних культурно-освітніх системах сприймається як: спеціалізована наукова галузь; вчення про посередництво між музейними експонатами і відвідувачем; наукова дисципліна, що здійснює, реалізує основні функції музею; наука, що вивчає потенціал музейної культури для освітнього процесу; наука про використання навчального матеріалу, освітніх знань для успішного засвоєння музейних цінностей, закладених у експонатах та предметах; педагогічна дисципліна, яка займається розвитком і підвищенням суспільної ролі музею як соціального інституту; практична галузь, що займається розвитком і удосконаленням ролі навчальних закладів і неформальних культурно-освітніх просторів; засіб і спосіб навчання з метою формування позитивної Я-конценції, пробудження інтересу, мотивації до музейної духовної і матеріальної культури» [145, с. 38-48].

У процесі реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності оновлення змісту навчання можливо здійснювати через посередництво музейної педагогіки у формі реальних і віртуальних екскурсій. В. Сагайдак, Д. Соловйов окреслили такі функції реальних екскурсій в музеї, як: засвоєння нових знань та закріплення вивченого матеріалу (під час екскурсії здобувачі поєднують теорію та практику, застосовуючи свій накопичений досвід у конкретних умовах, розвивають спостережливість та вміння фіксувати побачене (малюнки, фото, нотатки)); виховання всебічно розвиненої особистості (під час них здобувачі знайомляться з різними сферами діяльності, що є важливим моментом професійного самовизначення та поштовхом для особистісного удосконалення); національно-патріотичне виховання (екскурсії

до музеїв, закладів культури та історичних місць розвивають естетичне почуття учнів, сприяють формуванню патріотичних та націоналістичних якостей характеру) тощо [113, с. 261-262]. З позиції формування готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності схарактеризований вид екскурсій у музеї мистецького, культурологічного, українознавчого спрямування сприяє збагаченню знань з історії каліграфічних традицій, унікальності розвитку писемності, палеографії тощо.

Проведення **віртуальних екскурсій** у процесі формування готовності майбутніх графічних дизайнерів до використання каліграфії у професійній діяльності сприяє удосконаленню мотивації, ціннісних орієнтирів в опануванні історії й теорії каліграфічного мистецтва в національному і зарубіжному контексті. Ю. Малієнко визначає віртуальну екскурсію як «онлайнову форму навчальної діяльності у здобувачів, яка передбачає використання різних об'єктів (історичних і природних пам'яток, експонатів/колекцій музеїв, пам'яток тощо) для виконання учнями навчальних (тематичних) завдань із певного предмета чи курсу... До переваг віртуальної екскурсії віднесено: доступність, можливість повторного перегляду, наочність, наявність інтерактивних завдань; така екскурсія може бути використана на заняттях із будь-якого предмету чи курсу з будь-якої теми; переважна більшість музеїв України, Європи, світу з їх різноманітними, різногалузевими колекціями мають онлайн забезпечення, що його в актуальний для себе спосіб може використовувати учень; онлайнвий формат уможливорює поєднання різних видів діяльності учнів, сприяє швидшому знаходженню та опрацюванню ними потрібної інформації, її кращій презентації; наявний креативний потенціал віртуальної екскурсії дає змогу учням творчо проявляти себе, подолати психологічне «музейне відчуження» [172].

Важливою формою організації оновлення змісту підготовки з метою формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є **екскурсії з елементами майстер-класів (екскурсії-воркшопи)**, що спрямовані на закріплення

теоретичного матеріалу й удосконалення насамперед технологічних, конструкторських, проектних умінь. Відповідно у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, використання каліграфічних технік на основі традицій й інновацій має значення долучення майбутніх дизайнерів до майстер-класів під керівництвом власне викладача чи експерта у сфері дизайну. О. Яків'юк відзначає, що «запорукою успішного майстер-класу від практикуючих дизайнерів є актуальність теми, новизна, демонстраційні матеріали, вміння донести інформацію, можливість слухачами застосувати матеріал на практиці та обговорити матеріал безпосередньо зі спікером... Основним в проведенні та перебуванні на такому заході є нетворкінг (неформальне спілкування між слухачами та спікером), а для спікера – фідбек (в даному випадку – це відгук та зворотній зв'язок між учасниками та спікером)» [182, с. 152-154]. Відповідно сучасні дослідники акцентують увагу на значенні майстер-класів у професійному розвитку загалом, адже, на думку О. Тригуб, «основними завданнями майстер-класу є створення умов для професійного спілкування, самореалізації та стимулювання з метою зростання творчого потенціалу майбутніх фахівців; підвищення професійної майстерності і кваліфікації учасників; поширення передового професійного досвіду» [138, с. 58-62].

Проведення екскурсії-воркшопів передбачає використання потенціалу ефективно організованого освітнього середовища з метою збагачення знань і водночас формування практичних умінь, що у підготовці графічних дизайнерів доцільно використовувати як в освітньому процесі, так і у процесі неформального навчання. У ході формування готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності доцільно використовувати такі освітні переваги воркшопу, визначені О. Наливайком, О. Другановою та ін.: кожен з учасників приходить на воркшоп зі своїм унікальним та неповторним досвідом, індивідуальним поглядом і ставленням до тих або інших нагальних проблем; у результаті проведення воркшопу повинен з'явитися конкретний план дій з

обраної теми або хоча б «бачення», коротко й чітко сформульована, написана «на папері» ідея, своєрідна «робота над помилками» та ретельний аналіз нових ідей; спрямованість на реалізацію нових ідей у студентських проєктах; забезпечення інтерактиву в рамках заняття; встановлення «зворотного зв'язку», де учасники діалогу краще пізнають один одного; регулювання специфічних запитів й очікувань окремих студентів або їх груп; підвищення інтересу до навчального предмету; розвиток компетентностей у студентів [79].

Отже, проведення лекцій-візуалізацій, бінарних лекцій, екскурсій у поєднанні з майстер-класами (екскурсії-воркшопи), віртуальних і реальних екскурсій у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності уможливить використання цікавих форм оновлення змісту підготовки на засадах національних і зарубіжних традицій каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну.

Другою педагогічною умовою формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні. У межах реалізації цієї педагогічної умови доцільним є використання таких форм і методів навчання, як: виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо), презентації, проєкти, індивідуальні науково-дослідні завдання, міні-захисти, рефлексивні бесіди.

У межах виконання композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо) запропоновано використовувати акцидентний, рукописний, набірний шрифти. Згідно з довідниковими виданнями **акцидентний шрифт** – «вид авторського шрифту, форма

накреслення якого відрізняється від стандартних (наборних) шрифтів особливостями художньо-образними якостями» [13, с. 20], його форми реалізуються через такі аналоги, як: флора і фауна, людські фігури, предмети, орнамент, каліграфія, властивості об'єму і простору, асоціативні аналоги [34, с. 21].

Сучасні дослідники акцентують увагу на особливостях рукописного шрифту та специфіці його застосування у дизайнерській діяльності. В. Мітченко відзначив, що «**рукописний шрифт** є першоджерелом усіх сучасних шрифтів, як кирилиці, так і латиниці; це написи й тексти, виконані яким-небудь інструментом на певному матеріалі. Однією з принципових відмінностей рукописного шрифту від набірною є те, що в набірному головним елементом напису є буква, з'єднання букв у напис відбувається механічно(регулюється лише відстань між буквами). У рукописному написі першочерговим є слово» [76, с. 6]. О. Бойчук та ін. зауважив, що «різноманітність рукописного шрифту досягається через варіювання пропорціями, насиченістю й нюансуванням штрихів літери; цей шрифт отримав назву «гротеск» через характерні витягнуті пропорції, що надають рядкам тексту граничної насиченості» [13, с. 176].

Перевагами **набірних гарнітур** дослідниками визначено, що це «гарнітури шрифтів, легкі для читання в довгих текстах у традиційному книжковому наборі (у масовому накладі) в 9-10 кеглях; ознаками набірних гарнітур є ясність, простота, стриманість (навіть для курсивного накреслення) і серединність пластики, пропорції, насиченості, що забезпечує читання без утомленості» [13, с. 134]. У процесі опанування каліграфії застосовується також **гарнітура шрифту** – «набір одного або декількох шрифтів одного або декількох накреслень, які мають однаковий характер малюнку і складаються з певного набору друкарських знаків; Г. зазвичай містить алфавітно-шрифтові, пунктуаційні знаки та спеціальні символи» [13, с. 50].

Важливо зазначити, що у процесі виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук,

книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудови акцидентного шрифту викладач має опиратися на особливості української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини, зокрема латиниці тощо).

Згідно з лінгвістичними джерелознавчими працями **кирилиця** – «абетка, створена для церковнослов'янської (давньоболгарської) мови у другій половині 9 ст., включала 43 літери. Графеми 24 літер кирилиці були скопійовані з грецького уставу, решта – сконструйовані, враховуючи графіку грецького уставу. Накреслення (написання) кириличних літер мало певні відмінності, обумовлені національними особливостями, інструментами письма, призначенням тексту, історичним періодом. Кінцевий період існування кирилиці у різних мовах також був різним. У росії це 1708-1710 рр., (реформа Петра I, після якої починає домінувати гражданка – гідрид кирилиці та антикви), на українських та білоруських землях – кінець XVIII ст., коли цим територіям була нав'язана російська гражданка; в Румунії – середина XIX ст. (перехід на латинську абетку). Нині українська абетка відрізняється від російської лише кількома літерами г, і, ї, є, а з російського боку - ё, ъ, ы), а графеми інших літер української та російської абеток є абсолютно тотожними і мають мало спільного з кирилицею» [39].

З приводу виникнення і застосування латинської абетки Ю. Скрипник та ін. (2020) зауважують, що це абетка латинської мови, що історично походить від етрусської абетки, що постала з грецької; її виникнення датують VII ст. до н.е. Особливістю є напрямок письма – спочатку справа наліво і через рядок – зліва направо (так званий бустрофедон), з IV ст. до н.е. – зліва направо. Форма знаків в основному склалася в V-I ст. до н.е. [64, с. 11].

З метою формування готовності майбутніх бакалаврів до застосування каліграфії у професійній діяльності на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо) запропоновано виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення

цифрового каліграфічного лєтерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту.

Виготовлення **плакатів** (нім. plakat, фр. placard – оголошення, афіша) як одного з різновидів графіки, жанру графічного мистецтва, дизайну вирізняється лаконізмом, чіткістю художньо-образного рішення, відповідністю форми і змісту; П. виготовляють друкарським способом на відносно великому форматі [13, с. 151] та «передбачає виконання рекламної, інформаційної, агітаційної функцій у певному середовищі» [180, с. 68].

Виконання **шрифтових композицій**, запропоноване у процесі реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, ґрунтується на специфіці виконання, що передбачає, як зауважує В. Мітченко, «відтворення графічного малюнку накреслень літер і знаків, які складають єдину стилістичну та композиційну систему, набір символів визначеного розміру і малюнка. У вузькому друкарському сенсі шрифтом називають комплект друкарських літер, призначених для набору тексту» [77, с. 16]. Під час виконання шрифтових композицій важливо враховувати задум виконання, специфіку відповідної галузі виробництва, промисловості, сфери реклами, медіа тощо.

У процесі реалізації означеної педагогічної умови у ході впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності ефективними є **виконання завдань з лєтерингу (літерації)**. О. Скоробогатова зауважує, що «літерація – це єдині в своєму роді кілька букв, виготовлених (намальованих, вирізаних) для однієї конкретної ситуації. Його головна відмінність від шрифту або каліграфії – акцент на графічну складову: унікальні форми, які поєднуються один з одним в конкретному слові або фразі. Літерацію широко використовують у різних сферах дизайну: логотипах, плакатах, книжкових обкладинках, дизайну упаковки, оздобленні інтер'єрів, дизайні одягу, сувенірних та ювелірних виробках» [117, с. 91-94]. Виконання лєтерингу уможлиблює опанування каліграфічних принципів щодо реалізації

нестандартних рішень під час відтворення композицій, пластики, смислового навантаження графічного зображення.

Цікавою для опанування техніки використання каліграфії у процесі формування готовності до її застосування у професійній діяльності є виготовлення **ЛОГОТИПУ**, що є певним символічним відображенням, елементом ідентифікації підприємства, організації, установи, відзначається унікальністю й оригінальністю виконання, художньо-символічним наповненням, шрифтовим обрамленням тощо. У лексикографічних виданнях логотип (від грец. logos – слово, учення і typos – слід, відбиток) трактується як: «1) фірмовий, торговий знак – постійний словесний, образотворчий або об'ємний знак, комбінований з літерами, цифрами, словами або без них, що є емблемою організації, студії, агенції чи окремої особи; 2) первісно – друкарські набірні літери з найуживанішими словами та складами, які використовували під час ручного складання» [34, с. 227].

З метою формування технологічних умінь майбутніх графічних дизайнерів щодо застосування каліграфії у професійній діяльності варто використовувати завдання з виготовлення дизайну пакування, що передбачає опанування техніки конструювання й графічного оформлення упаковки з урахуванням функціональних й естетичних характеристик. Г. Брюханова відзначає, що «художнє оформлення упаковки (матеріал, графічне вирішення, колір тощо) виконує доволі вагому рекламно-інформативну роль, далеко не остання роль при оформленні упаковки належить етикеткам, кришкам, обгорткам та іншим допоміжним елементам, що несе велике емоційно психологічне та естетичне навантаження» [14, с. 242].

Вагомий потенціал у формуванні готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності має використання в освітньому процесі вправ, завдань з виконання **книжкової графіки**, що передбачає виконання ілюстрацій, шрифтове оформлення тощо. На особливу увагу у професійній підготовці майбутніх графічних дизайнерів у сфері книжкової графіки заслуговує виготовлення **артбуку**. Визначаючи

сутність цього поняття, А. Бідун зауважує, що як артбук «варто позначати всю сукупність книжкових видань, які входять за межі стандартів, пропонують принципово новий погляд на книгу як явище, якому властива пластичність форм і змісту для передачі певної інформації, ідеї, смислів і сенсів» [10, с. 62]. Автор пропонує «артбук» розглядати як «артистичну книгу» що найточніше описує особливості даного типу видань [10, с. 58-63]. Схарактеризоване поняття має у сфері дизайну такі відповідники, як: «арткнига», «книга художника», «авторська книга», «мистецька книга», «візуальна книга», що їм відповідають іншомовні «art book», «artist's book», «livre d'artiste», «livre de peintre». Артбук є унікальним за змістом і на оформленні виданням, під час виготовлення якого використовуються стандартні і нестандартні техніки засоби, матеріали й відповідно існує в одному екземплярі або обмежене малою кількістю примірників.

Розкриттю потенціалу каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності сприяє організація проектної роботи, що уможливорює збагачення знань, формування технологічних умінь, здатності до використання цифрових технологій у дизайнерській діяльності. М. Тимченко узагальнила переваги **методу проектів** у підготовці майбутнього дизайнера, з-поміж яких: активний розвиток майже всіх актуальних вмінь та навичок студента, які необхідні йому для реалізації себе як спеціаліста: планування роботи, опираючись на попередній досвід; використання великого обсягу інформації, творчий пошук та синтез отриманих знань; самостійна робота над пошуком матеріалу; аналіз та синтезування інформації; прийняття рішення, яке стосується подальшого виконання проекту, його реалізації; утворення стійких комунікативних зв'язків між членами групи, де ведеться пошукова робота; створення «кінцевого продукту» як результат діяльності; презентація проекту перед аудиторією; оцінка своєї діяльності [133, с. 70-73]. Саме проектна діяльність зорієнтовує майбутнього бакалавра з графічного

дизайну на основні тенденції розвитку маркетингу, медіа, виробництва та відповідного реагування на соціально-економічні процеси у суспільстві.

А. Шевченко акцентує увагу на тому, що у процесі залучення до проєктної діяльності у майбутніх дизайнерів формується спектр професійних компетентностей, що уможлиблює системне, поетапне виконання проєкту шляхом моделювання конструктивних рішень, добору відповідних матеріалів і технік, застосування творчого підходу до композицій, художньо-естетичних рішень. Дослідниця відзначила, що майбутній дизайнер у процесі залучення до проєктної діяльності навчається: аргументовано складати концепцію майбутнього проєкту, самостійно приймати рішення щодо його реалізації; у нього формується здатність оволодіння художньо-образною сферою, яка найбільш яскраво відображає саме естетичне у сприйнятті та свідомості людини; добувати, розширювати та поглиблювати знання, удосконалювати практичні уміння і навички у сфері художньо-проєктного мистецтва; здійснювати дизайн проєктування; створювати ідеальні еталони, що забезпечують високі естетичні, етичні й інтелектуальні оцінки; вирішувати науково-дослідні та проєктно-художні завдання засобами інформаційних технологій [164].

Відповідно опанування каліграфічними техніками й майстерністю шрифтового дизайну дозволить віднайти цікаві художньо-мистецькі рішення під час виконання проєктів, сприяє формуванню професійного дизайнерського мислення, здатності до моделювання художньо-естетичного простору і конкретних його елементів.

Своєрідною підготовкою до виконання проєктів може бути виконання **індивідуальних науково-дослідницьких завдань**, що варто використовувати у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Поетапність виконання відповідних завдань передбачає опертя на творчий потенціал майбутнього фахівця, добір відповідних ресурсів для його якісного виконання, активізацію дослідницьких умінь, аналітичного критичного мислення тощо. В. Трофімчук

окреслила певні етапи виконання відповідного завдання, що змодельовує певну етапність реалізації проєктів: підготовчий етап – отримання завдання та постановка проблеми, вивчення умов завдання та вимог до об'єкта проєктування, нагромадження інформації за аналогами проєктного рішення; етап творчого пошуку ідеї, дизайн-концепції – фільтрація та синтез конкуруючих ідей, звуження творчого задуму до вибору провідного напрямку дизайн-проєктування; етап творчої розробки – вибір найкращого варіанту, уточнення образу пошуковим макетуванням, розробка конструктивних та декоративних деталей; заключний етап – коригування виконаного виробу порівняно із запланованим, випробовування, оформлення, самооцінка, аналіз підсумків, захист [177, с. 126-128]. При цьому важливо відзначити потребу у дослідницькій складовій виконання відповідних завдань, що передбачає пошук фактологічного матеріалу, заглиблення в історію каліграфічних традицій, становлення шрифтового мистецтва тощо.

Під час опанування теорії і практики каліграфічних традицій та інновацій з метою формування готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності цікавою формою творчої роботи є підготовка **презентацій**. Цей метод дозволяє візуалізувати результати виконання індивідуальних чи групових дослідницьких, творчих, проєктних завдань, активізує системність мислення, уможлиблює представити власний естетичний смак, технологічні рішення тощо. В. Парненко, І. Слободянюк відзначають потенціал підготовки презентацій, акцентуючи на таких їх перевагах, як: презентація дозволяє навчитися мислити «по-новому», навчитися формулювати основну ідею, думку презентації, яку треба донести до аудиторії. Для того, щоб зробити ідею «візуальною» треба малювати; потрібно опанувати основними принципами побудови вдалої презентації, побудови її каркасу, послідовності викладення; уміти працювати з програмним забезпеченням для створення презентацій; важливо засвоїти основні принципи дизайну слайдів, використання ілюстрацій або фотографій, цитат, підбору кольорової гами, поєднання шрифтів, кількості і якості інформації на слайді [89, с. 5].

Під час виконання проєктів, індивідуальних науково-дослідницьких завдань, презентацій необхідно використовувати **цифрові інструменти** – графічні програми Glyphs і Adobe Illustrator на вибір. У них наявні певні відмінності у функціональних можливостях. Glyphs – це професійна програма, що використовується дизайнерами для проєктування шрифтів і має розширений набір інструментів та функцій, спеціально призначених для роботи з гліфами та метрикою шрифту. Adobe Illustrator – це потужний інструмент для векторного дизайну, що широко використовується професіоналами у галузі дизайну, реклами, ілюстрацій та інших суміжних сферах і є ефективним інструментом для проєктування шрифту. Обидві програми мають певні переваги й недоліки. Передусім це ціна: Glyphs має досить високу ціну, відповідно не всі студенти мають можливість працювати в цій програмі, саме тому хоч і Adobe Illustrator не є програмою, що створена саме для проєктування набірних шрифтів, її можна використовувати для побудови шрифту [70].

Презентування результатів виконання проєктів, індивідуальних науково-дослідницьких завдань, виконання презентацій у процесі формування готовності майбутніх графічних дизайнерів до використання каліграфії у професійній діяльності відбувається у формі **міні-захистів**, що уможлиблює проходження всіх етапів публічного обговорення результатів виконання практико орієнтованих завдань, ґрунтовну підготовку здобувачів освіти до представлення продуктів творчої роботи під час виконання відповідних завдань, зосереджених на представленні можливостей каліграфії і шрифтового дизайну для реалізації творчого задуму, проєктного рішення, його змістового і формотворчого обрамлення. На переконання Л. Саприкіної, відповідна «творча навчальна діяльність студентів і навчальна науково-дослідницька діяльність, професійно-творча підготовка спеціаліста повинна здійснюватися з урахуванням окремих етапів творчого процесу, яким відповідають різні складники кінцевого продукту творчої діяльності студента, що забезпечує можливість педагогічного управління та самоуправління цим процесом» [115, с. 13].

За результатами презентування результатів виконання проєктів,

індивідуальних науково-дослідницьких завдань, виконання презентацій у процесі формування готовності майбутніх графічних дизайнерів до використання каліграфії у професійній діяльності доцільно проводити **рефлексивні бесіди**. Така форма групової роботи передбачає здійснення аналітичної роботи щодо оцінювання результатів виконання завдань, узагальнення позитивних і негативних аспектів виконання, здійснення експертної оцінки з боку викладачів та висловлення певних рекомендацій з боку одногрупників, однокурсників. Рефлексивна бесіда у підготовці дизайнерів, на думку С. Алексеевої, дозволяє спроектувати «бачення життєвого сенсу в навчанні, свідоме визначення мети; здатність до самостійного мислення, самоорганізації та самоконтролю. У процесі бесіди можлива орієнтація студентів на самоосвіту як безперервний процес саморозвитку, умову особистісного і професійного самовдосконалення» [2, с. 235].

Третьою педагогічною умовою формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх фахівців. Метою вивчення навчальної дисципліни «Каліграфія» є підготовка висококваліфікованого фахівця графічного дизайну, що передбачає опанування ним знань і навичок, професійних компетенцій в галузі каліграфії та шрифтового дизайну. Це відбувається шляхом поглибленого опанування техніки каліграфічного письма: вивчення історичних почерків вітчизняної та світової мистецької спадщини, розвитку художньої культури каліграфічного письма, що сприятиме у створенні творів в галузі вільної і прикладної каліграфії, шрифтового і проектного дизайну та сформує потрібні навички і знання, що необхідні у вирішенні завдань у професійній діяльності майбутнього бакалавра графічного дизайну.

Відповідно нами розроблено комплексну навчальну програму дисципліни, що реалізується упродовж 2-4 курсів. У змісті навчальної програми передбачено такі результати навчання:

- володіти навичками красивого та чіткого письма, витонченістю пластики лінії та віртуозністю каліграфічного розчерку;
- вміти застосовувати набуті навички і знання у роботі рукописними інструментами та їх художні можливості у створенні художніх образів та відображення дизайнерської ідеї;
- вміти створювати творчі каліграфічні композиції;
- демонструвати теоретичні знання з історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності та історико-морфологічної класифікації шрифтових форм;
- демонструвати знання з історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис;
- вільно володіти основними рукописними шрифтами: скоропис, римський капітальний, різноманітні стилі готичного письма та італійський курив;
- критично опрацьовувати художньо-проектний доробок українських і зарубіжних фахівців, застосовувати навички каліграфічного письма та знання з історії становлення писемності і її еволюції, застосовувати сучасні методики і технології для формування авторської концепції, пошуку українського національного стилю;
- вміти аргументовано формувати та обґрунтовувати актуальність та сутність концепції проектування конкретного каліграфічного або шрифтового дизайн-об'єкта;
- вміти будувати рукописні каліграфічні і шрифтові композиції в залежності від завдань дизайну (листівка, каліграфічна композиція, плакат, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо);
- вміти створювати цифровий летеринг сучасними засобами комп'ютерних технологій;
- вміти будувати шрифтові гарнітури, з розумінням особливостей побудови кириличної абетки та її відмінності від латинської абетки;
- вміти творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних

та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проектванні.

Результати навчання у процесі вивчення дисципліни «Каліграфія» конкретизовані у знаннях та уміннях майбутнього бакалавра з графічного дизайну.

Основними знаннями, якими має оволодіти майбутній бакалавр з графічного дизайну, визначено знання з:

- історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності;
- історико-морфологічної класифікації шрифтових форм;
- історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис;
- правильного визначення методів та засобів виявлення й відображення графічної пластики композиційного рішення;
- специфіку застосування історичних каліграфічних почерків;
- розуміння характерних рис сліду рукописних інструментів та знання особливостей каліграфічних матеріалів;
- коректного користування виражальними можливостями проектно-графічних засобів для створення каліграфічних композицій;
- вміння використовувати набуті навички у проектуванні акцидентних, декоративних та текстових шрифтах.

Серед практичних навичок й умінь відповідно до комплексної програми з дисципліни «Каліграфія» визначено:

- володіння історичними каліграфічними почерками;
- володіння прийомами образного вирішення засобами каліграфії,
- опанування красивим та чітким почерком письма, вишуканою пластикою лінії;
- вільне оперування історичними європейськими почерками;
- вільне володіння почерком українського скоропису;
- вміння застосовувати каліграфію в прикладній графіці;

- вміння розробляти власний почерк на основі історичних зразків письма;
- вміння розробляти шрифт на основі історичних зразків письма;
- уміння працювати з проєктним матеріалом;
- творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виражальних можливостей у дизайн-проєктуванні.

Отже, обґрунтовані нами педагогічні умови покладено в основу реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, поетапність реалізації якої представлено в окремому підрозділі.

2.3. Модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

Теоретичний аналіз проблеми формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, висвітлення історико-педагогічних аспектів розвитку каліграфії в українському і зарубіжному дискурсі, визначення сутнісних характеристик і структури досліджуваної якості дозволили з'ясувати, що формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відбуватиметься успішно і якісно за умови впровадження моделі формування цієї якості.

У довідникових джерелах поняття «модель» трактується як об'єкт-замісник, що у визначених умовах може замінити об'єкт-оригінал, відтворюючи властивості, що цікавлять, і характеристики оригіналу; зразок, що відтворює, імітує будову і дію будь-якого об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт; уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т.п.) образ якого–небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його «представник» [15, с. 535].

Дослідники екстраполюють поняття моделі на алгоритм викладання певної дисципліни. Так, С. Гончаренко моделі визначає як умовний образ (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення [18, с. 213].

У межах нашого дослідження ми керуємося таким визначенням: модель є цілісною, послідовною сукупністю змісту, форм і методів цілеспрямованого, системного навчання з метою формування професійної якості, що передбачає поетапний вплив на особистість фахівця шляхом застосування адаптованих або розроблених способів і прийомів педагогічного впливу.

Формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є важливим завданням професійної підготовки обраної категорії майбутніх фахівців відповідно до Стандарту вищої освіти у галузі 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 022 Дизайн на бакалаврському освітньому рівні. Саме тому поглиблене вивчення національного і зарубіжного досвіду розвитку каліграфії, застосування традиційних та інноваційних форм і методів опанування мистецтва шрифтового дизайну, розроблення відповідного навчально-методичного супроводу щодо застосування каліграфії у професійній діяльності майбутнього графічного дизайнера визначає необхідність розроблення поетапної моделі формування досліджуваної якості. Розроблена нами модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності може бути реалізована у закладах вищої освіти мистецького або технічного спрямування з метою професійного розвитку, підготовки їх як ретрансляторів інноваційного й традиційного досвіду національної шрифтової культури в сучасному суспільстві.

Модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності включає такі блоки: цільовий, методологічний, діагностичний, діяльнісно-результативний (рис. 1).

ЦІЛЬОВИЙ БЛОК

Мета: формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

Завдання: 1. Формування ціннісного ставлення до професії графічного дизайнера, вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності, усвідомленої позиції щодо шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності; 2. Збагачення фаховими знаннями з графічного дизайну, міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії у національному і зарубіжному контексті; 3. Формування спрямованості на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності; 4. Розвиток технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності й умінь використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; 5. Формування здатності до самооцінювання знань й умінь застосування каліграфії у професійній діяльності.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БЛОК

Підходи:
культурологічні;
аксіологічний;
полікультурний;
компетентнісний;
діяльнісний.

Загальні принципи: науковості, активної діяльності; зв'язку навчання з практикою; поєднання різних форм, методів і засобів навчання; вибору індивідуальної освітньої траєкторії; принцип систематичності та послідовності

Специфічні принципи: аксіологізації змісту навчання; інтеграції змісту навчання; культуровідповідності; партнерства у навчанні; принцип

ДІЯЛЬНІСНО-РЕФЛЕКСИВНИЙ БЛОК

Педагогічні умови: оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті; активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні; розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну.

Етапи

Мотиваційно-стимулювальний

Інформаційно-діяльнісний

Творчо-рефлексивний

Зміст, форми і методи

Оновлення змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну» «Графічна техніка», «Комп'ютерна проектна графіка»; лекції-візуалізації, бінарні лекції, організація віртуальних і реальних екскурсій, екскурсій-ворshopів (з елементами майстер-класів), залучення майбутніх графічних дизайнерів до майстер-класів тощо

Зміст дисципліни «Каліграфія», виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листочка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини

проекти, презентації, індивідуальні науково-дослідні завдання, міні-захисти, рефлексивні бесіди та ін

ДІАГНОСТИЧНИЙ БЛОК

КРИТЕРІЇ

Аксіологічний

Когнітивний

Праксеологічний

Рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії в професійній діяльності: *високий. середній. низький*

Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Цільовий блок вміщує мету, конкретизовані завдання формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; методологічний – основоположні підходи, загальні й специфічні принципи; діагностичний визначає критерії, показники, рівні сформованості досліджуваної якості, діяльнісно-результативний узагальнює педагогічні умови, етапи, зміст, форми і методи кожного етапу та результати з урахуванням етапів формування відповідної якості. Цільовий блок моделі включає визначення мети й завдань на основі етапів та компонентної структури готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Метою моделі є формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності шляхом застосування обґрунтованих педагогічних умов (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті; активізація використання практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні; розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну).

Мета моделі конкретизована у завданнях, що відповідають компонентній структурі і показникам готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності: формування ціннісного ставлення до професії графічного дизайнера, вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності, усвідомленої позиції щодо шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності; збагачення фаховими знаннями з графічного дизайну, міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії у національному і зарубіжному контексті; формування спрямованості на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності; розвиток технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності й умінь використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; формування здатності до

самооцінювання знань й умінь застосування каліграфії у професійній діяльності.

Методологічний блок моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності включає положення ключових підходів, загальні і специфічні принципи формування досліджуваної якості. На нашу думку, основними методологічними орієнтирами формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є положення культурологічного, аксіологічного, полікультурного, компетентнісного, діяльнісного підходів.

Культурологічний підхід у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є важливим орієнтиром для оновлення змісту підготовки відповідних фахівців на основі традицій каліграфічного мистецтва і шрифтового дизайну, сформованих в історичній ретроспективі України і зарубіжжя. Структурування змісту вивчення каліграфії у підготовці майбутніх фахівців відбувається на основі досвіду розвитку каліграфії і шрифтовідтворення, сформованого у діяхронічному і синхронічному дискурсі культури України та світу. Саме тому важливими джерелами вивчення відповідних традицій і досвіду є міждисциплінарні знання з історії, культурології, лінгвістики, різних видів мистецтва.

Аксіологічний підхід у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності дозволяє врахувати цінності національного і світового мистецтва, дизайну, шрифтової культури як чинника національної ідентичності, дескриптором унікальності культурного, освітнього, мистецького розвитку. З позиції конкретної особистості майбутнього графічного дизайнера цінності професії відіграють важливу роль у формуванні вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності, що передбачає опанування потенціалу каліграфічного мистецтва, відповідних професійних умінь та

здатності до самооцінювання відповідних якостей, проектування можливостей для самовдосконалення і саморозвитку.

Положення *полікультурного підходу* у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності уможлиблюють вивчення традицій, історії каліграфії і шрифтового мистецтва у вимірі світової ретроспективи. Відповідно доцільним є оновлення змісту вивчення потенціалу каліграфії різних народів, писемних традицій, сформованих в історії поступу інших держав, у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну, добір таких практико орієнтованих методів навчання, що дозволяють порівнювати, зіставляти специфіку скоропису, каліграфічної техніки та проектувати відповідні знання й уміння під час виконання виробничих, творчих завдань у майбутній професійній діяльності.

Вибір *компетентнісного підходу* у визначенні методологічної основи для формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності як важливої професійної якості зумовлюється необхідністю її формування, що відповідає викликам часу, умовам ринку праці. Адже професійна підготовка майбутніх фахівців з дизайну, графічного дизайну має враховувати сучасні реалії, пов'язані з процесом цифровізації у різних сферах виробництва, відкритістю інформаційного простору, появою нових можливостей, ресурсів для професійного розвитку, кар'єрного сходження у відповідній професійній сфері. Тому готовність майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності доцільно розглядати з позиції компетентності, що уможлиблює якісне виконання професійних функцій

Опертя на положення *діяльнісного підходу* у процесі впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності слугує підґрунтям удосконалення професійних умінь саме через практико орієнтовану діяльність, застосування активних методів у процесі практичних занять, продуктивну

організацію творчої самостійної роботи. Використання інноваційних форм і методів у процесі опанування майстерності каліграфії дозволить на високому професійному рівні здійснювати професійну діяльність у сфері виробництва, медіа, реклами тощо. У процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів з графічного дизайну цей підхід передбачає насамперед формування проєктувальних, технологічних, конструкторських умінь тощо, надійним інструментом удосконалення яких є каліграфія і шрифтовий дизайн.

Методологічний блок моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності містить загальні і специфічні **принципи**. У результаті вивчення праць з проблем методології педагогічних досліджень С. Гончаренка [119], Г. Падалка [86], О. Рудницької [111], О. Щолокова [177] та ін. визначено загальні і специфічні принципи формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

3-поміж загальних принципів формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності акцентуємо увагу на таких, як:

1. Принцип науковості передбачає структурування змістового складника вивчення каліграфії майбутніми бакалаврами графічного дизайну з урахуванням наукових ідей, концепцій, теорій, історичного фактологічного матеріалу щодо становлення шрифтів, шрифтових традицій в Україні і зарубіжжі. Зміст навчання ґрунтується на міждисциплінарних наукових знаннях з питань, історії, культурології, лінгвістики, палеографії, мистецтвознавства тощо. Саме тому у процесі структурування змісту навчання, вивчення каліграфії та можливостей застосування її потенціалу у професійній діяльності акцентується увага на досягненнях історичних, мистецтвознавчих, лінгвістичних наук в українській і зарубіжній науці.

2. Принцип активної діяльності уможливорює у процесі опанування потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну для застосування у професійній діяльності залучати майбутніх фахівців до активної практико орієнтованої

діяльності з урахуванням основної мети підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну – формування конкурентоспроможних кадрів, які зможуть реалізуватись у професійній та творчій діяльності, гнучко реагувати на сучасні виклики, адаптовуватися професійно до реалій сьогодення на ринку праці. Відповідно у процесі формування готовності цих фахівців до застосування каліграфії у професійній діяльності доцільно добирати такі форми і методи, що дозволяють ефективно формувати і розвинути досліджувану якість, що реалізується поетапно в освітньому процесі і дозволяє спроектувати відповідні предметні результати.

3. Принцип зв'язку навчання з практикою покладений в основу формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності у зв'язку з необхідністю реагування освітньої практики на сучасні тенденції розвитку сфери дизайну. Адже сучасні соціально-економічні умови детермінують наповнення українського економічного ринку конкурентоспроможними висококваліфікованими кадрами для сфери дизайну – фахівцями художньо-технічного профілю, які володіють ґрунтовними теоретичними знаннями та найважливіше практичними компетентностями, мають високий рівень готовності до реалізації практичної професійної діяльності, професійних компетентностей, здатністю гнучко реагувати й адаптовуватися до сучасних умов, бути інноваційними й креативними.

4. Принцип поєднання різних форм, методів і засобів навчання зумовлює доцільність добору викладачем можливих змістових складників, форм, методів і засобів з метою підвищення ефективності формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Відповідний добір детерміновано поетапністю реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що дозволяє через використання найбільш ефективних змістових модулів, тем, форм і методів розкрити потенціал майбутнього графічного дизайнера, зорієнтувати його у

виконанні професійних функцій з урахуванням сучасних тенденцій розвитку сфери дизайну.

5. Принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії дозволяє спроектувати можливості опанування потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну у процесі професійної підготовки майбутнього бакалавра з графічного дизайну, підібрати відповідні форми і методи педагогічного впливу, визначити можливі ресурси для професійного вдосконалення. Важливим є цей принцип у здійсненні проєктної роботи, що стимулює розвиток технологічних умінь, здатності до використання цифрових інструментів у професійній діяльності, стимулюванні майбутнього фахівця до самореалізації і навчання упродовж життя у сфері дизайнерської діяльності.

6. Принцип систематичності та послідовності навчання детермінує поетапність опанування потенціалу каліграфії у процесі структурування змісту відповідної дисципліни, реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, оновлення змісту навчання, добору практико орієнтованих форм і методів навчання, виконання проєктної роботи упродовж періоду навчання у закладі вищої освіти.

Зазначимо, що у методологічному блоці моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності окреслено й **специфічні принципи**, що визначають специфіку формування досліджуваної якості майбутнього фахівця.

Специфічними принципами формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності є:

1. Принцип аксіологізації змісту навчання у процесі реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності детермінує насамперед формування ціннісного ставлення майбутніх фахівців до професії, до традицій каліграфії і шрифтового дизайну, сформованих в історичній ретроспективі становлення мистецьких традицій, писемності, шрифтової культури.

Відповідно структурування змісту навчання, добір спектру форм і методів здійснюється на основі потенціалу каліграфічних, шрифтових традицій та з урахуванням сучасних тенденцій зміцнення національної культури, писемності тощо.

2. Принцип інтеграції змісту навчання передбачає структурування змістових модулів, тем на основі потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну на основі національних і зарубіжних традицій, мистецьких технік, що реалізується у процесі викладання каліграфії, добору форм і методів, спрямованих на опанування націєзберігаючого потенціалу шрифтового дизайну, утвердження традицій та вивчення історичного досвіду каліграфічної культури, можливостей використання сучасних цифрових технологій для розвитку національного дизайну на засадах каліграфічного досвіду.

3. Принцип культуровідповідності формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності зумовлює відродження традицій шрифтового дизайну на основі історичних етнічних традицій, утвердження національної унікальності у сфері дизайну, формування умінь візуального відтворення української символіки на основі класичної кирилиці, на специфіці етнічної шрифтової культури. Власне майбутні графічні дизайнери мають стати носіями традицій та інновацій національного шрифтового дизайну, що є вагомим чинником національної ідентичності, засобом візуальної комунікації на рівні держави і світу.

4. Принцип партнерства у навчанні детермінує форми співпраці студентів і викладачів, які покликані розвивати в освітньому середовищі традицій та інновації каліграфічного мистецтва, розвивати досвід національної шрифтової культури і дизайну, дозволяє набути новий професійний досвід, уможливорює створення такого освітнього середовища, що ґрунтується на конструктивній співпраці митців, педагогів, фахівців у сфері медіа тощо.

5. Принцип рефлексивності щодо формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності передбачає співвіднесення життєвого досвіду, світоглядної позиції у

контексті професійного становлення й врахування результатів навчання, у процесі поетапної реалізації моделі формування досліджуваної якості. Майбутній графічний дизайнер у ході вивчення потенціалу каліграфії, шрифтового дизайну має періодично здійснювати рефлексію за підсумками виконання відповідних завдань, застосування відповідних методів навчання у процесі вивчення каліграфії. При цьому викладач повинен спрямовувати здобувача освіти на стимулювання професійного розвитку, удосконалення технологічних умінь у каліграфічній майстерності, здатності до використання цифрових ресурсів в опануванні каліграфічного мистецтва і шрифтової культури.

Діагностичний блок моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності включає критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної якості. З урахуванням структури готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності обґрунтовано критерії та визначено їх показники:

- ціннісно-мотиваційному компоненту відповідає аксіологічний критерій, що перевіряється діагностично за такими показниками: ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера; умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності;

- інформаційному компоненту відповідає когнітивний критерій, що перевіряється діагностично за показниками: володіння фаховими знаннями з графічного дизайну; міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії; спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності;

- операційно-рефлексивному компоненту відповідає праксеологічний критерій, що перевіряється діагностично за показниками: сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності; володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування

каліграфії у професійній діяльності; здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності.

Задля здійснення діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності адаптовано й розроблено діагностичний інструментарій (анкети, опитувальники, завдання тощо), що дозволяє на всіх етапах експериментальної роботи здійснювати діагностичні зрізи володіння визначеною якістю.

Діяльнісно-рефлексивний блок моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності демонструє поетапність реалізації педагогічних умов формування досліджуваної якості, послідовність структурування змісту навчання, використання форм і методів, спрямованих на удосконалення відповідної компетентності. Теоретично обґрунтовані педагогічні умови (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті; активізація використання практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні; розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну) апробовуються на всіх етапах упровадження моделі на основі системності, послідовності, диференційованості використання відповідних змістових складників, форм і методів.

Упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності й обґрунтованих педагогічних умов досліджуваної якості відбувається упродовж трьох етапів, кожен з яких має відповідну мету:

Мотиваційно-стимулювальний етап має на меті сформувати ціннісне ставлення до професії, вмотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності в особистості майбутнього бакалавра з графічного дизайну. У межах цього етапу здійснюється структурування змісту опанування потенціалу

каліграфії і шрифтового дизайну на основі поглибленого вивчення традицій каліграфічного мистецтва України і зарубіжних країн (оновлення змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проєктна графіка», «Графічні техніки»), проведення різних видів лекцій (лекції-візуалізації, бінарні лекції), організація віртуальних і реальних екскурсій, екскурсій-воршопів (з елементами майстер-класів) на основі використання можливостей музейної педагогіки, залучення майбутніх графічних дизайнерів до майстер-класів тощо.

На **інформаційно-діяльнісному етапі** упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відбувається збагачення знань з проблем історії, теорії і практики каліграфічної майстерності і шрифтового дизайну (теми дисципліни «Каліграфія»), формуються спрямованість на інтелектуальний саморозвиток й технологічні уміння з використання шрифтів і каліграфічної техніки у професійній діяльності. Тому на цьому етапі відбувається застосування проблемних змістових складників (модулів і тем) та добираються відповідні методи: виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо).

Творчо-рефлексивний етап упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності має на меті удосконалювати технологічні уміння зі застосування каліграфії у професійній діяльності й уміння використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; формування здатності до самооцінювання знань й умінь застосування каліграфії у професійній діяльності. Саме тому варто використовувати спектр

таких форм і методів, як: проєкти, презентації, індивідуальні науково-дослідні завдання, міні-захисти, рефлексивні бесіди та ін.

Отже, теоретично обґрунтовані педагогічні умови і модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності спрямовані на формування ціннісного ставлення до професії графічного дизайнера, вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності, усвідомленої позиції щодо шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності; збагачення фаховими знаннями з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії у національному й зарубіжному контексті; розвиток технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності й умінь використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності, на розкриття творчого потенціалу майбутніх фахівців для розвитку і саморозвитку упродовж життя.

Висновки до другого розділу

На основі сутнісних характеристики і компонентної структури готовності структури майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначено критерії і показники досліджуваної якості. Ціннісно-мотиваційному компоненту відповідає аксіологічний критерій, що перевіряється діагностично за такими показниками: ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера; умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності. Інформаційному компоненту відповідає когнітивний компонент, що перевіряється діагностично за показниками: володіння фаховими знаннями з графічного дизайну; міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії; спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності. Операційно-рефлексивному компоненту відповідає праксеологічний критерій, що перевіряється діагностично за показниками: сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності; володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності.

На основі схарактеризованих компонентів, критеріїв і показників готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначено рівні цієї якості: низький; середній; високий. Визначені критерії (аксіологічний, когнітивний, праксеологічний), показники та рівні готовності структури майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності дозволили провести констатувальний етап експериментальної роботи та прослідкувати динаміку змін рівнів досліджуваної якості у процесі формувального етапу експерименту.

Обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що покладено в основі впровадження моделі формування досліджуваної якості у майбутніх фахівців.

Реалізація першої педагогічної умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті) полягає у впровадженні змістових модулів і тем з проблем історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності, історико-морфологічної класифікації шрифтових форм, історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис, формування здатності творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проектванні у межах дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проектна графіка», «Графічні техніки». Ефективними формами і методами реалізації цієї педагогічної умови є лекції-візуалізації, бінарні лекції, віртуальні і реальні екскурсії на основі використання потенціалу музейної педагогіки, екскурсії з елементами майстер-класів (екскурсії-воркшопи).

Друга педагогічна умова (активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні) спрямована на формування й удосконалення проектних, технологічних та інших умінь. У межах реалізації цієї педагогічної умови доцільним є використання таких форм і методів навчання, як: виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо),

презентації, проекти, індивідуальні науково-дослідні завдання, міні-захисти, рефлексивні бесіди тощо.

Третя педагогічна умова – розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну. Метою вивчення навчальної дисципліни «Каліграфія» є підготовка висококваліфікованого фахівця графічного дизайну, що передбачає опанування ним знань і навичок, професійних компетенцій в галузі каліграфії та шрифтового дизайну. Це відбувається шляхом поглибленого опанування методики каліграфічного письма: вивчення історичних почерків вітчизняної та світової мистецької спадщини, розвитку художньої культури каліграфічного письма, що сприятиме у продукуванні творів в галузі вільної і прикладної каліграфії, шрифтового і проєктного дизайну та сформує потрібні навички і знання, що необхідні у вирішенні завдань у професійній діяльності майбутнього бакалавра графічного дизайну.

Обґрунтовані педагогічні умови уможливають впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що ґрунтується на положеннях методологічних підходів (культурологічного, аксіологічного, полікультурного, компетентнісного, діяльнісного), реалізується в межах цільового, методологічного, діяльнісно-рефлексивного, діагностичного блоків, у процесі мотиваційно-стимулювального, інформаційно-діяльнісного, творчо-рефлексивного етапів. Результатом реалізації моделі є високий і середній рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Основні наукові результати, висвітлені у розділі, опубліковано у працях автора:

1. Diachenko, A.; Tsoi, M.; Brovchenko, A, Shpak, O and Popiuk, k, m. *Ways of Design Education Improvement in Higher Educational Institutions. Review*

of International Geographical Education (RIGEO Vol. 11, no. 3, 2021. P. 503-512.
DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53

2. Шпак О. Каліграфія: шлях до літери; український скоропис. Навчальний посібник. К.: Вістка, 2023. 120 с.

3. Шпак, О. Навчання мистецтву каліграфії засобами копіювання світових зразків каліграфічного письма. *World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of V International Scientific and Practical Conference (Toronto, Canada, 27-29 January 2021)*. Toronto, Canada, 2021. P. 1225-1229.

4. Шпак О. Самостійна робота як засіб формування професійної компетенції майбутніх фахівців графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Eurasian scientific discussions: Proceedings of V International Scientific and Practical Conference (Barcelona, Spain, June 5-7, 2022)*. Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. P. 465-468.

5. Шпак О. Каліграфія в процесі виховання фахівців графічного дизайну, як засіб формування компетенцій в галузі шрифтового мистецтва. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 квітня 2021 р. / Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. Київ, 2021. С. 128-132.*

РОЗДІЛ III

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КАЛІГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У третьому розділі проаналізовано рівень готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за визначеними критеріями, показниками і рівнями під час констатувального експерименту; висвітлено поетапність проведення формувального експерименту щодо упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності; висвітлено у динаміці статистичні дані щодо змін за результатами експериментальної роботи за допомогою методів математичної статистики.

3.1. Організація і хід констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи

Експериментальну роботу було спрямовано на виявлення рівня готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за визначеними критеріями, показниками і рівнями та упровадження моделі. Експериментальна робота передбачала два етапи: констатувальний та формувальний.

З метою вивчення рівня готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було застосовано адаптований і розроблений інструментарій та продіагностовано 110 студентів – майбутніх бакалаврів графічного дизайну, а також проаналізовано навчальні програми вивчення шрифту і каліграфії у закладах вищої мистецької освіти.

Схарактеризуємо результати застосування діагностичного інструментарію з метою виявлення рівня готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

З метою аналізу рівня сформованості **аксіологічного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником **«ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера»** застосовувалася методика «Квадрат цінностей» за О. Мурзіною (Додаток Г). Студентів було розподілено за результатами застосування методики за сімома типами професійних цінностей: суспільно значущі ціннісні орієнтації (СЗ) – 5 осіб; орієнтації, пов’язані з змістом праці (ЗП) 11 осіб; зі статусними досягненнями (СД) – 15 осіб; спрямовані на результат праці (РП) – 9 особи; пов’язані з можливістю розвитку особистості в процесі професійної діяльності (СР) – 18 осіб; самоствердженням (СС) – 13 осіб; умовами праці (УП) – 39 осіб. За рівнями визначення типів цінностей майбутні бакалаври графічного дизайну продемонстрували такий рівень: високий – 5 осіб (4,55%), середній – 27 осіб (24,55%), низький – 78 осіб (70,91%), що свідчить про переважно низький рівень ціннісних орієнтацій у ставленні до професії, відсторонення від загального значення у розвитку дизайну на рівні держави, громади тощо.

До визначення рівнів за показником **аксіологічного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником **«вмотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності»** було розроблено авторську методику ранжування (Додаток Д). Майбутні бакалаври графічного дизайну повинні були висловити своє ставлення до необхідності володіння здатністю до відтворення каліграфічних технік у професійній діяльності. Було запропоновано проранжувати такі мотиви щодо застосування каліграфії у професійній діяльності: «Мені потрібно вивчати каліграфію, бо це важливе професійне уміння», «Як графічний дизайнер я маю уміти відтворювати історичні для України каліграфічні традиції», «Шрифтовий дизайн є прогресивним напрямом діяльності графічного дизайнера», «Важливо вивчати національні традиції каліграфії», «Уміння застосовувати каліграфічні уміння зроблять мене

справжнім професіоналом», «Вивчення каліграфічних традицій інших країн допоможе мені бути професіоналом»

У результаті застосування методики ранжування було з'ясовано стан вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності. Відповіді 110 респондентів за цією методикою засвідчили, що рівні сформованості аксіологічного критерію за показником «вмотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності» становлять: високий – 2 особи (1,82%), середній – 30 осіб (27,27%), низький – 78 осіб (70,91%).

Для визначення рівнів показника **«розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності» аксіологічного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було розроблено авторську анкету з відкритими питаннями (Додаток Е). Респондентам було запропоновано відповісти на питання: «Чи вважаєте Ви, що шрифтовий дизайн має національні особливості?», «Чи важливо графічному дизайнеру вивчати історію шрифтового дизайну своєї країни?», «Чи важливо вивчати історію, традиції каліграфії і шрифтового дизайну зарубіжних країн?», «Чи володієте Ви певними знаннями щодо національного шрифтового дизайну?», «Чи володієте Ви уміннями застосовувати каліграфічні техніки відтворення національного шрифту?», «Чи вважаєте Ви, що потрібно відроджувати традиції шрифтового дизайну, сформовані історично в Україні?», «Чи актуальним на сьогодні є використання національного шрифтового дизайну у виробництві, у сфері медіа?», «Чи володієте Ви уміннями застосування національного шрифтового дизайну у професійній діяльності?», «Чи хотіли б Ви навчатися у професіоналі у сфері національного шрифтового дизайну?», «Чи маєте Ви потребу саморозвитку щодо опанування потенціалу національного шрифтового дизайну?». За рівнями відповідей респондентів розподілилися наступним чином: високий – 12 осіб (10,91%), середній – 39 осіб (35,45%), низький – 59 осіб (53,64%).

Результати діагностики за всіма показниками сформованості аксіологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності на констатувальному етапі експерименту дозволили з'ясувати, що майбутні бакалаври графічного дизайну виявили низький (65,15%), високий (5,76%) і середній (29,09%) рівні.

З метою діагностування рівня сформованості **когнітивного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником «**володіння фаховими знаннями з графічного дизайну**» було розроблено опитувальник з відкритими відповідями (Додаток Ж). Було запропоновано представити аргументовано відповіді на відкриті питання: розкрити специфіку застосування акцидентного шрифту; визначити особливості застосування дуктального шрифту; схарактеризувати сутність поняття каліграми; означити, яку абетку називають кирилицею і латиницею; з'ясувати, у чому полягає особливість застосування лєтерінгу, що таке лігатура; схарактеризувати особливості маюскульного і мінускульного письма; узагальнити, яка специфіка поліритмії і ритму у каліграфії; розкрити сутність поняття шрифту; представити, які особливості використання різновидів штрихів: вертикального, горизонтального, похилого, овального, криволінійного тощо.

Результати аналізу відповідей майбутніх бакалаврів графічного дизайну за показником когнітивного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності «**володіння фаховими знаннями з графічного дизайну**» засвідчили володіння переважно низьким рівнем (84 особи (76,36%)). Менший відсоток опитаних продемонстрували високий 3 особи (2,73%) і середній 23 особи (20,91%) рівні.

З метою діагностики рівня **когнітивного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником «**міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії**» нами було розроблено методичку незакінчених речень (фахові питання, які сформульовано так, щоб можна було перевірити міцність

знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфічних традицій (Додаток Ж). Результати аналізу відповідей уможливили висновок про переважно низький рівень у 79 осіб (71,82%), середній – 26 осіб (23,64%). Високий (творчий) рівень виявлено у 5 осіб (4,55%).

У процесі застосування методики незакінчених речень було важливо з'ясувати, чи можуть респонденти дати обґрунтовані, широкі відповіді з історії писемності, каліграфії, шрифтового дизайну, національних традицій, історичних фактів, що становлять діахронічний аспект каліграфії; коли було засновано кирилицю і глаголицю, які основні етапи зародження каліграфії в Україні; з якими чинниками пов'язане заснування національного шрифту; у чому полягає специфіка відображення буквиці; виявити, що вони знають про особливість застосування гострокінцевого пера, історію становлення і розвитку каліграфії в Україні, заснування національного шрифту, коли почали використовувати пласке перо вперше, з якими історичними обставинами пов'язане становлення національного шрифтового дизайну, який зв'язок каліграфії і палеографії, коли з'явився рукописний шрифт; які сфери застосування шрифтового дизайну.

З метою діагностування рівня сформованості **когнітивного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником **«спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності»** було запропоновано рефлексивну бесіду (Додаток Л). У процесі проведення бесіди майбутні фахівці мали висловити власні аргументи й рефлексивні оцінки щодо таких питань: чому в сучасній сфері дизайну важливо знати й уміти створювати шрифтові форми, шрифту на основі використанням взірців національної культури; чи вбачаєте Ви за необхідне вивчати історичну каліграфічну і шрифтову спадщину України; чи є у Вас бажання вивчати традиції каліграфії, сформовані у зарубіжних країнах; чи прагнете Ви вивчати ретроспективу становлення національного шрифтового дизайну надалі; які форми саморозвитку у сфері каліграфії і шрифтового дизайну є для Вас доцільні. За

результатами діагностування за визначеним критерієм майбутні бакалаври графічного дизайну продемонстрували: низький рівень – 69 осіб (62,73%), середній – 32 особи (29,09%), високий – 9 осіб (8,18%).

Результати діагностики за всіма показниками сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності на констатувальному етапі експерименту дозволили виявити, що майбутні фахівці продемонстрували низький (70,30%), високий (5,15%) і середній (24,55%) рівні.

Під час діагностики сформованості показника **«сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності» праксеологічного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було запропоновано виконати завдання для мініпроєкту для виявлення рівня технологічних умінь (Додаток М). Тема мініпроєкту – «Кирилізація одного зі стилів європейського письма». Сутність завдання полягала у створенні рукописного каліграфічного аркуш-плакату кирилізацією одного з європейських стилів письма. Критеріями оцінювання мініпроєкту було визначено: володіння каліграфічними техніками, інструментами; розуміння відмінностей латиниці і кирилиці та вміння кирилізувати латиницю у відповідності до особливостей української кирилиці; гармонійне використання композиційних прийомів у побудові композиції; відповідність змісту написаного художньо-образному вирішенню. У результаті діагностики рівня сформованості праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником «сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності» нами з'ясовано, що більшість майбутніх фахівців володіє низьким (85 осіб (77,27%)) та середнім (22 особи (20,0%)), меншість – високим (3 особи (2,73%)).

У процесі діагностування рівня **практикологічного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у

професійній діяльності за показником **«володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності»** було запропоновано творче завдання для виявлення рівня використання цифрових технологій із застосуванням каліграфії (Додаток Н). Тема завдання – «Векторна літерація за допомогою програми Adobe Illustrator (на основі завдання з кирилізації одного зі стилів європейського письма)». Сутність завдання – виконати літерацію слова або виразу, в якому демонструється побудова 8-10 літер кирилізації одного з європейських стилів письма (на основі попереднього завдання) за допомогою програми Adobe Illustrator. Критеріями оцінювання визначено: вміння векторної побудови літер, що імітують рукописне письмо; розуміння композиційних основ побудови векторної літери; читабельність; оригінальність. За результатами діагностування рівня сформованості праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником «володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності» було виявлено, що значна кількість студентів продемонструвала низький рівень – 94 особи (85,45%), середній – 15 осіб (13,64%) і високий – 1 особа (0,91%).

З метою діагностування рівня сформованості **практичного критерію** готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником **«здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності»** було розроблено авторську анкету (Додаток П). Зміст анкети структуровано з урахуванням спрямованості на оцінювання власних знань, умінь, потенціалу щодо застосування каліграфії і шрифтового дизайну у професійній діяльності. Так, за цим показником варто було продіагностувати, чи майбутні фахівці періодично оцінюють власні знання щодо каліграфії і шрифтового дизайну; чи удосконалюють вони власні технологічні уміння щодо застосування каліграфії і шрифтової техніки під час навчання і в умовах неформальної освіти; чи збагачують вони свої знання з каліграфії і шрифтового дизайну під час

навчання та в позанавчальний час; чи удосконалюють вони здатність до використання цифрових технологій у каліграфії і шрифтовому дизайні; чи є у них потреба відвідувати майстер-класи, тренінги з удосконалення каліграфічної майстерності, техніки шрифтового дизайну; чи достатніми є Ваші знання з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії в Україні; чи є у них потреба вивчати зарубіжний досвід каліграфічних традицій, шрифтової культури; чи планують вони удосконалювати власні знання, уміння щодо застосування каліграфії у професійній діяльності? Результати діагностики рівня сформованості праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за показником «здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності» засвідчили домінування низького (92 особи (83,64%)) і середнього (16 осіб (14,55%)) рівнів. Кількість осіб, що продемонструвала високий рівень за визначеним критерієм, становила 1,82% (2 особи).

За підсумками вивчення стану сформованості праксеологічного критерію готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за всіма показниками можна узагальнити результати: високий рівень (1,82%), середній – 16,06%, низький – 82,12%.

Загалом за підсумками діагностики сформованості всіх критеріїв готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності нами отримано такі результати: високий рівень підтвердили 4,24% опитаних, середній 23,23% , низький 72,53%.

Результати діагностики узагальнено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну
до застосування каліграфії у професійній діяльності на констатувальному
етапі експерименту ($n = 110$)**

Критерії	Показники	Рівні		
		Високий	Середній	Низький
Аксіологічний	1 показник	5	27	78
		4,55%	24,55%	70,91%
	2 показник	2	30	78
		1,82%	27,27%	70,91%
	3 показник	12	39	59
		10,91%	35,45%	53,64%
Всього (усереднене)	6	32	72	
	5,76%	29,09%	65,15%	
Когнітивний	1 показник	3	23	84
		2,73%	20,91%	76,36%
	2 показник	5	26	79
		4,55%	23,64%	71,82%
	3 показник	9	32	69
		8,18%	29,09%	62,73%
Всього (усереднене)	6	27	77	
	5,15%	24,55%	70,30%	
Праксеологічний	1 показник	3	22	85
		2,73%	20,00%	77,27%
	2 показник	1	15	94
		0,91%	13,64%	85,45%
	3 показник	2	16	92
		1,82%	14,55%	83,64%
Всього (усереднене)	2	18	90	
	1,82%	16,06%	82,12%	
Всього у середньому		5	26	80
		4,24%	23,23%	72,53%

За допомогою даних таблиці побудовано гістограму (рис.2). В гістограмі помітно, що відсотки низького рівня значно вищі за відсотки високого та середнього рівнів в досліджуваній вибірці ($n = 110$).

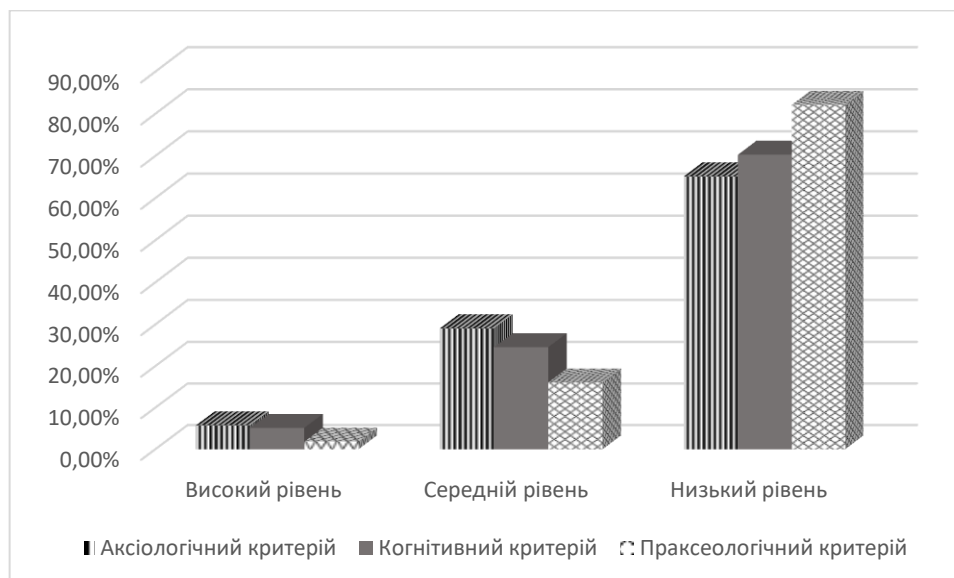

Рис.2. Гістограма рівнів готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності на констатувальному етапі експерименту ($n = 110$).

На констатувальному етапі експериментальної роботи нами було проаналізовано навчальні програми вивчення шрифту і каліграфії у закладах вищої мистецької освіти.

Вивчаючи питання навчання майбутніх бакалаврів графічного дизайну у закладах вищої мистецької освіти, можемо зауважити що в більшості випадків навчання зводиться до вузько направленого предмету, що мало поєднується або ж не поєднуються з іншими предметами які викладаються студентам. На практиці навчальні предмети мало пов'язуються «вертикально» і «горизонтально», що має бути обов'язковою умовою для підготовки висококваліфікованого фахівця графічного дизайну, оскільки в іншому випадку випускник не є таким, що володіє необхідними якостями, які допомагають швидко перемикатись від одного завдання до іншого, не втрачаючи «фокусу», тобто не володіє інтегруючим і міждисциплінарним мисленням, не вміє

керувати декількома проєктами одночасно, творчо і нестандартно підходити до тих чи інших проєктних завдань.

Зазначимо, що каліграфії відводиться незначна кількість годин в межах навчальної дисципліни «Шрифт». Так, в Харківській державній академії дизайну і мистецтв на кафедрах з графічного дизайну і графіки каліграфія викладається в межах навчального предмету «Шрифт». На першому курсі студенти знайомляться з базовими навичками каліграфії плакатним, гострим пером та пензлем. На другому курсі вивчається лєтерінг, де каліграфія може виступати засобом для його створення. На кафедрі графіки на першому та другому курсі студенти вивчають різноманітні кириличні та латинські рукописні стилі письма, і застосовують їх в аркушевій графіці, таких як листівка, рукописна книга тощо;

У Львівській національній академії мистецтв каліграфія викладається в межах навчального предмету «Шрифт і типографіка», де вивченню каліграфії відведено один семестр навчання. Студенти за цей час знайомляться з латинським та кириличним письмом, вишукують авторський стиль письма та вдосконалюють виконавську майстерність, результатом навчання є створення змістовних каліграфічних композицій;

В Національній академії мистецтв і архітектури на кафедрі графіки, оформлення та ілюстрації книг каліграфія викладається в межах дисципліни «Шрифт». Перший курс присвячено вивченню основ каліграфії, ознайомленню з різноманітними стилями латинського письма та лєттерінгу. Другий курс присвячений вивченню історії кирилиці, історичним рукописним почеркам та роботам сучасників. На кафедрі графічного дизайну каліграфія також викладається в межах навчальної дисципліни «Шрифт», де протягом першого та другого курсу увагу приділено вивченню українського скоропису та проєктуванню авторського шрифту. На основі опанування навиків письма, вивчення різних стилів і почерків каліграфії всіх часів, навчання спрямоване на творчий процес створення візуальної комунікації засобами графічного дизайну;

В Київській державній академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука «Каліграфія» викладається як окремий предмет. Програму розроблено відповідно до навчального навантаження, послідовності і системності та розраховано на 5 семестрів по 2 академічні години на тиждень. Метою програми є поглиблене опанування методики каліграфічного письма: вивчення історичних почерків вітчизняної та закордонної мистецької спадщини, що сприятимуть у створенні творів в галузі вільної та прикладної каліграфії, виробленню власного каліграфічного почерку та здатності на його підґрунті створювати акцидентні шрифти.

Отже, результати діагностики стану готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, а також аналіз навчальних програм з вивчення каліграфії і шрифтового дизайну у закладах вищої мистецької освіти на констатувальному етапі експерименту засвідчили необхідність упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

3.2. Зміст і етапи реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

У процесі організації формувального експерименту щодо реалізації моделі і педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності у межах дисертаційного дослідження нами було запропоновано певні змістові складові і доцільні форми і методи організації навчання відповідно до визначених трьох етапів.

Було проведено формувальний етап експериментальної роботи щодо реалізації моделі і педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Було здійснено вхідне діагностування 70 майбутніх бакалаврів з

графічного дизайну: Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Український гуманітарний інститут, Арт академія сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі.

З генеральної сукупності студентів було проведено вибірку із 36 осіб експериментальної групи і 34 осіб контрольної групи.

Схарактеризуємо основні етапи експериментальної роботи щодо реалізації моделі і педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, а також представимо основні змістові складники, форми і методи організації навчання майбутніх фахівців відповідного фаху, що було апробовано у межах експериментальної групи.

Мотиваційно-стимулювальний етап мав на меті сформувати ціннісне ставлення до професії, вмотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності в особистості майбутнього бакалавра з графічного дизайну. У межах цього етапу здійснювалося оновлення змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проєктна графіка», «Графічні техніки», проведення різних видів лекцій (лекції-візуалізації, бінарні лекції), організація віртуальних і реальних екскурсій, екскурсій-воршопів (з елементами майстер-класів) на основі використання можливостей музейної педагогіки, залучення майбутніх графічних дизайнерів до майстер-класів тощо.

У межах вивчення дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проєктна графіка», «Графічні техніки» нами запропоновано теми для вивчення, що передбачає читання лекцій та проведення семінарських занять. Так, у процесі вивчення дисципліни **«Історія зарубіжного та українського мистецтва»** рекомендовано вивчення теми «Історія виникнення і розвитку кирилиці», що включає такі проблемні аспекти, як: походження та еволюція кирилиці, яка використовується для письма багатьох східнослов'янських мов; історичні обставини, пов'язані зі

створенням кирилиці, роль і внесок Кирила та Мефодія; сутність реформи Петра I 1708-1710 рр. та її вплив на стан сучасної кирилиці.

У процесі опанування матеріалу з дисципліни **«Історія дизайну»** запропоновано вивчення теми **«Становлення і розвиток українського шрифтового дизайну»**, у межах якої розглядається специфіка розвитку мистецтва у ХХ-ХХІ ст., що є важливим періодом становленням українського стилю в мистецтві, що започаткував Г. Нарбут та його послідовники на початку ХХ ст. Майбутні графічні дизайнери ознайомлюються з творчістю В. Кричевського, П. Ковжуна, Р. Лісовського, Л. Лозовського, М. Кирнарського, О. Снарського та ін. Окремим аспектом теми є ознайомлення з творчістю представників національної шрифтової культури другої половини ХХ-ХХІ ст. (В. Юрчишин, В. Чебаник, В. Мітченко, О. Чекаль) та творчістю інших шрифтярів сучасної України.

У програму дисципліни **«Комп'ютерна проєктна графіка»** запропоновано упровадження теми **«Вивчення спеціалізованої графічної програми «Glyphs»**, яка присвячена вивченню спеціалізованої графічної програми **«Glyphs»** спрямована на ознайомлення з основами роботи з програмою, її інтерфейсом та функціональними можливостями.

З метою формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності запропоновано оновлення змісту дисципліни **«Графічні техніки»** шляхом упровадження теми **«Створення каліграфічного екслібрису в техніці ліногравюра»**. Проблематика запропонованої теми розкриває особливості створення каліграфічного екслібрису в техніці ліногравюра, дозволяють студентам поєднати дві різні галузі графіки – каліграфію і ліногравюру і створити унікальну творчу роботу. Цей досвід дозволяє майбутнім фахівцям не лише розвивати свої навички у каліграфії та ліногравюрі, але й розширює їх творчий потенціал і стимулює експериментування зі стилями, формами та композицією.

На мотиваційно-стимулювальному етапі реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії

у професійній діяльності доцільно проводити різні види лекцій. З метою формування ціннісних орієнтирів, мотивації щодо опанування каліграфічного мистецтва запропоновано **лекції-візуалізації**:

Зміст теми «Кирилиця ХХ-ХХІ ст. Знайомство з творчістю сучасних майстрів» передбачає ознайомлення з цікавим і плідним періодом відродження української кирилиці, формування українського стилю в мистецтві; аналіз творчості провідних майстрів каліграфічного і шрифтового мистецтва початку ХХ ст. (Г. Нарбут, В. Кричевський, П. Ковжун, Р. Лісовський, М. Кирнарський, О. Снарський та ін.) та другої половини ХХ – ХХІ ст. (В. Юрчишин, В. Чебаник, В. Мітченко та ін.); вивчення графіки української мови (шрифт «Рутенія» В. Чебаніка);

З теми «Кириличний і латинський шрифт. Особливості побудови українського шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма» майбутні бакалаври графічного дизайну вивчають особливості розвитку латиниці і кирилиці, їх взаємовплив на шрифти різних народів різних періодів, специфіку побудови українського друкарського шрифту, де важливим аспектом є врахування особливостей каліграфії різних народів, писемних традицій, сформованих в історії поступу інших держав, що дозволяє порівняти, зіставити специфіку скоропису як найхарактернішої для України форми кириличного письма, каліграфічної техніки та спроектувати якісний друкарський шрифт, що буде відтворювати справжні українські традиції в шрифтовій графіці.

Продуктивним у формуванні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності стало проведення **бінарних лекцій**. Цікавою у дискусійному аспекті була організація бінарної лекції на тему «Характерні риси українського скоропису XV-XVII ст. Особливості формування національної системи письма», що проходила у форму дискусії між викладачем-дизайнером і філологом. Предметом дискусії стали особливості формування національної шрифтової графіки на основі аналізу характерних рис українського скоропису XV-XVII ст., особливостей української мови і чинників, які

формують національну ідентичність країни, народу, адже український скоропис відіграв значну роль у розвитку українського мистецтва, культури. Характерні риси скоропису можуть впливати на формування шрифтової графіки, зокрема на форму і стилістику літер. Було представлено аналіз характерних рис української мови. багатства словникового складу та граматичних особливостей, аргументовано доведено, що національна шрифтова графіка пов'язана з чинниками, які формують національну ідентичність, культурна спадщина, історія, традиції та національні символи впливають на формування шрифту, який відображає національну гідність та самобутність.

Іншою важливою темою бінарної лекції стала така, як «Теорія каліграфії. Каліграфія в професії графічного дизайнера», що проводилася спільно викладачем дизайнером-каліграфом та креативним директором дизайн-студії. Предметом лекції є каліграфія в професії графічного дизайнера, а саме, можливість і доцільність застосування каліграфії в об'єктах графічного дизайну. Оскільки каліграфія має значний потенціал у графічному дизайні, її використання вимагає ретельного дослідження, вміння поєднувати традиції та інновації, поєднання з сучасними комп'ютерними технологіями та збалансованого підходу до вибору стилю та адаптації каліграфічних технік до дизайн-проєкту.

У межах реалізації мотиваційно-стимульовального етапу реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності доцільно проводити й організовувати віртуальні і реальні **екскурсії, екскурсії-воршопи** (з елементами майстер-класів) на основі використання можливостей музейної педагогіки, залучення майбутніх графічних дизайнерів до майстер-класів тощо.

У ході формувального експерименту було запропоновано такі онлайн-екскурсії:

- ознайомлення з музейною колекцією мистецтва книги та каліграфії (The Arts of the Book and Calligraphy) Музею Сакіпа Сабанджи (Туреччина, Стамбул), що складається з ілюмінованих Коранів, молитовників,

каліграфічних композицій, альбомів і панно, написаних відомими каліграфами, ілюмінованих офіційних документів із імперським шрифтом османських султанів, а також інструментів каліграфа, усі вироблені протягом XIV-XX ст.
<https://artsandculture.google.com/story/kgUhX0JwXCjtKA;>

- ознайомлення з музейною колекцією Музею «GETTY» (США, Каліфорнія) – зі зразками каліграфічного і шрифтового мистецтва 1500-х рр., коли друк став найпоширенішим способом виготовлення книг, інтелектуали все більше цінували винахідливість писарів та естетичні якості письма. З 1561 по 1562 рр. Георг Боцкай, судовий секретар імператора Священної Римської імперії Фердинанда I, який народився в Хорватії, створив у Відні зразкову книгу каліграфії, щоб продемонструвати свою технічну майстерність у величезному діапазоні відомих йому стилів письма. Приблизно через тридцять років імператор Рудольф II, онук Фердинанда, доручив Йорісу Хефнагелю зробити ілюмінатор для книжки-моделю Бокскайя. Хофнагель додав фрукти, квіти та комах майже на кожну сторінку, скомпонувавши їх таким чином, щоб посилити єдність і збалансованість дизайну сторінки. Це була одна із найбільш незвичайних спільних робіт між писарем і художником в історії ілюстрації рукописів <https://www.getty.edu/art/collection/object/103RWD#full-artwork-details;>

- ознайомлення з колекцією каліграфічних робіт Палацового музею (Китай), імперськими фондами Мін і Цін. Ці твори включають різні форми листування видатних осіб, поетичні твори, релігійні тексти та рукописи з династичної історії Китаю
[https://en.dpm.org.cn/cd/action/ListInfo.php?page=0&classid=19&line=10&tempid=19&ph=1&andor=and&class_name=calligraphy&orderby=&myorder=0&totalnum=313;](https://en.dpm.org.cn/cd/action/ListInfo.php?page=0&classid=19&line=10&tempid=19&ph=1&andor=and&class_name=calligraphy&orderby=&myorder=0&totalnum=313) https://en.dpm.org.cn/www_oldweb/English/E/E8/index.html

З-поміж офлайн екскурсій у межах реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було запропоновано відвідати екскурсії Музею історії освітньої та друкарської діяльності Ставропігійського ВПУ м. Львова, де

запропоновано тематичні заходи з історії становлення книгодрукування, комп'ютеризації видавничої справи в Україні (<https://svpu.lviv.ua/museum/>).

У Музеї книги і друкарства України (м. Київ) важливими у формуванні мотивації майбутніх бакалаврів графічного дизайну щодо застосування каліграфії у професійній діяльності є відвідування екскурсії «Історія книги та друкарства в Україні (X-XXI ст.)», під час якої розповідається про історію книги і книжкової справи часів Київської Русі, про рукописну книгу XI-XVI ст., про зародження друкарства, видавничу діяльність Івана Федорова, про видання Київської, Острозької, Почаївської, Чернігівської та Львівських друкарень; представлені видання XIX-XX ст., сучасні книги, книжкова графіка, книгознавчі матеріали, зразки друкарської поліграфічної техніки, паперу, шрифтів тощо. Також доцільно ознайомитися з експозиціями у межах тематичних екскурсій: «Культура Київської Русі: книгописання, літописи», «Рукописи і стародруки», «Атрибуція українських стародруків XVI-XVIII ст.», «Книга XIX ст.», «Книга XX ст.», «Український самвидав 60-80-х рр. XX ст.» (<https://cutt.ly/hwEYUy13>).

Важливою формою роботи музею є проведення тематичних екскурсій-воркшопів з елементами майстер-класів. Майбутнім бакалаврам графічного дизайну з метою формування ціннісних орієнтирів, мотиваційної позиції щодо застосування каліграфії у професійній діяльності було запропоновано відвідати такі воркшопи, як

- «Таємниці стародруків» (майстер-клас щодо трактування текстів стародруків, виконання атрибутів);
- «Лаврська друкарня» (можна спробувати себе в якості помічника першодрукаря, побачити, як друкували в давнину, та зробити власний відбиток);
- «Скрипторій» (майстер-клас про типи давнього письма, виконання шрифтів справжнім гусячим пером);
- «Клинопис» (майстер-клас з опанування різноманітних видів письма та його стародавніх форм) <https://www.mkdu.com.ua/services/#>

Іншою тематичною екскурсією з вивчення мистецтва давнього шрифтовідтворення стала експозиція Музею мистецтва давньої української книги – «Мистецтво давньої української книги», у межах якої майбутні бакалаври графічного дизайну ознайомилися з художнім оформленням книги і стародруків, з українською книгою XV-XVIII ст.(рукописами та інканабулами, історією українських друкарень. Серед експонатів – дофедорівський кириличний друк «Вузкошрифтове Євангеліє», «Апостол», «Буквар» та «Острозька Біблія» Івана Федоровича, «Требник» Петра Могили; гравюри українських митців Іллі, Діонісія Сінкевича, Никодима Зубрицького, Євстахія Завадовського та ін. (<https://geo.viaregia.org/testbed/index.pl?rm=obj&objid=11475>).

На **інформаційно-діяльнісному етапі** упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відбувається збагачення знань з проблем історії, теорії і практики каліграфічної майстерності і шрифтового дизайну (змістові модулі, теми дисципліни «Каліграфія»), формуються спрямованість на інтелектуальний саморозвиток й технологічні уміння з використання шрифтів і каліграфічної техніки у професійній діяльності. Тому на цьому етапі відбувалося застосування проблемних змістових складників (модулів і тем) та добиралися відповідні методи: виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного лєтерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо).

Вивчення дисципліни «**Каліграфія**» відбувалося упродовж трьох курсів (2-4 курси) підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну та мала такі варіації назв, як: «Каліграфія» (2 курс), «Каліграфія у дизайні» (3 курс), «Каліграфія у шрифтовому дизайні» (4 курс).

У межах вивчення курсу «Каліграфія» було запропоновано вивчення **змістових модулів і тем**, проблематика яких розкривала ціннісний потенціал каліграфічних традицій і шрифтового дизайну як чинника професійного розвитку майбутнього фахівця взагалі і формування його готовності до застосування відповідної майстерності у професійній діяльності:

- змістовий модуль «Каліграфія як предмет, формуючий особистість та тонку моторику рухів» (тема «Теорія каліграфії. Каліграфія в професії графічного дизайнера» та ін.);
- змістовий модуль «Каліграфічний розчерк. Поняття лінія, точка, пляма у практиці створення каліграфічного рисунку» (теми «Майстерність каліграфічного розчерку та його еволюція – від лінії до каліграфічного малюнку. Роджер Спенсер та його внесок в розвиток каліграфічного письма», «Основи каліграфічної композиції» та ін.);
- змістовий модуль «Розвиток українського скоропису. Характерні риси українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст.» (теми «Історія кириличного письма та її еволюція», «Характерні риси українського скоропису XV-XVII ст.», «Особливості формування національної системи письма» та ін.);
- змістовий модуль «Рукописний шрифт в Україні XX –XXI ст.» (теми «Кирилиця XX-XXI ст.», «Знайомство з творчістю сучасних майстрів» та ін.);
- змістовий модуль «Європейська каліграфія. Римський капітальний (Roman)» (теми «Історія розвитку європейської каліграфії», «Особливості формування латинської системи письма» та ін.);
- змістовий модуль «Летеринг» (теми «Застосування летерингу в графічному дизайні. Основи побудови каліграфічного летерингу» та ін.);
- змістовий модуль «Створення авторського артбуку засобами каліграфії» (теми «Специфіка артбуку. Особливості артбуку та відмінність артбуку від книжки. Артбук як продукт графічного дизайну», «Шрифт, акцидентний шрифт», «Кириличний і латинський шрифт. Особливості

побудови українського шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма» та ін.) тощо.

На інформаційно-діяльнісному етапі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності значна увага приділялася **виготовленню рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини.**

У межах вивчення дисципліни «Каліграфія» майбутні бакалаври графічного дизайну опановували уміння у процесі створенні мистецького графічного продукту, зокрема на основі рукописної шрифтової графіки. Адже основою для графічного дизайну є шрифт та шрифтове наповнення будь-якого мистецького, соціального чи комерційного проєкту. Каліграфія у контексті мистецької традиції історичних епох є першоосновою в опануванні майбутніми бакалаврами графічного дизайну майстерністю створення національної абетки шрифту, його сучасної української графіки на засадах першоджерел письма та кирилиці. Вивчення зображувальних можливостей українського історичного письма на основі кирилиці сприяє відродженню інтересу до національної історії культури, мови, виробленню сучасних зразків шрифту, що мають відповідати вимогам культури українського народу.

Каліграфія визначається як красивий розбірливий почерк, як мистецтво графічної художньої мови, але може існувати і як певний емоційний орнаментальний декор напису, який переважає читабельність слова, речення, тексту, що викликає у глядача захоплення та порух певних емоційних переживань.

Майбутній фахівець графічного дизайну у межах реалізації моделі формування готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності виробляє навички використовувати каліграфію у дизайнерських проєктах не

тільки як засіб передачі інформації, але найчастіше як один із основних естетичних елементів оформлення. В оформленні дизайнерських проєктів застосовуються рукописні, каліграфічні та складальні шрифти.

Каліграфічні, рисовані шрифти художники-графіки успішно використовують у різних типах зовнішнього оформлення та титульних сторінок журналів, плакатів рекламної продукції. Важливою властивістю рисованих, каліграфічних шрифтів є їх індивідуалізація, виконання їх для певного видання залежно від образної структури епохи тощо. На характер рукописних шрифтів впливає і техніка їх виконання пензлем, пером чи іншими інструментами і спосіб відтворення у мистецькому проєкті.

Німецький графік А. Капр доводить, що шрифт як особливий засіб комунікації володіє більш важливою художньою складовою. Його естетично-художній вплив на споживача, на суспільство залежить, безумовно від правил його написання, композиції, пластики, друку. Особливість сприйняття шрифтового повідомлення полягає в тому, що в процесі засвоєння змісту присутній естетичний елемент, коли виникають різноманітні образно-психологічні асоціації, що типові для будь-якого виду мистецтва [206]. Рукописні шрифти в поєднанні з набірними шрифтами, окрім передачі інформації, виконують функції мистецького, естетичного впливу на особистість.

Один із засновників наукового підходу до вивчення феномену графічного прикладного мистецтва В. Фаворський на основі вивчення рукописних шрифтів «повно і послідовно сформував композиційні ідеї щодо шрифту, розкрив значення такого засобу формоутворення, що впливає на цілісність структури шрифту, як ритм а також виділив простір, час, матеріал і світогляд, як основні загальні елементи теорії композиції, відзначив їх взаємодію на основі акту зорового сприйняття реальності. В. Фаворський в теорії і в художній діяльності домагався вираження свого пластичного ідеалу – гармонійно урівноваженої цілісності, єдності, що побудовані й віднайдені на досконалих відносинах рівноваги» [181, с. 12].

Стосовно виконання шрифтової композиції Е. Рудер зазначав, що «шрифт дає ритмічну картину утворену чергуванням прямих, кривих, повздовжних, поперечних, косих вихідних і залежних елементів і форм. Навіть уривок звичайного тексту може бути насичений ритмом, який складають різноманітні елементи літер, округлі, гострокінцеві, симетричні і несиметричні форми. Проміжки між літерами, між словами членують певним чином слова, рядки, слуги набору, утворюючи ритмічну гру...» [181, с. 18].

У процесі виконання шрифтових композицій, вважає О. Яремчук, потрібно звертати увагу на те, що «шрифтова форма нерозривно пов'язана із загальною культурою тієї чи іншої епохи. Знання і розуміння цієї культури необхідно для професійної діяльності дизайнера. Стародавні види письма неможливо безпосередньо застосовувати в сучасних графічних проєктах в якості носія інформації, але здобутки письма будь-якої історичної культурної епохи завжди можуть стати джерелом натхнення творчості художника» [181, с. 17].

З метою формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності передбачено виконання завдань з вивчення засобів каліграфії та матеріалів рукописного письма; опанування навичками написання безвідносних до літер штрихів різних напрямів: прямих вертикальних, похилих, горизонтальних та різноманітних кривих ліній, округлих, хвилеподібних, що об'єднані простим або складним ритмом та вмілого компонування їх на площині заданого формату аркуша в тематичну композицію.

Під час вивчення каліграфічного письма студенти проходять шлях від простого прописування вправ, літер, копіювання найкращих взірців каліграфічного письма, створення каліграфічних композицій, лєтерінгу, логотипів, артбуків до виконання авторського проєкту акцидентного шрифту, в якому відображаються стильові ознаки, із широким спектром емоційно-образних відтінків, притаманних українському народові. Опанування майбутніми бакалаврами графічного дизайну мистецтва каліграфії знайомить їх

з етапами створення сучасних українських шрифтових гарнітур з урахуванням історичних особливостей української писемності, стимулює до здатності формувати вміння комплексно вирішувати поставлені завдання та готує майбутніх фахівців графічного дизайну до проєктної діяльності.

Навчання студентів мистецтву каліграфії здійснюється під керівництвом викладача, який інформує студентів щодо різноманіття інструментів та матеріалів, що використовуються в каліграфії, навчає правильно тримати ручку та поставу при письмі, що впливає на характер лінії на аркуші. Тому важливе розуміння того, що при письмі кисть руки має бути розслабленою, але при цьому не мають рухатися пальці. Рух пера має здійснюватися від плеча, всією рукою,- так, наче рука просувається з лінією, яку залишає на папері перо. Для цього викладач проводить майстер-класи та показує наочні фільми про каліграфів.

На початку виконання завдань майбутні бакалаври графічного дизайну знайомляться з матеріалами для каліграфії, вивчають характер сліду від різноманітних інструментів (патик, плоске перо, гострокінцеве перо, плоский та круглий пензель) на площині з різноманітного матеріалу; це може бути папір, картон, полотно, тощо; створюють різноманітні каліграфічні гами (елементів) з систематичним навантаженням за складністю виконання, від простих вертикальних, горизонтальних, діагональних, колоподібних, хвилястих штрихів та розчерків, до ускладнених, об'єднаних простим або складним ритмом.

Починати потрібно з вивчення каліграфічної гами, потім необхідно перейти з найпростіших вправ на плоске перо – це вертикальні, похилі, горизонтальні лінії під різним кутом нахилу пера. Важливо, щоб студенти, опанувавши принцип роботи плоского пера, переходили до гострого пера та виконували спочатку аналогічні вправи, вдосконалюючи навички різноманітними петлями, вісімками, колоподібними вправами. Повторюючи певні лінії у рядку, важливо зберігати одну і ту ж відстань, визначену зором. Ця вправа розвиває відчуття ритму, важливе в каліграфії. В подальшому студенти повторюють накреслення штрихів, поєднаних між собою, які вже можуть

нагадувати деякі літери. Виконуються вправи за принципом: від простих фігур до більш складних, без поспіху. Помірна швидкість у виконанні надає роботі ритмічності і жвавості, використовуються різкі рухи пера лише там, де вони потрібні. На початку рекомендується використання ширококінцевого пера, яке дає правильне розуміння ширини штрихів. Такі вправи розвивають у майбутніх бакалаврів графічного дизайну розуміння панівної функції лінії, руху, простору у графіці.

Іншим завданням є ознайомлення з каліграфічними рисунками спенсерівського письма та виконання їх копій. Тут важливо, щоб студент, копіюючи, проаналізував досвід і майстерність автора та вправно повторив композицію, складену з чисельних різноманітних каліграфічних гам.

Важливим завданням в опануванні каліграфічною майстерністю є виконання каліграфічного рисунку на задану викладачем тему на основі вивчених каліграфічних елементів, показати отримані навички у володінні інструментом, розвинуте відчуття ритму, пропорції, контрасту, пластичності, графічної виразності, емоційності, що є невід'ємною частиною будь-якої каліграфічної композиції.

В основі опанування мистецтва каліграфії покладено збагачення знань про історію кириличного письма, особливості формування національної системи письма та еволюцію графіки кожного окремого знаку кириличної абетки. На цій ідеї ґрунтується виконання спектру завдань. Адже одним із пріоритетних завдань вивчення дисципліни «Каліграфія» є опанування історико-культурних надбань світового та українського каліграфічного письма. Історичні зразки рукописного шрифту відображають естетичні та національні ідеали певних епох, що допомагає знайти спеціальні функціональні можливості у створенні сучасних мистецьких творів графічного дизайну. Майбутні бакалаври графічного дизайну вивчають найкращі зразки письма кирилиці та латиниці через копіювання історичного скоропису та мають звернути увагу на різноманітні варіації графем скорописних літер що можуть використовуватися в галузі шрифтового дизайну. Прописуючи чисельні варіації літер скоропису

XV-XVII ст., студентам необхідно пильно слідкувати за характером каліграфічних елементів та порядку друку літери, щоб якомога точніше відтворити і зрозуміти особливості скоропису.

Виконання завдань здійснюється із дотриманням ідентичності з оригіналом. Такий підхід допомагає в подальшому краще розуміти, як створювати сучасні українські шрифтові гарнітури з урахуванням історичних особливостей української писемності. У результаті майбутній бакалавр графічного дизайну може успішно працювати в галузі вільної та прикладної каліграфії, що представляє собою найсміливіші експерименти у створенні нових конструкцій літер, нових способів їх з'єднання, композиційного вирішення на аркуші паперу.

Ще одним завданням є створення каліграфічної текстової композиції. Для цього необхідно познайомитись з творчістю сучасних каліграфів, проаналізувати їх погляд на мистецтво каліграфії та український шрифтовий дизайн XXI ст. Нині це провідні майстри в галузі дизайну і шрифтового мистецтва, роботи яких відповідають високому рівню майстерності та є відомими в Україні і зарубіжжі: В. Чебаник, В. Мітченко, О. Чекаль, К. Ткачов, В. Лопухіна, Є. Спіжовий та ін.

Створюючи формальну композицію з літер скоропису на задану викладачем тему, майбутніх бакалавр графічного дизайну використовує знання таких понять, як пропорції, пластика, контраст, образність, емоційність, графічна виразність, стилізація, ритм, динаміка та закріплюють уміння, як вони можуть бути застосовані в каліграфії.

Викладачі пропонують майбутнім бакалаврам графічного дизайну створити текстову каліграфічну композицію, де скоропис є змінений до сучасного прочитання. На цьому етапі студент вже має почати шлях до вироблення власного скорописного почерку, в якому буде відображатися бачення сучасного трактування скорописного письма. Викладачі пропонують обрати для графічного написання текст будь-якої поезії, листа тощо. Завдання є «маркером» того, як студент опанував знання та вміння зі скоропису,

компонування тексту, утворюючи аркуш вільної каліграфічної інтерпретації відповідно до заданої теми композиції.

Важливою складовою у процесі вивчення дисципліни «Каліграфія» є ознайомлення з історією світової каліграфії. Майбутні бакалаври графічного дизайну вивчають римське та готичне письмо, вчать майстерності у каліграфів минулого шляхом копіювання, виконують практичні завдання зі створенням каліграфічної композиції в готичній стилістиці письма. Сучасна каліграфія традиційно розвивалася на основі письма пласким інструментом (дерев'яні палички, очеретяні, пташине перо, потім – пласке металеве перо). Навчаючись каліграфії, студенти ознайомлюються з історією писемності від її витоків. Вивчивши і полюбивши скоропис, що історично складає українську шрифтову традицію, майбутні бакалаври графічного дизайну на практиці вивчають європейську писемність. Ознайомлення із зарубіжними каліграфічними традиціями сприяє залученню майбутніх фахівців в простір світової культури, робить їх більш сприйнятливими до естетичних і експресивних форм, накопичених людством; формує у них здатність зрозуміти культурні особливості інших народів; дозволяє стати безпосереднім учасником міжкультурного діалогу, а також процесу створення нових форм творчого самовираження з національним підтекстом. Шрифтовий дизайн в Україні розвивається на основі вітчизняної та світової писемної культури, щоразу утверджуючи суто національні ознаки у створенні взірців графічного дизайну та національної української абетки, її різноманітних шрифтових гарнітур.

Розпочинати вивчення європейської каліграфії слід з римського каліграфічного письма «Roman» та готичних стилів: текстура, ротунда, фрактура, бастарда та швабахер. Виконуючи завдання на прописування літер до розуміння логіки написання кожної з них, майбутні бакалаври графічного дизайну набувають навичок у вільному оперуванні певним стилем письма. На цьому етапі вони долучаються до копіювання взірців видатних каліграфів минувшини і сьогодення: Германа Цапфа, Рудольфа Коха, Девіда Харріса, Джона Стивенса, Луки Барселони, Дениса Брауна та ін. Римське письмо є одним із найскладніших через чисельні

кругові елементи та засічки, що досить не просто виконувати навіть досвідченому каліографу.

Вивчивши особливості римського та готичного письма, майбутні бакалаври графічного дизайну виконують завдання – створення композиції, використовуючи один або два стилі готичного письма. Викладач створює умовні межі, в яких студент має виконувати композицію.

Розглянемо можливий приклад постановки завдання студентам: єдина тема для всієї групи, курсу (наприклад, «Ромео і Джульєтта»); один-два кольори і їх відтінки, що будуть слугувати «психологічним» портретом твору; один-два стилі письма на вибір; композиція, яка буде відтворювати смислове навантаження тексту; формат 60x90 см. Звісно, умови можуть бути досить динамічними та змінюватись залежно від підготовленості студентів. Зазначимо, що наш досвід вказує на те, що майбутні бакалаври графічного дизайну досягають кращих результатів у своїх творчих роботах, коли умови виконання завдань чітко зазначені. В такому разі студенти максимально демонструють свої навички в пошуку більш складних рішень, композицій та художніх прийомів, творчо зростаючи.

Продовжуючи вивчення європейської каліграфії (італійського, англійського курсиву та спенсеріану), студенти отримують більший арсенал умінь з різноманітних стилів письма ширококінецьвим (плакатним) та гострокінцевим перами, що для дизайнера є основою успішності у сфері графічного і шрифтового дизайну. Для цього майбутні бакалаври графічного дизайну створюють композиційно-образні ілюстрації до твору, де студенти мають проявити свої вміння з ілюстрації, композиції та кольорознавства, щоб досягнути необхідного результату.

Опанувавши особливості написання копперплейту і спенсеріану, студенти виконують завдання з вивчення латинських стилів письма та вчаться інтегрувати свої знання і навички у прикладний дизайн, створюючи логотипи і написи, які можуть бути застосовані в комерційному дизайні: фірмових стилях, книжковому оформленні тощо. Майбутні бакалаври графічного дизайну ознайомлюються з мистецтвом лєтерінгу (професійного малювання,

домальовування або доопрацювання), яке є необхідним для виконання певного дизайнерського завдання. Для ознайомлення студентами з цим видом мистецтва необхідною умовою є вивчення вітчизняного та закордонного досвіду в лєтерінгу, що формує розуміння того, наскільки різноманітний обсяг форм одних й тих самих літер різними художниками та як працювати з різними стилями письма, вміло синтезуючи їх між собою.

Після цього викладач пропонує студентам створити лєтерінгу в одному із стилів письма, що був вивчений раніше, доопрацювати та домальовувати літери аби досягти більшої цільності, узагальненості і лаконічності.

Наступним завданням є створення лєтерінгу, де головним принципом є синтез різнонаціональних систем письма, наприклад, готики і кирилиці. При виконання цього завдання студент має розуміти відмінності і особливості різних систем письма. Важливо під час роботи над цим завданням звертатися до отриманих раніше знань зі скоропису та латинського накреслення літер. Це завдання є досить складним, тому здійснюється студентом під керівництвом викладача.

Важливим завданням у формуванні готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності є проектування та створення авторського каліграфічного артбуку, що передбачає інтегрування знань та навичок. Починаючи роботу з артбуком, студентові необхідно спочатку визначити тему, які питання він буде розкривати тощо, потім, у вигляді тез написати концепцію та розробити ескізи до неї, а також продумати, які матеріали, шрифти, кольори, принципи макетування будуть використовуватися. Вирішенню цих питань допоможе аналіз вже існуючих артбуків сучасних художників, дотичних видів мистецтв, прослуховування музики, перегляд театральних постановок, кліпів залежно від теми, яку студент хоче обрати. Книжка може бути виконана в різноманітній стилістиці з використанням образного ілюстрування чи без нього. Тому дуже важливо, щоб автор відчував твір і власну ідею. Єдине суттєве обмеження в цьому завданні – використання лише кириличної системи письма: скоропису або кириличного іншого стилю письма.

Завдання такої складності має мистецько-виставкове значення та формує у студентів вміння комплексно вирішувати поставлені завдання, реалізовуватись як ілюстратор, художник, дизайнер одночасно. Такі завдання готують студента до проектної діяльності.

У процесі формування готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності передбачено створення дизайн-проекту акцидентного українського шрифту, що складається з кириличного та латинського накреслення на індивідуальну тему. За час вивчення кириличної та латинської каліграфії студенти мають сформувати гарний шрифтовий смак, набути навичок та знань побудови графем літер та розуміння стилістичних особливостей латиниці і кирилиці. Теоретичні знання і практичний досвід сприятиме в побудові літер за призначенням та з певними національними ознаками, що притаманні українській шрифтовій культурі. Результати своєї роботи студенти можуть представити на різних мистецьких виставках і конкурсах, що може стати певною сходинкою у відродженні мистецтва каліграфії та заохотить до продовження та вдосконалення творчого потенціалу.

Творчо-рефлексивний етап упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності має на меті удосконалювати технологічні вміння зі застосування каліграфії у професійній діяльності й уміння використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; формування здатності до самооцінювання знань й умінь застосування каліграфії у професійній діяльності. На цьому етапі запропоновано виконання **проектів**, що передбачає реалізацію таких етапів (за С. Чирчиком): 1) підготовчий; 2) пошук ідеї проектного рішення та виконання ескізу; 3) творча розробка прийнятого ескізу до стадії проекту. Для кожного етапу навчального проектування характерні свої завдання та форма графічного виконання. ... У цьому зв'язку проходження методичних етапів дизайнерського проектування повинно здійснюватися обов'язково під контролем провідного викладача [161]. Відповідно було запропоновано виконання таких проектів, як:

1. Розробка сучасного українського національно-ідентичного шрифту на основі аналізу українського і світового досвіду: створення шрифту, який відображає національні особливості, культурну спадщину країни та її писемність. Тема спрямована на створення унікального проєкту шрифту, який би відтворював багатогранний характер української культури, історії та мови. Мета проєкту – розробка шрифту, який не лише ефективно передаватиме текст, але й сприятиме підкресленню національної ідентичності. Основними аспектами розробки проєкту має стати: аналіз досвіду, а саме виконання комплексного аналізу існуючих національно-ідентичних шрифтів як українських, так і закордонних. У ході аналізу визначаються різні дизайнерські підходи, побудова літер та специфіка відображення національних особливостей та історичних аспектів у шрифтах; особливості культурної спадщини України, зокрема традиційної писемності, орнаментів, символіки тощо; визначається відповідність розробленого проєкту шрифту звукової мелодії мови, що має забезпечувати його унікальність та відмінність від національно-ідентичних шрифтів інших країн і народів. На основі проведеного аналізу має бути розроблений сучасний український шрифт, що відтворюватиме національні особливості, культурну спадщину та писемність країни і не лише ефективно передавав би текст, а й сприяв підсиленню національної свідомості та почуття гідності серед населення України.

2. Розробка акцидентного шрифту за мотивами творчості майстрів української кирилиці ХХ ст.: аналіз творчості таких видатних майстрів каліграфічного письма та шрифтового мистецтва, як Г. Нарбут, В. Кричевський, П. Ковжун, Р. Лісовський тощо. Передбачає розробку сучасного акцидентного шрифту, що є творчим переосмисленням творчості провідних шрифтовиків і каліграфів української кирилиці початку ХХ ст. Метою проєкту є створення шрифту, що переносить естетку, стильові особливості, характер, ідеологію, символіку, орнаменти та творче бачення кирилиці художниками ХХ ст., в сучасний український простір. Таким чином, зосередившись на результатах проведеного аналізу творчості художників

XX ст., створюється унікальний проєкт акцидентного шрифту, заснований на творчості одного з художників або розроблений як комплексний портрет творчості художників того часу, що відтворює національні культурні особливості українського народу.

3. *Розробка акцидентного шрифту на основі характерних особливостей скоропису: аналіз характерних рис скоропису та створення на основі проведеного дослідження сучасної шрифтової акциденції скоропису.* Мета проєкту полягає у розробці акцидентного шрифту на основі характерних особливостей графіки скоропису. На основі проведеного аналізу особливостей скоропису і складеного загального портрету графіки скоропису створюється акцентний шрифт, що відповідає сучасним вимогам до набірному шрифту та є прийнятним для застосування на друкованих носіях.

4. *Розробка набірному шрифту на основі дослідження розвитку кириличної писемності до реформи Петра I.* Проєкт спрямований на дослідження та розробку набірному шрифту, що базується на еволюції кириличної писемності до реформи Петра I. Метою проєкту є вивчення історії розвитку кирилиці, аналіз розвитку кирилиці, від доалфавітного періоду письма, грецької писемності, та вивченням безпосередньо графіки кирилиці – уставу, півуставу, скоропису. Проведений аналіз історичних джерел забезпечить умови для створення шрифту, що відтворюватиме особливості і характер кирилиці, що є історично складовою української писемності.

5. *Розробка дизайн-проєкту шрифту для одного з міст України.* Завдання проєкту полягає у вивченні етнічних особливостей певних міст України, їх культури, символіки, орнаментів, побуту, особливостей мови (наприклад, Закарпаття) тощо. Уможлиблюється розробка унікального шрифту, що може ідентифікувати певний населений пункт, відображаючи культурні, архітектурні, мовні особливості міста, села тощо.

Важливим методом навчання на творчо-рефлексивному етапі впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності становить

виконання **індивідуальних дослідницьких завдань**. Було запропоновано спектр завдань, спрямованих на удосконалення дослідницької культури, аналітичних, технологічних, проєктних умінь майбутніх фахівців на основі використання потенціалу каліграфічного мистецтва, шрифтового дизайну. Результати виконання індивідуальних дослідницьких завдань представлялися під час проведення практичних і семінарських занять з дисципліни «Каліграфія». З-поміж індивідуальних дослідницьких завдань запропоновано такі:

1. Історія та еволюція каліграфічної і шрифтової культури різних країн та народів. Передбачає дослідження еволюції писемності від доалфавітної писемності до сьогодення, вивчення, як писемність різних алфавітних систем трансформувалася в сучасну шрифтову графіку.

2. Вплив культури країни, мови, вірувань, побуту тощо на шрифтову писемність країн світу. Передбачає дослідження розвитку писемності різних країн та народів, а також вивчення впливу національно-культурних особливостей певного етносу та культур інших країн на шрифтову графіку певної країни.

3. Сучасні тенденції у шрифтовому дизайні: вивчення сучасних трендів у світовому шрифтовому дизайні та аналіз їхнього впливу на формування національно-ідентичних шрифтів. Передбачає визначення сучасних тенденцій у шрифтовому дизайні з фокусом на їхньому впливі щодо формування національно-ідентичної шрифтової графіки. Завдання включає вивчення актуальних та популярних трендів у глобальному шрифтовому дизайні та їхнього відображення у шрифтах, що створені на основі національних особливостей країни, регіону або народу. Таке завдання також передбачає здійснення аналізу можливості застосування сучасних технік у шрифтовому дизайні з урахуванням національних особливостей.

4. Українська шрифтова писемність і взаємозв'язок з лінгвістикою: особливості української мови та як українська мова має відобразитись у шрифтовій графіці. Таке завдання ґрунтується на лінгвістичних особливостях

української мови, полягає у дослідженні особливостей української мови у взаємозв'язку з способами її відображення у шрифтовій графіці. Дослідивши ключові лінгвістичні характеристики мови, важливо з'ясувати, яким є взаємозв'язок між мовою та зображенням її в графіці шрифту.

5. Дослідження періоду розвитку кириличної писемності до реформи Петра I та визначення специфіки сучасної кирилиці. Завдання полягає у систематизації загальних уявлень про розвиток кириличної писемності до реформи Петра I, від доалфавітного періоду письма, грецької писемності та вивчення безпосередньо графіки кирилиці – уставу, півуставу, скоропису (до XVIII ст.) та скоропису після реформи, до часів, поки скоропис не трансформувався у канцелярське письмо. З'ясовується, як вплинула реформа на кирилицю, які відмінності кирилиці від московської абетки.

6. Аналіз взаємовпливів кирилиці і латиниці. Завдання полягає у дослідженні питання передумов виникнення латиниці і кирилиці, взаємовпливу однієї системи письма на іншу та визначенні, які спільні риси цих двох різних систем письма історично сформувалися протягом історії поступу. Важливо з'ясувати, які наявні спільні риси сучасної кирилиці і латиниці.

7. Аналіз творчості Василя Чебанника та проєкту шрифту для української мови «Рутенія». Передбачається дослідження та аналіз творчості видатного українського шрифтяра Василя Чебанника, зокрема його внеску у розвиток шрифтової ідентичності української мови через проєкт шрифту «Рутенія». Дослідження художньо-образних прийомів, методів й історичних передумов створення графем «Рутенії».

У межах підготовки до семінарських і практичних занять з дисципліни «Каліграфія» у процесі впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну у професійній діяльності було запропоновано виконання **презентацій** на такі теми:

1. Порівняльний аналіз закордонних національно-ідентичних шрифтів. Презентація передбачає здійснення порівняльного аналізу між національно-ідентичними шрифтами, що розроблені у різних країнах світу, на основі їх

власної національної писемності, культурних особливостей, лінгвістики мови, вірувань тощо. Мета аналізу полягає у формуванні уявлень про національно-ідентичні шрифти на основі проведеного аналізу національно-ідентичної шрифтової графіки різних країн і народів та з'ясуванні роль шрифту у вираженні культурних цінностей і мови.

2. Шляхи досягнення національної ідентичності у шрифтовому дизайні.

Метою презентації є розкриття різних підходів та методів, які можуть використовуватися для створення шрифтів, що відображають культурні, історичні та мовні аспекти країни, нації тощо. Варто зіставити національні шрифти, що використовують національні символи, орнаменти тощо для підсилення ідентичності.

3. Адаптація традиційних шрифтів світової спадщини до потреб в українському дизайні.

Метою презентації є візуалізація особливостей адаптації національно-ідентичних шрифтів, закордонної шрифтової спадщини у використанні в українському дизайні. Важливо акцентувати увагу на специфіці адаптації готичних стилів письма, італійського курсиву, японської каліграфії тощо до особливостей кирилиці, здійснити аналіз вдалих і невдалих прикладів такої адаптації.

4. Вплив національно-ідентичного шрифтового дизайну країни на сприйняття ідентичності країни.

Презентація має демонструвати приклади різних країн світу, як шрифт може стати засобом ідентифікації міста, країни. Зокрема, потрапивши в Німеччину, Грецію, Японію, Китай, Корею, Індію, Тайланд тощо, людина чітко зможе ідентифікувати країну, визначити мову, відчути характер і особливості країни, просто побачивши графіку мови – шрифтову абетку мови. Студент має проаналізувати графіку української мови, графічне відтворення абетки щодо національної специфіки.

5. Каліграфія в сучасному шрифтовому дизайні: наслідування та реінтеграція національної писемної спадщини.

Метою презентації є аналіз вдалих прикладів українського і світового дизайну із застосуванням каліграфії заздалегідь розкриття необхідності збереження та повернення національних

здобутків української шрифтової спадщини. Презентація включає аналіз ідей, як українські шрифти і каліграфія можуть відображати традиції і одночасно відповідати трендам сучасності.

б. Український сучасний шрифт: який він? Метою презентації є висвітлення шрифтового доробку сучасних українських майстрів шрифтового дизайну, аналіз ідей митців щодо зображення національно-ідентичного шрифту.

За результатами виконання проєктів, індивідуальних дослідницьких завдань, презентацій у процесі підготовки до семінарських і практичних занять доцільно проводити **міні-захисти**, що передбачає ретельну технічну підготовку, візуалізацію результатів, вияв риторичної культури, презентаційних умінь майбутніх бакалаврів графічного дизайну. Передбачено у процесі оцінювання результатів визначення чітких критеріїв виконання за різними показниками, що здійснює «експертна» група з числа одногрупників і викладачів. Така форма оцінювання результатів виконання відповідних завдань уможливорює об'єктивність оцінювання, самоаналіз, роботу над недоліками, дискусійність обговорення, конструктивність.

Важливою формою самоаналізу щодо сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності на творчо-рефлексивному етапі нами запропоновано **рефлексивні бесіди**, які можуть бути підготовленими заздалегідь і непідготовленими. Найбільш ефективними є підготовлені рефлексивні бесіди, адже підпорядковані конкретній меті обговорення результатів виконання певних завдань насамперед щодо вияву готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності. Водночас доцільно використовувати спонтанні, відповідно до навчальної ситуації рефлексивні бесіди з майбутніми бакалаврами графічного дизайну для того, щоб не акцентувати увагу на проблемних моментах засвоєння певних знань чи умінь, а також спрямувати їх на самоаналіз, пошук недоліків та шляхів їх подолання.

Отже, представлені етапи впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у

професійній діяльності та педагогічних умов її реалізації уможливили удосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки цих фахівців.

3.3. Статистичні результати реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності

На початок формувального експерименту було проведено вхідне діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. З генеральної сукупності студентів було проведено вибірку із 36 осіб експериментальної групи і 34 осіб контрольної групи. Вибірка здійснена у таких закладах освіти: Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Український гуманітарний інститут, Арт академія сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі.

Результати вхідного діагностування на початок формувального експерименту представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності на початок формувального етапу

Критерії	Показники	ЕГ (<i>n</i> = 36 осіб)			КГ (<i>n</i> = 34 осіб)		
		Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній Рівень	Низький рівень
Аксіологічний	1 показник	3	6	27	2	9	23
		8,33%	16,67%	75,00%	5,88%	26,47%	67,65%
	2 показник	2	8	26	1	8	25
		5,56%	22,22%	72,22%	2,94%	23,53%	73,53%
	3 показник	3	12	21	2	13	19
		8,33%	33,33%	58,33%	5,88%	38,24%	55,88%
	Всього (усереднене)	3	8	25	2	10	22
		8,33%	22,22%	69,44%	5,88%	29,41%	64,71%

Таблиця 3.2. (продовження)

Когнітивний	1 показник	1 2,78%	6 16,67%	29 80,56%	1 2,94%	7 20,59%	26 76,47%
	2 показник	3 8,33%	7 19,44%	26 72,22%	1 2,94%	9 26,47%	24 70,59%
	3 показник	2 5,56%	13 36,11%	21 58,33%	2 5,88%	10 29,41%	22 64,71%
	Всього (усереднене)	2 5,56%	9 25,00%	25 69,44%	1 2,94%	9 26,47%	24 70,59%
Праксеологічний	1 показник	1 2,78%	6 16,67%	29 80,56%	2 5,88%	8 23,53%	24 70,59%
	2 показник	1 2,78%	5 13,89%	30 83,33%	1 2,94%	5 14,71%	28 82,35%
	3 показник	2 5,56%	3 8,33%	31 86,11%	1 2,94%	4 11,76%	29 85,29%
	Всього (усереднене)	1 2,78%	5 13,89%	30 83,33%	1 2,94%	6 17,65%	27 79,41%
Всього у середньому		2 5,56%	7 19,44%	27 75,00%	2 5,88%	8 23,53%	24 70,59%

Для проведення експериментальної роботи 36 осіб експериментальної та 34 особи контрольної груп були розподілені в статистичний ряд за трьома рівнями кожного компоненту.

Таблиця 3.3

Середні показники всіх критеріїв експериментальної та контрольної груп студентів на початку формувального етапу експерименту.

№ показника	Високий рівень			Середній рівень			Низький рівень		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ЕГ(m_i)	3	2	1	8	9	5	25	25	30
КГ(l_i)	2	1	1	10	9	6	22	24	27
ЕГ ($m_i/3$)	1,0	0,7	0,3	2,7	3,0	1,7	8,3	8,3	10,0
КГ ($l_i/3$)	0,7	0,3	0,3	3,3	3,0	2,0	7,3	8,0	9,0

Цей дискретний статистичний розподіл вибірки можна зобразити графічно у вигляді діаграми.

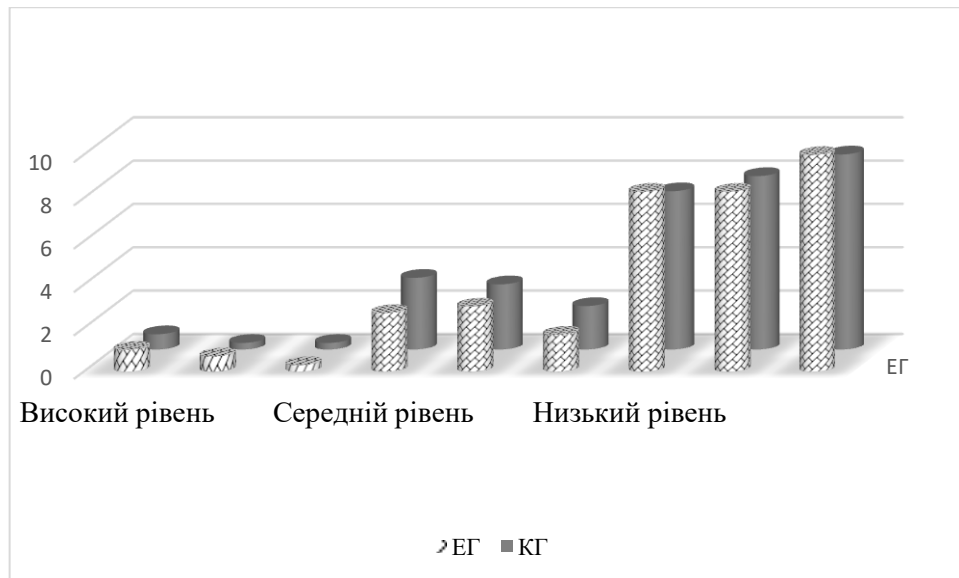

Рис.3. Діаграма середніх показників трьох критеріїв експериментальної та контрольної груп студентів на початку формувального етапу експерименту.

Після проведення констатувального експерименту була сформульована статистична гіпотеза H_0 : **генеральні сукупності**, з яких реалізовані вибірки, **однакові** (або обидві вибірки здійснені з однієї генеральної сукупності), і їм відповідають однакові функції розподілення. Альтернативна гіпотеза H_1 стверджує, що **вибірки неоднорідні**. Для перевірки правильності гіпотези H_0 про рівність середніх ефективно використати **критерій Стюдента**.

$H_0: a_x = a_y$ при альтернативній гіпотезі

$H_1: a_x \neq a_y$.

При малих обсягах вибірок статистичний критерій

$$T = \frac{\bar{x} - \bar{y}}{s \sqrt{\frac{1}{m} + \frac{1}{l}}}, \quad (1)$$

де $s^2 = \frac{(m-1)s_x^2 + (l-1)s_y^2}{m+l-2}$,

матиме розподіл Стюдента з $k = m + l - 2$ ступенями свободи.

В подальшому:

x_i і y_i – номер показника;

m – кількість членів експериментальної групи;

l – кількість членів контрольної групи;

m_i – частота ЕГ;

l_i – частота КГ.

Проведемо відповідні обчислення.

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i m_i}{m} = \frac{1 \cdot 1 + 2 \cdot 0,7 + 3 \cdot 0,3 + 4 \cdot 2,7 + 5 \cdot 3 + 6 \cdot 1,7 + 7 \cdot 8,3}{36} + \frac{8 \cdot 8,3 + 9 \cdot 10}{36} \approx 7,05.$$

$$\frac{\sum x_i^2 m_i}{m} = \frac{1^2 \cdot 1 + 2^2 \cdot 0,7 + 3^2 \cdot 0,3 + 4^2 \cdot 2,7 + 5^2 \cdot 3 + 6^2 \cdot 1,7 + 7^2 \cdot 8,3}{36} + \frac{8^2 \cdot 8,3 + 9^2 \cdot 10}{36} \approx 53,7.$$

$$D_B = \frac{\sum x_i^2 m_i}{m} - (\bar{x})^2 = 53,7 - 7,05^2 \approx 4,01.$$

$$S_x^2 = \frac{m}{m-1} \cdot D_B = \frac{36}{35} \cdot 4,01 \approx 4,13;$$

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i l_i}{l} = \frac{1 \cdot 0,7 + 2 \cdot 0,3 + 3 \cdot 0,3 + 4 \cdot 3,3 + 5 \cdot 3,0 + 6 \cdot 2,0 + 7 \cdot 7,3}{34} + \frac{8 \cdot 8,0 + 9 \cdot 9,0}{34} \approx 7,01.$$

$$\frac{\sum y_i^2 l_i}{l} = \frac{1^2 \cdot 0,7 + 2^2 \cdot 0,3 + 3^2 \cdot 0,3 + 4^2 \cdot 3,3 + 5^2 \cdot 3,0 + 6^2 \cdot 2 + 7^2 \cdot 7,3}{34} + \frac{8^2 \cdot 8 + 9^2 \cdot 9}{34} \approx 53,03.$$

$$D_B = \frac{\sum y_i^2 l_i}{l} - (\bar{y})^2 = 53,03 - 7,01^2 \approx 3,83.$$

$$s_y^2 = \frac{l}{l-1} D_B = \frac{34}{33} \cdot 3,83 \approx 3,94;$$

$$s^2 = \frac{(m-1)s_x^2 + (l-1)s_y^2}{m+l-2} = \frac{(36-1) \cdot 4,13 + (34-1) \cdot 3,94}{36+34-2} = 4,04.$$

Величина s^2 є об'єднаною оцінкою дисперсії.

Обчислимо спостережуване значення критерію

$$T = \frac{|\bar{x} - \bar{y}|}{s \sqrt{\frac{1}{m} + \frac{1}{l}}} = \frac{|7,05 - 7,01|}{\sqrt{4,04} \cdot \sqrt{\frac{1}{36} + \frac{1}{34}}} = 0,073.$$

Для перевірки візьмемо критичну точку $t_{кр.}$ розподілу Стьюдента з $m + l - 2$ ступенями свободи і рівнем значущості $\alpha = 0,05$ для двосторонньої критичної області. У випадку, якщо $T < t_{кр.}$, то гіпотеза H_0 приймається, якщо $T > t_{кр.}$ – відхиляється. За таблицею критичних точок розподілу Стьюдента $t_{кр} = 2,0$.

Оскільки $0,165 < 2 \rightarrow T < t_{кр.}$, то відсутні підстави для відхилення $H_0: a_x = a_y$. **Характеристики** експериментальної і контрольної груп **співпадають** на рівні значущості 0,05. **Вибірка є однорідною.**

У процесі експериментальної роботи щодо впровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було здійснено проміжне діагностування рівнів визначеної якості за всіма критеріями і показниками в контрольній та експериментальній групах, що представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності на проміжному етапі формувального експерименту

Критерії	Показники	ЕГ (<i>n</i> = 36 осіб)			КГ (<i>n</i> = 34 осіб)		
		Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Аксіологічний	1 показник	4 11,11%	9 25,00%	23 63,89%	2 5,88%	10 29,41%	22 64,71%
	2 показник	2 5,56%	11 30,56%	23 63,89%	1 2,94%	11 32,35%	22 64,71%
	3 показник	4 11,11%	11 30,56%	21 58,33%	2 5,88%	13 38,24%	19 55,88%
	Всього (усереднене)	3 9,26%	10 28,70%	22 62,04%	2 4,90%	11 33,33%	21 61,76%
Когнітивний	1 показник	3 8,33%	10 27,78%	23 63,89%	2 5,88%	8 23,53%	24 70,59%
	2 показник	4 11,11%	10 27,78%	22 61,11%	2 5,88%	10 29,41%	22 64,71%
	3 показник	8 22,22%	16 44,44%	12 33,33%	2 5,88%	11 32,35%	21 61,76%
	Всього (усереднене)	5 13,89%	12 33,33%	19 52,78%	2 5,88%	10 28,43%	22 65,69%
Праксеологічний	1 показник	4 11,11%	12 33,33%	20 55,56%	2 5,88%	10 29,41%	22 64,71%
	2 показник	3 8,33%	11 30,56%	22 61,11%	1 2,94%	7 20,59%	26 76,47%
	3 показник	2 5,56%	13 36,11%	21 58,33%	2 5,88%	8 23,53%	24 70,59%
	Всього (усереднене)	3 8,33%	12 33,33%	21 58,33%	2 4,90%	8 24,51%	24 70,59%
Всього у середньому		4 10,49%	11 31,79%	21 57,72%	2 5,23%	10 28,76%	22 66,01%

Проміжні результати формувального експерименту щодо формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності у процесі впровадження розробленої моделі можна візуалізувати у формі діаграми (рис. 4).

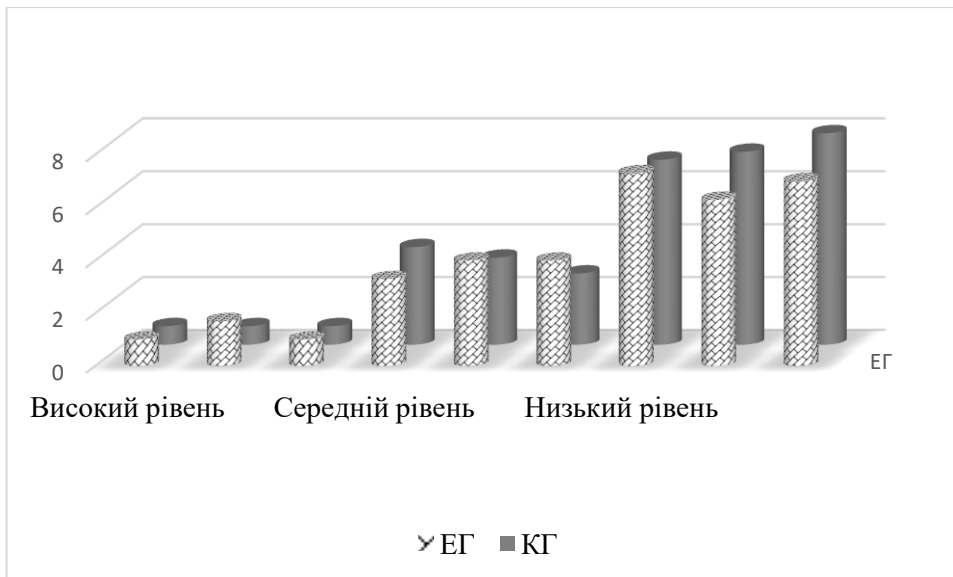

Рис.4. Діаграма середніх показників трьох критеріїв експериментальної та контрольної груп студентів на проміжному етапі експерименту

Представимо підсумкові результати формувального етапу експерименту, що полягав у поетапному впровадженні моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Проаналізуємо динаміку сформованості рівнів досліджуваної якості за кожним критерієм.

У таблиці 3.5 узагальнено рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за аксіологічним критерієм після експерименту, що свідчить про значні якісні зміни у результаті впровадження моделі формування відповідної якості у представників експериментальної групи. Так, високий рівень продемонстрували 32,41% студентів ЕГ, натомість студенти КГ – лише 11,76%; середній рівень в ЕГ становить 53,70%, а в КГ – 35,29%. Значний відсоток майбутніх бакалаврів КГ, які мають низький рівень за визначеним критерієм професійної якості (52,94%), а в ЕГ він значно менший (13,89%).

Таблиця 3.5.

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за аксіологічним критерієм респондентів контрольної та експериментальної груп після експерименту

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Високий	12	32,41	4	11,76
Середній	19	53,70	12	35,29
Низький	5	13,89	18	52,94
Всього	36	100	34	100

Дані таблиці 3.6 представляють узагальнені порівняльні зміни сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за когнітивним критерієм в ЕГ і КГ. Підсумовуючи основні результати за цим критерієм, зауважимо, що спостерігались суттєві зміни щодо підвищення високого рівня в ЕГ (48,15%) порівняно з КГ (15,69%), а також зниження низького рівня (ЕГ – 7,41%, тоді як в КГ – 50,98%).

Таблиця 3.6.

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за когнітивним критерієм респондентів контрольної та експериментальної груп після експерименту

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Високий	17	48,15	5	15,69
Середній	16	44,44	11	33,33
Низький	3	7,41	17	50,98
Всього	36	100	34	100

Дані щодо змін сформованості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за праксеологічним критерієм після впровадження моделі формування визначеної якості в ЕГ представлено в таблиці 3.7. Ці дані дозволили підтвердити суттєві зміни у динаміці сформованості цієї якості за цим критерієм: в ЕГ відсоток студентів з високим рівнем становить 36,11%, а в КГ – лише 11,76%; із середнім: ЕГ – 50,93%, а КГ – 33,33%, з низьким рівнем в ЕГ – 12,96%, а в КГ – 54,90%.

Таблиця 3.7.

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за праксеологічним критерієм респондентів контрольної та експериментальної груп після експерименту

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Високий	13	36,11	4	11,76
Середній	18	50,93	11	33,33
Низький	5	12,96	19	54,90
Всього	36	100	34	100

Складемо таблицю підсумкової діагностики сформованості рівнів готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності за всіма критеріями респондентів контрольної та експериментальної груп після завершення формувального експерименту (таблиця 3.8), що підтверджує ефективність впровадження моделі.

Таблиця 3.8.

Рівні сформованості якості готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності після завершення формувального етапу експерименту

Критерії	Показники	ЕГ (n = 36 осіб)			КГ (n = 34 осіб)		
		Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Аксіологічний	1 показник	11	22	3	5	10	19
		30,56%	61,11%	8,33%	14,71%	29,41%	55,88%
	1 показник	10	19	7	4	12	18
		27,78%	52,78%	19,44%	11,76%	35,29%	52,94%
	3 показник	14	17	5	3	14	17
38,89%		47,22%	13,89%	8,82%	41,18%	50,00%	
Всього (усереднене)	12	19	5	4	12	18	
Когнітивний	1 показник	16	17	3	5	10	19
		44,44%	47,22%	8,33%	14,71%	29,41%	55,88%
	2 показник	17	16	3	5	12	17
		47,22%	44,44%	8,33%	14,71%	35,29%	50,00%
	3 показник	19	15	2	6	12	16
52,78%		41,67%	5,56%	17,65%	35,29%	47,06%	
Всього (усереднене)	17	16	3	5	11	17	
Праксеологічний	1 показник	16	15	5	4	13	17
		44,44%	41,67%	13,89%	11,76%	38,24%	50,00%
	2 показник	11	21	4	4	11	19
		30,56%	58,33%	11,11%	11,76%	32,35%	55,88%
	3 показник	12	19	5	4	10	20
33,33%		52,78%	13,89%	11,76%	29,41%	58,82%	
Всього (усереднене)	13	18	5	4	11	19	
Всього у середньому	14	18	4	4	12	18	
	38,89%	49,69%	11,42%	13,07%	33,99%	52,94%	

Підґрунтям для висновків щодо характеру якісних змін внаслідок експериментальної роботи служить діаграма.

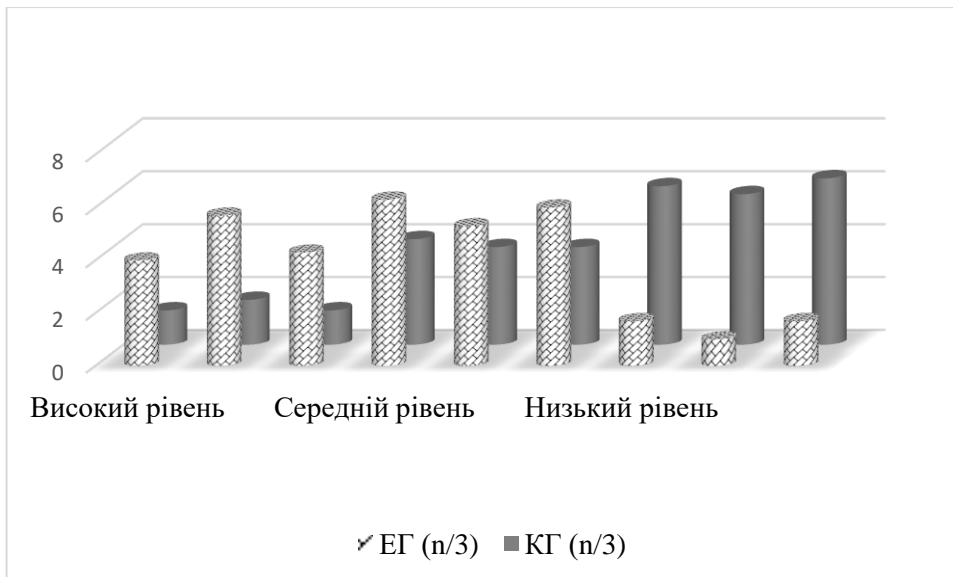

Рис. 5. Діаграма середніх показників трьох критеріїв сформованості якості експериментальної та контрольної груп після завершення формувального етапу експерименту.

Після проведення експериментальної роботи для визначення достовірності збігів і відмінностей досліджуваних об'єктів був використаний статистичний критерій Стюдента в якості критерія однорідності. Для цього перевіряється статистична гіпотеза $H_0: a_x = a_y$ проти альтернативної гіпотези $H_1: a_x \neq a_y$. Застосуємо алгоритм визначення правдивості збігу і розбіжностей для експериментальних даних з таблиці 8.

Побудуємо статистичний ряд за трьома рівнями кожного компоненту.

	Високий рівень			Середній рівень			Низький рівень		
EG ($m_i/3$)	4	5,7	4,3	6,3	5,3	6	1,7	1	1,7
KG ($l_i/3$)	1,3	1,7	1,3	4	3,7	3,7	6	5,7	6,3

Підрахуємо за формулою (1) T .

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i m_i}{m} = \frac{1 \cdot 4 + 2 \cdot 5,7 + 3 \cdot 4,3 + 4 \cdot 6,3 + 5 \cdot 5,3 + 6 \cdot 6 + 7 \cdot 1,7}{36} + \frac{8 \cdot 1 + 9 \cdot 1,7}{36} \approx 4,2.$$

$$\frac{\sum x_i^2 m_i}{m} = \frac{1^2 \cdot 4 + 2^2 \cdot 5,7 + 3^2 \cdot 4,3 + 4^2 \cdot 6,3 + 5^2 \cdot 5,3 + 6^2 \cdot 6 + 7^2 \cdot 1,7}{36} + \frac{8^2 \cdot 1 + 9^2 \cdot 1,7}{36} \approx 22,22.$$

$$D_B = \frac{\sum x_i^2 m_i}{m} - (\bar{x})^2 = 22,22 - 4,2^2 \approx 4,58.$$

$$S_x^2 = \frac{m}{m-1} \cdot D_B = \frac{36}{35} \cdot 4,58 \approx 4,7;$$

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i l_i}{l} = \frac{1 \cdot 1,3 + 2 \cdot 1,7 + 3 \cdot 1,3 + 4 \cdot 4 + 5 \cdot 3,7 + 6 \cdot 3,7 + 7 \cdot 6}{34} + \frac{8 \cdot 5,7 + 9 \cdot 6,3}{34} \approx 6,16.$$

$$\frac{\sum y_i^2 l_i}{l} = \frac{1^2 \cdot 1,3 + 2^2 \cdot 1,7 + 3^2 \cdot 1,3 + 4^2 \cdot 4 + 5^2 \cdot 3,7 + 6^2 \cdot 3,7 + 7^2 \cdot 6}{34} + \frac{8^2 \cdot 5,7 + 9^2 \cdot 6,3}{34} \approx 43,49.$$

$$D_B = \frac{\sum y_i^2 l_i}{l} - (\bar{y})^2 = 43,49 - 6,16^2 \approx 5,48.$$

$$S_y^2 = \frac{l}{l-1} D_B = \frac{34}{33} \cdot 5,48 \approx 5,65;$$

$$s^2 = \frac{(m-1)s_x^2 + (l-1)s_y^2}{m+l-2} = \frac{(36-1) \cdot 4,7 + (34-1) \cdot 5,65}{36+34-2} = 5,17.$$

Обчислимо спостережуване значення критерію

$$T = \frac{|\bar{x} - \bar{y}|}{s \sqrt{\frac{1}{m} + \frac{1}{l}}} = \frac{|4,2 - 6,16|}{\sqrt{5,17} \cdot \sqrt{\frac{1}{36} + \frac{1}{34}}} \approx 3,61.$$

При альтернативній гіпотезі $H_1: a_x \neq a_y$ будемо двосторонню критичну область. Як відомо, $t_{кр.} = 2,0$.

Оскільки $3,61 > 2 \rightarrow T > t_{кр.}$, то немає підстав приймати гіпотезу H_0 . Отже, на формувальному етапі експерименту достовірність відмінностей

характеристик зрівнювальних вибірок експериментальної та контрольної груп складає 95%. **Генеральні середні** експериментальної і контрольної груп не **співпадають. Вибірка неоднорідна.**

Таким чином, початкові характеристики ЕГ і КГ співпадають, а кінцеві (після закінчення експерименту) – розрізняються. Можна зробити висновок, що ефект змін обумовлений застосуванням експериментальної моделі.

Висновки до третього розділу

За результатами проведення експериментальної роботи було отримано кількісні і якісні зміни щодо підвищення рівня готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що підтвердило гіпотезу наукової роботи, ефективність упровадження моделі формування досліджуваної якості.

Представлено результати проведення констатувального етапу експерименту щодо виявлення стану готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Розроблено діагностичний інструментарій з метою виявлення стану сформованості досліджуваної професійної якості майбутніх фахівців. Здійснено діагностування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відповідно до визначених критеріїв, показників та рівнів (усього у констатувальному експерименті брало участь 110 студентів). За результатами констатувального етапу експериментальної роботи з'ясовано, що більшість майбутніх бакалаврів графічного дизайну має переважно низький рівень готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності за всіма критеріями, що підтвердило необхідність упровадження авторської моделі формування цієї якості.

Узагальнено етапи реалізації моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності: мотиваційно-стимулювальний, інформаційно-діяльнісний, творчо-

рефлексивний. На кожному етапі визначалися завдання, добиралися відповідні форми і методи навчання.

Мотиваційно-стимулювальний етап передбачав формування ціннісне ставлення до професії, вмотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності в особистості майбутнього бакалавра з графічного дизайну. У межах цього етапу здійснювалося структурування змісту опанування потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну на основі поглибленого вивчення традицій каліграфічного мистецтва України і зарубіжних країн (оновлення змісту дисциплін «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Історія дизайну», «Комп'ютерна проектна графіка», «Графічні техніки»), проведення різних видів лекцій (лекції-візуалізації, бінарні лекції), організація віртуальних і реальних екскурсій, екскурсій-воршопів (з елементами майстер-класів) на основі використання можливостей музейної педагогіки, залучення майбутніх графічних дизайнерів до майстер-класів тощо.

На **інформаційно-діяльнісному етапі** упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності відбувалося збагачення знань з проблем історії, теорії і практики каліграфічної майстерності і шрифтового дизайну (теми дисципліни «Каліграфія»), формуються спрямованість на інтелектуальний саморозвиток й технологічні уміння з використання шрифтів і каліграфічної техніки у професійній діяльності. Тому на цьому етапі відбувається застосування проблемних змістових складників (модулів і тем) та добираються відповідні методи: виготовлення рукописних каліграфічних і шрифтових композицій (листівка, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо), створення цифрового каліграфічного летерингу сучасними засобами комп'ютерних технологій, побудова акцидентного шрифту на основі особливостей з української (кириличної) та європейської шрифтової спадщини тощо).

Творчо-рефлексивний етап упровадження моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності було підпорядковано меті удосконалити технологічні уміння зі застосування каліграфії у професійній діяльності й уміння використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; формування здатності до самооцінювання знань й умінь застосування каліграфії у професійній діяльності. Саме тому використовувався спектр таких форм і методів, як: проекти, презентації, індивідуальні науково-дослідні завдання, міні-захисти, рефлексивні бесіди та ін.

Статистичні результати експерименту уможливили висновок про те, що у майбутніх бакалаврів графічного дизайну ЕГ відбулося зростання рівня готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності у ході впровадження моделі формування досліджуваної якості. Після впровадження моделі в ЕГ спостерігаються такі зміни: за аксіологічним критерієм збільшилася кількість осіб з високим рівнем на 24,08% (стало 32,41%, було 8,33%), за когнітивним – на 15,32% (було 21,07%, стало 36,39%), за діяльнісно-рефлексивним – на 42,59% (стало 48,15%, було 5,56%); за аксіологічним критерієм збільшилася кількість осіб з середнім рівнем на 31,48% (стало 53,70%, було 22,22%), за когнітивним – на 19,44% (стало 44,44%, було 25%), за праксеологічним – на 37,04% (стало 50,93%, було 13,89%). Натомість КГ показала такі результати: за аксіологічним критерієм високий рівень зріз лише на 5,88% (було 5,88%, стало 11,76%), за когнітивним – на 6,86% (стало 33,33%, було 26,47%), за праксеологічним – 16,34% (стало 33,99%, було 17,65%) .

Високий рівень сформованості готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності свідчить про значний приріст означеної якості після впровадження моделі формування цієї якості. Так, за всіма критеріями показники високого рівня зросли на 33,33% (було 5,56%, стало 38,89%), середнього рівня – на 30,25% (було 19,44%, стало 49,69%). Показники КГ відрізняються від ЕГ: на високому рівні вони зросли тільки на 7,19% (було

5,88%, стало 13,07%), на середньому рівні – на 10,46% (було 23,53%, стало 33,99%).

Таким чином, експериментально доведено ефективність розробленої і апробованої моделі формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Основні наукові результати, висвітлені у розділі, опубліковано у працях автора:

1. Шпак О. Опанування каліграфії у підготовці майбутніх фахівців графічного дизайну. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2021. № 4 (102). С. 48-53. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-48-53](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-48-53)

2. Шпак О. Каліграфія: шлях до літери; український скоропис. Навчальний посібник. К.: Вістка, 2023. 120 с.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. На основі аналізу сучасних українських і зарубіжних праць окреслено теоретичний дискурс проблеми дослідження, що включає такі терміносполуки, як: «мистецька освіта», «дизайн-освіта», «дизайн», «графічний дизайн», «цифрові технології», «каліграфія», «шрифт», «шрифтовий дизайн» тощо. Уточнено сутність дизайну як виду мистецтва, що спрямований на художнє конструювання предметного простору шляхом застосування потенціалу художньо-промислового виробництва, декоративно-прикладного мистецтва з метою естетизації побуту, професійного середовища на основі національної, етнічної, культурної ідентичності. Дефінітивний аналіз поняття «графічний дизайн» уможливив уточнення його визначення як різновиду дизайну, метою якого є забезпечення візуальної комунікації та проектування візуальних і смислових образів, знаків шляхом одночасної художньої, проектної, технічної, конструкторської діяльності та застосування інформаційних технологій з метою візуалізації й естетизації навколишнього середовища, створення якісного інформаційного простору на підприємстві, в громаді, на рівні держави тощо.

З'ясовано, що у сучасній мистецькій освіті, дизайн-освіті, насамперед у підготовці дизайнерів у закладах вищої мистецької освіти актуалізується проблема оновлення змісту, форм і методів використання каліграфії, шрифтового дизайну на засадах національних традицій, обґрунтування методичних засад відтворення і створення українських шрифтових форм, типографіки, шрифту з використанням взірців національної культури. Окреслено цінні зарубіжні ідеї використання каліграфії, графіки в освітній практиці, з-поміж яких: використання різних технік каліграфії – від далекосхідної каліграфії до аборигенної графіки та західної технології друку та гравюри – у сучасній дизайн-освіті; застосування моделі віртуального пензля, інших інтерактивних засобів навчання в сучасному мистецтві шрифтотворення;

доцільність вивчення дизайну, опанування технологіями графічного дизайну у старшій школі за такими темами, як: комерційне мистецтво, дизайн календаря, дизайн плаката, каліграфію, дизайн вивісок, ілюстрацію, архітектурний дизайн, декоративне мистецтво, промисловий дизайн, дизайн упаковки, карикатуру та книжкова ілюстрація; реалізація етнографічно-культурологічного підходу до дизайн-освіти, структурування змісту освіти на основі вивчення етнічної специфіки культури певного народу у підготовці дизайнерів; окреслення потенціалу каліграфії на основі символічності зображення, типографіки, історичного розвитку письма у професійному становленні графічного дизайнера.

2. Розкрито зміст та структуру готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Сформульовано авторську дефініцію поняття «готовність майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до використання каліграфії у професійній діяльності», що є інтегративною професійною якістю, що передбачає вмотивовано ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера, цілісне розуміння каліграфії і шрифтового дизайну як чинників національної ідентичності, спрямованість на вдосконалення фахових знань з графічного дизайну та збагачення знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії, передбачає зорієнтованість на системне удосконалення технологічних умінь, умінь використовувати цифрові технології із застосуванням каліграфії, шрифтового дизайну у професійній діяльності, здатність на самовдосконалення у застосуванні каліграфічних традицій та інновацій у сфері дизайну. Структуру готовності майбутніх бакалаврів з графічного дизайну до використання каліграфії у професійній діяльності складають такі компоненти, як: ціннісно-мотиваційний, інформаційно-змістовий, операційно-рефлексивний.

3. Визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності з урахуванням компонентної структури. Ціннісно-мотиваційному компоненту відповідає аксіологічний критерій, що перевіряється діагностично за такими

показниками: ціннісне ставлення до професії графічного дизайнера; умотивованість до застосування каліграфії у професійній діяльності; розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності. Інформаційному компоненту відповідає когнітивний компонент, що перевіряється діагностично за показниками: володіння фаховими знаннями з графічного дизайну; міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії; спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності. Операційно-рефлексивному компоненту відповідає праксеологічний критерій, що перевіряється діагностично за показниками: сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності; володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності; здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності.

На основі схарактеризованих компонентів, критеріїв і показників готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності визначено рівні цієї якості: низький; середній; високий.

4. Обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що покладено в основу впровадження авторської моделі формування досліджуваної якості у майбутніх фахівців. Реалізація першої педагогічної умови (оновлення змісту підготовки на основі історії розвитку шрифтового дизайну у національному і зарубіжному контексті) полягає у впровадженні змістових модулів і тем з проблем історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної писемності, історико-морфологічної класифікації шрифтових форм, історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис. Друга педагогічна умова (активізація застосування практико орієнтованих методів навчання у процесі вивчення каліграфії і застосування її в графічному і шрифтовому дизайні) спрямована на формування практичних умінь (технологічних, проєктних тощо) щодо використання

потенціалу каліграфії і шрифтового мистецтва у професійній діяльності. Третя педагогічна умова (розроблення і впровадження курсу «Каліграфія» у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з графічного дизайну) передбачає системне вивчення традицій та інновацій шрифтового мистецтва і каліграфії у професійній підготовці відповідних фахівців.

5. Розроблено модель формування готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності, що ґрунтується на положеннях методологічних підходів (культурологічного, аксіологічного, полікультурного, компетентнісного, діяльнісного), загальних (науковості, активної діяльності, зв'язку навчання з практикою, поєднання різних форм, методів і засобів навчання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, систематичності та послідовності навчання) і специфічних (аксіологізації змісту навчання, інтеграції змісту навчання, культуровідповідності, партнерства у навчанні, рефлексивності) принципах; реалізується в межах цільового, методологічного, діяльнісно-рефлексивного, діагностичного блоків, у процесі мотиваційно-стимулювального, інформаційно-діяльнісного, творчо-рефлексивного етапів. Результатом реалізації моделі є високий і середній рівні готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукового пошуку. Подальшого вивчення потребують проблеми ґрунтового дослідження зарубіжного досвіду вивчення каліграфії у підготовці дизайнерів, удосконалення фахової практики майбутніх бакалаврів графічного дизайну на основі опанування потенціалу каліграфії і шрифтового дизайну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва С. Концепція підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. Київ, 2018. Вип. 17. С. 22-26. URL: https://www.researchgate.net/publication/330350495_KONCEPCIA_PIDGOTOVKI_MAJBUTNIH_DIZAJNERIV_DO_ROZVITKU_PROFESIJNOI_KAR'ERI
2. Алексєєва С. В. Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри: теорія і практика: монографія. Київ: Міленіум, 2018. 484 с.
3. Антонович Є. А. Народне образотворче мистецтво і дизайн (мистецтвознавчо-педагогічний аспект). *Реклама і дизайн XXI сторіччя: освіта, культура, економіка*: зб. наук. праць / редкол.: М. П. Ліфінцев (голов. ред.), Є. А. Антонович, А. В. Чебикін та ін. К.: ІППР, 2001. Вип. 2. С. 73-76.
4. Антонович Є. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну. *Педагогіка вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: роблеми та перспективи. Кривий Ріг: Вид-во КДГГУ, 2005. № 13. С. 3-8.
5. Базиль Л., Орлов В., Фурса О., Оружа Л. Розвиток підприємницької компетентності в дизайн-освіті. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. 2 (37). С. 493-502.
6. Бакум З. П., Саприкіна Л. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. Тернопіль, 2014. № 1. URL: <http://surl.li/kpswc>
7. Бакум З. П., Саприкіна Л. В. Професійна компетентність і професійна компетенція в контексті підготовки майбутніх дизайнерів. *Педагогіка вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. Вип. 33. С. 15-21.
8. Баніт О. В. Розвиток професійної майстерності викладачів графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю:

автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2013. 24 с.

9. Барабаш Т. М. Латинське письмо у міських канцеляріях руського воєводства XVI – XVII ст.): дис. ... канд. істор. наук: 27.00.02 / Львів. нац. ун-т. ім. І. Франка. Київ, 2018. 579 с.

10. Бідун А. В. Типологічна специфіка артбуку як особливого виду книжкового контенту. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2019. VII (32). I.: 192. С. 58-63. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/The-Typological-Features-of-Art-Book-as-a-Special-Type-of-Book-Content-A.-V.-Bidun.pdf>).

11. Білецький П. О. Георгій Нарбут. К.: Мистецтво, 1983. 119 с.

12. Білодід І. К. Академічний тлумачний словник 1970-1980 / уклад. І. Білодід та ні. Ін-т мовознавства АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1982.

13. Бойчук О. В., Голобородько В. М., Опалєв М. Л., Сбітнєва Н. Ф. Дизайн і ергономіка: українсько-англійський термінологічний словник. Харків : ХДАДМ, 2021. 240 с. С. 61.

14. Брюханова Г. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців з дизайну друкованої продукції в Україні (60-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 264 с.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001, 2005.

16. Галишич Р., Крохмаль В., Мер'є О. Актуальність застосування каліграфічного українського письма в сучасному графічному дизайні. *Мистецтвознавство. Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2020. Вип 34. Т. 1. С. 50-58. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/34_2020/part_1/10.pdf

17. Гардабхадзе І. А. Тенденції розвитку дизайну доби постіндустріального суспільства. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. Київ, 2019. Вип. 41. URL:

https://www.researchgate.net/publication/338256004_Tendencii_rozvitku_dizajnu_dobi_postindustrialnogo_suspilstva

18. Гончаренко С. У. Методика як наука. Хмельницький: Вид-во ХГПК, 2000. 230 с. URL: <http://surl.li/kqqiq>

19. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ - Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

20. Горянський В. В. Концептуальні підходи до формування фахової компетентності в умовах вищої мистецької освіти, зокрема у процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів дизайну. *Теорія і методика професійної освіти*. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Київ, 2021. Вип. 31. Т. 1. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/31/part_1/16.pdf

21. Горянський В. В. Умови формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів дизайну в процесі вивчення художньо-графічних дисциплін засобами візуальних мистецтв. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2020. Вип. 75. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32478/Horianskyi_58-61.pdf?sequence=1

22. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз: монографія / Губерський Л.; Андрущенко В., Михальченко М. К.: Знання України, 2002. 580 с.

23. Гурко О.В., Попова І.С. Словник термінів графічного дизайну. Дніпропетровськ: Пороги, 2009.

24. Даниленко В. Я. Витоки дизайн-освіти (за матеріалами провідних дизайнерських шкіл світу). Харків: ХДАДМ, 2002.

25. Даниленко В. Я. Дизайн: підручник. Х.: ХДАДМ, 2003. 320 с.

26. Даниленко В. Я. Дизайн-освіта в Україні в європейському контексті. *Вісник Львівської академії мистецтв*. Львів, 1999. С. 173-177.

27. Даниленко В. Я. Дизайн України у європейському вимірі ХХ століття. *Нариси з історії українського дизайну ХХ століття*: зб. статей. К: Фенікс, 2012.
28. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури: монографія. Харків: ХДАДМ; Колорит, 2005. 244 с.
29. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ ст.: національний та глобалізаційний аспекти: дис. ... докт. мистецтвознав.: 05.01.03. Львів, 2006. 375 с.
30. Даниленко В. Я. Дизайн-освіта у розвинених країнах: спільні риси та відмінності. Художня освіта в Україні: матеріали наук.-практ. конф. К., 1998.
31. Даниленко В. Я. Шляхи оптимізації змісту дизайнерської освіти в Україні. *Теорія і практика матеріально-художньої культури*: матеріали першої електронної наук. конф. Харків: ХДАДМ, 2002. С. 14-15.
32. Дербилова Е. Дар шрифта. Харьковский художественно-промышленный институт. Харьковская школа шрифта. КОНСУМ. Харьков, 2003. 176 с.
33. Державний стандарт України «Дизайн і ергономіка». Терміни та визначення. Видання офіційне. К., 1999. URL: [https://dnaor.com/html/61797/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3899-99](https://dnaor.com/html/61797/doc%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3899-99) (дата звернення 18.04.2022).
34. Дизайн: словник-довідник / за ред. М. І. Яковлева; упоряд.: Ю.О. Іванченко, О.І. Ваврик, О.Г. Бросаліна та ін. Ін-т проблем сучасного миства НАМ України. К.: Фенікс, 2010. 384 с.
35. ДСТУ 3899-99. Дизайн і ергономіка. Терміни та визначення (61797) URL: https://dnaor.com/html/61797/doc%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3899-99 (дата звернення 08.02.2023).
36. Дубрівна А. П., Дороніна С. О. Український шрифт: витоки, етапи формування, стилістичні особливості. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. праць. 2021. Вип. 40. С. 10-14. URL: <http://journals.uran.ua/mz/article/view/250317/247790>

37. Дудник І. Гражданка – на виход! Кирилівські читання, 2013. URL: <http://cyreading.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>
38. Дудник І. М. Графічні особливості українського кириличного друкарського шрифту (остання чверть XVI – перша половина XVII століть): дис. ... канд. мистецтвознав. Харків, 2019. 284 с.
39. Дудник І. Що таке «кирилиця»? Кирилівські читання, 2016. URL: http://cyreading.blogspot.com/2016/02/blog-post_10.html
40. Дутін Ц. Професійна підготовка майбутніх фахівців з графічного дизайну у закладах вищої освіти КНР: дис. ... докт. філософ.: 01.015. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022.
41. Дутін Ц. Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з графічного дизайну. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. Дніпро, 2020. № 2 (20). С. 188-193.
42. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
43. Жлуктенко В. І., Наконечний С. І. Теорія ймовірностей і математична статистика: навч.-метод. посіб. К.: КНЕУ, 2007. 368 с.
44. Закон України «Про вищу освіту». 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 22.03.2023).
45. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.10.2022).
46. Захарова С. О. Дизайн як культурний феномен: теоретико-методологічний аналіз. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2010. Вип. 42. С. 80-88. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/VISNIK_42_9.pdf

47. Зельницький А., Оліферук В., Левицька Л. Педагогічні категорії «технологія» і «методика»: дефінітивний та порівняльний аналіз. *Військова освіта*: зб. наук. пр. Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2018. № 1. С. 125-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2018_1_15
48. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки. М.: Изд-во академии наук СССР, 1963. 180 с.
49. Іваненко Т. О. Художньо-образні особливості формоутворення акцидентного шрифту: дис. ... канд. мистецтвознав.: 05.01.03. Харків, 2006. 190 с.
50. Іваненко Т. О. Шрифтовий дизайн: основи. Харків: ХДАДМ, 2019. 144 с.
51. Каманин И. Главные моменты в истории развития южнорусского письма в XV-XVIII вв. Палеографический сборник. Вып. I. К., 1899.
52. Кирилова О. Підготовка майбутніх дизайнерів до застосування артпедагогічних технологій у професійній діяльності як наукова проблема. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Київ, 2019. Вип. 2 (16). С. 84-91. URL: [https://doi.org/10.35387/od.2\(16\).2019.84-91](https://doi.org/10.35387/od.2(16).2019.84-91)
53. Кім О. Графічний дизайн реклами: маркетингові проекти у сфері зовнішньоекономічної діяльності згідно концепцій agile-маркетинг та eduscum. *Економіка та суспільство*. Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-26>
54. Книговедение: энциклопедический словарь / гл. ред. Н.М. Сикорский и др. М.: Советская энциклопедия, 1982. 664 с.
55. Козир А. В., Федорошин А. І. Вступ до акмеології мистецької освіти: навч.-метод. посіб. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 263 с.
56. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2014. 412 с.
57. Комаровська О.В., Просіна О. В. Мистецька освіта: вектори реформування (за матеріалами обговорення проекту Державного стандарту базової середньої освіти в експертному середовищі 20 лютого 2020 р., м. Київ,

Україна). *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. Київ, 2020. Вип. 2 (1). С. 1-6. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-3-3>

58. Кондрацька Л. Перспективи перформативної художньої дидактики у метамодерністичному середовищі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. Київ, 2019. Вип. 27. С. 10-16. doi: 10.31392/NPU-nc.series14.2019.27.02.

59. Кондрацька Л.А. Художня епістемологія культури у вимірі педагогіки: монографія. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2002. 408 с.

60. Концепція розвитку професійної освіти України. *Освіта*. 2004. №31. С. 6-7.

61. Король А. М. Теоретичні аспекти поняття «графічний дизайн». URL:

<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/968/1/TEORETICHN%D0%86%20ASPECTS%20PONYATTYA%20GRAF%D0%86CHNY%20DESIGN.pdf>

62. Кривецька Л. Аналітичний матеріал. Компетенції графічного дизайнера. Львів, 2019. 25 с. URL: https://ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Graphic_Designer_Compencies_UK_Model_PPVKN_2019_UA.pdf

63. Кудренко Д. Феноменологія художньо-графічних компетентностей студентів мистецьких спеціальностей. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (47). URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Phenomenology-of-art-graphic-competence-of-modern-students-of-art-specialties-Kudrenko-D.-A..pdf>

64. Латинська мова і фармацевтична термінологія: практикум для проведення інтерактивних занять зі студентами-іноземними громадянами І курсу фармацевтичних факультетів / авт.-уклад. Ю. С. Скрипник, Т. В. Тітієвська, А. В. Неруш. Запоріжжя: ЗДМУ, 2020. 152 с.

65. Лесняк В. Відтворення шрифтової спадщини: 40 оригінальних шрифтів. К.: ArtHuss, 2020. 160 с.

66. Лопухова Н. Розвиток сучасних тенденцій графічного дизайну. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 44. Том 2. 272 с. С. 9-13. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/44_2021/part_2/2.pdf

67. Лухтейн П. Шрифты написанные ширококонечным пером. Таллин, 1977.

68. Максименко Г. Є. Формування художньо-графічних умінь майбутніх дизайнерів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2009. 20 с.

69. Макуріна Г. І., Візір В. А. Бінарна лекція як інноваційна педагогічна технологія у сучасній вищій освіті. *Збірник тез науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу»*. Івано-Франківський медичний університет. Івано-Франківськ, 2018. С. 53-54. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/10010>

70. Малиновська Н. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Комп'ютерне проєктування» спеціальності «Дизайн». URL: <http://surl.li/kqqiq>

71. Малієнко Ю., Ремех Т. Віртуальні екскурсії в контексті онлайн-навчання учнів. *Музейна педагогіка в умовах пандемії COVID-19: збірник матеріалів доповідей учасників Всеукраїнського круглого столу (м. Київ, 27 травня 2021 р.)*. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. 276 с. С. 258-261. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727872/1/3Muzezy_tozy_COVID_web-4-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8-259-263.pdf

72. Мальцева А. О., Кугай Т. А., Павленко А. Ф., Басанець О. П., Бистрякова В.Н. Вплив цифрових технологій на розвиток ілюстрації в

графічному дизайні. *Технології та дизайн*. Київ, 2017. № 2 (23). URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/6822>

73. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. К.: Промінь, 2006. 432 с.

74. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в ХХІ столітті: аналітична доповідь українською, російською, англійською мовами: наук. видання / Л. М. Масол, О. В. Базелюк, О. А. Комаровська, В. Г. Муромець, В. В. Рагозіна; за наук. ред. Л. М. Масол. К.: Аура Букс, 2012. 240 с.: іл. ISBN 978-966-97207-2-6

75. Михайленко В., Яковлєв М. Основи композиції (геометричні аспекти художнього формотворення): навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. К.: Каравела, 2004. 304 с.

76. Мітченко В. С. Естетика українського рукописного шрифту. К.: Грамота, 2007. 208 с.

77. Мітченко В. С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. К.: Laurus, 2018. 288 с.

78. Мойсеєнко, В. Про одну спробу латинізації українського письма. *Австрія після Австрії: Середня Європа: культурологічний часопис*. Львів, 1997. № 9.

79. Наливайко О., Друганова О., Іваненко Л. Використання технології «Воркшоп» у роботі зі студентами класичних університетів. *Педагогічний процес: теорія і практика: науковий журнал*. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Благодійний фонд ім. А. Макаренка. Київ: Едельвейс, 2019. Вип. 3-4. С. 181-187. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/927780.pdf>

80. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:210 (2010-2022). Київ: Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення 26.08.2022).

81. Ніколаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання: зб. наук. праць*. Редкол.: Г.Ю. Ніколаї, О.В. Єременко, А. Єремус-Левандовська та ін. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2013. Вип. 1 (1). С. 3-17.
82. Олексюк О. М., Ткач М. М., Лісун Д. В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті: колект. монографія. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 164 с.
83. Оружа Л. Визначальне значення варіативної складової освітньої програми у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з дизайну. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*. 2018. Вип. (13). С. 220-231.
84. Оршанський Л. Сучасні вимоги й особливості професійної підготовки майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Серія: Педагогічні науки*. Київ, 2020. Вип. 15. С. 43-56. URL: <https://doi.org/10.37041/2410-4434-2020-15-3>
85. Падалка Г. М. Мистецька освіта: сучасні проблеми розвитку. С. 3. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5722/Padalka.pdf?sequence=1>
86. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін): монографія. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
87. Палига О. В., Притула І. А. Модернізація професійної освіти в Україні. М. Василівка, 2016 р. с. 23. URL: <http://vpl57.zp.ua/file/IYPNowfQ>
88. Панащенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. АН Української РСР, Ін-т історії. К.: 1974. 111 с.
89. Парненко В. С., Слободянюк І. В. Дизайн презентації для професійної діяльності: посіб. для студ. технічн. спец. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 120 с.
90. Паспорт спеціальності 17.00.07 – дизайн. Затверджено Постановою президії ВАК України 14.06.2007. № 64-06/6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v64_6330-07 (дата звернення 26.08.2022).

91. Пасько О. М. Методика навчання пошукового макетування майбутніх фахівців з дизайну: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. Київ, 2021. 20 с.

92. Петрова І. Образ пести (чуми) в книжковій графіці Теодора Кіттельсена. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 63. Т. 2. С. 36-40.

93. Петрова І. Скандинавська школа графічного дизайну: основні етапи становлення та персоналії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Іван Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60. Т. 3. 2023. С. 62-69.

94. Пічкур М. Методологія формування мистецько-етнічної компетентності майбутнього дизайнера. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*: зб. статей. Ялта: РВВ КГУ, 2012. Вип. 35. Ч.2. С. 252–258. URL: <http://surl.li/mbcbbq>

95. Пічкур М. О. Дидактичне значення використання етнічних орнаментальних протоформ у фаховій підготовці дизайнерів-графіків. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 4. С. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-4-52-57>

96. Пічкур М. О. Концепція образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 453-468. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-453-468](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-453-468)

97. Пічкур М. О., Полудень Л. І., Демченко І. І., Сотська Г. І. Моніторинг цифрових слідів образотворчої підготовки здобувачів вищої мистецької освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. 94 (2). С. 128–149. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v94i2.5205>

98. Пічкур М. О. Образотворча підготовка студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 270 с.

99. Пічкур М. О. Фокус результативності базового професійного етапу образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей. *Молодь і ринок*. 2020. № 2/181. С. 107–113. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2022.26.273164>

100. Пічкур М. Формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера: суть, принципи й педагогічні умови. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2009. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/909/1/Pichkyr.pdf>

101. Пляка Л. В., Тюріна В. О. Професійна компетентність як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Молодіжна політика: проблеми і перспективи» (Дрогобич, 15-16 травня 2009 р.). Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. С.135 -137.

102. Пометун О., Середняк Л., Сущенко І., Янушевич О. Управління школою, що змінюється. *Порадник сучасного директора*. Тернопіль: Астон, 2005. 192 с.

103. Продан І. В. (Уклад.). Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методика викладання дизайну»: навч.-метод. посіб. для магістрантів спеціальності 022 «Дизайн» денної та заочної форм навчання. Державний заклад «Луганський національний ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. 97 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8531/1/Dizain.pdf>

104. Проненко Л. И. Каллиграфія для всіх. М.: Книга, 1990. 247 с.

105. Прохорчук П. Модель формування професійно-етичної культури майбутніх графічних дизайнерів у коледжах. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. Київ,

2019. Вип. 1 (18). С. 42-46. URL: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.42-46>

106. Прохорчук П. С. Педагогічні умови формування професійно-етичної культури майбутніх графічних дизайнерів. *Молодь і ринок*: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка Україна. Дрогобич, 2019. № 4 (171). С. 173-177. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/20.pdf

107. Прусак В. Ф. Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах України: дис. ... канд. пед. наук: 12.00.04. Івано-Франківськ, 2006. 294 с.

108. Прусак В. Ф. Педагогічні умови підготовки майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах України. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Херсон: ХДУ, 2006. Вип. 41. С. 296-301.

109. Прусак В. Ф. Становлення дизайн-освіти в Україні. *Вісник Львівського національного державного університету ім. І. Франка. Серія педагогічна*. Львів, 2002. Вип. 16.4.1. С. 80-87.

110. Різник М. Г. Письмо і шрифт. К.: Вища школа, 1978. 152 с.

111. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 270 с.

112. Руднев Д., Акименко А. Інформаційна технологія оцінки якості знань фахівців в ІТ-галузі. *Технічні науки та технології*: науковий журнал. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. № 1 (31). URL: <http://tst.stu.cn.ua/article/download/278894/273542/642956>

113. Сагайдак В. Р., Соловійов Д. С. Педагогічний потенціал екскурсій. *Слово і справа Антона Макаренка: український та європейський контексти*: збірник матеріалів ХХІІ міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 16-17 березня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 261-262. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20902/1/93.pdf>

114. Самер Хамді Ареф Аль Равашдех. Дизайн візуальних комунікацій об'єктів культурної і природної спадщини Йорданії: дис. ... докт. філософ.: 022

Дизайн / Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. Львів, 2021. 299 с.

115. Саприкіна Л. В. Формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Кременчук, 2016. С. 13.

116. Семенюк А. Ю. Формування художньої культури майбутніх художників-конструкторів в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. Одеса, 2019.

117. Скоробогатова О. Сучасна українська література. *Актуальні проблеми сучасного дизайну*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 квітня 2021 р.). Київ: КНУТД, 2021. С. 91-94.

118. Слабко В. М. Роль і місце технічної компетентності у підготовці майбутнього викладача дизайну. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 13: Проблеми трудової та професійної підготовки*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 207-210. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18448/Slabko.pdf?sequence=1>

119. Словник української мови / ред. кол: Білодід І. К., Бурячок А. А. та ін. К.: Наукова думка, 1973. С. 78.

120. Сотська Г. І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2014. 44 с.

121. Сотська Г. І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2014. С. 249.

122. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво «Стар», 2016. 52 с.

123. Сотська Г. І. Формування проєктної культури у процесі бакалаврської підготовки дизайнерів одягу в закладах вищої освіти України і Данії. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук праць. 2023. Вип. 27. URL: <http://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/282139/276579>
124. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. Вид. 2-е. Харків: Мачулін, 2015. 444 с.
125. Стандарт вищої освіти України. 02 Культура і мистецтво. 022 Дизайн. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2018. 15 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/022-Dyzaun-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення 11.05.2021).
126. Степко М. Ф. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / Степко М. Ф., Болубаш Я. Я., Левківський К. М., Сухарніков Ю. В.; ред. Степко М. Ф. Київ, 2004. С. 24
127. Степанян Ю. Г., Ткачук В. І. Чинники, що впливають на формування змісту підготовки дизайнерів в технічному університеті. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків, 2009. № 7. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/had_2009_7_21.pdf. 134
128. Таранов Н. Рукописный шрифт. Львов: Вища школа, 1986. С. 82.
129. Татіївський П. М. Особливості становлення та перспективи розвитку дизайну в Україні: дис. ... канд. тех. наук: 05.01.03. К, 2002. 190 с.
130. Тименко В. Педагогічна технологія «дизайн-освіта» у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 2. С. 292-299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_2_42
131. Тименко В. П. Підготовка майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2011. Вип. 26. URL:

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/974/27.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

132. Тименко В. П., Бровченко А. І. Розвиток проєктно-творчої обдарованості єства в системі української дизайн-освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ, 2022. №1-2. URL: https://znayshov.com/News/Details/osvita_ta_rozvytok_obdarovanoi_osobystosti_1_2_2022

133. Тимченко М. Художньо-проєктна діяльність як провідний засіб розвитку творчих здібностей майбутніх дизайнерів. *Освітні обрії: науково-педагогічний журнал*. Івано-Франківськ, 2019. №1 (48). С. 70-73. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/download/418/503/>

134. Титаренко В. Розвиток дизайн-освіти у вищих навчальних закладах України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. Тернопіль, 2016. Вип. 2. С. 287–290. URL: <http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/85586>

135. Томашевський В. В. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Криворізький державний педагогічний університет МОН України; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України. Хмельницький, 2020.

136. Тоотс В. Современный шрифт. М.: Книга, 1966. 255 с.

137. Тоотс В. 300 Vurtu veidi / 300 шрифтов. Рига: Латвийское государственное издание, 1960. 416 с.

138. Тригуб О. Л. Реалізація міждисциплінарного підходу в процесі формування готовності майбутніх дизайнерів одягу до самоосвіти. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса, 2019. Вип. 12. С. 58-62. Том 2. URL: http://libs.mfknukim.mk.ua/bitstream/123456789/1738/1/%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%B3%D1%83%D0%B1_73-85.pdf

139. Тригуб О. Л. Структурні компоненти готовності майбутніх дизайнерів одягу до самоосвіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Класичний приватний університет. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 77. Т. 2. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/77/part_2/26.pdf

140. Триноженко Л. С. Національні мотиви сучасного графічного дизайну в Україні як засіб візуальної ідентифікації. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2010. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e2166945-1660-471d-b45c-70b490cc2e7f/content>

141. Трофімчук В. М. Проектно-дослідницька діяльність учнів на етапі розробки творчої концепції дизайн-проекту. *Наука і освіта*: науково-практичний журнал. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, 2011. Вип. № 8. С. 126-128. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/38.pdf

142. Трошкін О. В. Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04. Донецьк: Донецький національний університет, 2004. 227 с.

143. Трусевич С. Суспільно-політичний рух у Східній Галичині в 50-70-х роках XIX ст. К., 1978.

144. Українська радянська енциклопедія (УРЕ): в 12 томах. 1974-1985. Т. 12. С. 485. URL: <http://leksika.com.ua/ure/>

145. Філіпчук Н. О. Соціокультурні функції музейної педагогіки в історичному і сучасному контексті. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. праць. Київ – Полтава, 2019. Вип. 19. С. 38-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2019_19_6

146. Філософський словник / ред. В.І. Шинкарук. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. 768 с.

147. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. *Зібрання творів: у 50-ти т.* К.: Наук. думка, 1986. Т. 47. С. 549-650.

148. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. *Нові матеріали. «Українсько-руський архів»*. К.: Наук. Думка, 1912. Т. 8.
149. Фурса О. Основні напрями і чинники становлення дизайн-освіти. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. № 23. С. 18
150. Фурса О. Розвиток дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі: історико-порівняльний аспект. *Порівняльна професійна педагогіка*, № 2. Київ, 2011. С. 112-124.
151. Фурса О. О. Тенденції розвитку дизайн-освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Житомир, 2014. 44 с. С. 16-17.
152. Фурса О. Феномен дизайн-освіти у контексті становлення дизайну і системи професійної підготовки майбутніх дизайнерів. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Серія: Педагогічні науки*. Київ, 2020. Вип. 5. 2020. URL: <https://zbirnik.mixmd.edu.ua/index.php/artedu/article/view/187>
153. Фурса О., Базиль Л., Орлов В., Оружа Л. Соціально-економічні передумови розвитку ринку дизайнерських послуг. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Вип. 6 (41). С. 503-511.
154. Хмельовський О. М. Графічний дизайн: навч. посіб. Луцьк: Терен, 2008. 160 с.
155. Храмова-Баранова О. Л. Історичні аспекти впливу графічних технік на шрифтове мистецтво. *Гуманітарний вісник: всеукр. зб. наук. праць. Серія: Історичні науки*. Черкаси: ЧДТУ, 2020. Вип. 16. С. 84-92.
156. Храмова-Баранова О. Л., Галенко А. В. Розвиток цифрових комп'ютерних технологій, їх вплив на мистецтво і дизайн України. *Гуманітарний вісник ЧДТУ. Серія: Історичні науки*. Черкаси, 2017. Вип. 11. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1937>
157. Чебаник В. Я. Графіка української мови. *Абетка: альбом*. Київ, 2004. 58 с.
158. Чебаник В. Я., Віктор фон Ерцен-Глерон. Буття та об'явлення української мови. К.: Саммит-Книга, 2021. 992 с.

159. Чеботова Я. Психологічна готовність студента-дизайнера до творчої діяльності. *Психологія і особистість*. 2014. № 2 (6). URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3485/1/Chebotova.pdf>
160. Чжоу Чен. Китайська каліграфія: від традиції до практики застосування в сучасному дизайні: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.07. Харків, 2016. 20 с.
161. Чирчик С. В. Теоретичні і методичні основи формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з дизайну інтер'єру: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2017. 774 с.
162. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Х.: Прапор, 2004. 640 с.
163. Шевченко А. Компетентнісний підхід у навчанні художньому проектуванню майбутніх фахівців з дизайну. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Київ, 2016. Вип. 9 (III). С. 77-80. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228636535.pdf>
164. Шевченко А. І. Методика навчання художнього проектування майбутніх фахівців з дизайну: дис. ... канд. педа. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2017. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.19/Shevchenko.pdf
165. Шкарупа Г. Розвиток художньо-конструктивної компетентності майбутніх дизайнерів як міждисциплінарна педагогічна задача. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Серія: Педагогічні науки*. Київ, 2018. Вип. 13. С. 194-208. URL: <https://zbirnik.mixmd.edu.ua/index.php/artedu/article/download/176/65/>
166. Школяр Н. В. Педагогічні умови забезпечення формування термінологічної компетентності майбутніх графічних дизайнерів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2018. Вип. 61. С. 344-348. URL: <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/61-2018/85.pdf>

167. Шпак О. Розвиток каліграфії в освітній практиці зарубіжжя. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. Київ, 2023. Вип. 7. С. 65-53. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.53-65](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.53-65)

168. Шпак О. Каліграфія в дизайн-освіті як необхідність для утвердження національної ідентичності України. *International scientific innovations in human life: Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference (Manchester, United Kingdom, 8-10 June 2022)*. Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 544-547.

169. Шпак О. Каліграфія в мистецькій дизайн-освіті України. *The world of science and innovation: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference (London, United Kingdom, 2-4 June 2021)*. London, 2021. P. 978-984.

170. Шпак О. Каліграфія в процесі виховання фахівців графічного дизайну, як засіб формування компетенцій в галузі шрифтового мистецтва. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 квітня 2021 р. / Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука*. Київ, 2021. С. 128-132.

171. Шпак О. Мистецтво каліграфії – засіб формування «національної моделі» графічного дизайну. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka: wydanie specjalne.; Diamond trading tour*. Warszawa, 2020. Numer: 57 (07/2020). P. 19-26.

172. Шпак О. Навчання мистецтву каліграфії засобами копіювання світових зразків каліграфічного письма. *World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of V International Scientific and Practical Conference (Toronto, Canada, 27-29 January 2021)*. Toronto, Canada, 2021. P. 1225-1229.

173. Шпак О. Опанування каліграфії у підготовці майбутніх фахівців графічного дизайну. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2021. № 4 (102). С. 48-53. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-48-53](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-48-53)

174. Шпак О. Самостійна робота як засіб формування професійної компетенції майбутніх фахівців графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Eurasian scientific discussions: Proceedings of V*

International Scientific and Practical Conference (Barcelona, Spain, June 5-7, 2022). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. P. 465-468.

175. Шпак О. Сутність поняття «каліграфія»: теоретичний дискурс. *Society and Science Interconnection: scientific collection proceedings of the 2nd International scientific and practical conference (153) (Porto, Portugal, May 6-8, 2023)*. Porto, Portugal, 2023. P. 177-182.

176. Шпак О. Термінологічний дискурс проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ-Полтава, 2023. Вип. 27. С. 134-147. DOI: 10.33989/2226-4051.2023.27.282141

177. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя: монографія. К.: УДПУ ім. М.П. Драгоманова, 1996.

178. Юрченко І. Шляхи становлення національних традицій в сучасному дизайні. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків: ХДАДМ, 2002. С. 57-63.

179. Юрчишина А. І. Специфіка відображення національної ідентичності в медіапросторі України: кваліфікаційна робота. Спеціальність 052 Політологія, освітня програма «Політичне консультування у сфері публічної політики». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 94 с.

180. Яремчук О. Композиційні засади дизайну аркушевих шрифтових видань: дис. ... канд. мистецтвознав: 17.00.07. Харків, 2012. 268 с.

181. Яремчук О. М. Теоретичні напрями дизайну України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.07. Київ, 2021. 291 с.

182. Яків'юк О. І. Майстер-класи від провідних дизайнерів практиків як пояснювально-ілюстративний метод навчання. *Еволюція уявлень в архітектурній і художній освіті: погляд в майбутнє*: матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, листопад 2020 р.) /за ред.: Г. О. Осиченко,

I. В. Древаль, О. А. Попова та ін. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 152-154.

183. Alnajdi K. A. Reforming Arabic calligraphy: For computer art and design in Kuwaiti art education: Doctor of Philosophy thesis. The Pennsylvania State University, 2001.

184. Anne Gregory. Looking at the Need for Courses in Hand Lettering and Calligraphy in Post Secondary Institutions Granting Art Degrees. New Mexico State Univ., Las Cruces? 1979. Vol. 79. URL: <https://eric.ed.gov/?q=calligraphy+design&id=ED381405>

185. Besgen A., Kuloglu N., Fathalizadehalemdari S. Teaching/Learning Strategies Through Art: Art and Basic Design Education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2015. № 182. P. 428-432.

186. Boduroğlu Şenay. Universal Design of Instruction: Definition, Principles, and Examples. *ICONARP: International Journal of Architecture and Planning*, 2014. V. 2 (1). P. 37-53.

187. Bulduk B. Calligraphy, It's transfer to new media environment and the part it plays in graphic design products. *Global Journal on Humanites & Social Sciences*, 2015. № 1. Pp. 348-353. URL: <http://www.world-education-center.org/index.php/pntsbs>

188. Cappellari F.S. The spiritual in Islamic calligraphy: a phenomenological approach to the contemporary t calligraphic tradition. University of Edinburgh, 2017. P. 306.

189. Chiu ML, Kao HSR, Ho MY. The efficacy of Chinese calligraphic handwriting on stroke patients: a multiple cases study. Proceedings of the Second International Congress on Vascular Dementia, Salzburg, Austria, 2002. P. 207-212.

190. Diachenko A., Tsoi M., Brovchenko A., Shpak O., Popiuk K. Ways of Design Education Improvement in Higher Educational Institutions. *Review of International Geographical Education*. 2021. Vol. 11. No. 3. P. 503-512. DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53

191. Fetter Sandro, Cattani Airton, Cunha Lima Edna. A escrita, a caligrafia, o desenho de letras e o design de tipos: definições necessárias. *Design em pesquisa*. Vol 2. Porto Alegre: Marcavisual, 2018. P. 37-51.
192. Ebo Herbordus. The Life of Otto, Apostle of Pomerania, 1060-1139. Society for promoting Christian knowledge, 1920. P. 177-178.
193. Encyclopedia Arabic Online. URL: <https://www.marefa.org/%D9%81%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AE%D8%B7>
194. Encyclopedia Britannica Online. URL: <https://www.britannica.com/art/calligraphy>
195. Edward Jonston. Writing & Illuminating, & Lettering. New York: Macmillan, 1906.
196. Edward Jonston. Writing & Illuminating, & Lettering. United Kingdom: Dover Publication. 2017. 508 p.
197. Ferraro C., Metcalf E., Newhall A., Stevens J. The Complete Book of Calligraphy & Lettering. USA: Walter Foster Publishing, 2018. P. 240.
198. Hermann Zapf. Manuale Typographicum. New York: Museum Books, 1954.
199. Hermann Zapf & his design philosophy. *Selected articles and lectures on calligraphy and contemporary developments in type design, with illustrations and Bibliographical Notes, and a Complete List of His Typefaces*. Chicago: Society of Typographic Arts, 1987. 254 p.
200. Hidy Lance. Calligraphy and letterpress in design education. *Printing History*. No. 2, July 2007. URL: <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA206688495&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=01929275&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7Ebaa152ba>
201. Huang, L., Hou, Zx., Zhao, Yh. et al. Research progress on and prospects for virtual brush modeling in digital calligraphy and painting. *Frontiers Inf Technol Electronic Eng*. 2019. V. 20. P. 1307–1321.

202. Kao H. S. R. Chinese calligraphic handwriting (CCH): a science for health and behavioural therapy. *Int J Psychol*. 2006. V. (4). P. 282-286.
203. Kao H. S. R., Zhu L, Chao HY, Liu ICY, Zhang M. Calligraphy and meditation for stress reduction: an experimental comparison. *Psychol Res Behav Manag*. 2014. V. 7. P. 47 -52.
204. Kao H. S. R. Calligraphy therapy: a complementary approach to psychotherapy. *Asia Pac J Couns Psychother*. 2010. V. 1 (1). P. 55-66.
205. Kao HSR, Lam SPW, Kao TT. Chinese calligraphy handwriting (CCH): a case of rehabilitative awakening of coma patient after stroke. *Neuropsychiatr Dis Treat*, 2018. V. 14. P. 407-417. DOI: <https://doi.org/10.2147/NDT.S147753>
206. Kao H. S. R., Wai S. Lui, Meilin Guan, Hui Cao. Cognitive effects of English brush handwriting: the case of visual–spatial aptitude. *Asia Pacific Journal of Counselling and Psychotherapy*. 2012. V. 3:2. P. 190-201. DOI: 10.1080/21507686.2012.703443
207. Kapr A. *Ästhetik der Schriftkunst*. Leipzig: VEB Fachbuchverlang, 1977. 127 p.
208. Kapr A. *Buchgestaltung*. VEB Verlag der Kunst. Dresden, 1963. 354 p.
209. Kapr A. *Deutsche Schriftkunst*. Dresden, 1976. 468 p.
210. Khan Muhammad Sher Ali. The Changing Perspective of Art Education in Pakistan. 2014. P.1-15 URL: <https://eric.ed.gov/?q=calligraphy&id=ED555254>
211. Kipdemir S., Yilmaz İ. Kaligrafi Eğitimi Ve Grafik Tasarıma Etkisi. *International Academic Social Resources Journal*, 2022. Vol: 7, Issue: 34. P. 103-114. ISSN: 2636-7637
212. Kuloğlu N., Durmuş Öztürk S., Beşgen A. Calligraphy as a Metaphoric Tool for Basic Design Courses. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*. 2019. Vol. 7 (1). P. 187-204.
213. Lyon Philippa. *Design Education: Learning, Teaching and Researching Through Design*. 2011. P. 232.
214. Lia Wei and Michael Long. Extended Heritage: Calligraphy and the (Re)Making of a Tradition in Contemporary China. *China Perspectives*. Cultural

Values in the Making: Governing through Intangible Heritage. 2021. № 3. P. 41-51.
URL: <http://journals.openedition.org/chinaperspectives/12255>

215. Maldonado T. *Disegno industriale: un riesame: Definizione, storia, bibliografia*. Milano, 1979. P. 90-91.

216. Manny Ling. The Influence of historical scripts on contemporary calligraphy and type design. *Open Information Science*. 2021. №. 5 (1). P. 215-232.

217. Marshalsey Lorraine. *Sensory Affect, Learning Spaces, and Design Education: Strategies for Reflective Teaching and Student Engagement in Higher Education*. London, 2023. 194 p.

218. Massaguer Lluç. The relation between academic and professional competences in the graphic designer profile. *Centre Universitari de Disseny i Art de Barcelona (UAB)*, 2017. Vol. 5. № 10. P. 95-103.

219. Muzika F. *Krasno Pismo*. Praha, 1963. V. 1-2.

220. Naeem A., Chaudhry A. and Rajput B. Infusion of Calligraphy in Modern World of Design. *International Conference on Computational Intelligence and Knowledge Economy (ICCIKE)*. Dubai, United Arab Emirates, 2021. P. 192-197.

221. Noordzij G. *The stroke: Theory of Writing*. Amsterdam: De Buitenkant, 2019. P. 88.

222. Norah bint Abdullah Al Jammaz. Arabic Calligraphy And The Deepening Of National Identity In Saudi Plastic Works. *EEO*. 2022. V. 21 (3). P. 61-78.

223. Onur Alka. Teaching Calligraphy in a Modern Way. *Universidade de lisboa faculdade de belas-artes faculdade de arquitetura*. 2019. P. 109
<https://repositorio.ul.pt/handle/10451/39591>

224. Pavliv A., Hereha M., Petrova I., Tykhoniuk O., Kvasnytsya R. Creation of a unified system of higher art schools in the EU: The role of Ukraine. *Política e Gestão Educacional Araraquara*. 2023. V. 27. N. esp. 2.

225. Shannon Beller. What Does It Take to Be a Successful Graphic Designer: A Phenomenological Study on Graphic Design Curriculum. *ProQuest LLC*,

Ed.D. University of South Dakota, 2017. P. 120. URL:
<https://www.proquest.com/docview/1964252413>

226. Skeries Larry. Design for Visual Arts. Washington, 1980. P. 30. URL:
<https://eric.ed.gov/?q=calligraphy+design&id=ED240402>

227. Sotska Halyna, Pichkur Mykola. Typology of continuity of paradigms of visual training of specialists in art specialties. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2022. № 26. С. 147-155. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2022.26.273164>

228. Sultan Zeyad. Investigation of the education and practice of calligraphy in Saudi Arabia. Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy in the Graduate School of The Ohio State University. The Ohio State University, 2004. 267 p. URL:
https://etd.ohiolink.edu/acprod/odb_etd/ws/send_file/send?accession=osu1085627452&disposition=inline

229. Tim Ingold. Rysowanie, pisanie i kaligrafia. 2015. V. 4. P. 371-392.

230. Toots V. Kalligraafilisi etüüde. Tallinn: Kunst, 1976. 143 p.

231. Tschichold J. Meisterbuch der Schrift. Ravensburg: Otto Maier Verlag, 1965. P. 238.

232. Wojenski J. Technika liternictwa. Wydanie osme. Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1976. P. 369.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій О.В. Шпак за темою дисертації «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шпак О. Розвиток каліграфії в освітній практиці зарубіжжя. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. Київ, 2023. Вип. 7. С. 65-53. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.53-65](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.53-65)

2. Шпак О. Опанування каліграфії у підготовці майбутніх фахівців графічного дизайну. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2021. № 4 (102). С. 48-53. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-48-53](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-48-53)

3. Шпак О. Термінологічний дискурс проблеми підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ-Полтава, 2023. Вип. 27. С. 134-147. DOI: 10.33989/2226-4051.2023.27.282141

Статті в інших виданнях

4. Шпак О. Мистецтво каліграфії – засіб формування «національної моделі» графічного дизайну. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka: wydanie specjalne.; Diamond trading tour*. Warszawa, 2020. Numer: 57 (07/2020). P. 19-26.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шпак О. Каліграфія в дизайн-освіті як необхідність для утвердження національної ідентичності України. *International scientific innovations in human life: Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference (Manchester, United Kingdom, 8-10 June 2022)*. Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 544-547

6. Шпак О. Каліграфія в мистецькій дизайн-освіті України. *The world of science and innovation: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference* (London, United Kingdom, 2-4 June 2021). London, 2021. P. 978-984.

7. Шпак О. Каліграфія в процесі виховання фахівців графічного дизайну, як засіб формування компетенцій в галузі шрифтового мистецтва. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 квітня 2021 р.* / Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. Київ, 2021. С. 128-132.

8. Шпак, О. Навчання мистецтву каліграфії засобами копіювання світових зразків каліграфічного письма. *World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of V International Scientific and Practical Conference* (Toronto, Canada, 27-29 January 2021). Toronto, Canada, 2021. P. 1225-1229.

9. Шпак О. Самостійна робота як засіб формування професійної компетенції майбутніх фахівців графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. *Eurasian scientific discussions: Proceedings of V International Scientific and Practical Conference* (Barcelona, Spain, June 5-7, 2022). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. P. 465-468.

10. Шпак О. Сутність поняття «каліграфія»: теоретичний дискурс. *Society and Science Interconnection: scientific collection proceedings of the 2nd International scientific and practical conference* (153) (Porto, Portugal, May 6-8, 2023). Porto, Portugal, 2023. P. 177-182.

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження

11. Шпак О. Каліграфія: шлях до літери; український скоропис. Навчальний посібник. К.: Вістка, 2023. 120 с.

12. Diachenko, A.; Tsoi, M.; Brovchenko, A, Shpak, O and Popiuk, k, m. *Ways of Design Education Improvement in Higher Educational Institutions. Review of International Geographical Education (RIGEO Vol. 11, no. 3, 2021. P. 503-512.* DOI: 10.48047/rigeo.11.3.53

Відомості про результати апробації дисертації «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності»

Масові науково-практичні заходи міжнародного рівня:

1. SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT. Technics and technology. #31. 30.07-31.07.2020 р., Роттердам, дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Мистецтво каліграфії – засіб формування «національної моделі» графічного дизайну» (*спеціальне видання за матеріалами конференції*).
2. V Міжнародна науково-практична конференція «WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS», 27-29 січня 2021 р., Торонто, Канада, дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Навчання мистецтву каліграфії засобами копіювання світових зразків каліграфічного письма» (*сертифікат, збірник матеріалів*).
3. II Міжнародна наукова конференція «ROLE OF SCIENCE AND EDUCATION IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT», 5-6 квітня, 2021 р., Katowice, Poland, дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Каліграфія – основа сталого розвитку особистості» (*сертифікат*).
4. XI Міжнародна науково-практична конференція «THE WORLD OF SCIENCE AND INNOVATION», 2-4 червня 2021 р., Лондон, Великобританія, дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Каліграфія в мистецькій дизайн-освіті України» (*сертифікат, збірник матеріалів*).
5. XII Міжнародна науково-практична конференція «INTERNATIONAL SCIENTIFIC INNOVATIONS IN HUMAN LIFE» 8-10 червня 2022 р., Манчестер, Великобританія, дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Каліграфія в дизайн-освіті як необхідність для утвердження національної ідентичності України» (*сертифікат, збірник матеріалів*).
6. V Міжнародна науково-практична конференція «EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS», 5-7 червня 2022, Барселона, Іспанія, дистанційна

форма участі. Тема доповіді: «Самостійна робота як засіб формування професійної компетенції майбутніх фахівців графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності» (сертифікат, збірник матеріалів).

Масові науково-практичні заходи всеукраїнського рівня:

7. Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи», 22 квітня 2020 р., м. Київ (Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука), очна форма участі. Тема доповіді: «Каліграфія як спосіб медитативного впливу на розвиток особистості» *(програма)*.

8. VIII Всеукраїнська студентська наукова конференція «Мистецька освіта у контексті євроінтеграційних процесів», 18 березня 2021 р., м. Умань, дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Шрифт і каліграфія в дизайн-освіті країн ЄС» *(програма)*.

9. Всеукраїнська науково-практична конференція науково-педагогічних працівників і молодих учених «Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи», 22 квітня 2021р., м. Київ (Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука), очна форма участі. Тема доповіді: «Каліграфія в процесі виховання фахівців графічного дизайну, як засіб формування компетенцій в галузі шрифтового мистецтва» *(збірник матеріалів)*.

10. Всеукраїнська науково-практична конференція науково-педагогічних працівників і молодих учених «Художні практики в контексті мистецької освіти: новації, тенденції, перспективи», 11 квітня 2023, м. Київ (Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука), дистанційна форма участі. Тема доповіді: «Каліграфічна арт-терапія в контексті підготовки фахівців графічного дизайну» *(програма)*.

Етапи становлення та розвитку шрифтового мистецтва і каліграфії

<i>Етап</i>	<i>Коротка характеристика періодів розвитку писемностей</i>
I ЕТАП	ДОАЛФАВІТНЕ ПИСЬМО
	<p style="text-align: center;">Єгипетське ієрогліфічне письмо (IV тис. до н.е. – IV ст.)</p> <p>Перше справжнє письмо, де графічним зображенням письма були ієрогліфи. Вважається, що це письмо винайшли шумери, проте яка культура з них є старшою, досі знаходиться під питанням.</p>
	<p style="text-align: center;">Шумерське письмо (III-I тис. до н.е.)</p> <p>Ускладнене єгипетське ієрогліфічне письмо, в якому до ідеографічних знаків, які означали слова, почали додавати склад значення, і виникло словесно-складове письмо. Рисунок почав вдаюватись в глиняну сиру плиту, в якій залишались клиновидні заглиблення.</p>
	<p style="text-align: center;">Критське письмо кін. III – I тис. до н.е.</p> <p>Критське письмо поділялось на два періоди: раннє тобто ієрогліфічне і пізнє-лінійно-складове. Тексти виконані так само на глиняних плитках, і по змісту це релігійні обряди, легенди, міфи та ділові документи.</p>
	<p style="text-align: center;">Китайське письмо (II тис. до н.е. – до сьогодні)</p> <p>Перші китайські писемні пам'ятки – це ієрогліфічні записи, засічені на камені, металі, дереві або кісках тварин, а також написані на шовку, шкірі тощо. Спочатку для написання служило металеве вістря, потім бамбукова паличка, пізніше увійшов до вжитку пензель з верблюжої шерсті [5, с. 19.]. Єдина писемність яка існувала в доалфавітному періоді, виявилась життєздатною та існує до сьогодні, пройшовши етапи еволюції, де відбувались зміни, в першу чергу, в зовнішні форми, тобто в естетично каліграфічно-графічному сенсі.</p>

II ЕТАП	ГРЕЦЬКЕ АРХАЇЧНЕ ПИСЬМО	
	<p style="text-align: center;">Фінікійське письмо (XV ст. до н.е.)</p> <p>Фінікійцями було створено перший алфавіт, що складався з 22 (від початку 30) приголосних літер (XI ст. до н.е.), де було запозичено цілу низку знаків з єгипетського письма. Алфавіт, потрапивши до Греції був видозмінений та адаптований до грецької мови, що сформувало грецьку писемність, а та в свою чергу, стала підґрунтям для більшості алфавітів світу.</p>	
	<p style="text-align: center;">Грецьке архаїчне письмо (VIII ст. до н.е. – 480 р. до н.е.)</p> <p>Розвивається на основі фінікійської абетки, в якій додаються декілька додаткових літер, необхідні для грецької мови, а з часом додаються голосні літери. Далі грецьке архаїчне письмо розвнулось в <i>східногрецьке</i> і <i>західногрецьке</i> системи письма. Подальший розвиток грецького архаїчного письма виглядає так:</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[ФІНІКІЙСЬКЕ ПИСЬМО] --> B[ГРЕЦЬКЕ АРХАЇЧНЕ ПИСЬМО] B --> C[Східногрецьке] B --> D[Західногрецьке] C --> E[Аттичне] E --> F[Візантійське] F --> G[Глаголиця] F --> H[Кирилиця] D --> I[Етруське] I --> J[Фалійське] J --> K[Латинське] </pre> </div>	
	<p style="text-align: center;">Східногрецьке письмо</p> <p>з часом розвнулось в давньогрецьке і візантійське письма, що стали основою коптського, готського, грузинського, вірменського, писемностей та слов'янської кирилиці.</p>	<p style="text-align: center;">Західногрецьке письмо</p> <p>стало основою для створення етруської, а як результат латинської абетки та рунічного німецького письма.</p>

III ЕТАП	<u>СЛОВ'ЯНСЬКА ТА ЛАТИНСЬКА ПИСЕМНОСТІ</u>
<u>ЛАТИНСЬКА ПИСЕМНІСТЬ</u> VII – XXI ст.	
	<p style="text-align: center;">Латинська архаїка (VII – VI ст. до н. е.)</p> <p>Латинська архаїчна абетка була схожа на фінікійську і грецьку азбуки та складалась з 21 знаку. Це був період трансформування графічних знаків римської абетки та становлення впорядкованого та більш естетично-досконалого письма.</p>
	<p style="text-align: center;">Римське книжкове письмо (I ст. до н. е. –)</p> <p>Поділялось на широке письмо подібне квадрату (<i>квадратне капітальне</i>) та вузьке – «<i>рустика</i>». Також для побутових цілей було створено декілька різновидів <i>курсиву</i>.</p>
	<p style="text-align: center;">Римський курсив (скоропис) (I ст. до н. е. – III ст. н. е.)</p> <p>Це був звичайний народний почерк, яким користувались в повсякденному житті, для швидких записів, повідомлень чи неформальному письмовому спілкуванні. Був заснований на римських квадратних заголовних літерах. Писали зазвичай його очеретяною паличкою на папірусі або дерев'яних вощених дощечках. Він був першим мінускульним письмом.</p>
	<p style="text-align: center;">Римське квадратне капітальне письмо (II-X ст.)</p> <p>Різновид римського книжкового письма що здебільшого застосовувалось в офіційних, особливих випадках або заголовках, оскільки через складність письма воно було важке у виконанні.</p>
	<p style="text-align: center;">Римське рустичне капітальне письмо (III- IV (XI) ст.)</p> <p>Спрощене дещо неспокійне, грубе селянське письмо; з'явилося як альтернатива капітальному письму. Воно краще пристосоване для виконання пласким пером [3, с. 43]. Використовувалось для переписки з неофіційними особами, оскільки це письмо економило дорогоцінний папірус і пергамент.</p>
	<p style="text-align: center;">Римське унціальне письмо (III-V ст.)</p> <p>З появою унціалу капітальне письмо використовували тільки для написання заголовних рядків, ініціалів або початкових сторінок у розкішних виданнях [3, с. 43]. Оскільки унціалом писати було набагато легше ніж квадратним капіталом, і був він чіткіший за рустіку, він став першим письмом яке виконується пласким (ширококінцевим) пером. Дукти письма в усіх унціалах були чітко позначені, а рух пера був лише зверху-вниз, зліва-направо.</p>

Додаток В (продовження)

	<p style="text-align: center;">Кінець VI-VIII ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Північно-докарлінгський мінускул</i> (VI -VIII ст., Північна Італія); <li style="padding-left: 40px;">- <i>Ірландське письмо</i> (кін. VII -VIII ст.); <li style="padding-left: 80px;">- <i>Англосаксонське</i> (VIII-IX ст.); - <i>Беневентанське письмо</i> (IX-XV ст. Південна Італія); <li style="padding-left: 40px;">- <i>Вестготське письмо</i> (VII-XIII ст., Іспанія); <li style="padding-left: 40px;">- <i>Меровингське письмо</i> (VII-XIII ст., Франція); - <i>Луксейське і корбійське письмо</i> (VII-перша пол. VIII ст.) [1]. <p>Після занепаду Римської імперії, унціальне письмо зазнає змін, що призвело до появи семи форм письма, які були передісторією появи каролінгського мінускула. За визначенням мистецтвознавця О. Люблинської: «розвиток <i>корбійського письма</i> в другій половині VIII ст. являє собою процес вироблення каролінгського мінускула» [1, с. 82].</p>
	<p style="text-align: center;">Римське напівунціальне письмо (III-VI ст.)</p> <p>Етап формування рядкового письма що пов'язаний з появою напівунціалу – більш гнучкого шрифту, у якому індивідуальний почерк виконавця мав більше значення, ніж у попередніх шрифтах [4, с. 43]. Став першим етапом у переході до мінускульного письма.</p>
	<p style="text-align: center;">Каролінгський мінускул Середина VIII-XI ст.</p> <p>Різновид письма що остаточно сформував рядкове письмо. Його виникнення пов'язують з почерком що було розроблено в академії Карла Великого, завдяки якому був створений та поширений даний різновид письма. Це письмо різнилось чіткістю знаків і зручністю писання.</p> <p>Каролінгський мінускул вплинув на форму шрифту у всіх монастирських центрах і, переходячи межі Каролінгської імперії, став шрифтом всієї Західної Європи. Це чіткий, пропорційний з зрозумілими і красивими формами шрифт є прототипом сучасної латинської азбуки рядкового накреслення [6, с.82].</p>
	<p style="text-align: center;">Готичне письмо XII-XVIII ст.</p> <p style="text-align: center;"><i>Текстура, Ротунда, Бастарда, Фрактура, Швабахер</i></p> <p>Термін «готичний шрифт» - умовний. Уперше його вжили в XVI ст. італійські гуманісти, щоб підкреслити нібито «варварську» природу готичних літер [4, с.49]. Бастарда є перехідним різновидом письма від готичного до епохи гуманістичного письма доби Відродження.</p>

Додаток В (продовження)

	<p style="text-align: center;">Гуманістичне письмо (гуманістичний курсив)</p> <p style="text-align: center;">(XIV-XVI ст.)</p> <p>Відмова від готики та повернення до класичної естетики античності. Як результат стрімкого розвитку гуманістичної літератури, з'являється письмо в якому літери набирають більшої округлості та плавного потовщення штрихів літер. Каролінгський мінускул XI-XII ст. та римське капітальне письмо стали основою для створення гуманістичного письма.</p>
	<p style="text-align: center;">Курсивне письмо XVI-XVIII ст.</p> <p>- дуже важливий період в історії західноєвропейського звичайного і канцелярського письма. Саме в цей час вживаються елементи готичного курсиву; формується тип нашого сучасного письма. Цей процес був дуже довгим. В основі його лежало стремління до створенню такого письма, яке поєднало б в собі простоту і розбірливість з достатньою біглистю [2, с.146]. В цей період розвивається <i>італійський гуманістичний курсив, готичний курсив, французький курсив, англійський курсив.</i></p>
<p><u>СЛОВ'ЯНСЬКА ПИСЕМНІСТЬ</u> X –поч. XVIII ст.</p>	
	<p style="text-align: center;">ГЛАГОЛИЦЯ</p> <p style="text-align: center;">(X-XIII ст.)</p> <p>Назва глаголиця походить від слова <i>глаголати</i>, церковнослов'янською мовою означає <i>говорити</i>. Вона існувала у двох модифікаціях – хорватському кутастому та болгарському округлому.</p> <p>Пізніше латиниця витіснила глаголицю у західних слов'ян (чехів, поляків та ін.) Решта слов'янських народів згодом перейшли на кириличне письмо [5, с.71].</p> <p style="text-align: center;">КИРИЛИЦЯ</p> <p style="text-align: center;">(XI- середина XVIII ст.)</p> <p><i>Формування кирилиці відбулось на основі грецької азбуки. Вона стала основою слов'янських алфавітів. В XIV столітті кирилиця на території України остаточно витіснила глаголицю з ужитку. Протягом століть кирилиця створила декілька типів письма: устав, напівустав, в'язь, скоропис.</i></p> <p style="text-align: center;">Устав</p> <p style="text-align: center;">(XI-XIV ст.)</p> <p>Це повільне урочисте письмо, букви строго вертикальні, широкий основний штрих, тонкі з'єднувальні штрихи й ледь помітні тонкі зарубки [3, с. 91]. Це був доже складний у виконанні шрифт та досить важкий у прочитанні через занадто геометричну строгість.</p>

	<p style="text-align: center;">Напівустав (XIV-XVII ст.)</p> <p>Письмо, що стилістично відійшло від уставного, набуло значної легкості в написанні та позбулось геометричної строгості. Письмо відбувається злегка під нахилом в правий бік, а графеми літер мають декілька варіантів написання. Писався він більш бігло, але прочитання було складніше ніж в уставному письмі. Від рукописів він перейшов в друковані книги, в яких використовувався від часів друкарства Івана Федорова до реформ Петра I.</p>
	<p style="text-align: center;">В'язь (Кін. XIII-XVIII)</p> <p>Мальовані конструкції літер – декоративне(мальоване) письмо що використовувалось здебільшого для орнаментального оформлення першого рядку тексту, а також в іконописі та декоративно-ужитковому мистецтві.</p>
	<p style="text-align: center;">Скоропис кін. XVI-середина XVIII ст.</p> <p>Письмо що виникло з півуставу та суттєво відрізняється від уставу та півуставу. Virізнялось швидкістю та вільністю написання, варіативністю, зв'язним написанням літер, використання лігатур та розмашистих розчерків що виходили за нижні та верхні лінії рядків. Здебільшого використовувалась в діловому листуванні та канцелярії.</p>
<p style="text-align: center;">IV ЕТАП</p>	<p style="text-align: center;">СУЧАСНЕ ЛАТИНСЬКЕ ТА КИРИЛИЧНЕ ПИСЬМО XIX –XXI ст.</p>
	<p style="text-align: center;"><i>ЛАТИНСЬКЕ ПИСЬМО</i></p>
	<p style="text-align: center;">Сучасне латинське письмо</p> <p>В сучасному світі латинська система письма як і її мова, є домінуючою у всьому світі, що вже витіснила попередні історичні системи письма (турецька, румунська, узбекистанська, туркменістанська, казахстанська, азербайджанська, сербохорватська, індонезійська та інші мови). Останній десяток років підіймається питання про латинізацію кирилиці в Україні, проте це питання залишається лише дискусійним, оскільки прихильників цієї ідеї не так багато.</p>

	<p style="text-align: center;">КИРИЛИЧНЕ ПИСЬМО</p> <p style="text-align: center;">поч. XVIII – XXI ст.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">ПЕТРОВСЬКА РЕФОРМА</p> <p>Громадянський шрифт або «громадянка», «московський шрифт» 1708 -1710 р.</p> <p>Указ Пера І, про друкування світських книг новими руськими літерами «громадянським шрифтом», став основою для створення рядкового варіанту нового кириличного складального шрифту. Цей шрифт був наближений до давньоримського письма. Ці рішення були прийняті задля того щоб «латинізувати» кирилицю, і як результат кирилиця втратила свої індивідуальні риси. Окрім зміни рисунка шрифту, був змінений склад абетки та ввели арабські цифри. Результатом цієї реформи є плутанина між латинською абеткою і кириличною, яка насправді не вже кирилицею, а є просто «громадянським шрифтом» для російської мови, яким й досі послуговуються в ряді країн, в тому числі і в Україні, але з деякими мовно-графічними відмінностями (наявністю або відсутністю певних графем літер абетки притаманні тій чи іншій мові). «Громадянка» була розповсюджена на землях всіх слов'янських країн та деяких неслов'янських.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Сучасне кириличне письмо на територіях України XX – XXI ст.</p> <p>Для України перша половина XX століття в сфері шрифтового дизайну і каліграфії, був дуже плідним. Її історію творили такі шрифтарі як Г. Нарбут, В. Кричевський, Р. Лісовський, П. Ковжун, М. Кірнарський та ін.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Рутенія (XXI ст.)</p> <p>Рутенія (лат. Ruthenia) – одна з багатьох назв східнослов'янських територій древньої Русі, що використовувалась в латиномовних писемностях [7, с. 177-178].</p> <p>Рутенія – напрям розвитку українського шрифтового дизайну, що розпочався на поч. XXI століття, а основоположник цього напрямку Василь Чебаник.</p> <p><i>Проект</i> графіки української мови «Рутенія» Василя Чебаника несе ідею повернення кирилиці в сучасний простір України, ціль якої полягає в тому щоб надати українській державі та мові «обличчя», яке вона втратила внаслідок реформи Петра І. А саме, зняти російське «вбрання» з української мови та одягнути її в українське.</p> <p>Сьогодні «Рутенія» існує в професійному ужитку, серед дизайнерів та наближених спеціальностей. Автор та його прибічники активно популяризують та працюють над тим щоб надати абетці статусу державної абетки.</p> <p>Наразі Міністерство культури та інформаційної політики планує створити банк українських шрифтів та відмовитись від шрифтів російського походження. «Ми маємо символи своєї суверенності та незалежності, які ідентифікують нашу державу, її історію, культуру, мову та графічне вираження цієї мови» [2] – Міністр культури та інформаційної політики Р. Карандєєв.</p>
--	---

Додаток укладено автором на основі джерел:

1. Люблинская А. Д. *Латинская палеография*. М.: Высшая школа, 1969. 192 с.
2. Мінкульт створить банк українських шрифтів та відмовиться від використання російських. Електронне посилання: <https://hromadske.ua/posts/minkult-stvorit-bank-ukrayinskih-shriftiv-ta-vidmovitsya-vid-vikoristannya-rosijskih>
3. Мітченко В. С. Естетика українського рукописного шрифту. К.: Грамота, 2007. 208 с.
4. Мітченко В. С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. К.: Laurus, 2018. 288 с.
5. Різник М. Г. Письмо і шрифт. К.: Вища школа, 1978. 152 с.
6. Таранов Н. Рукописный шрифт. Львов: Вища школа, 1986. 160 с.
7. Ebo Herbordus. *The Life of Otto, Apostle of Pomerania, 1060-1139*. Society for promoting Christian knowledge, 1920.

Методика «Квадрат цінностей» (О.А. Мурзіна) для визначення рівня ціннісного ставлення до професії графічного дизайнера

Інструкція. Перед Вами аркуш, розділений на квадрати. В ньому 49 понять, що характеризують різні цінності трудової діяльності людини. У кожному квадраті наведено цінність, яка певною мірою є сформованою у Вас.

У першому рядку по горизонталі виберіть ту цінність, яка є найбільш значущою для Вас, відповідає Вашим сподіванням. Поставте 7 балів у правому верхньому куті квадрату, де міститься ця цінність. Лишилося ще 6 понять-цінностей. Яка є більш характерною для Вас? Поставте 6 балів у правому верхньому куті. Аналогічним чином припишіть 5, 4, 3, 2, 1 бали цінностям, які є менш значущими для Вас.

Потім погляньте на інші горизонтальні рядки квадратів і зробіть те ж саме стосовно понять-цінностей, що в них містяться.

Квадрат професійних цінностей

1. Користь для людей	8. Пропаганда законодавства	15. Влада над людьми	22. Хороші побутові умови	29. Розвиток здібностей	36. Самовираження в праці	43. Нестандартність ситуацій
2. Розумова активність, логічність	9. Цінується серед друзів	16. Стабільне майбутнє	23. Винахідництво, творчість	30. Подолання труднощів	37. Неспокійна ритмічна робота	44. Відповідальність
3. Престиж професії	10. Матеріальне благополуччя	17. Нові трудові навички, уміння	24. Самостійність	31. Часта зміна видів діяльності	38. Значущість праці для суспільства	45. Широкі контакти з людьми
4. Успіх у житті	11. Вдосконалення духовної освіти	18. Змога відстоювати власну думку	25. Подолання непередбачуваних обставин	32. Піклування про людей	39. Фізичне напруження, витривалість	46. Керування людьми
5. Гармонійний розвиток	12. Нестандартність мислення	19. Робота в екстремальних умовах	26. Участь у перебудові суспільства	33. Боротьба з порушниками закону	40. Зростання по службі, на роботі	47. Громадське визнання
6. Реалізація особистісних можливостей	13. Робота в здоровій атмосфері	20. Служба Закону	27. Робота з людьми	34. Популярність	41. Спокійне життя	48. Всебічний розвиток
7. Ненормований робочий день	14. Дотримання прав держави і людей	21. Побудова версій, моделювання ситуацій	28. Авторитет	35. Нагороди, заохочення	42. Розширення світогляду	49. Незалежність

Обробка результатів. Під час обробки анкети слід зважити на порядок розміщення цінностей відповідно до ознак певної групи ціннісних орієнтацій.

- ✓ суспільно значущих ціннісних орієнтацій, пов'язаних зі змістом праці (ЗП);
- ✓ ціннісних орієнтацій, пов'язаних з статусними досягненнями (СД);
- ✓ ціннісних орієнтацій, пов'язаних з результатом праці (РП);

- ✓ ціннісних орієнтацій, пов'язаних з розвитком особистості (СР);
- ✓ ціннісних орієнтацій, пов'язаних зі змогою застосування здібностей, самоствердженням у професії (СС);
- ✓ ціннісних орієнтацій, пов'язаних з умовами праці (УП).

Таблиця відповідності професійних цінностей типам ціннісних орієнтацій

Типи ціннісних орієнтацій	Перелік цінностей
Суспільно значущі (СЗ)	Користь для людей; додержання прав держави і людей; служба закону; участь у перебудові суспільства; турбота про людей; значущість праці для суспільства; відповідальність.
Пов'язані зі змістом праці (ЗД)	Розумове напруження, аналітичність, логічність; пропаганда законодавства; будувати версії, моделювання ситуації; робота з людьми; боротьба з порушниками закону; фізичне напруження, витривалість, воля; широкі контакти з людьми.
Пов'язані зі статусними досягненнями (СД)	Престиж професії; цінується серед людей; влада над людьми; авторитет; популярність; підвищення по службі, роботі; керівництво людьми.
Пов'язані з результатом праці (РП)	Успіх у житті; матеріальне благополуччя; стабільне майбутнє; хороші житлові умови; нагороди та заохочення; спокійне життя; громадське визнання.
Пов'язані з розвитком особистості (СР)	Гармонійний розвиток; вдосконалення духовного світу; нові трудові вміння та навички; винахідництво; творчість; розвиток здібностей; розширення світогляду; всебічний розвиток.
Самоствердження у професійній діяльності (СС)	Реалізація особистісних можливостей; нестандартність мислення; змога відстоювати власну думку; подолання труд; незалежність.
Пов'язані з умовами праці (УП)	Ненормований робочий день; робота в здоровому оточенні, атмосфері; робота в екстремальних умовах; подолання непередбачених труднощів; часта зміна видів діяльності; неспокійна, ритмічна робота; нестандартність ситуацій.

Сз	зп	сд	рп	ср	сс	уп
Зп	сд	рп	ср	уп	уп	сз
Сд	рп	ср	сс	сз	сз	зп
Рп	ср	сс	уп	зп	зп	сд
Ср	сс	уп	сз	сд	сд	рп
Сс	уп	сз	зп	рп	рп	ср
Уп	сз	зп	сд	ср	ср	сс

Цінності	сз	зд	сд	рп	сп	сс	уп
Кількість балів							
Місце за значенням							

* Додаток укладено автором на основі джерела: Мурзіна, О.А. (2014). Дослідження професійних ціннісних орієнтацій на основі методики «Квадрат цінностей». Педагогіка вищої та середньої школи, 41, 341-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2014_41_66

**Методика ранжування
для визначення рівня вмотивованості до застосування каліграфії у
професійній діяльності майбутніх графічних дизайнерів***

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Заклад освіти _____

Визначте рівень вмотивованості до застосування каліграфії у професійній діяльності від 0 до 5 відповідно до власне Ваших мотивів у здобутті професії графічного дизайнера

:

Мені потрібно вивчати каліграфію, бо це важливе професійне уміння	Бали
Як графічний дизайнер я маю уміти відтворювати історичні для України каліграфічні традиції	
Шрифтовий дизайн є прогресивним напрямом діяльності графічного дизайнера	
Важливо вивчати національні традиції каліграфії	
Уміння застосовувати каліграфічні уміння зроблять мене справжнім професіоналом	
Вивчення каліграфічних традицій інших країн допоможе мені бути професіоналом	

*Додаток укладено автором.

АНКЕТА

для виявлення рівня розуміння шрифтового дизайну як чинника національної ідентичності у майбутніх бакалаврів графічного дизайну*

1. Чи вважаєте Ви, що шрифтовий дизайн має національні особливості?
Відповідь обґрунтуйте _____
2. Чи важливо графічному дизайнеру вивчати історію шрифтового дизайну своєї країни?
Відповідь обґрунтуйте _____
3. Чи важливо вивчати історію, традиції каліграфії і шрифтового дизайну зарубіжних країн?
Відповідь обґрунтуйте _____
4. Чи володієте Ви певними знаннями щодо національного шрифтового дизайну?
Відповідь обґрунтуйте _____
5. Чи володієте Ви уміннями застосовувати каліграфічні техніки відтворення національного шрифту?
Відповідь обґрунтуйте _____
6. Чи вважаєте Ви, що потрібно відроджувати традиції шрифтового дизайну, сформовані історично в Україні?
Відповідь обґрунтуйте _____
7. Чи актуальним на сьогодні є використання національного шрифтового дизайну у виробництві, у сфері медіа?
Відповідь обґрунтуйте _____
8. Чи володієте Ви уміннями застосування національного шрифтового дизайну у професійній діяльності?
Відповідь обґрунтуйте _____
9. Чи хотіли б Ви навчатися у професіоналі у сфері національного шрифтового дизайну?
Відповідь обґрунтуйте _____
10. Чи маєте Ви потребу саморозвитку щодо опанування потенціалу національного шрифтового дизайну?
Відповідь обґрунтуйте _____

*Додаток укладено автором.

ОПИТУВАЛЬНИК

для виявлення рівня показника когнітивного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «володіння фаховими знаннями з графічного дизайну» майбутніх бакалаврів графічного дизайну

1. Розкрийте специфіку застосування акцидентного шрифту.
2. У чому полягає особливість застосування дуктального шрифту?
3. Схарактеризуйте сутність поняття каліграми?
4. Яку абетку називають кирилицею і латиницею?
5. У чому полягає особливість застосування лєтерінгу?
6. Що таке лігатура?
7. Схарактеризуйте особливості маюскульного і мінускульного письма.
8. Яка специфіка поліритмії і ритму у каліграфії?
9. Розкрийте сутність поняття шрифту.
10. Які особливості використання різновидів штрихів: вертикального, горизонтального, похилого, овального, криволінійного тощо.

*Додаток укладено автором на основі джерел: Бойчук О.В., Голобородько В.М., Опалєв М.Л., Сбітнєва Н.Ф. Дизайн і ергономіка: українсько-англійський термінологічний словник. Харків: ХДАДМ, 2021. 240 с.; Мітченко В.С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. К.: Laurus, 2018; Мітченко В.С. Естетика українського рукописного шрифту. К.: Грамота, 2007. 208 с.; Дизайн: Словник-довідник / Ін-т проблем сучасного мист-ва НАМ України; за ред. М.І. Яковлєва; Упоряд.: Ю.О. Іванченко, О.І. Ваврик, О.Г. Бросаліна та ін.; Редкол.: В.Д. Сидоренко (голова), І. Д. Безгін, Г.І. Веселовська та ін. К.: Фенікс, 2010. 384 с.

МЕТОДИКА НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ

для виявлення рівня показника когнітивного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «міцність знань з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії» майбутніх бакалаврів графічного дизайну*

1. Історія становлення глаголиці сягає.... Кирилиця була заснована....
2. Основні етапи зародження каліграфії в Україні:...
3. Розвиток заснування національного шрифту пов'язаний з....
4. Буквиця – це...
5. Особливість застосування гострокінцевого мера полягає у...
6. Становлення і розвиток каліграфії в Україні пов'язаний з...
7. Заснування національного шрифту зумовлене...
8. Пласке перо вперше використовувалося у...
9. Становлення національного шрифтового дизайну пов'язане з такими особистостями:...
10. Зв'язок каліграфії і палеографії полягає у...
11. Рукописний шрифт з'явився...
12. Сфери застосування шрифтового дизайну:...

*Додаток укладено автором.

РЕФЛЕКСИВНА БЕСІДА

для виявлення рівня показника когнітивного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «спрямованість на інтелектуальний саморозвиток щодо застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну*

1. Чому в сучасній сфері дизайну важливо знати й уміти створювати шрифтові форми, шрифту на основі використанням взірців національної культури?
2. Чи вбачаєте Ви за необхідне вивчати історичну каліграфічну і шрифтову спадщину України?
3. Чи є у Вас бажання вивчати традиції каліграфії, сформовані у зарубіжних країнах?
4. Чи прагнете Ви вивчати ретроспективу становлення національного шрифтового дизайну надалі?
5. Які форми саморозвитку у сфері каліграфії і шрифтового дизайну є для Вас доцільні?

* Додаток укладено автором.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ МІНІПРОЄКТУ

для виявлення рівня показника праксеологічного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «сформованість технологічних умінь зі застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну*

Тема мініпроєкту «Кирилізація одного зі стилів європейського письма».

Завдання: Створення рукописного каліграфічного аркуш-плакату кирилізацією одного з європейських стилів письма.

Критерії оцінювання мініпроєкту:

1. Володіння каліграфічними техніками, інструментами на високому рівні;
2. Розуміння відмінностей латиниці і кирилиці та вміння кирилізувати латиницю у відповідності до особливостей української кирилиці.
3. Гармонійне використання композиційних прийомів у побудові композиції;
4. Відповідність змісту написаного художньо-образному вирішенню.

*Додаток укладено автором.

ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ

для виявлення рівня показника праксеологічного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «володіння уміннями використання цифрових технологій із застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну*

Тема. Векторна літерація за допомогою програми Adobe Illustrator (на основі завдання з кирилізації одного зі стилів європейського письма).

Завдання. Виконати літерацію слова або виразу, в якому демонструється побудова 8-10 літер кирилізації одного з європейських стилів письма (на основі попереднього завдання) за допомогою програми Adobe Illustrator.

Критерії оцінювання:

1. Вміння векторної побудови літер, що імітують рукописне письмо.
2. Розуміння композиційних основ побудови векторної літери.
3. Читабельність
4. Оригінальність

* Додаток укладено автором.

АНКЕТА

для виявлення рівня показника праксеологічного критерію готовності до застосування каліграфії у професійній діяльності «здатність до самооцінювання щодо застосування каліграфії у професійній діяльності» майбутніх бакалаврів графічного дизайну*

1. Чи періодично Ви оцінюєте власні знання щодо каліграфії і шрифтового дизайну??

- А) Так.
- Б) Ні.
- В) Інколи

2. Чи удосконалюєте Ви власні технологічні уміння щодо застосування каліграфії і шрифтової техніки під час навчання?

- А) Так.
- Б) Ні.
- В) Інколи

3. Чи удосконалюєте Ви власні технологічні уміння щодо застосування каліграфії і шрифтової техніки в умовах неформальної освіти?

- А) Так.
- Б) Ні.
- В) Іноді.
- В) Інколи

4. Чи збагачуєте Ви свої знання з каліграфії і шрифтового дизайну під час навчання?

- А) Так.
- Б) Ні.
- В) Іноді.

5. Чи збагачуєте Ви свої знання з каліграфії і шрифтового дизайну у позанавчальний час?

- А) Так.
- Б) Ні.
- В) Іноді.

6. Чи удосконалюєте Ви власну здатність до використання цифрових технологій у каліграфії і шрифтовому дизайні?

- А) Так.
- Б) Ні.
- В) Іноді.

7. Чи є у Вас потреба відвідувати майстер-класи, тренінги з удосконалення каліграфічної майстерності, техніки шрифтового дизайну?

- А) Так.
- Б) Ні.

В) Іноді.

8. Чи достатніми є Ваші знання з історії писемності, шрифтового дизайну і каліграфії в Україні?

А) Так.

Б) Ні.

В) Складно сказати.

9. Чи є у Вас потреба вивчати зарубіжний досвід каліграфічних традицій, шрифтової культури?

А) Так.

Б) Ні.

В) Не знаю.

10. Чи плануєте Ви удосконалювати власні знання, уміння щодо застосування каліграфії у професійній діяльності??

А) Так.

Б) Ні.

В) Не знаю.

* Додаток укладено автором.

Робоча навчальна програма з дисципліни «Каліграфія»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука

Факультет _____ дизайну _____
Кафедра _____ графічного дизайну _____

ЗАТВЕРДЖЕНО
Протокол засідання Науково-методичної ради
КДАДПМД ім. М. Бойчука
_____ 20 ____ № _____
Голова НМР _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОК.12 Каліграфія
(номер і назва навчальної дисципліни)
рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____
(тип навчальної програми) (назва спеціальності)
галузь знань _____ 02 «Культура і мистецтво» _____
(номер і назва)
освітня програма _____ бакалавр _____
(назва)
спеціальність _____ 022 «Дизайн» _____
(номер і назва)
спеціалізація _____ графічний дизайн _____
(назва)
тип дисципліни _____ обов'язкова _____
(обов'язкова чи виборча)
мова викладання _____ українська _____
(українська чи іноземна)

ПОГОДЖЕНО
Керівник групи забезпечення освітньо-професійної програми (для акредитації ОПП та акредитації спеціальності)
ЛБО
Керівник проектної групи (для акредитації ОПП та ОПП, вибір на які здійснюється вступ)

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО
Протокол засідання кафедри

(назва кафедри)
_____ 20 ____ № _____
Завідувач кафедри

(підпис, ініціали, прізвище)

2022 – Київ

2

Робоча програма навчальної дисципліни «Каліграфія» для здобувачів вищої освіти за рівнем вищої освіти першим (бакалаврським) за спеціальністю «Дизайн». КДАДПМД ім. М. Бойчука. 2023. 16 с.

Розробник: Шпак Ольга Василівна, викладач кафедри графічного дизайну КДАДПМД ім. М. Бойчука
e-mail: shpak.olga.art@gmail.com

Робочу програму перевірено
Декан факультету _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)
_____ 2022 р.

Робоча програма розглянута та схвалена на засіданні науково-методичної ради факультету _____ (назва факультету)

Протокол засідання НМР факультету _____ 2022 № _____

Голова НМР факультету _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

© Шпак О.В., 2022 рік
© КДАДПМД, 2022 рік

4

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Каліграфія» є підготовка висококваліфікованого фахівця графічного дизайну, що передбачає опанування ним знань і навичок, професійних компетенцій в галузі каліграфії та шрифтового дизайну. Це відбувається шляхом поглибленого опанування методики каліграфічного письма: вивчення історичних почерків вітчизняної та світової мистецької спадщини, розвитку художньої культури каліграфічного письма, що сприятиме у створенні творів в галузі вільної і прикладної каліграфії, шрифтового і проектного дизайну та сформує потрібні навички і знання, що необхідні у вирішенні завдань у професійній діяльності майбутнього бакалавра графічного дизайну.

Програмні результати навчання, для формування яких використовується навчальна дисципліна:

ПРН 1. Генерувати ідеї для вироблення креативних дизайн-пропозицій, вибудовувати якісну та розгалужену систему комунікацій, застосовувати основні концепції візуальної комунікації у мистецькій та культурній сферах.

ПРН 2. Розробляти науково-обґрунтовану концепцію для розв'язання фахової проблеми.

ПРН 3. Обирати певну модель поведінки при спілкуванні з представниками інших професійних груп різного рівня.

ПРН 4. Представляти результати діяльності у науковому та професійному середовищі в Україні та поза її межами.

ПРН 5. Розробляти, формувати та контролювати основні етапи виконання проекту.

ПРН 6. Формувати проектні складові у межах проектних концепцій; володіти художніми та мистецькими формами соціальної відповідальності.

ПРН 7. Критично осмислювати теорії, принципи, методи та поняття з різних предметних галузей для розв'язання завдань і проблем у галузі дизайну.

ПРН 8. Здійснювати передпроектний аналіз із урахуванням усіх вагомих чинників, що впливають на об'єкт проектування; формувати авторську концепцію проекту.

ПРН 9. Застосовувати методику концептуального проектування та здійснювати процес проектування з урахуванням сучасних технологій і конструктивних вирішень, а також функціональних та естетичних вимог до об'єкта дизайну.

ПРН 10. Критично опрацювати художньо-проектний доробок українських і зарубіжних фахівців, застосовувати сучасні методики та технології наукового аналізу для формування авторської концепції, пошуку українського національного стилю.

ПРН 11. Визначати естетичні проблеми дизайнерських шкіл та напрямків з урахуванням генезису сучасного художнього процесу в дизайні; мати синтетичне уявлення щодо історії формування сучасної візуальної культури

ПРН 12. Володіти базовими методиками захисту інтелектуальної власності; застосовувати правила оформлення прав інтелектуальної власності.

ПРН 13. Застосовувати інноваційні методи і технології роботи з матеріалом.

3

1 Опис навчальної дисципліни Каліграфія

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 4,5	Галузь знань 02 «Культура і мистецтво»	Обов'язкова	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)	Спеціальність (освітня програма): Спеціальність (професійне спрямування): 022 «Дизайн»	Рік підготовки: 1-й	
		Семестр	
Загальна кількість годин – 135		1-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 67 год.	Освітній ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень): «Бакалавр» (освітній рівень другий)	Лекції	
		_____ год.	_____ год.
		Практичні	
		_____ год. 26	_____ год. 34
		Самостійна робота	
		_____ год. 24	_____ год. 43
Індивідуальні завдання:		Вид контролю: Екз.перегл.	
Форма контролю:			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):
для денної форми навчання – 50
для заочної форми навчання –

Додаток Р (продовження)

5 Програма навчальної дисципліни
5.1 Тематичний план навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
л		п	інд.	с.р.	л		п	інд.	с.р.	
1	2	3	4	6	7	8	9	10	12	13
Семестр_3_										
Змістовий модуль 1. КАЛІГРАФІЯ ЯК ПРЕДМЕТ, ФОРМУЮЧИЙ ОСОБИСТІТЬ ТА ТОНКУ МОТОРИКУ РУХІВ.										
Тема 1. Ввідне знайомство з мистецтвом каліграфії. Знайомство з матеріальною базою для каліграфії та вивчення характеру сліду від різноманітних інструментів.	4	2								
Тема 2. Виконання каліграфічних вправ пласким пером різної складності (від базових «паличок» до ускладнених та складних орнаментів).	10		4		4					
Тема 3. Виконання каліграфічних вправ гострокінцевим пером різної складності (від базових «паличок» до ускладнених та складних розчерків та орнаментів).	14		6		4					
Тема 4. Створення творчої формальної каліграфічної композиції що відтворює композицію музичної мелодії.			6		4					
Разом за змістовим модулем 1	32	2	16		12					
Змістовий модуль 2.										
КАЛІГРАФІЧНИЙ РОЗЧЕРК. ЛІНІЯ, ТОЧКА, ПЛЯМА У ПРАКТИЦІ СТВОРЕННЯ КАЛІГРАФІЧНОГО РИСУНКУ.										
Тема 4. Знайомство з мистецтвом каліграфічного рисунку. Копіювання спенсерівських каліграфічних рисунків.	12	1	5		5					
Тема 5. Створення творчої композиції – каліграфічного рисунку (на задану викладачем тему) на основі вивчених каліграфічних елементів та знань з основ композиції.	10	1	5		5					
Разом за змістовим модулем 2	22	2	10		12					
Усього годин	54	4	26		24					
Вид контролю: екзаменаційний перегляд										

7

Семестр 4

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СКОРОПISУ. ХАРАКТЕРНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОГО СКОРОПISУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТ.										
Тема 6. Знайомство з історією кириличного письма та її еволюцією. Особливості формування національної системи письма.	4	2			2					
Тема 7. Вивчення історичних зразків скоропису. Практичне вивчення особливостей написання варіацій літер українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст.	32		14		18					
Тема 8. Виконання копії тексту українського скоропису.	8		4		4					
Разом за змістовим модулем 3	44		18		24					
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. РУКОПИСНИЙ ШРИФТ В УКРАЇНІ XX – XXI СТОЛІТЬ										
Тема 9. Кирилиця XX-XXI ст. Знайомство з творчістю сучасних майстрів.	4	2			2					
Тема 10. Створення формальної композиції із скорописних літер сучасного прочитання на основі власного творчого бачення сучасного скоропису.	16		8		8					
Тема 11. Створення творчої каліграфічної текстової композиції обраної української поезії, скорописом з авторською інтерпретацією бачення сучасного скоропису.	17		8		9					
Разом за змістовим модулем 4	37	2	16		19					
Усього годин	81	4	34		43					
Вид контролю: екзаменаційний перегляд										

Загальний обсяг **135 год.**, в тому числі:Лекції – **8 год.**Практичні – **60 год.**

Семінари –

Самостійна робота – **67 год.**

Додаток Р (продовження)

5

ПРН 14. Представляти концептуальне вирішення об'єктів дизайну засобами новітніх технологій, застосовувати прийоми графічної подачі при розв'язанні художньопроектних завдань.

2. Передумови для вивчення дисципліни

№ з/п	Навчальні дисципліни, вивчені раніше
1.	Основи проєктування і проєктної графіки
2.	Композиція
3.	Шрифт
4.	Кольорознавство
5.	Композиція
6.	Формоутворення
7.	Рисунок, пластична анатомія
8.	Історія зарубіжного та українського мистецтва
9.	Комп'ютерна проєктна графіка

3. Очікувані результати навчання

Внаслідок вивчення модуля навчальної дисципліни студент повинен бути здатним продемонструвати такі **результати навчання**: 3 семестр

- Володіти навичками красивого та чіткого письма, витонченістю пластики лінії та віртуозністю каліграфічного розчерку;
- Відчувати взаємозв'язок каліграфії і музики та відтворювати емоційну складову, ритм музичного твору засобами каліграфії та знань з основ композиції, створюючи гармонійні каліграфічні композиції;
- Вміти застосовувати набуті навички і знання у роботі рукописними інструментами та їх художні можливості у створенні художніх образів та відображення дизайнерської ідеї;

4 семестр

- Демонструвати теоретичні знання з історії розвитку кириличної писемності;
- Демонструвати теоретичні знання з українського скоропису, особливості його розвитку та класифікацію формотворчих особливостей скоропису у 4х періодах його розвитку за І. Каманіним;
- Демонструвати теоретичні знання періоду реформи Петра I та вміти аналізувати вплив «петровського шрифту» на сучасний стан кирилиці;
- Вміти створювати творчі текстові композиції українським скорописом;
- Вільно володіти скорописним письмом та вміти творчо застосовувати знання та навички зі скоропису у професійній діяльності.

9

3.	Виконання каліграфічних вправ гострокінцевим пером різної складності (від базових «паличок» до ускладнених та складних орнаментів. Прописи.	8	
4.	Створення творчої формальної каліграфічної композиції що відтворює композицію музичної мелодії.	6	
Змістовий модуль 2. Каліграфічний розчерк. Лінія, точка, пляма у практиці створення каліграфічного рисунку.			
5.	Копіювання каліграфічних рисунків спенсерівської каліграфії. (2-3 копії).	5	
6.	Створення творчої композиції – каліграфічного рисунку (на задану викладачем тему) на основі вивчених каліграфічних елементів та знань з основ композиції.	5	
Усього годин за 3 семестр 26			
Змістовий модуль 3. Розвиток українського скоропису. Характерні риси українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст.			
7.	Вивчення історичних зразків скоропису. Практичне вивчення особливостей написання варіації літер українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст. Прописи.	14	
8.	Виконання копії тексту українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст. (2 копії)	4	
Змістовий модуль 4. Рукописний шрифт в Україні XX – XXI століть			
9.	Створення формальної композиції із скорописних літер сучасного прочитання на основі власного творчого бачення сучасного скоропису.	8	
10.	Створення творчої каліграфічної текстової композиції обраної української поезії, скорописом з авторською інтерпретацією бачення сучасного скоропису.	6	
Усього годин за 4 семестр 34			

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Найменування робіт (теми)	Кількість годин		Вид контролю
		ДФН	ЗФН	
Змістовий модуль 1. Каліграфія як предмет, формуючий особистість та тонку моторику рухів.				
2	Виконання каліграфічних вправ	6		

5.2. Темі лекцій

3 семестр

№ з/п	Назва теми, її анотація	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Каліграфія як предмет, формуючий особистість та тонку моторику рухів.			
1	Теорія каліграфії. Каліграфія в професії графічного дизайнера. [7, с. 17–34], [41, с. 48–53].	2	
Змістовий модуль 2. Каліграфічний розчерк. Поняття лінія, точка, пляма у практиці створення каліграфічного рисунку.			
2	Майстерність каліграфічного розчерку та його еволюція – від ліній до каліграфічного малюнку. Роджер Спенсер та його внесок в розвиток каліграфічного письма. [20], [21].	1	
3	Основи каліграфічної композиції.	1	
Усього годин за 3 семестр 4			

4 семестр

№ з/п	Назва теми, її анотація	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 3. Розвиток українського скоропису. Характерні риси українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст.			
1	Історія кириличного письма та її еволюція. Характерні риси українського скоропису XV–XVII ст. Особливості формування національної системи письма. [1], [7, с. 78–141].	2	
Змістовий модуль 4. Рукописний шрифт в Україні XX – XXI століть			
2	Кирилиця XX–XXI ст. Знайомство з творчістю сучасних майстрів. [6, с. 225–285], [7, с. 115–203].	2	
Усього годин за 4 семестр 4			

5.3. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Каліграфія як предмет, формуючий особистість та тонку моторику рухів.			
1.	Знайомство з матеріальною базою для каліграфії та вивчення характеру сліду різноманітних інструментів.	2	
2.	Виконання каліграфічних вправ плоским пером	6	

10

3.	Виконання каліграфічних вправ гострокінцевим пером різної складності (від базових «паличок» до ускладнених та складних орнаментів. Прописи.	6	
4.	Створення творчої формальної каліграфічної композиції що відтворює композицію музичної мелодії.	4	
Змістовий модуль 2. Каліграфічний розчерк. Лінія, точка, пляма у практиці створення каліграфічного рисунку.			
4.	Знайомство з мистецтвом каліграфічного рисунку. Копіювання спенсерівських каліграфічних рисунків.	6	
5.	Створення творчої композиції – каліграфічного рисунку (на задану викладачем тему) на основі вивчених каліграфічних елементів та знань з основ композиції.	6	Екзаменаційний перегляд
Усього годин за 3 семестр 24			
Змістовий модуль 3. Розвиток українського скоропису. Характерні риси українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст.			
6.	Знайомство з історією кириличного письма та її еволюцією. Аналіз особливостей формування національної системи письма (збір зразків історичного скоропису).	2	
7.	Вивчення історичних зразків скоропису. Практичне вивчення особливостей написання варіації літер українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст. Прописи.	18	
8.	Виконання копії тексту українського скоропису другої половини XVI – початку XVII ст. (2 копії)	4	
Змістовий модуль 4. Рукописний шрифт в Україні XX – XXI століть			
9.	Кирилиця XX–XXI ст. Пошук, збір	2	

Додаток Р (продовження)

11			
	зразків та аналіз творчості сучасних майстрів каліграфічного мистецтва України.		
10	Створення формальної композиції із скорписних літер сучасного прочитання на основі власного творчого бачення сучасного скорпису.	8	
11	Створення творчої каліграфічної текстової композиції обраної української поезії, скорписом з авторською інтерпретацією бачення сучасного скорпису.	9	Екзаменаційний перегляд
Усього годин за 4 семестр		43	

6. Засоби діагностики результатів навчання та методи їх демонстрування

Під час оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються наступні методи діагностики результатів навчання:

методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда;

методи письмового контролю: виконання навчальних завдань;

методи творчо-пошукового контролю: творчо-пошукове тестування; аналіз варіативності пошукових ескізів; аналіз образно-емоційної складової творчих робіт;

методи практичного контролю: виконання підсумкових творчих робіт;

методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання та вміння, самоаналіз.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: екзаменаційний перегляд.

7. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

Накопичувальна система, що передбачає оцінювання студентів за всі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності.

Критеріями контролю поточної успішності студента є наступні складові:

- систематичність та активність роботи на практичних заняттях;
- рівень виконання поточних та творчих завдань самостійної роботи;
- підготовка до екзаменаційного контролю.

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Каліграфія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принципи поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи

13			
Розподіл балів за 100-бальною шкалою (4-й семестр)			
Поточний контроль (ПК)			
Форми поточного контролю змістових модулів		Максимальні бали за виконані завдання	
Змістовий модуль 3			
T7. Аналіз особливостей формування національної системи письма (збір зразків історичного скорпису).		5	
T8. Практичне вивчення особливостей написання варіації літер українського скорпису другої половини XVI- початку XVII ст.		20	
T9. Виконання копії тексту українського скорпису. (2 копії)		10	
Змістовий модуль 4			
T10. Пошук, збір зразків та аналіз творчості сучасних майстрів каліграфічного мистецтва України.		5	
T11. Створення формальної композиції із скорписних літер сучасного прочитання на основі власного творчого бачення сучасного скорпису.		20	
T12. Створення творчої каліграфічної текстової композиції обраної української поезії, скорписом з авторською інтерпретацією бачення сучасного скорпису.		20	
Всього		80	
Презентація творчих робіт		20	
Разом за дисципліну		100	

7.2. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12	
оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.	
Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:	
<ul style="list-style-type: none"> - своєчасність виконання навчальних завдань; - повний обсяг їхнього виконання; - якість виконання навчальних завдань; - самостійність виконання; - творчий підхід до виконання завдань; - ініціативність у навчальній діяльності. 	
7.1. Розподіл балів, які отримують студенти	
<i>Приклад заліку, екзаменаційного перегляду</i>	
Розподіл балів за 100-бальною шкалою (3-й семестр)	
Поточний контроль (ПК)	
Форми поточного контролю змістових модулів	Максимальні бали за виконані завдання
Змістовий модуль 1	
T2. Виконання каліграфічних вправ пласким пером різної складності (від базових «паличок» до ускладнених та складних орнаментів. Прописи.	15
T3. Виконання каліграфічних вправ гострокінцевим пером різної складності (від базових «паличок» до ускладнених та складних розчерків та орнаментів. Прописи.	15
T4. Створення формальної каліграфічної композиції що відтворює композицію музичної мелодії.	20
Змістовий модуль 2	
T5. Копіювання каліграфічних рисунків шпелсервської каліграфії. (2-3 копії)	10
T6. Створення творчої композиції – каліграфічного рисунку (на задану викладачем тему) на основі вивчених каліграфічних елементів та знань з основ композиції.	20
Всього	80
Презентація творчих робіт	20
Разом за дисципліну	100

T2, T3 ... T5 – теми змістових модулів.

14	
8. Навчально-методичне забезпечення	
1. Робоча навчальна програма «Каліграфія» для здобувачів вищої освіти за першим освітнім ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр») за спеціальністю 022 «Дизайн», спеціалізація «Графічний дизайн». КДАДПМД ім. М. Бойчука. 2022. 16 с.	
2. Опорні конспекти лекцій.	
3. Навчальні посібники.	
4. Слайди, презентації, відео-демонстрації.	
9. Рекомендовані джерела інформації	
9.1. Основна література	
1. Барабаш Т. М. Латинське письмо у мислких канцелярських руського воєводства XVI – XVII ст.): дис. канд. істор. наук: 27.00.02 / Барабаш Т.М.; Львів. нац. унів. ім. І. Франка – Київ, 2018. – 579 с.	
2. Білодід І., Кудирський Є.. Граматика слов'янська І. Ужвечича. – К. Наукова думка, 1970. С. 116.	
3. Віктор фон Ерцен-Глсон, Чебані В. Я., Буття та об'явлення української мови. К.: Самміт-Книга, 2021. 992 с.	
4. Дербилова Е. Дар шрифта	
5. Харьковский художественно-промышленный институт. Харьковская школа шрифта. КОНСУМ. Харьков, 2003. – с. 176/	
6. Дулик І. Гражданка – на выход! Кирилівські читання, 2013. URL: http://cyreading.blogspot.com/2013/12/blog-post.html	
7. Дулик І. Що таке «кириллиця»? Кирилівські читання, 2016. URL: http://cyreading.blogspot.com/2016/02/blog-post_10.html	
8. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки. М.: Изд-во академии наук СССР, 1963. 180 с.	
9. Каманин И. Главные моменты в истории развития южнорусского письма в XV-XVIII вв. Палеографический сборник. Выпуск I. К., 1899.	
10. Мітченко В. С. Естетика українського рукописного шрифту. К.: Грамота, 2007. 208 с.	
11. Мітченко В. С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кириллиця і латиниця; історія і сучасність. – К.: Laurus, 2018. С. 288.	
12. Панащенко В. В. Палеографія українського скорпису другої половини XVII ст. АН Української РСР, Ін-т історії. К.: 1974. 111 с.	
13. Різник М. Письмо и шрифт. – К., 1978.	
14. Таранов Н. Н. <i>Рукописный шрифт</i> . Львов: Вища школа, 1986. С. 82.	
15. Чебані В. Я. Графіка української мови / Абетка:[альбом]. – Київ, 2004. – 58 с.	
16. Spencerian Handwriting: The Complete Collection of Theory and Practical Workbooks for Perfect Cursive and Hand Lettering. Ulysses Press. USA, 2016. P. 182.	
17. Spencerian Penmanship Set of 5 Copybooks + Theory Book. Mott Media. USA, 2001.	

Робоча програма з дисципліни «Каліграфія (в дизайні)»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука Факультет _____ дизайну _____ Кафедра _____ графічного дизайну _____ ЗАТВЕРЖЕНО Протокол засідання Науково-методичної ради КДАДПМД ім. М. Бойчука _____ 20 ____ № ____ Голова НМР _____ _____ (підпис) _____ (підпис, прізвище)	2 Робоча програма навчальної дисципліни «Каліграфія в дизайні» для здобувачів вищої освіти за рівнем вищої освіти першим (бакалаврським) за спеціальністю «Дизайн», КДАДПМД ім. М. Бойчука 2019. 19 с. Розробник: Шпак Ольга Василівна, викладач кафедри графічного дизайну КДАДПМД ім. М. Бойчука e-mail: shpak.olga.art@gmail.com Робочу програму перевірено Декан факультету _____ (підпис) _____ (підпис, прізвище) _____ 20 ____ Робоча програма розглянута та схвалена на засіданні науково-методичної ради факультету _____ (підпис факультету) Протокол засідання НМР факультету _____ 20 ____ № ____ Голова НМР факультету _____ (підпис) _____ (підпис, прізвище)
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ Каліграфія (в дизайні) (назва і назва навчальної дисципліни) рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) (перший (бакалаврський)/другий (магістерський)) галузь знань _____ 02 «Культура і мистецтво» (кодифікатор і назва) освітня програма _____ бакалавр (назва) спеціальність _____ 022 «Дизайн» (кодифікатор і назва) спеціалізація _____ графічний дизайн (назва) тип дисципліни _____ обов'язкова (обов'язкова за вибором) мова викладання _____ українська (українська/англійська)	
2019 – Київ	© Шпак О.В., 2019 рік © КДАДПМД, 2019 рік

3 Опис навчальної дисципліни _____ Каліграфія (в дизайні) _____		
Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів 2	Галузь знань 02 «Культура і мистецтво»	Обов'язкова
	Спеціальність (освітня програма): 022 «Дизайн»	Рік підготовки: 3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання	(назва)	Семестри
Загальна кількість годин на поточний навчальний рік – 150		5-й та 6-й
		Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 80 Практичних – 66 Лекційних – 6	Освітній рівень: перший (бакалаврський)	6 год.
		Практичні, семінарські
		66 год.
		Самостійна робота
		80 год.
		Індивідуальні завдання:
		Вид контролю: <i>екзаменаційний перегляд</i>
		Форма контролю: письмова
Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%): для денної форми навчання - 50 для заочної форми навчання –		

Додаток С (продовження)

4

2. Робочий план

дисципліни Каліграфія (в дизайні)напряму підготовки/спеціальності 022 Дизайн»1 семестр, 3 курс

Вид навчальної роботи	Годин в семестрі/кредитів ЄКТС	Розподіл годин по тижнях															Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Лекційні заняття	2	2															
Практичні (семінарські) заняття	28		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Індивідуальна робота	-																
Самостійна робота	30	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Проміжні форми контролю	-																
Всього годин/кредитів	60	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

2 семестр, 3 курс

Вид навчальної роботи	Годин в семестрі/кредитів ЄКТС	Розподіл годин по тижнях																				Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
Лекційні заняття	4					2							2									
Практичні (семінарські) заняття	38	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Індивідуальна робота	-																					
Самостійна робота	50	2	3	3	4	4	2	2	3	3	2	2	2	4							14	
Проміжні форми контролю	-																					
Всього годин/кредитів	92	4	5	5	6	6	6	4	5	5	4	4	4	6							28	

Лектор О. В. ШпакЗатверджено на засіданні кафедри, протокол від « » 2019 року № Завідувач кафедри О. Г. Босий
Декан факультету В.К. Сафронов

Додаток С (продовження)

5

3. Мета та заплановані результати навчання

3.1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Каліграфія в дизайні» є підготовка висококваліфікованого фахівця графічного дизайну, що передбачає опанування ним знань і навичок, професійних компетенцій в галузі каліграфії та шрифтового дизайну. Це відбувається шляхом поглибленого опанування методики каліграфічного письма: вивчення історичних почерків вітчизняної та світової мистецької спадщини, розвитку художньої культури каліграфічного письма, що сприятиме утворенні творів в галузі вільної і прикладної каліграфії, шрифтового і проектного дизайну та сформує потрібні навички і знання, що необхідні у вирішенні завдань у професійній діяльності майбутнього бакалавра графічного дизайну.

3.2. Заплановані результати навчання модуля навчальної дисципліни

Внаслідок вивчення модуля навчальної дисципліни «Каліграфія в дизайні» студент повинен бути здатним продемонструвати такі **результати навчання**:

- Володіти навичками красивого та чіткого письма, витонченістю пластики лінії та віртуозністю каліграфічного розчерку;
- Вміти застосовувати набуті навички і знання у роботі рукописними інструментами та їх художні можливості у створенні художніх образів та відображення дизайнерської ідеї;
- Вміти створювати творчі каліграфічні композиції;
- Демонструвати теоретичні знання з історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності та історико-морфологічної класифікації шрифтових форм;
- Демонструвати знання з історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис;
- Вільно володіти основними рукописними шрифтами: скоропис, римський капітальний, різноманітні стилі готичного письма та італійський курив;
- Критично опрацювати художньо-проектний доробок українських і зарубіжних фахівців, застосовувати навички каліграфічного письма та знання з історії становлення писемності і її еволюції, застосовувати сучасні методики і технології для формування авторської концепції, пошуку українського національного стилю;
- Вміти аргументовано формувати та обґрунтовувати актуальність та сутність концепції проектування конкретного каліграфічного або шрифтового дизайну-об'єкта;
- Вміти будувати рукописні каліграфічні і шрифтові композиції в залежності від завдань дизайну (лістівка, каліграфічна композиція, плакат, обкладинка, артбук, книга, логотип, шрифт, упаковка тощо);
- Вміти створювати цифровий лєтеринг сучасними засобами комп'ютерних технологій;
- Вміти будувати шрифтові гарнітури, з розумінням особливостей побудови кириличної абетки та її відмінності від латинської абетки;

6

- Вміти творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проекуванні.

Результати навчання даної дисципліни деталізують такі програмні результати навчання:

- ПРН 1. Генерувати ідеї для вироблення креативних дизайн-пропозицій, вибудовувати якісну та розгалужену систему комунікації, застосовувати основні концепції візуальної комунікації у мистецькій та культурній сферах.
- ПРН 2. Розробляти науково-обґрунтовану концепцію для розв'язання фахової проблеми.
- ПРН 3. Обирати певну модель поведінки при спілкуванні з представниками інших професійних груп різного рівня.
- ПРН 4. Представити результати діяльності у науковому та професійному середовищі в Україні та поза її межами.
- ПРН 5. Розробляти, формувати та контролювати основні етапи виконання проекту.
- ПРН 6. Формувати проектні складові у межах проектних концепцій; володіти художніми та мистецькими формами соціальної відповідальності.
- ПРН 7. Критично осмислювати теорії, принципи, методи та поняття з різних предметних галузей для розв'язання завдань і проблем у галузі дизайну.
- ПРН 8. Здійснювати передпроектний аналіз із урахуванням усіх вагомих чинників, що впливають на об'єкт проектування; формулювати авторську концепцію проекту.
- ПРН 9. Застосовувати методику концептуального проектування та здійснювати процес проектування з урахуванням сучасних технологій і конструктивних вирішень, а також функціональних та естетичних вимог до об'єкта дизайну.
- ПРН 10. Критично опрацювати художньо-проектний доробок українських і зарубіжних фахівців, застосовувати сучасні методики та технології наукового аналізу для формування авторської концепції, пошуку українського національного стилю.
- ПРН 11. Визначити естетичні проблеми дизайнерських шкіл та напрямків з урахуванням генезису сучасного художнього процесу в дизайні; мати синтетичне уявлення щодо історії формування сучасної візуальної культури
- ПРН 12. Володіти базовими методиками захисту інтелектуальної власності; застосовувати правила оформлення прав інтелектуальної власності.
- ПРН 13. Застосовувати інноваційні методи і технології роботи з матеріалом.
- ПРН 14. Представити концептуальне вирішення об'єктів дизайну засобами новітніх технологій, застосовувати прийоми графічної подачі при розв'язанні художньопроектних завдань.

Вивчення модуля навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей

загальних:

- ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

7

- ЗК 2. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- ЗК 3. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК 4. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК 5. Здатність розробляти та керувати проектами.
- ЗК 6. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

спеціальних (фахових, предметних):

- СК.1. Здатність здійснювати концептуальне проектування об'єктів дизайну з урахуванням функціональних, технічних, технологічних, екологічних та естетичних вимог.
- СК. 2. Здатність проведення проектного аналізу усіх впливових чинників і складових проектування та формування авторської концепції проекту.
- СК. 3. Здатність розуміти і використовувати причинно-наслідкові зв'язки у розвитку дизайну та сучасних видів мистецтв.
- СК. 4. Здатність забезпечити захист інтелектуальної власності на творі образотворчого мистецтва та дизайну
- СК. 5. Здатність застосовувати у практиці дизайну виразальні художньо-пластичні можливості різних видів матеріалів, інноваційних методів і технологій.
- СК. 6. Здатність застосовувати засоби спеціального рисунка та живопису (за спеціалізаціями), а також методики використання апаратних і програмних засобів комп'ютерних технологій.
- СК. 7. Здатність вести ефективну економічну діяльність у сфері дизайну.
- СК. 8. Здатність створювати зазубування на ринку та суспільно відповідальний продукт дизайну (товари і послуги).
- СК. 9. Вміння переконливо демонструвати споживачу привабливу культурну цінність та економічну вартість створеного креативного продукту.
- СК. 10. Здатність застосовувати методологію наукових досліджень на теоретичному і практичному рівнях

3.3. Перелік попередніх та супутніх і наступних навчальних дисциплін

№ з/п	Попередні навчальні дисципліни	Супутні і наступні навчальні дисципліни
1.	Основи дизайн-проекування	Проектування
2.	Основи композиції	Макетування та моделювання
3.	Основи формоутворення;	Теорія та практика дизайну
4.	Кольорознавство	Анатомія
5.	Шрифт	Вебдизайн
6.	Історія мистецтв	Орнамент в дизайні

8

7.	Комп'ютерні технології	Графічні техніки
8.	Рисунок	Синтез мистецтв
9.	Живопис	Поліграфія та типографіка
10.	Каліграфія	Должарська підготовка
		Дизайн книги
		Дизайн плакату

Очікувані результати навчання

Внаслідок вивчення навчальної дисципліни студент повинен бути здатним продемонструвати **результати навчання** (знання та практичні навички й уміння).

Знання:

- історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності;
- історико-морфологічної класифікації шрифтових форм;
- історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис;
- правильного визначення методів та засобів виявлення й відображення графічної пластики композиційного рішення;
- специфіку застосування історичних каліграфічних почерків;
- розуміння характерних рис сліду рукописних інструментів та знання особливостей каліграфічних матеріалів;
- коректного користування виразальними можливостями проектно-графічних засобів для створення каліграфічних композицій.
- Вміння використовувати набуті навички у проектуванні акцидентних, декоративних та текстових шрифтах.

Практичні навички й уміння:

- володіння історичними каліграфічними почерками;
- володіння прийомами образного вирішення засобами каліграфії,
- опанування красивим та чітким почерком письма, вишуканою пластикою ліній;
- вільне оперування історичними європейськими почерками;
- вільне володіння почерком українського скоропису;
- вміння застосовувати каліграфію в прикладній графіці;
- вміння розробляти власний почерк на основі історичних зразків письма;
- вміння розробляти шрифт на основі історичних зразків письма;
- уміння працювати з проектним матеріалом;
- творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проекуванні.

Продовження Додаток С.

9

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	у тому числі						у тому числі					
	усього	лекції	практичні	інд. роб.	сам. роб.	усього	лекції	практичні	інд. роб.	сам. роб.		
1	2	3	4	6	7	8	9	10	12	13		
Семестр 5												
Змістовий модуль 1. Європейська каліграфія. Римський капітальний (Roman)												
Тема 1. Знайомство з історією розвитку європейської каліграфії. Особливості формування латинської системи письма.	2	2										
Тема 2. Вивчення особливостей написання римського капітального (Roman) плакатним пером.	12		6		6							
Тема 3. Створення літеративи для обкладинки книги з поєднанням латинського і кирилізованого римського капітального письма.	10		4		6							
Разом за змістовим модулем 1	24		10		12							
Змістовий модуль 2. Європейська каліграфія. Готичні стилі письма												
Тема 4. Знайомство з різновидами готичних стилів письма (текстура, ротунда, фрактура, бастарда і швабахер). Вивчення особливостей написання <i>текстури</i> і <i>фрактури</i> , + <i>одного стилю на вибір (бастарда або швабахер)</i> .	12		6		6							
Тема 5. Вивчення особливостей написання <i>бастарди</i> і <i>швабахера</i> (на вибір).	8		4		4							
Тема 6. Знайомство з кращими зразками готичної каліграфії. Вивчення творчості європейських майстрів методом копіювання.	6		2		4							
Тема 7. Створення творчої текстової композиції готичним(и) стилем(ями) письма з поєднанням латинської і кирилізованої готики.	10		6		4							

10

Разом за змістовим модулем 2	36	18	18				
Усього годин	60	28	30				
Семестр 6							
Змістовий модуль 3. Європейська каліграфія. Італійський курсив							
Тема 8. Вивчення особливостей написання італійського курсиву	10	4	6				
Тема 9. Знайомство з кращими зразками італійського курсиву європейських майстрів методом копіювання.	6	2	4				
Тема 10. Створення композиційно-образної композиції з поєднанням каліграфії (італійського курсиву) і ілюстрації.	10	4	6				
Разом за змістовим модулем 3	26	10	16				
Змістовий модуль 4. Лєтеринг.							
Тема 11. Знайомство із зразками сучасного лєтерингу. Створення лєтерингу на основі одного з європейських стилів письма.	16	2	6	8			
Тема 12. Створення лєтерингу на основі кирилізації латиниці.	14	6	8				
Разом за змістовим модулем 4	30	2	12	16			
Змістовий модуль 5. Створення авторського артку засобами каліграфії							
Тема 13. Аналіз сучасних українських і закордонних зразків артку.	8	2	2	4			
Тема 14. Створення авторського каліграфічного артку.	28	14	14				
Разом за змістовим модулем 5	36	2	16	18			
Усього годин	92	4	38	50			
Вид контролю: Екзаменаційний переклад							

Загальний обсяг – 152 год., в тому числі:

Лекції – 6 год.

Практичні – 66 год.

Семінари –

Самостійна робота – 80 год.

11

4.1. Темі лекцій

5 семестр

№ з/п	Назва теми, її анотація	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Європейська каліграфія. Римський капітальний (Roman)			
1	Історія розвитку європейської каліграфії. Особливості формування латинської системи письма [], [].	2	
Усього годин за 5 семестр		2	
6 семестр			
№ з/п	Назва теми, її анотація	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 4. Лєтеринг.			
11	Застосування лєтерингу в графічному дизайні. Основи побудови каліграфічного лєтерингу [].	2	
Змістовий модуль 5. Створення авторського артку засобами каліграфії			
13	Специфіка артку. Особливості артку та відмінність артку від книжки. Артук як продукт графічного дизайну [].	2	
Усього годин за 6 семестр		4	

4.2. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1			

4.3. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Європейська каліграфія. Римський капітальний (Roman)			
2.	Практичне вивчення особливостей написання римського капітального (Roman) плакатним пером. Прописи	6	
3.	Створення літеративи для обкладинки книги з поєднанням латинського і кирилізованого	4	

12

римського капітального письма.			
Змістовий модуль 2. Європейська каліграфія. Готичні стилі письма			
4.	Практичне вивчення особливостей написання готичних стилів письма – <i>текстури</i> і <i>фрактури</i> . Прописи	6	
5.	Практичне вивчення особливостей написання готичних стилів письма – <i>бастарди</i> і <i>швабахера</i> (один на вибір). Прописи	4	
6.	Виконання копій кращих світових зразків готичного письма (2-3 копії).	2	
7.	Створення творчої текстової композиції готичним(и) стилем(ями) письма з поєднанням латинської і кирилізованої готики.	6	
Усього годин за 5 семестр		28	
Змістовий модуль 3. Європейська каліграфія. Італійський курсив			
8.	Вивчення особливостей написання італійського курсиву. Прописи	4	
9.	Виконання копій кращих світових зразків письма італійського курсиву (1-2 копії).	2	
10.	Створення композиційно-образної композиції з поєднанням каліграфії (італійського курсиву) і ілюстрації.	4	
Змістовий модуль 4. Лєтеринг.			
11.	Створення лєтерингу на основі одного з вивчених європейських стилів письма.	6	
12.	Створення лєтерингу на основі кирилізації латиниці.	6	
Змістовий модуль 5. Створення авторського артку засобами каліграфії			
14.	Створення авторського каліграфічного артку.	14	
Усього годин за 6 семестр		38	

4.4. Самостійна робота

№ з/п	Найменування робіт (теми)	Кількість годин		Вид контролю
		ДФН	ЗФН	
Змістовий модуль 1. Європейська каліграфія. Римський капітальний (Roman)				
2	Практичне вивчення особливостей написання римського капітального (Roman) плакатним пером. Виконання прописів	6		
3	Творчо-пошуковий експериментальний пошук та створення літеративи для обкладинки	6		

Додаток С (продовження)

13			
	книги з поєднанням латинського і кирилізованого римського капітального письма.		
Змістовий модуль 2. Європейська каліграфія. Готичні стилі письма			
4	Практичне вивчення особливостей написання готичних стилів письма – <i>текстури і фрактури</i> . Виконання прописів	6	
5	Практичне вивчення особливостей написання готичних стилів письма – <i>бастарди і швабахера (один на вибір)</i> . Виконання прописів	4	
6	Виконання копій кращих світових зразків готичного письма (2-3 копії).	4	
7	Творчо-пошуковий ескізний пошук та робота з творчою текстовою композицією готичним(и) стилем(ями) письма з поєднанням латинської і кирилізованої готики.	4	
Усього годин за 5 семестр		30	
Змістовий модуль 3. Європейська каліграфія. Італійський курсив			
8	Вивчення особливостей написання італійського курсиву. Виконання прописів	6	
9	Виконання копій кращих світових зразків письма італійського курсиву (1-2 копії).	4	
10	Творчо-пошуковий ескізний пошук та робота з композиційно-образною композицією з поєднанням каліграфії (італійського курсиву) і ілюстрації.	6	
Змістовий модуль 4. Лєтеринг.			
11	Творчо-пошуковий ескізний пошук та робота з лєтерингом на основі одного з вивчених європейських стилів письма.	8	
12	Творчо-пошуковий ескізний пошук та робота з лєтерингом на основі кирилізації латиниці.	8	
Змістовий модуль 5. Створення авторського арткубу засобами каліграфії			
13.	Збір та аналіз аналогів сучасного арткубу. Опис концепту авторського арткубу (до 10 сторінок).	4	
14	Творчо-пошуковий ескізний пошук та	14	Екзамен.

15	
Накопичувальна система, що передбачає оцінювання студентів за всі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності.	
Критеріями контролю поточної успішності студента є наступні складові:	
<ul style="list-style-type: none"> - систематичність та активність роботи на практичних заняттях; - рівень виконання поточних та творчих завдань самостійної роботи; - підготовка до екзаменаційного контролю. 	
Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Каліграфія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.	
Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:	
<ul style="list-style-type: none"> - своєчасність виконання навчальних завдань; - повний обсяг їхнього виконання; - якість виконання навчальних завдань; - самостійність виконання; - творчий підхід до виконання завдань; - ініціативність у навчальній діяльності. 	
8. Розподіл балів, які отримують студенти	
<i>Приклад заліку, екзаменаційного перегляду</i>	
Розподіл балів за 100-бальною шкалою (5-й семестр)	
Поточний контроль (ПК)	
Форми поточного контролю змістових модулів	Максимальні бали за виконанні завдання
Змістовий модуль 1	
T2. Практичне вивчення особливостей написання римського капітального (Roman) плакатним пером. Прописи	15
T3. Створення літерацій для обкладинки книги з поєднанням латинського і кирилізованого римського капітального письма.	20
Змістовий модуль 2	
T4. Практичне вивчення особливостей написання готичних стилів письма – <i>текстури і фрактури</i> . Прописи	20
T5. Практичне вивчення особливостей написання готичних стилів письма – <i>бастарди і швабахера (один на вибір)</i> . Прописи	10
T6. Виконання копій кращих світових зразків готичного	15

14			
	робота над авторським каліграфічним арткубом.		перегляд
Усього годин за 6 семестр		50	

4.5. Індивідуальні завдання

Орієнтовна тематика індивідуальних та/або групових завдань
Вид завдання: Для студентів денної форми навчання: творчо-пошуковий ескіз літерацій для обкладинки книги з поєднанням латинського і кирилізованого римського капітального письма; творчо-пошуковий ескіз каліграфічних композицій (3-7 варіантів); творчо-пошуковий ескіз лєтерингу; творчо-пошуковий ескіз макету авторського каліграфічного арткубу.

План виконання індивідуального завдання

Номер теми, завдання (розділу)	Вид, назва та зміст розділу	Обсяг, гол.	Строк виконання, тиждів
1	2	3	4

5. Методи навчання

Компетентнісний, студентоцентричний, проблемно-орієнтований підхід до навчання. Провідні методи навчання – проблемний, частково-пошуковий та дослідницький. Викладання та навчання проводиться у формі традиційних, мультимедійних та інтерактивних лекцій, практичних і лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи, консультацій із викладачем тощо.

6. Методи діагностики знань

Під час оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються наступні методи діагностики результатів навчання:

методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда;
методи письмового контролю: виконання навчальних завдань;
методи творчо-пошукового контролю: творчо-пошукове тестування; аналіз варіативності пошукових ескізів; аналіз образно-емоційної складової творчих робіт;
методи практичного контролю: виконання підсумкових творчих робіт;
методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання та вміння, самоаналіз.

7. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

16	
письма (2-3 копії).	
T7. Створення творчої текстової композиції готичним(и) стилем(ями) письма з поєднанням латинської і кирилізованої готики.	20
Разом за дисципліну	100

Розподіл балів за 100-бальною шкалою (6-й семестр)	
Поточний контроль (ПК)	
Форми поточного контролю змістових модулів	Максимальні бали за виконанні завдання
Змістовий модуль 3	
T8. Вивчення особливостей написання італійського курсиву. Прописи.	10
T9. Виконання копій кращих світових зразків письма італійського курсиву (1-2 копії).	10
T10. Створення композиційно-образної композиції з поєднанням каліграфії (італійського курсиву) і ілюстрації.	20
Змістовий модуль 4	
T11. Створення лєтерингу на основі одного з вивчених європейських стилів письма.	15
T12. Створення лєтерингу на основі кирилізації латиниці.	15
Змістовий модуль 5	
T14. Створення авторського каліграфічного арткубу.	30
Разом за дисципліну	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національного шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним	не зараховано з обов'язковим

17

		вивченням дисципліни	повторним вивченням дисципліни
--	--	----------------------	--------------------------------

9. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма
2. Опорні конспекти лекцій
3. Навчальні посібники
4. Слайди, презентації, відео-демонстрації.
5. Демонстраційний дидактичний матеріал

1. Рекомендовані джерела інформації Основна література

1. Барабаш Т. М. Латинське письмо у міських канцеляриях руського воєводства XVI – XVII ст.): дис. канд. істор. наук: 27.00.02 / Барабаш Т.М.; Львів. нац. унів. ім. І. Франка – Київ, 2018. – 579 с.
2. Білецький П. Георгій Нарбут. – К.: Мистецтво, 1983. 119 с.
3. Білодід І., Кудрицький Є.. Граматика слов'янська І. Ужвевича. – К. Наукова думка, 1970. С. 116.
4. Дербилова Е. Дар шрифту. Харьковський художественно-промисловий інститут. Харьковська школа шрифту. КОНСУМ. Харьков, 2003. – с. 176/
5. Іваненко Т. О. Художньо-образні особливості формоутворення акцидентного шрифту: дис. канд. мистецтвознавства: 05.01.03 / Іваненко Т. О.; Харків. держ. акад. дизайну і мистецтва. – Харків 2006. – 190 арк.+191-332 (дол.)
6. Іваненко Т. О. Шрифтовий дизайн: основи. Харків: ХДАДМ, 2019. 144 с.
7. Лесняк В. Графический дизайн (основы профессии), - К.: Биос Дизайн Букс, 2009.-416с.
8. Мітченко В. С Естетика українського рукописного шрифту. К.: Грамота, 2007. 208 с.
9. Мітченко В. С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. – К.: Laurus, 2018. С. 288.
10. Панащенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. АН Української РСР, Ін-т історії. К.: 1974. 111 с.
11. Победин В.А. Знаки в графическом дизайне (уч.пособие). – Харьков: Ранок, 2001.
12. Різник М. Письмо и шрифт. - К., 1978.
13. Таранов Н. Н. *Рукописный шрифт*. Львов: Вища школа, 1986. С. 82.
14. Чебанник В. Я. Графіка української мови / Абетка:[альбом]. – Київ, 2004. – 58 с.
15. Чебанник В. Я., Віктор фон Ерцен-Глерон. Буття та об'явлення української мови. К.: Саммит-Книга, 2021. 992 с.
16. Barelona L. Take your pleasure seriously. Lazy dog. – Italy, 2016
17. Brown D. Denis Brown Discusses His Art. – Ireland, Quill Skill Publishing, 2017.

18

P. 264.

18. Charles, Frankfield, Henry Stoner. Speedball Textbook: For Pen and Brush Lettering, 20th Edition Paperback. Hunt Manufacturing Co. – USA, 1972. P. 96
19. Charles, Frankfield, Henry Stoner. Speedball Textbook. 21st Edition. Hunt Manufacturing Co. – USA, 1985. P. 96
20. David Harris. The Art of Calligraphy. – London, 1995.
21. David Harris. The Calligrapher's Bible: 100 Complete Alphabets and How to Draw Them. Bloomsbury. P. 256
22. Kapr A. Schriftkunst: Geschichte, Anatomie und Schönheit der lateinischen Buchstaben. – German, VEB Verlag der Kunst Dresden, 1971. P. 472.
23. Spencerian Penmanship Set of 5 Copybooks + Theory Book. Mott Media. USA, 2001.
24. Spencerian Handwriting: The Complete Collection of Theory and Practical Workbooks for Perfect Cursive and Hand Lettering. Ulysses Press. USA, 2016. P. 182.

Допоміжна література

25. Валуєнко Б. В. Архітектура книги. К.: Мистецтво, 1976.
26. Володимир Юрчишин. Мистецтво книги. Упорядники: В. Белиба, Н. Глобаб Анна Довбуш, Галина Сметь, Ганна Сокиріна – К.: Музей книги і друкарства України. – 2018. – 92 с.
27. Життя шрифту. Каталог виставки. - К., 2006.
28. Клименко П. Графіка шрифту Острозької Біблії, Українська книга XVI-XVII-XVIII ст. - К., 1926.
29. Михайленко В., Яковлев М.. Основи композиції. - К., 2004. 88-96 стр.
30. Мітченко В. Мандри. Альбом. К.: Грамота, 2007. С. 48.
31. Мітченко В. Мистецтво скоропису в просторі українського бароко//Український світ. №1 – 1992.
32. Мітченко В. Формотворчі елементи літер як чинники розвитку українського скоропису//Українська академія мистецтва.- 1998. - Випуск 5.
33. Пам'яті Володимира Юрчишина. Статті, спогади, листи. Упорядники: І. Дудник, О. Зор, Д. Палій, О. Юрчишин-Сміт. – К.: Музей книги і друкарства України. – 2018. – 132 с.
34. Сулейменов О. Мова письма. - К., 2006.

Кращі роботи студентів минулих років з метод фонду кафедри графічного дизайну.

- підбірка зразків періодичних видань з кафедрального методфонду.
- робота з експозицією музею «Книги».

11. Інформаційні ресурси

1. <http://www.iampeth.com/lessons.php>
2. <http://cyreading.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>
3. zanerian.com

Робоча програма з дисципліни «Каліграфія (в шрифтовому дизайні)»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука

Факультет _____ дизайну _____
Кафедра _____ графічного дизайну _____

ЗАТВЕРДЖЕНО
Протокол засідання Науково-методичної ради
КДАДПМД ім. М. Бойчука
_____ 20__ № _____
Голова НМР _____
(підпис) _____ (підпис, прізвище) _____

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Каліграфія (в шрифтовому дизайні)

рівень вищої освіти _____ **перший (бакалаврський)** _____
(перший (бакалаврський)/другий (магістерський))
галузь знань _____ **02 «Культура і мистецтво»** _____
(кодифікаційний номер)
освітня програма _____ **бакалавр** _____
(назва)
спеціальність _____ **022 «Дизайн»** _____
(кодифікаційний номер)
спеціалізація _____ **графічний дизайн** _____
(назва)
тип дисципліни _____ **обов'язкова** _____
(обов'язкова за вибором)
мова викладання _____ **українська** _____
(українська/англійська)

2019 - Київ

2

Робоча програма навчальної дисципліни «Каліграфія (в шрифтовому дизайні)» для здобувачів вищої освіти за рівнем вищої освіти першим (бакалаврським) за спеціальністю «Дизайн». КДАДПМД ім. М. Бойчука. 2019. 14 с.

Розробник: Шпак Ольга Василівна, викладач кафедри графічного дизайну КДАДПМД ім. М. Бойчука
e-mail: shpak.olga.art@gmail.com

Робочу програму перевірено

Декан факультету _____ (підпис) _____ (підпис, прізвище)
_____ 20__

Робоча програма розглянута та схвалена на засіданні науково-методичної ради факультету _____ (назва факультету)

Протокол засідання НМР факультету _____ 20__ № _____

Голова НМР факультету _____ (підпис) _____ (підпис, прізвище)

© Шпак О.В., 2019 рік
© КДАДПМД, 2019 рік

3

Опис навчальної дисципліни _____ **Каліграфія (в шрифтовому дизайні)**

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 2	Галузь знань 02 «Культура і мистецтво» Спеціальність (освітня програма): 022 «Дизайн» (назва)	Обов'язкова Рік підготовки: 3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестри 7-й
Загальна кількість годин на поточний навчальний рік – 150		Лекції 4 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 30 Практичних – 28 Лекційних – 4	Освітній рівень: перший (бакалаврський)	Практичні, семінарські 28 год.
		Самостійна робота 30 год.
		Індивідуальні завдання: Вид контролю: <i>екзаменаційний перегляд</i>
		Форма контролю: <i>письмова</i>

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):
для денної форми навчання - 50
для заочної форми навчання –

4

2. Робочий план
дисципліни _____ «Каліграфія (в шрифтовому дизайні)»
напряму підготовки/спеціальності _____ **022 Дизайн»**
_____ 1 семестр, 4 курс

Вид навчальної роботи	Години в семестрі кредитів ЄКТС	Розподіл годин по тижнях															Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Лекційні заняття	4	2	2														
Практичні (семінарські) заняття	28	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Індивідуальна робота	-																
Самостійна робота	30	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Проміжні форми контролю	-																
Всього годин/кредитів	60	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	Екзаменаційний перегляд

Лектор _____ О. В. Шпак

Затверджено на засіданні кафедри, протокол від « _____ » _____ 2019 року № _____

Завідувач кафедри _____ О. Г. Босняк
Декан факультету _____ В. К. Сафронюк

Додаток Т (продовження)

5

3. Мета та заплановані результати навчання

3.1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Каліграфія в шрифтовому дизайні» є підготовка висококваліфікованого фахівця графічного дизайну, що передбачає опанування ним знань і навичок, професійних компетенцій в галузі каліграфії та шрифтового дизайну. Це відбувається шляхом поглибленого опанування методики каліграфічного письма: вивчення історичних почерків вітчизняної та світової мистецької спадщини, розвитку художньої культури каліграфічного письма, що сприятиме у створенні шрифтового дизайну та сформує потрібні навички і знання, що необхідні у вирішенні завдань у професійній діяльності майбутнього бакалавра графічного дизайну.

3.2. Заплановані результати навчання модуля навчальної дисципліни

Внаслідок вивчення модуля навчальної дисципліни «Каліграфія в шрифтовому дизайні» студент повинен бути здатним продемонструвати такі **результати навчання**:

- Демонструвати теоретичні знання з історії розвитку шрифтової форми латинської та кириличної гілок писемності та історико-морфологічної класифікації шрифтових форм;
- Демонструвати знання з історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис;
- Вільно володіти основними рукописними шрифтами: скоропис, римський капітальний, різноманітні стилі готичного письма та італійський курив;
- Критично опрацювати художньо-проектний доробок українських і зарубіжних фахівців, застосовувати навички каліграфічного письма та знання з історії становлення писемності і її еволюції, застосовувати сучасні методики і технології для формування авторської концепції, пошуку українського національного стилю;
- Вміти аргументовано формувати та обґрунтовувати актуальність та сутність концепції проектування конкретного шрифтового дизайну-об'єкта;
- Вміти будувати шрифтові композиції;
- Вміти створювати цифровий летеринг сучасними засобами комп'ютерних технологій;
- Вміти будувати шрифтові гарнітури, з розумінням особливостей побудови кирилическої абетки та її відмінності від латинської абетки;
- Вміти творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проекуванні.

Результати навчання даної дисципліни деталізують такі програмні результати навчання:

ПРН 1. Генерувати ідеї для вироблення креативних дизайн-пропозицій, вибудувати якісну та розгалужену систему комунікацій, застосовувати основні концепції візуальної комунікації у мистецькій та культурній сферах.

6

ПРН 2. Розробляти науково-обґрунтовану концепцію для розв'язання фахової проблеми.

ПРН 3. Обирати певну модель поведінки при спілкуванні з представниками інших професійних груп різного рівня.

ПРН 4. Представляти результати діяльності у науковому та професійному середовищі в Україні та поза її межами.

ПРН 5. Розробляти, формувати та контролювати основні етапи виконання проекту.

ПРН 6. Формувати проектні складові у межах проектних концепцій; володіти художніми та мистецькими формами соціальної відповідальності.

ПРН 7. Критично осмислювати теорії, принципи, методи та поняття з різних предметних галузей для розв'язання завдань і проблем у галузі дизайну.

ПРН 8. Здійснювати передпроектний аналіз із урахуванням усіх вагомих чинників, що впливають на об'єкт проектування; формулювати авторську концепцію проекту.

ПРН 9. Застосовувати методику концептуального проектування та здійснювати процес проектування з урахуванням сучасних технологій і конструктивних

вирішень, а також функціональних та естетичних вимог до об'єкта дизайну.

ПРН 10. Критично опрацювати художньо-проектний доробок українських і зарубіжних фахівців, застосовувати сучасні методики та технології наукового аналізу для формування авторської концепції, пошуку українського національного стилю.

ПРН 11. Визначати естетичні проблеми дизайнерських шкіл та напрямків з урахуванням генезису сучасного художнього процесу в дизайні; мати синтетичне уявлення щодо історії формування сучасної візуальної культури

ПРН 12. Володіти базовими методиками захисту інтелектуальної власності; застосовувати правила оформлення прав інтелектуальної власності.

ПРН 13. Застосовувати інноваційні методи і технології роботи з матеріалом.

ПРН 14. Представляти концептуальне вирішення об'єктів дизайну засобами новітніх технологій, застосовувати прийоми графічної подачі при розв'язанні художньопроектних завдань.

Вивчення модуля навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей

загальних:

- ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 2. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- ЗК 3. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК 4. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК 5. Здатність розробляти та керувати проектами.
- ЗК 6. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

спеціальних (фахових, предметних):

7

СК.1. Здатність здійснювати концептуальне проектування об'єктів дизайну з урахуванням функціональних, технічних, технологічних, екологічних та естетичних вимог.

СК. 2. Здатність проведення проектного аналізу усіх впливових чинників і складових проектування та формування авторської концепції проекту.

СК. 3. Здатність розуміти і використовувати причинно наслідкові зв'язки у розвитку дизайну та сучасних видів мистецтва.

СК. 4. Здатність забезпечити захист інтелектуальної власності на твори образотворчого мистецтва та дизайну

СК. 5. Здатність застосовувати у практиці дизайну виразальні художньо-пластичні можливості різних видів матеріалів, інноваційних методів і технологій.

СК. 6. Здатність застосовувати засоби спеціального рисунка та живопису (за спеціалізаціями), а також методики використання апаратних і програмних засобів комп'ютерних технологій.

СК. 7. Здатність вести ефективну економічну діяльність у сфері дизайну.

СК. 8. Здатність створювати затребуваний на ринку та суспільно відповідальний продукт дизайну (товари і послуги).

СК. 9. Вміння переконливо демонструвати споживачу привабливу культурну цінність та економічну вартість створеного креативного продукту.

СК. 10. Здатність застосовувати методологію наукових досліджень на теоретичному і практичному рівнях

3.3. Перелік попередніх та супутніх і наступних навчальних дисциплін

№ з/п	Попередні навчальні дисципліни	Супутні і наступні навчальні дисципліни
1.	Основи дизайн-проекування	Проектування
2.	Основи композиції	Макетування та моделювання
3.	Основи формування	Теорія та практика дизайну
4.	Кольорознавство	Анатомія
5.	Шрифт	Вебдизайн
6.	Історія мистецтв	Орнамент в дизайні
7.	Комп'ютерні технології	Графічні техніки
8.	Рисунок	Синтез мистецтв
9.	Живопис	Поліграфія та типографіка
10.	Каліграфія	Додрукарська підготовка
11.	Каліграфія в дизайні	Дизайн книги Дизайн плакату

8

Очікувані результати навчання

Внаслідок вивчення навчальної дисципліни студент повинен бути здатним продемонструвати **результати навчання** (знання та практичні навички й уміння).

Знання:

- історії розвитку шрифтової форми латинської та кирилическої гілок писемності;
- історико-морфологічної класифікації шрифтових форм;
- історії каліграфії, основних історичних почерків та їхніх стилістичних рис;
- професійної термінології шрифтового дизайну;
- правильного визначення методів та засобів виявлення й відображення графічної пластики композиційного рішення;
- специфіку застосування історичних каліграфічних почерків;
- розуміння характерних рис сліду рукописних інструментів та знання особливостей каліграфічних матеріалів;
- вміння використовувати набуті навички у проектуванні акцентних, декоративних та текстових шрифтах.

Практичні навички й уміння:

- володіння історичними каліграфічними почерками;
- володіння прийомами образного вирішення засобами каліграфії, опанування красивим та чітким почерком письма, вишуканою пластикою лінії;
- вільне оперування історичними європейськими почерками;
- вільне володіння почерком українського скоропису;
- вміння застосовувати каліграфію в дизайні;
- вміння розробляти шрифт на основі історичних зразків письма;
- уміння працювати з проектним матеріалом;
- творчо застосовувати знання щодо особливостей історичних та сучасних каліграфічних почерків та їхніх виразних можливостей у дизайн-проекуванні шрифту.

Додаток Т (продовження)

9
4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	у тому числі						у тому числі					
	усього	лекції	практичні	інд. роб.	сам. роб.	усього	лекції	практичні	інд. роб.	сам. роб.		
1	2	3	4	6	7	8	9	10	12	13		
Семестр 7												
Змістовий модуль 1. Акцидентний український шрифт												
Тема 1. Шрифт, акцидентний шрифт. Термінологічний словник.	2	2										
Тема 2. Кириличний і латинський шрифт. Особливості побудови українського шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма.	12	2			2							
Тема 3. Проект акцидентного шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма (кирилиця+латиниця)	10		20		20							
Разом за змістовим модулем 1	24	4	20		22							
Змістовий модуль 2. Шрифтовий плакат												
Тема 4. Шрифтовий плакат авторським акцидентним шрифтом (апробація проекту акцидентного шрифту).	12		8		8							
Разом за змістовим модулем 2	36		8		8							
Усього годин	60	4	28		30							

Загальний обсяг _62 год., в тому числі:

Лекції – 4 год.

Практичні –28 год.

Семінари –

Самостійна робота – 30 год.

10
4.1. Темі лекцій
7 семестр

№ з/п	Назва теми, її анотація	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Європейська каліграфія. Римський капітальний (Roman)			
1	Шрифт, акцидентний шрифт. Термінологічний словник [].	2	
2	Кириличний і латинський шрифт. Особливості побудови українського шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма.	2	
Усього годин за 7 семестр		4	

4.2. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1			

4.3. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Акцидентний український шрифт			
2	Проект акцидентного шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма (кирилиця+латиниця)	20	
Змістовий модуль 2. Шрифтовий плакат			
4	Шрифтовий плакат авторським акцидентним шрифтом (апробація проекту акцидентного шрифту).	8	
Усього годин за 7 семестр		28	

4.4. Самостійна робота

№ з/п	Найменування робіт (теми)	Кількість годин		Вид контролю
		ДФН	ЗФН	
Змістовий модуль 1. Акцидентний український шрифт				
2	Дослідження та аналіз аналогів українських шрифтів.	2		
3	Творчо-пошукове експериментування та	20		

11

	створення проекту акцидентного шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма (кирилиця+латиниця)				
Змістовий модуль 2. Шрифтовий плакат					
4	Створення шрифтового плакату авторським акцидентним шрифтом.	8			
Усього годин за 7 семестр		30			

5. Методи навчання

Компетентнісний, студентоцентричний, проблемно-орієнтований підхід до навчання. Провідні методи навчання – проблемний, частково-пошуковий та дослідницький. Викладання та навчання проводиться у формі традиційних, мультимедійних та інтерактивних лекцій, практичних і лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи, консультацій із викладачем тощо.

6. Методи діагностики знань

Під час оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються наступні методи діагностики результатів навчання:

методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда;

методи письмового контролю: виконання навчальних завдань;

методи творчо-пошукового контролю: творчо-пошукове тестування; аналіз варіативності пошукових ескізів; аналіз образно-емоційної складової творчих робіт;

методи практичного контролю: виконання підсумкових творчих робіт;

методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання та вміння, самооаналіз.

7. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

Накопичувальна система, що передбачає оцінювання студентів за всі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності.

Критеріями контролю поточної успішності студента є наступні складові:

- систематичність та активність роботи на практичних заняттях;
- рівень виконання поточних та творчих завдань самостійної роботи;
- підготовка до екзаменаційного контролю.

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Каліграфія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принципи поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості

12

підсумкових балів до 100.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їхнього виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід до виконання завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад заліку, екзаменаційного перегляду

Розподіл балів за 100-бальною шкалою (7-й семестр)	
Поточний контроль (ПК)	
Форми поточного контролю змістових модулів	Максимальні бали за виконані завдання
Змістовий модуль 1	
T3. Проект акцидентного шрифту на основі отриманих знань зі скоропису і європейських стилів письма (кирилиця+латиниця)	60
Змістовий модуль 2	
T4. Шрифтовий плакат авторським акцидентним шрифтом (апробація проекту акцидентного шрифту).	40
Разом за дисципліну	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

Додаток Т (продовження)

13

0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--	---

9. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма
2. Опорні конспекти лекцій
3. Навчальні посібники
4. Слайди, презентації, відео-демонстрації.
5. Демонстраційний дидактичний матеріал

**10. Рекомендовані джерела інформації
Основна література**

1. Барабаш Т. М. Латинське письмо у міських канцеляріях руського воєводства XVI – XVII ст.): дис. канд. істор. наук: 27.00.02 / Барабаш Т.М.; Львів. нац. унів. ім. І. Франка – Київ, 2018. – 579 с.
2. Білецький П. Георгій Нарбут. – К.: Мистецтво, 1983. 119 с.
3. Білоділ І., Кудрицький С., Граматика слов'янська І. Ужвечича. – К. Наукова думка, 1970. С. 116.
4. Дербилова Е. Дар шрифту. Харківський художественно-промисловий інститут. Харківська школа шрифту. КОНСУМ. Харків, 2003. – с. 176/
5. Іваненко Т. О. Художньо-образні особливості формотворення акцидентного шрифту: дис. канд. мистецтвознавства: 05.01.03 / Іваненко Т. О.; Харків. держ. акад. дизайну і мистецтва. – Харків 2006. – 190 арк.+191-332 (под.)
6. Іваненко Т. О. Шрифтовий дизайн: основи. Харків: ХДАДМ, 2019. 144 с.
7. Лесняк В. Графический дизайн (основы профессии), - К.: Бюс Дизайн Букс, 2009.-416с.
8. Мітченко В. С. Естетика українського рукописного шрифту. К.: Грамота, 2007. 208 с.
9. Мітченко В. С. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. – К.: Laurus, 2018. С. 288.
10. Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. АН Української РСР, Ін-т історії. К.: 1974. 111 с.
11. Победин В.А. Знаки в графическом дизайне (уч.пособие). – Харьков: Ранок, 2001.
12. Різник М. Письмо і шрифт. - К.,1978.
13. Таранов Н. Н. *Рукописний шрифт*. Львів: Вища школа, 1986. С. 82.
14. Чебанік В. Я. Графіка української мови / Абетка:[альбом]. – Київ, 2004. – 58 с.
15. Чебанік В. Я., Віктор фон Ерцен-Глерон. Буття та об'явлення української мови. К.: Самміт-Книга, 2021. 992 с.

14

16. Barelona L. Take your pleasure seriously. Lazy dog. – Italy, 2016
17. Brown D. Denis Brown Discusses His Art. – Ireland, Quill Skill Publishing, 2017. P. 264.
18. Charles, Frankenfield, Henry Stoner. Speedball Textbook: For Pen and Brush Lettering, 20th Edition Paperback. Hunt Manufacturing Co. – USA, 1972. P. 96
19. Charles, Frankenfield, Henry Stoner. Speedball Textbook. 21st Edition. Hunt Manufacturing Co. – USA, 1985. P. 96
20. David Harris. The Art of Calligraphy. – London, 1995.
21. David Harris. The Calligrapher's Bible: 100 Complete Alphabets and How to Draw Them. Bloomsbury. P. 256
22. Kapr A. Schrifkunst: Geschichte, Anatomie und Schönheit der lateinischen Buchstaben. – German, VEB Verlag der Kunst Dresden, 1971. P. 472.
23. Spencerian Penmanship Set of 5 Copybooks +Theory Book. Mott Media. USA, 2001.
24. Spencerian Handwriting: The Complete Collection of Theory and Practical Workbooks for Perfect Cursive and Hand Lettering. Ulysses Press. USA, 2016. P. 182.

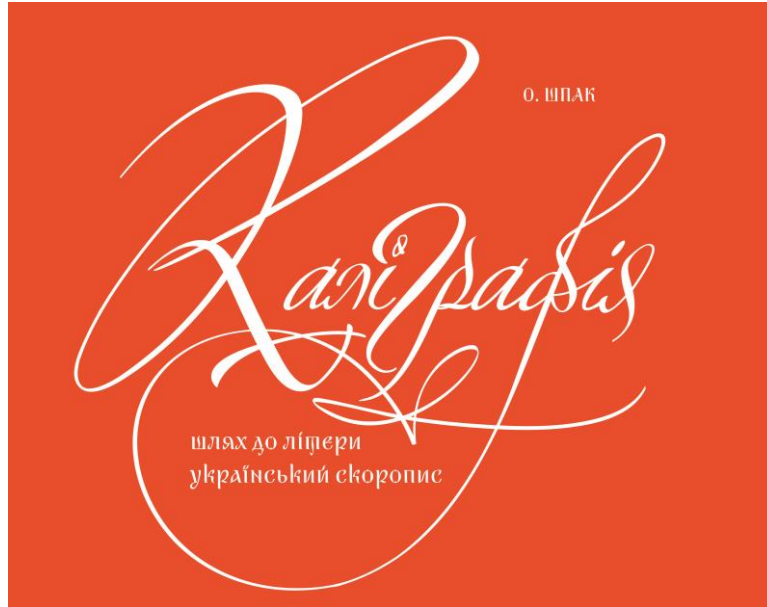
Допоміжна література

25. Валунко Б. В. Архітектура книги. К.: Мистецтво, 1976.
26. Володимир Юрчишин. Мистецтво книги. Упорядники: В. Белиба, Н. Глобаб Анна Довбуш, Галина Ємець, Ганна Сокирина – К.: Музей книги і друкарства України. – 2018. – 92 с.
27. Життя шрифту. Каталог виставки. - К., 2006.
28. Клименко П. Графіка шрифту Острозької Біблії, Українська книга XVI-XVII-XVIII ст. - К., 1926.
29. Михайленко В., Яковлев М., Основи композиції. - К., 2004. 88-96 стр.
30. Мітченко В. Мандри. Альбом. К.: Грамота, 2007. С. 48.
31. Мітченко В. Мистецтво скоропису в просторі українського бароко/Український світ. №1 – 1992.
32. Мітченко В. Формотворчі елементи літер як чинники розвитку українського скоропису/Українська академія мистецтва. - 1998. - Випуск 5.
33. Пам'яті Володимира Юрчишина. Статті, слогади, листи. Упорядники: І. Лудник, О. Злор, Д. Палій, О. Юрчишин-Сміт. – К.: Музей книги і друкарства України. – 2018. – 132 с.
34. Сулейменов О. Мова письма. - К., 2006.

Кращі роботи студентів минулих років з метод фонду кафедри графічного дизайну.

- підбірка зразків періодичних видань з кафедрального методфонду.
- робота з експозицією музею «Книги».

Посібник «Каліграфія : шлях до літери; український скоропис» (вибіркові сторінки)

УДК 003.077+003.271:811.161.2	ЗМІСТ
Рекомендовано до друку Вченою радою Київської державної академії деоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука Від 31 серпня 2023 року, протокол № 01/23-24.	ПЕРЕДМОВА 5
РЕЦЕНЗЕНТИ: Микола Яковлеєв Доктор технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Віце-президент Національної академії мистецтв України.	ЩО ТАКЕ КАЛІГРАФІЯ? 7
Василь Чебаник Заслужений діяч мистецтв України, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України, Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка.	СЛОВНИК ТЕРМІНІВ 12
Шпак О. В. Каліграфія: шлях до літери; український скоропис. Навчальний посібник. К.: Вістка. 2023. 120 с. ISBN 978-617-8189-07-5	ПОРАДИ ПОЧАТКІВЦЮ В ОПАНУВАННІ КАЛІГРАФІЇ 15
Пропонуваний навчальний посібник розроблений відповідно до авторської робочої програми з навчальної дисципліни «Каліграфія» для студентів графічного дизайну освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».	ШЛЯХ ДО ЛІТЕРИ 19
В посібнику розглядаються основи письма гласним і гострокінцевим пером – двома ключовими інструментами в арсеналі каліграфа. Методично побудована вертикаль із завдань що формують навички у роботі гласним і гострим пером, трюки околом, вивукти пропороцій, ритму і поєднань. Цей підхід дозволяє не лише вибрати техніку, але й розібратись у тонкощах створення гармонійних каліграфічних композицій.	-ВПРАВИ ПЛАСКИМ І ГОСТРОКІНЦЕВИМ ПЕРОМ 23
Окрім цього, посібник допомагає правильно підійти до вивчення скоропису, й уникнути безлічі помилок з якими зустрічаються початківці, які починають опановувати каліграфію, уникнувши формувального етапу каліграфічних навичок, розповівши вибрати літери, не набувши перця цим необхідного досвіду у роботі пером.	- КАЛІГРАФІЧНИЙ РИСНОК 45
Методичний матеріал посібника, узявмо вивчений та засвоєний на практиці, має забезпечити майбутнім фахівцям графічного дизайну, основу у формуванні необхідних компетенцій в галузі каліграфії, сформувавши уявлення про характер та будову літер, що забезпечить їм натхнення подальший творчий розвиток в напрямку шрифтового дизайну.	Український скоропис 52
ISBN 978-617-8189-07-5	- З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СКОРОПИСУ 55
© Шпак О. В., 2023	- ВАРІАТИВНІСТЬ НАКРЕСЛЕНЬ ЛІТЕР УКРАЇНСЬКОГО СКОРОПИСУ В АВТОРСЬКОМУ ДОСЛІДЖЕННІ НА ОСНОВІ ІСТОРИЧНИХ ЗРАМКІВ 70
2	ТВОРЧИЙ ДОРОБОК УКРАЇНСЬКИХ МАЙСТРІВ КАЛІГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА 98
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 118
	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 119
	3

	ПЕРЕДМОВА
Письмо, як і мова, являє собою суцільне, являючись засобом спілкування між людьми, посідає значне місце в історії культури народу. Воно сприяє збереженню та поширенню інформації, графічними сигналами відтворює мову, передає історію, культуру та цінності народу з покоління в покоління.	Збірка якою користується Україна не є «кириллиця» яка є історичним джерелом самобутності країни, з євбеткою іншою країни, з іншим мовним менталітетом, що не відповідає особливостям мовної мовної, самобутної культури та менталітету України.
Рукотисне письмо історично пов'язане з генетичною пам'яттю людини, що описує кілька тисячоліть від появи писемності на землі. Класична каліграфія вважається мистецтвом гарного письма, що глибоко пов'язане з історією формування і розвитку кириллическої, латиническої систем письма.	Сьогодні українська єбетка розвивається, має безліч графічн накреслень на літер-символах, що поєднують каліграфію та художню графіку і вимоги сучасного часу. У цьому процесі незмінно зберігаються національно-культурні традиції народу, його історичних писемних надбань.
Кириллиця – одна з найдавніших систем слов'янського письма, що складається з трьох типів письма – уставу, науставу і скоропису. Проведена реформа Петра I (1708-1710) суттєво змінила обличчя кириллиці, набувши певної подібності з латиницею, тим самим втратила її історичні коріні. Однак, сучасна російська єбетка, є «петровської єбеткою» або «московською». Відтак, стає зрозумілим, що	З утвердження незалежності України актуальним питанням серед широких верств суспільства стає розуміння їх причетності до певного типу людини що мають свою історію та культуру яка розвивається у своєму територіальному та часовому просторі.
	Саме тому вивчення передшкідерел писемності, що є національною культурною спадщиною України є важливим завданням освітньої сфери в галузі
	образотворчого мистецтва. Студенти спеціалізації графічний дизайн опановуючи навчальні дисципліни «Каліграфія» і «шрифти» формують необхідні професійні компетенції необхідні графічним дизайнерам які, залучаючі причетні до утворення візуального інформаційного дизайну України.
	Тож вивчення передшкідерел писемності майбутніми фахівцями графічного дизайну може допомогти їм відкрити втрачені в часі графічні символи літер, поглиблюючи сучасну українську єбетку у відповідності до національно-культурних вимог сьогодення. Така робота відкриває фахівцям нові можливості у творчості та інновації у дизайні, дбаючи про збереження традицій писемного мистецтва культуру України.
	Тому, досліджуючи питання української шрифтової графіки, її особливостей, національних характеристик властивостей, образності, необхідно поглянути через вивчення Українського Скоропису, з яким ми й пропонуємо ознайомитись у запропонованому посібнику.
	8
	9

Додаток У (продовження)

тіе або основної дизайну: дизайну логотипів, оформлення плакатів, шрифтового дизайну тощо. В промисловому та дизайні середовища спектр застосування каліграфії досить широкий – від посуду і до дизайну меблів та пакуєток;

– каліграфія як форма вільного мистецтва (каліграфічне графіті), що на відміну від звичного всьм графіті, яке асоціюється з вандалізмом і неграмотністю, є естетично здоровною формою мистецтва, де традиційна каліграфія вільно поєднується з експресивною та смисловою естетикою графіті для створення унікальних і гнучких виразних композицій. Такі графіті можна знайти в різних містах вітчизняної громадської мистецтва, зокрема на парці та навіть комерційні установи.

У професійній освіті України в країні світу каліграфія часто є базовою дисципліною на спеціальностях «Графічний дизайн», яка передусім допомагає розвинути естетичний смак та креативність, у студентів, навчити застосовувати каліграфію в професійній діяльності, створювати шрифти в тому числі національно ідентичні. Українська національна шрифтова лінійка розвинула української шрифтової ідентичності, розвивається та буде розвиватися на основі знань з історії писемності, каліграфії.

В сучасному науковому просторі каліграфія активно практикується як форма терапевтичного лікування, за-

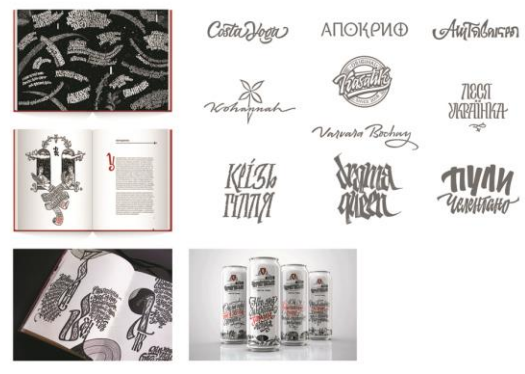
стави тому що має позитивний вплив на мозок, стимулюючи та залучаючи різні когнітивні та емоційні процеси: покращує роботу мозку, покращує фокус і концентрацію людини що писав, зменшує стрес і депресію, покращує психічне здоров'я, покращує пам'ять тощо. Проведені численні дослідження китайськими науковцями показали, що заняття каліграфією можуть привести до змін у структурі та функціях мозку. До прикладу, проведені дослідження китайськими вченими Ван Чен, Й. Ке, Ф. Гао, Ц. Чен, М. Чен, П. Ян, С. Е. І. Ван, В. Ван показали, що багаторічне заняття китайською каліграфією може бути пов'язане з поліпшенням певних аспектів виконавчих функцій і зменшення нервових мереж відповідних областей мозку [13]. Іншими прикладами досліджень, які проводили японськими вченими Г. Ш. Р. Као доводять, що каліграфія позитивно впливає на лікування поведінкових розладів пацієнтів що страждають на аутизм, синдром португальської язв, розумово відсталість, емоційної та психологічного здоров'я та когнітивні розлади пацієнтів [14, 107]. Дослідження, проведені науковцями Ц. Лю, Ф. Ван, Л. Тан, Л. Лю, Ж. Чен та С. Ху з залученням 2801 учасників, виявили, що «каліграфічна терапія може бути ефективнішою арт-терапією для покращення когнітивних функцій і гнучкості мозку» [15].

Окрем, опарившись на сучасний стан і дизайні та науковій думці, можна виділити декілька напрямків за-

стосування каліграфії в різних видах життєвості людини:

- 1) каліграфія – як вид образотворчого мистецтва;
- 2) каліграфія – складова графічного дизайну;
- 3) каліграфія – форма вільного мистецтва (каліграфічне графіті);
- 4) каліграфія – базовий навчальний предмет на факультеті графічного дизайну;
- 5) каліграфія – як спосіб медитації та розвитку особистості;
- 6) каліграфія – основа терапевтичного лікування (арт-терапія).

Підсумовуючи, поняття «каліграфія» сьогодні набуло поглибленого значення, яке ми пропонуємо розглядати так: каліграфія (грец. καλλι – «гарне» + γρα – «писати») – мистецтво красивого, виразного письма, що ґрунтується на поєднанні історичної, стилістичної еволюції та історії шрифту. Нині каліграфія широко застосовується в графічному дизайні та є основою для створення набірних шрифтів. Каліграфія часто зустрічається і в інших рівнях дизайну (базовий середовища і промисловому дизайні) та образотворчому мистецтві (скульптурі, ковирному мистецтві, художньому розписі тощо). Каліграфія також є формою вільного мистецтва – каліграфічного графіті. Завдяки позитивному впливу на нейронні мережі мозку каліграфія є корисною для розвитку як дитини, так і дорослої людини, є ефективною арт-терапією для покращення когнітивних функцій

Каліграфія в графічному дизайні. Інтернет-магазин українська. Автор: Віталія Лопуляк.

10

11

КОРОТКИЙ СЛОВАНИК ТЕРМІНІВ

АБЕТАКА (лат. abecedarium) – сукупність знаків писемності (лінійки писемності) що розташовані у певній послідовності.

АКЦИДЕНТНИЙ ШРИФТ – вид авторського шрифту, форма написання якого відхиляється від стандартних (набірних) шрифтів особливостями художньо-образного акценту [1, с. 20].

БУКВИЦЯ – перша літера глави, роздільну книгу, що має більший кегель і давніше виступає двома і більше рядків тексту; розкривають буквицю набірну або рисовану, рисована буквиця часто орнаментована різними декоративними елементами, орнаментами або сюжетно-образними малюнками.

ГЛАГОЛИЦЯ – порода з кирилиці, один з найдавніших рукописних шрифтів, ніяких писаних книги на старослов'янському мовою: було два види глаголиці: архаїчна «куста-

-хорватська (Cyrilica glagolitsa) і пізня «королиця» (Cyrilica glagolitsa), також вона як болгарська [7, с. 14].

ГОСТРОКОНЦЕВЕ ПЕРО – гостро заточений інструмент для каліграфії, що розташовується по центру пера при натиску. Таке перо дає чітке створення і трапецієподібну лінію набірної літери (коли перо ледає зорькається палець до найтовстішого, коли натиску на перо найбільшій, таким чином створюючи контраст.

ГРАФІМА – образ графічного знаку, «об'єкт» літери, що є незмінною формою літери яка забезпечує повноту повноту певної літери зберігає незалежно від графічного оформлення літери (наприклад шрифту).

ДУЖ ПИСЬМА – напрямки і послідовності написання одного або декількох елементів писемності (літери, штрихи).

ДУПАТЛЬНИЙ ШРИФТ – шрифти, у яких усі літери мають однакову висоту штрихів, призначення писемності перу [7, с. 14].

КАЛІГРАМА – це малюнок створений літерами у каліграфічній або шрифтовій формі, що символічно відтворює зміст написаного.

КАЛІГРАФІЯ (грец. καλλι – «гарне» + γρα – «писати») – мистецтво красивого, виразного письма, що ґрунтується на поєднанні історичної, стилістичної еволюції та історії шрифту. Нині каліграфія широко застосовується в графічному дизайні та є основою для створення набірних шрифтів. Каліграфія часто зустрічається і в інших рівнях дизайну (базовий середовища і промисловому дизайні) та образотворчому мистецтві (скульптурі, ковирному мистецтві, художньому розписі тощо). Каліграфія також є формою вільного мистецтва – каліграфічного графіті. Завдя-

ки позитивному впливу на нейронні мережі мозку каліграфія є корисною для розвитку як дитини, так і дорослої людини, є ефективною арт-терапією для покращення когнітивних функцій мозку.

КИРИЛИЦЯ – абетка, яка була створена у IX ст. для так званої церковнослов'янської мови в візантійських XI-XIII ст. використовувалась на території України як система писемності для старослов'янської мови як у рукописі, так і друкарському шрифті [3, с. 53].

ЛАТИНИЦЯ – умова назва латинської абетки і латинських шрифтів, призначення писемності перу [7, с. 14].

ЛІТЕРНИЙ – спосіб створення окремих літер, шриф, слів або словосполучень, що використовуються в дизайні. Завдання літерному полягає у створенні унікального напису, що має свою унікальну композицію, художньо-образні рішення, що відтворюють смислові навантаження літературі. Літерний може базуватися на шрифтовій або каліграфічній формі або більше опрацюватися комп'ютерним способом.

ЛІТУРА – графічний знак, символ, що виникає внаслідок з'єднання двох або більше суцільних літер для гармонічного вигляду шрифту.

ЛІТЕРА – графічний знак, що відтворює звук або сполучення звуків в мові.

МАЛОСЛОВ'ЯНЕ ПИСЬМО (від лат. minusculus – «менший») – писемність, літери якого розташовані в межах двох унікальних рівнів ліній найменше мають штрихи, що виходять знизу або зверху за ці межі. За формою – це власні (проточні) літери [7, с. 15].

МІНУСКУЛЬНЕ ПИСЬМО (від лат. minuscula – «менший») – писемність, літери якого розташовані в межах двох унікальних рівнів ліній, у якій випливають корпус літери, і двох зв'язків, що визначають межі витягування штрихів літери або опущення їх у вигляді петель, гачків тощо. За формою – це власні літери [7, с. 15].

НАЦІОНАЛЬНИЙ ШРИФТ – це шрифти ліній і символів національної ідентичності та культурної спадщини певної країни або народу. Такий шрифти відтворюють характерні риси культури та традицій певної країни, писемності і культурної країни.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ШРИФТОВИЙ ДИЗАЙН – це процес створення та відтворювання шрифтів, які ґрунтуються на культурних традиціях та історичних особливостях писемності, створюючи метоло збереження національної ідентичності. Процитування національних шрифтів може виключати елементи національної каліграфії, традиційні графічні символи та орнаменти.

ПАЛОГРАФІЯ (від грец. παλαιός – «давні», γρα – «писати») – наука що вивчає почерки, історію писемності і його еволюцію з метою їх правильного прочитання, встановлення часу і місця написання.

ПІСЬМА (від грец. πηλα – «мазати олівцем» та грец. γραφω «бачу») – слово, фраза або число, що одразу чи частково читається зліва на право і справа наліво.

ПІСЬМОВЕ ПЕРО – інструмент, винайдений в IV ст. до н.е. у Єгипті. Це була датована округлена паличка з кістки чи прямих з'єднань, гострим початком використовували пишати перо, нині писали на пергаменті, папері; сучасне ставлять писемне перо має роботу створення у вигляді прямокутника. Палички пером закладають основу для більшості сучасних шрифтів, співвідношення товщини штрихів елементів літер, характер з'єднань. Кут обернення цього пера в різні постанції з його значною відомістю контрастності літер. Національний кут – 45° у писемності «гуманістичного курсиву» [7, с. 16].

ПОЛІРИТМІВ (В КАЛІГРАФІ) – композиційний засіб досягнення художньої виразності, використанні двох або більше видів незалежного ритму що поєднані в одну композицію. В ритмічній особливостях писемності створюються складні та багатогранні композиції та образи, що надають композиції більшу літеричну та виразність.

ПОЧЕРК – індивідуальна манера писемності окремої людини.

РИТМ (В КАЛІГРАФІ) – композиційний засіб досягнення художньої виразності літеричної писемності.

еволюцію з метою їх правильного прочитання, встановлення часу і місця написання.

ПІСЬМА (від грец. πηλα – «мазати олівцем» та грец. γραφω «бачу») – слово, фраза або число, що одразу чи частково читається зліва на право і справа наліво.

ПІСЬМОВЕ ПЕРО – інструмент, винайдений в IV ст. до н.е. у Єгипті. Це була датована округлена паличка з кістки чи прямих з'єднань, гострим початком використовували пишати перо, нині писали на пергаменті, папері; сучасне ставлять писемне перо має роботу створення у вигляді прямокутника. Палички пером закладають основу для більшості сучасних шрифтів, співвідношення товщини штрихів елементів літер, характер з'єднань. Кут обернення цього пера в різні постанції з його значною відомістю контрастності літер. Національний кут – 45° у писемності «гуманістичного курсиву» [7, с. 16].

ПОЛІРИТМІВ (В КАЛІГРАФІ) – композиційний засіб досягнення художньої виразності, використанні двох або більше видів незалежного ритму що поєднані в одну композицію. В ритмічній особливостях писемності створюються складні та багатогранні композиції та образи, що надають композиції більшу літеричну та виразність.

ПОЧЕРК – індивідуальна манера писемності окремої людини.

РИТМ (В КАЛІГРАФІ) – композиційний засіб досягнення художньої виразності літеричної писемності.

раності; вертування або змінювання рухів пера або пензля під час написання у відповідній послідовності.

РУКОПИСНИЙ ШРИФТ – малювання від руки шрифту без набірної накреслення, а також типографічний шрифти інтуїтивні літери написані від руки. Для написання шрифту використовують різноманітні інструменти (наприклад, ручний шрифтовий шрифти характеризуються живістю рядка, різноманітністю форм графічного знака [3, с. 158].

РУКОПИСНИЙ ШРИФТ – є періодично уст суцільних шрифтів, які використовують інструмент на певному матеріалі. На відміну від набірної (фото-набірної, комп'ютерного) шрифту, написання якого використовується для різних видів, рукописний виконується завжди для конкретного

тексту чи напису, тому він більш індивідуальний. Окремі з принципів відмінності рукописного шрифту від набірної є те, що в набірному головним елементом напису є буква, з'єднання букв у напис відбувається механічно/регулюється лише відстанню між буквами). У рукописному ж написі першочерговим є слово. Художньо-шрифтовий вплив має вплив на ритмічність асидиї слова, на його м'якість, а також на ритмічність і м'якість усієї написаної фрази [6, с. 6].

СТІЛЬ ПИСЬМА – індивідуальний і характерний спосіб написання, що відображає манери каліграфів, школи мови.

ШРИФТ – художнє відтворення мови символами.

ШРИФТ (нім. Schrift, schreiben – писати) – графічний малюнок креслень літер і знаків, які складають

єдину стилістичну та композиційну систему, набір символів визначеного розміру і нахилу. У рукописі друкарському сенсі шрифтом називають комплект друкарських літер, призначених для набору тексту [7, с. 16].

ШРИФТОВИЙ ДИЗАЙН – художнє проєктування шрифтів, складально-го або індивідуального, що виключає розробку способів і прийомів створення шрифтових композицій в книжковій і газетно-журнальній графіці, а також у промисловій графіці, системі візуальної комунікації, зокрема в архітектурі, графіці міського середовища, природного ландшафту [7, с. 379].

ШРИТ (від нім. strich – ліній) – складовий елемент літери. Буває вертикальним, горизонтальним, похилим, овальним, крилоподібним тощо.

Успіх у навчанні мистецтва рукописного письма передусім забезпечується умовами які каліграф навколо себе створює та матеріалі для роботи якими забезпечує свій шлях до успіху. Таким чином навчання каліграфії має забезпечуватися наступними умовами:

Підготовка до роботи

Каліграфія потребує зосередженості, спокою тиші, тому найкраще перед початком заняття каліграфією виконати пальчикову гімнастику та базову гімнастику м'язів шиї та спини, щоб забезпечити собі вільність і еластичність рухів руки під час письма.

Робоче місце

Найкращими умовами для роботи буде якщо ваше робоче місце для каліграфії буде знаходитися біля вікна та обладане пелюстром, що має металевий лезо шиї та спини, щоб забезпечити собі вільність і еластичність рухів руки під час письма.

Успіх у навчанні мистецтва рукописного письма передусім забезпечується умовами які каліграф навколо себе створює та матеріалі для роботи якими забезпечує свій шлях до успіху. Таким чином навчання каліграфії має забезпечуватися наступними умовами:

Підготовка до роботи

Каліграфія потребує зосередженості, спокою тиші, тому найкраще перед початком заняття каліграфією виконати пальчикову гімнастику та базову гімнастику м'язів шиї та спини, щоб забезпечити собі вільність і еластичність рухів руки під час письма.

Найкращими умовами для роботи буде якщо ваше робоче місце для каліграфії буде знаходитися біля вікна та обладане пелюстром, що має металевий лезо шиї та спини, щоб забезпечити собі вільність і еластичність рухів руки під час письма.

Успіх у навчанні мистецтва рукописного письма передусім забезпечується умовами які каліграф навколо себе створює та матеріалі для роботи якими забезпечує свій шлях до успіху. Таким чином навчання каліграфії має забезпечуватися наступними умовами:

ПОРАДИ ПОЧАТКІВЦІВ В ОПАНУВАННІ КАЛІГРАФІЇ

Вітні такі робоче місце може спугувати і для інших творчих завдань на повільних каліграфії.

Матеріали які забезпечують роботу каліграфів-початківців

Щоб почати грати на скрипці – це потрібно майстерозна скрипка, але вона має звучати. Так само стосується й матеріалів для заняття каліграфією.

До вибору матеріалів які каліграф буде використовувати в роботі потрібно віднайти відповідально, уважно підбирати її матеріали, які підходять особисті. Не варто експериментувати, поєднуючи та знаходячи власне звучання каліграфічної ліній, що досить будуть знаходитися лише всі матеріали й інструменти для каліграфії.

Існує широке розмаїття традиційних і не традиційних інструментів. Професійний каліграф володіє більшістю з них, відно експериментувати, поєднуючи та знаходячи власне звучання каліграфічної ліній, що досить будуть знаходитися лише всі матеріали й інструменти для каліграфії.

находить майстер у постійному експериментуванні пошуку.

Завдання каліграфів початківців навчитися вміти вправлятися з традиційними інструментами – писаним і гострим пером, дослути як кожен з них створює працьот та які можливості надає каліграфії.

Рис. 10. Нахил руки для роботи на пелюстром (пальцями)

14

15

Додаток У (продовження)

ліній плавного переходу кривини сприймається поглядом легко, без напруження. Різкі округлення або дімки потребують зупинки руки або замкнено від кривини, виникають різні асоціативні характеристики.

Округлі, колоподібні лінії і створені ними форми своєю пластичністю та довершеністю викликають асоціації тепла, теплотності, розкошності. До них належать і змелодійні та хвилеподібні лінії, що викликають зорові асоціації руху (рис. 2). Дамані, зигзагоподібні лінії та створені ними форми своїми гострими кутами викликають протилежні асоціації – холод, знервованості, неспокійності, непередбачуваності тощо (рис. 3).

Еміль Руадр (1914 – 1970) зазначав що «...будь-яка зображувальна форма ... починається з точки, що переходить в рух. Всі подальші в русі точки рухаються, утворює ліній, зміщення ліній утворює площину (поворотом), зсув площин утворює тіло...». Так різноманітність ліній, що існують, залежить від певного характеру та напрямку руху точки, що залишає собою її слід. Риском, створює рефлексором без якого сумніву, може бути прямою, незмінною товщиною, змінюється лише по своїй довжині, мотивовано демонструючи одностайність. Прямі лінії, створені по нрх на відношенні від риски, може змінюватися по товщині, демонструючи свою різноманітність (рис. 4). Форми, риска та пряма ліній, у візуальному сприйнятті характеризують шваки і різноманітний рух слова направо, а вза-

Каліграфія і шрифт нероздільно пов'язані з основою композиції – кожна літера виписана пером чи спроектована факсимілем створює її, виши емоційні враження, композиційні засоби виразності. Розчерк може мати різні характеристики та емоційний вплив на глядача. Розчерк дає характером і властивий йому особливості, можна поділити на три основні форми – коло, каварат, трикутник (рис. 4). Спринята кожного з них буде різнітися, так, наприклад, на першій схемі розчерк буде сприйматися як циса подогнані, оскільки не має кутів, що й притаманне колу. Друга схема демонструє розчерк, що дає своїм характером відштовхує квадрат – викликає відчуття стабільності, спокую, організованості, збалансованості, певної суворості. Третя схема в якій демонструється розчерк – в відповідних характеристиками трикутника – викликає відчуття напруги, руху, динаміки. В такому варіанті спринята трикутної форми розчерку може бути різном, трикутна форма розчерку з симетричною будовою матиме вигляд збалансованості, тоді як розчерк з асиметричною формою буде більш рухливим, мати більшу гостроту спринята.

На візуальне спринята штриха, розчерку, слова або всього тексту впливають і характеристки інструменту, що використовується як засіб виразності. Наприклад (рис. 5), про-

ведена ліній гострорічним пером, пензлем або колопелом, створюють різноманітні зорові враження які викликають певні психологічні емоції. Наприклад хвиляста ліній написана гострорічним пером створює враження досконалості та граційності; слід створений пензлем може викликати у глядача враження розкошності, енергійності в утварах певного змісту, штрих створений колопелом здатний викликати найгостріші враження, що пов'язані з порушенням рівноважності, ервативності тощо.

Сам по собі літера написана каліграфічним інструментом або арувана, будеться на основі композиції, де є певне підпорядкування штрихів. Наприклад, написана пером літера А, будеться з трьох штрихів: основного, якому підпорядковуються другорядний штрих, і третій що утворюється з основного і другорядних штрихами утворюючи композиційну гармонію в побудові літери. Так само можна проаналізувати і в архітектурній антиці, яка побудована за допомогою лінійки і шпирля дає закономірне розподілення (рис. 6).

Краса розчерку, літери, слова та каліграфічної шрифтові композиції в цілому виражається поєднанням гармонічності, балансованості як доцільність поєднання деталей і цілого. Поєднаннями гармонічності:

- наявність рівноваги (балансованості між всіма композиційними елементами та масами);
- домінують, що як правило зна-

ходиться в композиційному та змістовому центрі композиції; підпорядкування всіх елементів домінують композиції та взаємодія їх між собою;

- кольорова узгодженість.

Досконалі композиційна гармонія створює відчуття розуміння того що в композиції немає нічого зайвого, всі елементи композиції узгоджені і взаємодіють між собою. Така композиція є довершеною, гармонічною.

Рис. 2. Хвилеподібні та змелодійні ліній різної ритмічності та психологічними складовими

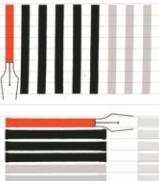
Рис. 3. Зигзагоподібна та дамані ліній

Рис. 4. Тися каліграфічних розчерків дає характером геометричних фігур

Рис. 5. Слід від інструменту гостре перо, пензель, колопел

Перша справа з якої починається каліграфічна практика, є виконання згинаєтих вертикальних штрихів (паличок), які відлічуються з певним ритмічним повтором та однаковим інтервалом між ними штрихами. Вправа виконується притримуючи кут в 90°. Довжина штриха має бути не менше 3 см.

Наступний крок, виконання паралельних штрихів, в якому кут пера має відповідати куту в 90°, тобто зміст площини пера має розширюватися по вертикалі.

Наступні вправи є ускладненим варіантом попередніх. При їх написанні необхідно тримати кут нахилу пера 45°, ритмічно випускати елементи намагачись контролювати положення руки, щоб з кожним наступним прописанням штрихом, положення руки і вигляд штриха не змінюється.

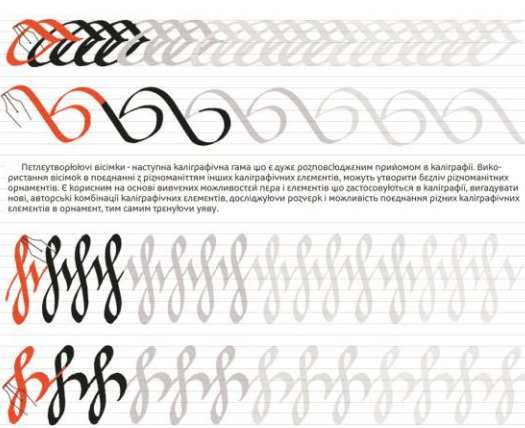

Додаємо варіативність нахилу пера 120° та поєднуємо два елементи, створюючи орнамент з горизонтальних ліній.

Наступний етапом є виписування похилих елементів (штрихів). Прописуючи, слідкувати, щоб положення руки не змінювалося, а прописуючи кожен наступний штрих, переміщуйте руку по паперу відліку.

Петлустворюючі вісімки – наступна каліграфічна грама що є дуже розповсюдженим прийомом в каліграфії. Використання вісімок в поєднанні з різноманітними іншими каліграфічними елементами, можуть утворити безліч різноманітних орнаментів. Є корисним на основі вивчення можливостей пера і елементів що застосовуються в каліграфії, вигадувати нові, авторські комбінації каліграфічних елементів, досліджуючи розчерк і можливість поєднання різних каліграфічних елементів в орнамент, тим самим тренуючи увагу.

Додаток У (продовження)

Вивчення гострокіньцевого пера традиційно починається з прописування вертикальних прямих штрихів (паличок).

Перший рядок демонструє роботу пера де натиск на нього є малопомітний. Завданням цієї вправи полягає у простому вписуванні ритмічного ряду з паличок без натиску.

Другий рядок демонструє письмо з натиском. Тут натиск здійснюється поступово за рухом пера, і навпаки - натиск робиться окремо від верхньої лінії рядка, і послаблюється до останньої лінії рядка.

В наступній вправі починається рух пера з поступовим посиленням натиску до середини штриха, і потім поступово послаблюючи натиск на перо, доводячи штрих до найтоншого.

Четверта вправа - пульсуючий ритм, є ускладненим варіантом попередньої вправи. Постійно натискаючи та послаблюючи натиск на перо має утворитись пульсуючий ритмічний штрих. Ці вправи мають сформувати уявлення про можливості гострокіньцевого пера.

Починаючи прописувати наступні вправи, звертайте увагу на те, щоб початок руку пера не починався з різкого натиску на перо, найбільший натиск на перо має припадати середину штриха, і сходити вниз поступово послаблюючи натиск, витримуючи задану діагональ.

34

35

Виконання наступної вправи найкраще здійснювати на окремому аркуші паперу. Для успішної роботи необхідним є виконання наступних рекомендацій:

- накресліть циркулем два кола - зовнішнє та внутрішнє, вони будуть слугувати обмежувальними лініями.
- починаючи виконувати вправу дефікуйте руку в обраному положенні і не змінюйте його протягом всього часу роботи над вправою
- здійснюйте вписування ритмічного ряду вісімок по колу, папір під рукою перевернується за годинниковою стрілкою, після кожних 3-5 вписаних вісімок.
- під рукою має лежати ще один листок паперу, для того, щоб роботу не закарловати рукою постійно рухаймою роботу що знаходиться під рукою. Тобто, між рукою та роботою має знаходитись ще один аркуш паперу.

46

47

Наступним завданням є виконання вправ ритмічної побудови вісімок, де ритм перестав єже бути тільки упорядкованим, і починає мати вигляд більш динамічного орнаменту.

Формат, напрямки (вертикаль, горизонталь, діагональ) може бути абсолютно довільним.

В цьому завданні вже не має завдання повторити, а продемонстровані зразки є лише зразками.

Навчальне завдання. Школа Ліно-Марія, 2017 р.

48

Навчальне завдання за мотивами творчості Ван Гога, Левицька Анастасія 2017 р.

УКРАЇНСЬКИЙ СКОРОПИС

них предмета викладання в школах. Сформувалися основні три різновиди скорописного почерку – Острозький, Київський і Угитиринський (козацький).

За цей період часу сформувалися безліч стилів українського скорописного письма, основаними з яких є острозький почерк. Було сформовано шкільно на той час братською школою в Острозі яка суттєво вплинула на графіку скоропису намагаючись відокремити вправлений характер слов'янського письма, що зазнало змін при плануванні «готичного» скоропису. Київський почерк який утворився в стінах Києво-Могилянської академії, вирізнявся впливом латинського стилю письма, угитиринський (козацький) скоропис вирізняється впливом російських каліграфічних прийома.

Цей період розвитку тісно пов'язаний з організацією дипломатства, розвитком канцелярського письма в судово-адміністративних установах. Система мовного адміністративного апарату складалася в ході білизької війни, на основі досвіду установа Запорізької Січі, польсько-шляхетського та литовського управління. Запорізька Січ мала традиції у веденні адміністративних справ та оформленні ділової документації, що мало важливе значення в організації нової козацької адміністрації та розвитку ділового письма.

Писарі користувались методом

Рис. 4. Оснoвний скоропис. Писемова рукопису «Патерць Печерський», написана в Києво-Печерській Лаврі Нестором Лук'яновичем, 1554 р.

I період	II період	III період
а б в г	а б в г	а б в г
д е ж з	д е ж з	д е ж з
и к л м	и к л м	и к л м
н о п р	н о п р	н о п р
с т у ф	с т у ф	с т у ф
х ц ч ш	х ц ч ш	х ц ч ш

Рис. 4. Оснoвний скоропис. Писемова рукопису «Патерць Печерський», написана в Києво-Печерській Лаврі Нестором Лук'яновичем, 1554 р.

ШАБЛОНІ ГРАФЕМ УКРАЇНСЬКОГО СКОРОПИСУ XVII – ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТЬ
ВІД БАРАЇВНИЦЬСЬКІХ НАПИСАННЯ

А а

Б б

В в

Г г

Е е

Є є

Ж ж

З з

УГРУПУВАННЯ ПРОПИСНИХ ЛІТЕР АБЕТКИ ЗА ПОДІБНІСТЮ НАПИСАННЯ

<p><i>Л</i> <small>ЛАМД</small></p> <p><i>К</i> <small>ІІК</small> <i>Ж</i> <small>КЖ</small></p> <p><i>О</i> <small>ОСЕ</small> <i>О</i> <small>ОЕ</small> <i>Ю</i> <small>ІОЮ</small></p> <p><i>Ф</i> <small>ФР</small></p>	<p><i>Л А М Д</i></p> <p><i>І І К Ж</i></p> <p><i>О С Е Ю</i></p> <p><i>Ф Р</i></p>	<p><i>Б</i> <small>ГБВ</small> <i>Б</i> <small>ЬБ</small></p> <p><i>Ж</i> <small>НХЖ</small> <i>Ж</i> <small>НУ</small></p> <p><i>П</i> <small>ПИ</small> <i>П</i> <small>ПТ</small></p> <p><i>Ц</i> <small>ИЦ</small> <i>Ц</i> <small>ЦШЩ</small></p> <p><i>З</i> <i>Ч</i> <i>Я</i></p>	<p><i>Б Б Г В Б</i></p> <p><i>Ж Ж Х У</i></p> <p><i>П П И У</i></p> <p><i>Ц Ш Щ</i></p> <p><i>З Ч Я</i></p>
---	---	--	---

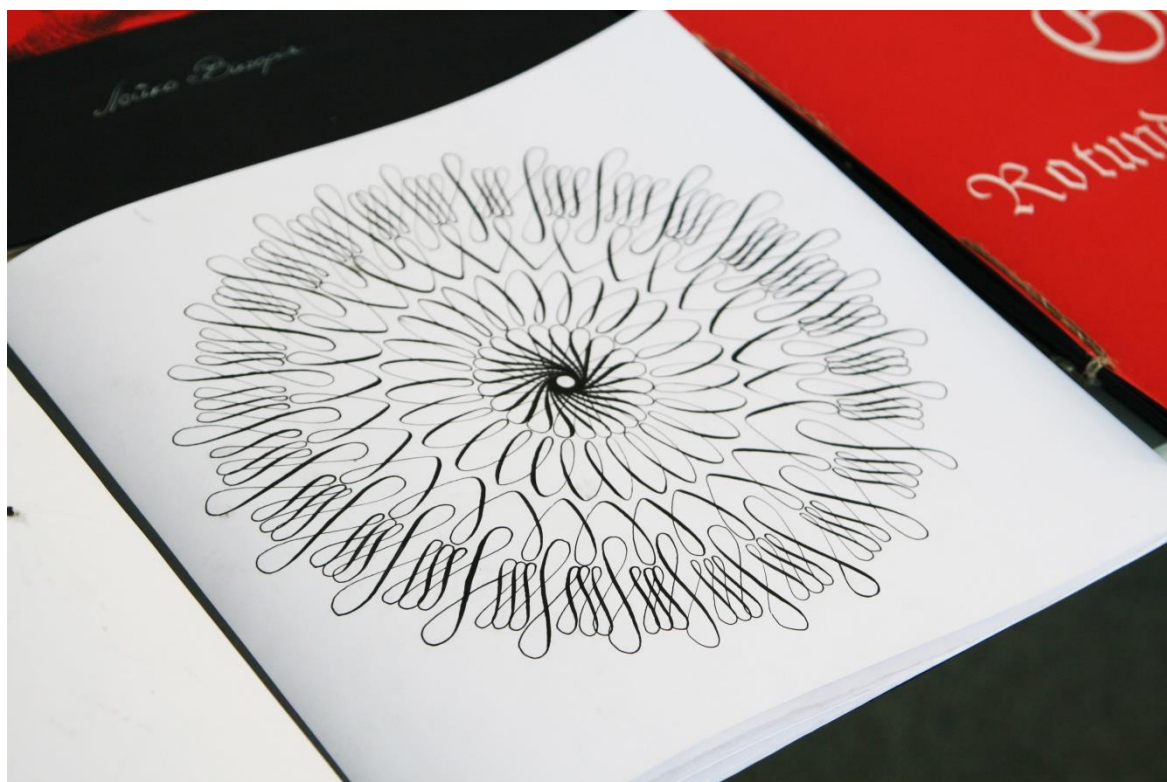
Літери які не мають подібності в побудові з іншими графемами літер, але схожі між собою зворотнодинамичним рухом

Починати вивчення скоропису Варто не за абеткою, як це прийнято в шкільних прописках, а за принципом подібності накреслення літер, що надасть розуміння логіки будови літер та шрифту в цілому. Саме тому, вивчення скоропису ми починаємо з літери *Л*, яка є поліграмною до наступних літер - *А*, *М*, *Д* та продовжуємо за цим принципом вивчення всіх інших літер скоропису.

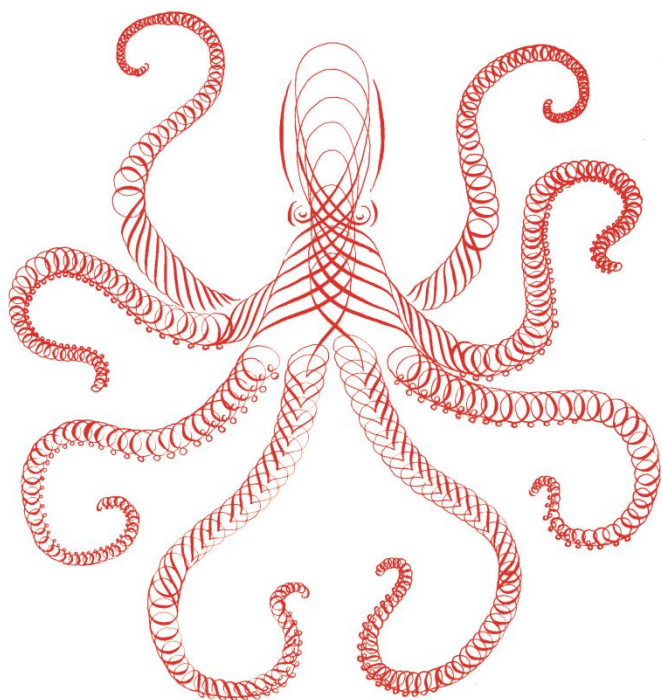
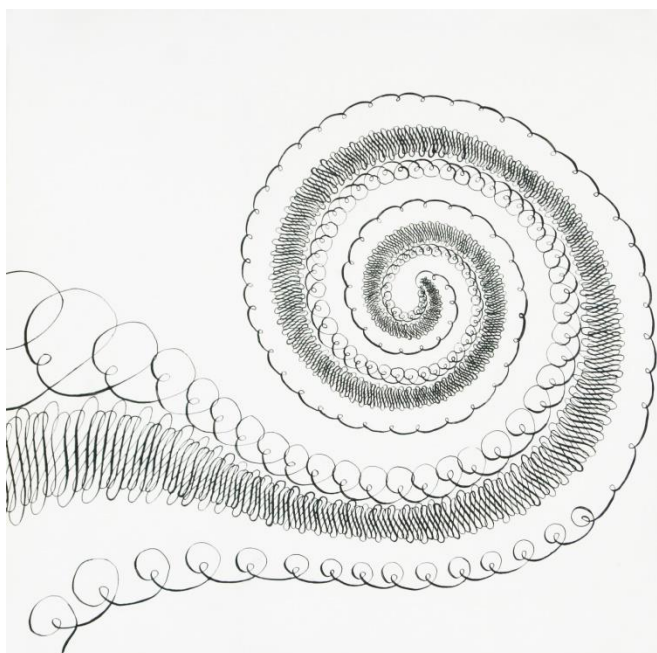
Літери *Л*, які і більшість літер в скорописі мають широку варіативність написання та можуть поєднуватись в одному тексті. На прикладі двох найбільш характерних скорописних графем літери *Л*, прослідкуємо за змінами в побудові окремих елементів заголовних літер, що для наочності виділено червоним кольором.

<p><i>Л</i> <i>Л</i></p> <p><i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i></p> <p><i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i></p> <p><i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i> <i>Л</i></p>	<p><i>А</i> <i>А</i></p> <p><i>А</i> <i>А</i> <i>А</i> <i>А</i></p> <p><i>А</i> <i>А</i> <i>А</i> <i>А</i> <i>А</i> <i>А</i> <i>А</i></p> <p><i>а</i> <i>а</i> <i>а</i> <i>а</i> <i>а</i> <i>а</i> <i>а</i> <i>а</i> <i>а</i></p> <p><i>Л</i> <i>Л</i> <i>А</i> <i>Л</i> <i>а</i></p>
--	---

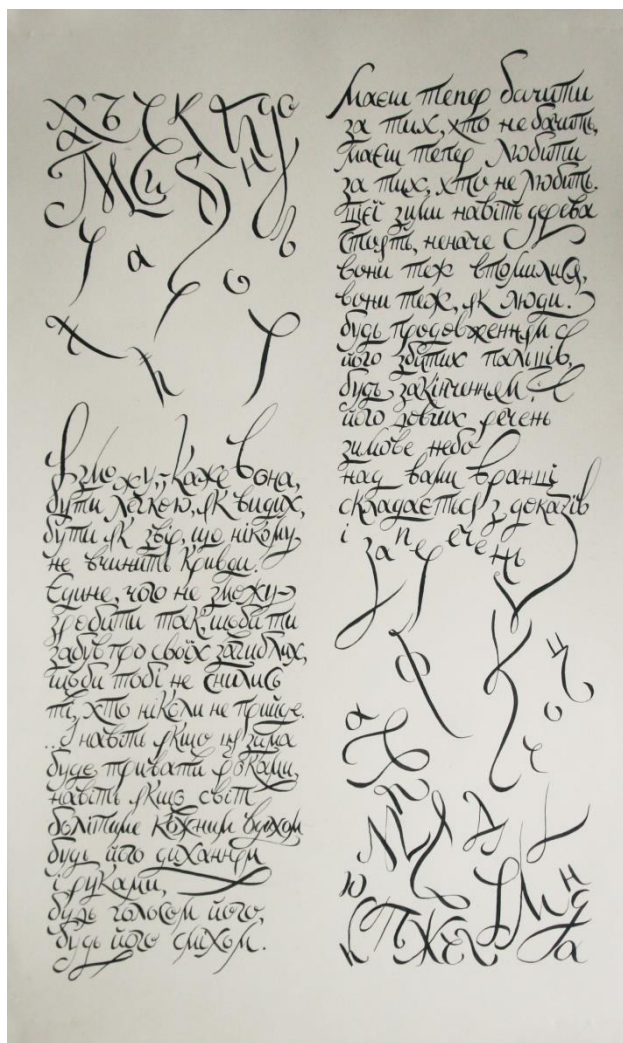
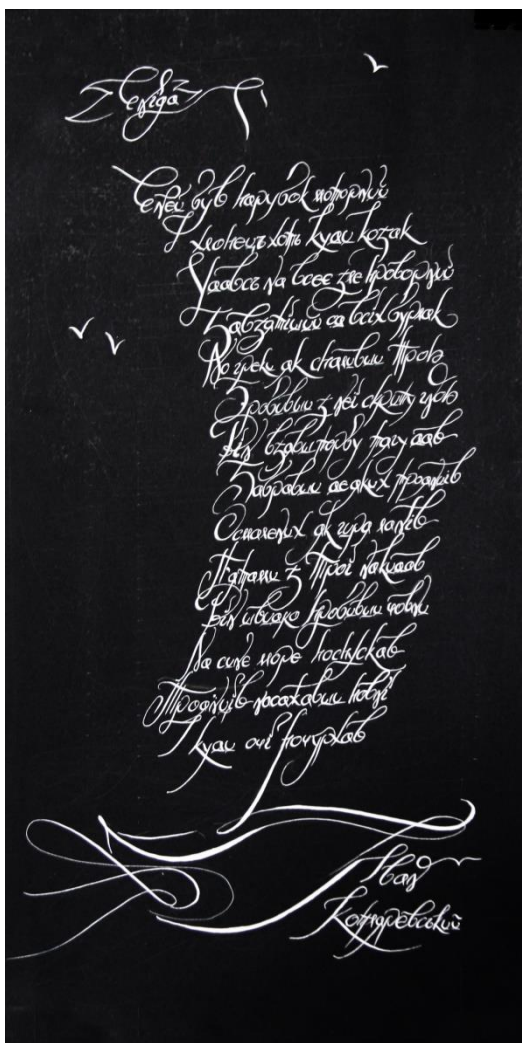
<p><i>І</i> <i>І</i> <i>І</i> <i>І</i> <i>і</i> <i>і</i></p> <p><i>І</i> <i>І</i> <i>І</i> <i>І</i> <i>І</i> <i>І</i> <i>і</i> <i>і</i> <i>і</i> <i>і</i></p> <p><i>К</i> <i>к</i> <i>К</i> <i>к</i></p> <p><i>К</i> <i>К</i> <i>К</i> <i>К</i> <i>К</i> <i>К</i> <i>К</i></p> <p><i>К</i> <i>К</i> <i>к</i> <i>к</i> <i>К</i> <i>к</i> <i>к</i> <i>к</i> <i>к</i> <i>к</i></p>	<p><i>Ж</i> <i>ж</i> <i>Ж</i> <i>ж</i> <i>Ж</i> <i>ж</i></p> <p><i>Ж</i> <i>Ж</i> <i>Ж</i> <i>Ж</i> <i>Ж</i> <i>Ж</i></p> <p><i>ж</i> <i>ж</i> <i>ж</i> <i>ж</i> <i>ж</i> <i>ж</i></p> <p><i>жі</i> <i>Іжа</i> <i>іжак</i> <i>Жака</i></p> <p><i>Катак</i> <i>кіжма</i> <i>кіжма</i></p>
---	--

Роботи студентів експериментальних груп

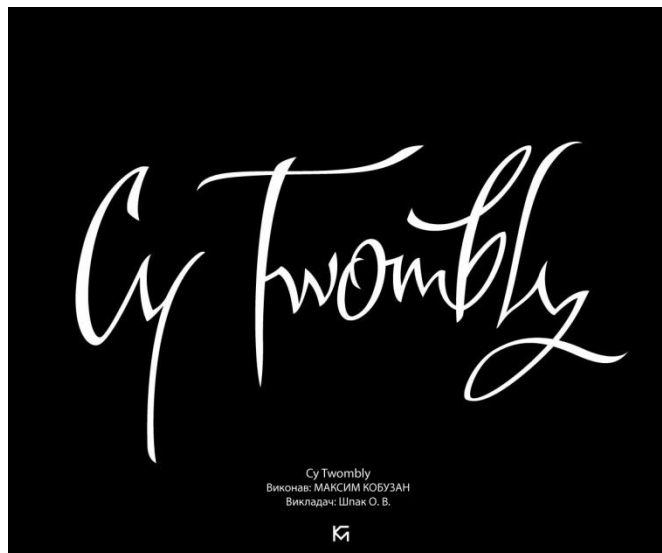
Додаток Ф (продовження)

Додаток Ф (продовження)

Додаток Ф (продовження)

Додаток Ф (продовження)

ЖИТО ЗНУТО

О Н О В Л Е Н И Й**Б Р У С К О В И Й Ш Р И О Т**

для найширшого вжитку

які
незвичні
символи

м'який та динамічний
широкий напівзакритий
асиметричність літер

Альтернативи:

Єхидна, габа та їжак ще
й шиплячі плазуни
бігцем форсують Янцзи.

за один раз не зітнеш дерева ураз

**EXTRA
EXTRA**The quick brown
fox jump over
the lazy dog**READ ALL
ABOUT IT**Great Discounts
New Year Eve ?!

Лігатури:

Українська приказка

A a B b C c D d E e F f G g H h I i J
j K k L l M m N n O o P p Q q R r S
s T t U u V v W w X x Y y Z z

A a B б B в в Г г Г г D д E e E e Ж
ж Z z I i I i И и K k Л л M м H н O
o П п P p C c T t У у У у Ф ф X x Ц
ц Y ч Ш ш Ц ц Б б Ю ю Ю Я я А

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

kochschäft

a b c d e f g h i j k l m n

o p q r s t u v w x y z

а б в г д е є ж з и і

ї ю в л м н о п р с т

у ф х ц ч ш щ ю в я

, ; : ; - " « » ! ? \ / } } }

0 1 2 3 5 6 7 8 9

акцидентний шрифт
«КАЙМАН»

КИРИЛИЦЯ

Я А Б В Г Д Е Ж
Є З І Й К Л М
Н О П Р С Т У Х
Ф У Ч Ш Ц Ъ

ЛАТИНИЦЯ

A B C D E F G H I
J K L M N O P Q
S T U V W X Y Z

ЦИФРИ, ЗНАКИ ПУНКТУАЦІЇ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 ! ? ; « »

Довідки про впровадження результатів дослідження**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ****КИЇВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ
імені МИХАЙЛА БОЙЧУКА**01014, м. Київ, вул. М. Бойчука (Кіквідзе), 32, тел. (068) 530 08 81
E-mail: i@kdidpmid.edu.ua21.09.2023. № 181**ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктор філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта»
спеціалізацією «Теорія та методика професійної освіти»
у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
здобувача кафедри теоретичних дисциплін та професійної освіти
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені
Михайла Бойчука

Шнак Ольги Василівни

на тему «**Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до
застосування каліграфії у професійній діяльності**»

Упродовж 2019-2023 н.р. Шнак О.В. у Київській державній академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука здійснювала дослідно-експериментальну роботу з проблем підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності. Нею було проведено опитування та анкетування студентів з метою з'ясування рівня готовності бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії в графічному дизайні за аксіологічним, когнітивним, праксеологічним критеріями.

В експериментальній роботі, застосовуючи розроблені авторські робочі програми навчальних дисциплін «Каліграфія», «Каліграфія (в дизайні)», «Каліграфія (в шрифтовому дизайні)», під час занять студентів, дослідниці вдалося сформулювати в студентів необхідні компетенції в галузі каліграфії і шрифту, стимулювати студентів до завоювання мистецтва каліграфії і застосування каліграфії в дизайні та дизайні шрифту. Крім того, ефективності реалізації запропонованих педагогічних умов сприяла взаємодія в роботі з викладацьким

Додаток X (продовження)

складом Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Ефективність авторської методики підготовки майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності аргументовано і доведено в ході експериментальної роботи, підтверджено результатами отриманих даних.

Апробовані науково-методичні матеріали Шпак О.В. викликали інтерес студентів до засвоєння каліграфії та використання її в майбутній професійній діяльності і визнані як результативні та ефективні.

Акт було обговорено на засіданні кафедри графічного дизайну (протокол № 1 від 31 серпня 2023 р.)

Ректор

Олена ОСАДЧА

Додаток X (продовження)

Приватний вищий навчальний заклад
«Український гуманітарний інститут»

вул. Інститутська 14, м. Буча, Київська обл., 08292, Україна

тел. +38 (097) 818 13 37, e-mail: office@ugi.edu.ua

Вих.№ 130 від 05.09.2023

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктор філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта»
спеціалізацією «Теорія та методика професійної освіти»
у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
здобувача кафедри теоретичних дисциплін та професійної освіти
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені
Михайла Бойчука
Шпак Ольги Василівни
на тему «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування
каліграфії у професійній діяльності»

Протягом 2019-2023 н.р. в Українському гуманітарному інституті дисертанткою впроваджувались у практику результати наукового дослідження Ольги Василівни Шпак.

Під час здійснення експерименту дисертантка проводила діагностичне обстеження майбутніх бакалаврів графічного дизайну, з метою визначення їх готовності до використання каліграфії у професійній діяльності.

В освітньому процесі інституту використовувались теоретичні положення дисертаційної роботи Ольги Василівни Шпак «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності», що сприяло більш глибокому розумінню студентами взаємозв'язок каліграфії і шрифту та яким чином каліграфія може застосовуватись в дизайні.

Впроваджені матеріали дисертаційного дослідження та складеного дисертанткою навчального посібника з каліграфії сприяли успішному засвоєнню знань і навичок застосування каліграфії у професійній діяльності фахівця графічного дизайну. Було запропоновано проведення майстер-класів, творчих завдань, проєктів, збагачення змісту фахових дисциплін темами з проблем теорії, історії і практики застосування каліграфії у професійній діяльності.

Вважаємо, що отримані результати дисертаційного дослідження О. В. Шпак, розроблені навчальні програми та навчальний посібник з каліграфії можуть бути успішно впроваджені у підготовці бакалаврів графічного дизайну закладів вищої освіти мистецького і технічного спрямування.

Акт було обговорено на засіданні кафедри дизайну (протокол №1 від 30.08.2023р.)

Проректор з наукової роботи

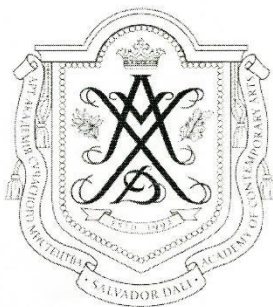

В. Куриляк

Валентина КУРИЛЯК

Додаток X (продовження)

PRIVATE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

ACADEMY
OF CONTEMPORARY ARTS*named after Salvador Dalí*1-3, Pivnichno-Syrecka Street • Kyiv 04136 Ukraine
Phone: +38(044) 495-17-77 (76)
tel./fax: +38(044) 390-37-97 (96)
www.mixmd.edu.ua • art-dali@ukr.net

ПРИВАТНИЙ ЗАКАД ВИЩОЇ ОСВІТИ

АРТ АКАДЕМІЯ
СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА*імені Сальвadora Далі*Вул. Північно-Сирецька, 1-3 • Київ 04136 Україна
Телефон: +38(044) 495-17-77 (76)
тел./факс: +38(044) 390-37-97 (96)
www.mixmd.edu.ua • art-dali@ukr.net
Юридична адреса: 02217, Київ, вул. Братиславська, 8№ 072 від 09.10. 2023 року**ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта»
спеціалізацією «Теорія та методика професійної освіти»
у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
здобувача кафедри теоретичних дисциплін та професійної освіти
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука
Шпак Ольги Василівни
на тему «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до
застосування каліграфії у професійній діяльності»

Протягом 2019-2023 р.р. у Арт академії сучасного мистецтва імені Сальвadora Далі дисертанткою О.В.Шпак впроваджувались у практику результати наукового дослідження «Підготовка майбутніх бакалаврів графічного дизайну до застосування каліграфії у професійній діяльності».

Під час здійснення експерименту дисертантка проводила опитування та анкетування майбутніх бакалаврів графічного дизайну, з метою визначення їх готовності до використання каліграфії у професійній діяльності.

В експериментальній роботі дисертанткою було використано розроблені нею навчальні програми «Каліграфія», «Каліграфія (в дизайні)», «Каліграфія (в шрифтовому дизайні)», під час навчальних занять дослідниці вдалось підняти рівень сформованості у студентів компетенцій з каліграфії та шрифтового дизайну. Також дослідницею в ході експерименту було впроваджено і апробовано складений нею посібник «Каліграфія: шлях до літери; український скоропис», що сприяв системному формуванню готовності майбутніх бакалаврів графічного дизайну до професійної діяльності.

Додаток X (продовження)

Вважаємо, що отримані результати дисертаційного дослідження Ольги Василівни Шпак, розроблені навчальні програми та методичний посібник з каліграфії можуть бути успішно впроваджені у підготовку бакалаврів графічного дизайну закладів вищої освіти мистецького і технічного спрямування.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Ольги Василівни Шпак було обговорено на засіданні кафедри дизайну (протокол № 2) від 28.09.2023 р.)

Ректор

Лариса ОРУЖА